

A Z É R T E L M I S É G D I L E M M Á J A

Irta: SZABÓ IMRE (Munkács)

A háború szörnyű, pusztító élményt jelentett Európa általános léte számára; de szellemi életében a rombolás mellett nagy tanulságot is. A szellemi kutatások szabadságát többé-kevésbé biztosító demokrácia e kutatások, vizsgálódások legteljesebb elkülönüléséhez vezetett. A szemlélődések útjai szétágaztak és az ellanyhult társadalmi tudat nem igyekezett egységbe fogni azokat. Összefüggő, egységes világkép alig élt valakiben, de nem is érezték ilyennek a szükségét. A polgárság megépítette a maga társadalmát és az értelmiség jókor megszabta ebben a maga kereteit és útját. Ez az út a közvetlen élettől távoleső sikokra vitt és az értelmiséget valami tehetetlenségi erő hajtotta egyre messzebb a társadalom életével összefüggő problémáktól. Az idillikus kutatásokba bombaként ütött be azután a világháború (amely azonban csak az intellektuelek számára volt hirtelen robbanás, ép' mert eltávolodtak a köznapibb valóságoktól). Ez az élmény egyszerre kivetette nyugodt utjukból őket; érezték, hogy proximus iam ardet Ucalegon s a zűrzavarban megbontva keresték a feleletet lét vagy nemlét kérdéseikre.

Itt derült ki a mulasztás; most látszott meg, hogy az értelmiség mennyire az ég felé tört és a szál, mely a földhöz kötötte őket, elsovadt. Akkor tűnt ki, hogy ha volt valami feladatuk, mennyire elhanyagolták azt, mert nem törődtek a mindennapi eseményekkel.

Azóta lett nyilvánvaló, hogy az értelmiség válaszuton áll: döntenie kell, hogy vállalja-e korszerű feladatait vagy kitart az eddigi, legalább is felelőtlen „mein Reich ist in der Luft”-elve mellett.

1.

Hogyan határozzuk meg az értelmiség fogalmát? Valamely társadalmi rétegnek állandó értelmezést adni merev vállalkozás, különösen olyan időkben, amikor a fogalmak tartalmai olyan gyorsan változnak, mint ma. Ez a réteg azonban újabban gyakran volt kitéve annak, hogy pontos megfogalmazását adják és ez arra mutat, hogy épp ezekben a legújabb időkben bizonyos feladatkörök megszabásakor körül akarták határolni azt a csoportot, amelynek a társadalomban jelentős szerep jutott. A spanyol kulturfilozófus, *Ortega y Gasset* elméletet épített arra, hogy különválasztotta egész szélesen az *elit* — ez a mi értelmiségünk körülbelül — és a *tömeget* s az elsőt állította a világ középpontjába, mint fő mozgatóerőt. Szétválasztása szubjektív ismérvek szerint történt és az embereket lelki tartalmuk szerint osztotta ketté: „az embereket fel lehet osztani olyanokra, akik sokat követelnek maguktól és önmagukat nehézségekkel, feladatokkal terhelik — és olyanokra, akik maguktól semmi különöset nem kívánnak, megelegszenek azzal, hogy egyik pillanattól a másikig olyanok maradnak, amilyenek, önmagukon túli kényszer nélkül — bóják, melyek a szélben inganak.” Ez a felosztás önkényes és bizonytalan, de főhibája emellett, hogy nem azt teszi differentia specifica-vá, ami lényeges. Mert ha lelki tartalmuk szerint ketté is oszthatom így az embereket, ez még nem

jelent azt, hogy az Ortega y Gasset-féle elit mást jelent a társadalom számára, mint a tömeg. Az értelmiséget minden bizonnyal jellemzi egy belső szigor, önkritika, az önmaguk számára kitűzött feladatok, de ez még nem teszi őket értelmiséggé. S ha y Gasset azt is tulajdonságaként tünteti fel az „elitnek”, hogy becsüli a nehéz harcokkal kivívott civilizációt és kultúrát, a lényegét még ebben sem találta meg.

Manapság mindenki hivatásról beszél: népek, nemzetek, fajok, osztályok, intelligencia és emberek hivatásáról. Bizonyos, hogy döntő korok döntő tetteket kívánnak az emberektől és csoportjaiktól, de az nem holmi misztikus elhivatottságot jelent. A társadalom ökonómiája hoz magával szerep-megosztást, munkavállalást s ilyen speciális szerepe éppúgy megvan az értelmiségnek, mint a többi rétegnek. A rárótt, neki jutó, súlyos időkben persze súlyos szerep vállalása és teljesítése: ez az értelmiség feladata. Közhely az és a legkülönbözőbb szempontból állítják, hogy a mai értelmiség a néki *ma* kijutó szerepét, feladatát nem teljesíti. Épp ezért nem intellektuális köldöknézés az, ha megkíséreljük felfedni: mik azok a feladatok, mik azok a külső és belső akadályok, amelyek a társadalmi szerep vállalását és betöltését meggátolják. Itt a dilemma, hogy a kor hic Rhodus, hic salta felhívására nem tudják egykönnyen megadni a választ, eddigi útjuk és egész fejlődésük miatt.

Ez a társadalmi szerep (amit közelebbről még megnézünk) az, ami ezt a réteget értelmiségnek kvalifikálja. Szükség van egy csoportra, amely tisztult látással, történelmi tanulságok ismeretével, erkölcsi felelősségérzékkel vizsgálódják, összehasonlítson, szembeállítsa, lemérje, rendszerezze a dolgokat, — ítéljen, hogy ezzel előremutasson. Les éclaiteurs, — mondotta *Rolland* róluk. Ne szükítsük néhány kiváló fároszra az értelmiség körét. Mindenki, aki a maga csekély értékeivel is hozzájárul ahhoz, hogy a társadalom kérdései tisztázódjanak, az út, amely előtte áll, könnyebb legyen, — mindenki, aki elhozza a maga kis követ a jövő építéséhez és ezt lelkiismerettel s tiszta szándékkal teszi: értelmiség, ha akarom, y Gasset rossz és félreérthető szavával — elit. Pontos irányítóra van szükség és a sok független, a haladást, társadalmi igazságot becsületesen értelmező egyén közösen végzi az útmutatás munkáját. Bevilágít az emberi mélységekbe, a látható alatt felfedi a láthatatlant, multat kutat, embert és társadalmat vizsgál, terveket rajzol, a tudós pontosságával, a művész intuíciójával, a pedagógus embertformáló képességével vagy akár a mérnök körzőjével. Tudja vagy tudnia kell az életet, a jelenségeket a maguk teljes komplikáltságában látni és az egyéni vagy társadalmi geometria helyébe sokrétű, sokdimenziós jelenségek rendszerét állítani.

Ilyenfélekép rajzolódik ki az értelmiség és társadalmi szerepe. A feladatok jelentősége döntő időkben döntő lehet s ha az értelmiség ma nem áll ott a vállalásban és új társadalmat építő munkában, ahol lelkiismeretes, az emberiség nagy fejlődési jelszavaiban: szabadságban, egyenlőségben, igazságban hívó és azokat akaró embereknek állniok kellene, úgy ennek bizonyosan mélyebb és súlyosabb okai vannak, amelyek megértetik az értelmiségek habozását, ha nem is mentik egészen. A gátló okok kiélezett sűrítései, dokumentumai a <dilemmák, amelyek előtt az értelmiség áll. Próbáljuk ezeket közelebbről megnézni, ha ugyan nem nagyképűség ilyen összetett, gyakran nem is tudatos, az emberek nagyrésztét mindenkép' égető kérdésekről bizonyos objektív távolságból beszélni. Azt hisszük azonban, hogy a sokat hánytorgatott dolgok új értelmezése, más elrendezése és összefüggéseiben láttatása adhat tisztultabb szempontokat még az olyan kérdés-komplexumban is, mint az értelmiségé.

2.

Közismert tény, hogy az értelmiség nem állott mindig távol a társadalom eseményeitől. A polgárság forradalmaiban, főként a francia forradalomban megtalálta maga számára a helyét & talán egyedülálló, rendkívüli módon előzte meg szellemiekben a korát. Általában a felfelé ivelő társadalmi fejlődésben résztvesz az értelmiség: addig, amíg a haladás és igazság jelszavainak megvan a reális tartalmuk és megvalósulásukhoz van valami remény. Az eszmék valósággá válásáért folytatott harc azonban már kiábrándítóbb és ebben már megkezdődik az értelmiség letöredezése. Minden kor egész jelszavakkal indul harcba azzal, hogy ő hozza a megváltást. A valóság azonban tökéletlenebb képet mutat és az értelmiség elvonul, keresi az új eszméket, melyekért küzdhet vagy elbúvik távoli problémák ködébe.

A polgári demokrácia az életerők, életlehetőségek megnövekedését, a civilizáció kiszélesedését hozta magával. A növekedés azonban inkább csak kvantitatív volt. Érthető is: új, nagy réteg jutott a társadalom felszínére és az új barbároknak ez a betörése a nivó elvizenyősítéséhez vezetett. A széles tömegek szóhozjutása azt jelentette, hogy történetsemlelet nélküli, a nehezen kivivott intézményeket egyáltalán nem becsülő emberek adták meg a társadalom jellegét. Minden kezdeti demokráciának örök átka ez; a görögök sorsával nyilvánvaló az analógia. Az értelmiség egy vékony rétege elfordult a valóságtól, elvont eszméket és azok öncélú meghatározásait keresték. Az ilyen korok jellegét azután az idealista filozófiai rendszerek adják meg. Ahogy Platonék a valóságontúli kérdéseit bolygatták, úgy fordult Európában a múlt század első felében az értelmiség az absztrakciók felé és került egyre messzebb saját kora valóságától. A ködbeveszéshez hozzájött még az említett tudományos specializálódás, az emberi ismeretek disszociálódtak, eldarabolódtak.

Mindent összevetve: az értelmiség elidegenedett a társadalomtól, bezárkózott a maga sajátos gondolatvilágába, elvesztette érdeklődését és érintkezését a körötte folyó eseményekkel. Ez annál könnyebb volt számára, mert van valami idevezető intellektualizmus, amely minden korban, mint állandó lelki tartalom él az értelmiségben. Kedvező körülmények között ez különösen kifejlődik, máskor meg háttérbe szorul. Rotterdami Erasmus okos tartózkodása, önmagának harcotól való távortartása, örök eszmékbe vetett hite, a humanizmus, haladás, megértés hangoztatása és a küzdelem megtagadása, tettképtelenség (legfeljebb önmagát dokumentáló írások, vagy cselekedetek) mindez együtt a jó és rossz ebben az intellektualizmusban. A társadalmi helyzet és a lelki tartalom összetalálkozásából született meg azután a mai értelmiség. Az elmechanizált, merev, rossz értelemben vett realista polgári demokratikus éra természetszerűen ellenszenves volt az ugyanezen polgárságból kikelő, eszméket hívó, elképzeléseket követő szellemi embereknek s megszülte a maga reakcióját az öncélú művészetben, a késői romantika hiveiben. Megtagadták az anyagi, kicsinyes, törtető tömeget s magukat szellemi oligarchiává tolták fel; ezt pedig még külsőségekben is, a széles polgári rétegeket elutasító excentrikus öltözködésükkel és fellépésükkel dokumentálták.

Az ilyen elvonulásban mindenesetre volt valami nemes pozitívum s a kicsinyes valóság megtagadása önmagában még nem vitte volna olyan messzire az értelmiséget. De mert nem tudtak szelektálni, elvetettek mindent, hogy képzelt világban képzelt eszméket szolgáljanak. Az ébredés ebből azután szörnnyű volt. A társadalmi és politikai történéseket fi-

gyelők számára nem jött váratlanul a háború, de annál meglepőbb volt az értelmiség számára. Az iránytűjét vesztett „elit” hirdetett vezető szerepének megfelelni nem tudott s csak a hirtelen zűrzavarból lassan kialakuló megismerések vitték őket vissza az elejtett valósághoz. Ebben a megismerésben a francia szellem járt elől, *Rollanddal* az élén. Az ő hangja szólalt meg elsőnek a zűrzavar felett s erre rezonáltak azután. Európa fiók-lelkiismeretei. Az első cselekedet volt: nem hagyni folyni a vérözönt; megtalálni a tiltakozás szavait és módját, majd észrevenni az összefüggéseket, menteni és tisztítani. A további tájékozódás azutánra marad.

Akik így reagáltak, azok bizony csak néhányan voltak; maroknyi kevés, aki szükségét érezte a tisztult ítéletnek, aki még megtartotta a maga független látás-képességét és szembe mert szállni előítélettel, többséggel, közvéleménnyel, ha meggyőződése úgy kívánta. De a mi szélesebb értelemben vett értelmiségünkbe nem csak ezek tartoznak. Az uralkodó társadalmi rétegből fejlődik ki az adott kor értelmisége: ez azonban távolról sem homogén tömeg. Akik a maguk útjain messzire jutottak s gerincük (hiszen kerültek minden kellemetlen összeütközést, amely az életben vállalt tettekre kényszerítette volna őket) végleg elpuhult, — a valósággal, a világháborúval történt összeütközésükkor is meghajoltak, elhallgattak, bezárkóztak vagy a többiekkel kiabáltak. Kevesen maradtak, akik kitartottak hitük mellett, vagy új hitet szereztek: vállalkoztak az önmaguknak szabott feladatokra: új értelmet adni eszméiknek és a maguk módján küzdeni értük. Az értelmiség eldababolódott, de nagyjában mégis kettészakadt. Az amelyik átértette a háború élményének értelmét, szemben találta magát az önmagában élő akadályokkal, beléfejlődött és magával hozott tulajdonságokkal. Nem aggályoskodások ezek, nem elfogult kitérések, de gyakran saját maguk fájlalta lelki tulajdonságok.

Itt kezdődik ennek az értelmiségnek tulajdonképeni dilemmája.

3.

Az egyéni és társadalmi felelősséget érző emberek meglátták a szakadékot, amely őket a környező élettől elválasztotta. Addig fennsíkron éltek virtuális életüket, emelkedett, harc-, ocsmányság-, szennyelem nélküli környezetben. Az eszmék, amelyekben hittek tiszták, szépek, erkölcsösek voltak, de rá kellett jönniök, hogy e képzelt kincsek és értékek, a szépség, igazság, emberiesség elképzelései pusztá fogalmakká lettek és a valóság rég kiaszott belőlük: üres héjakat szorítanak mellükhöz, mondja Rolland. A szavak való értelme megváltozott; körülöttük új világ alakult új valósággal és új helyzet-kívánta tettekre volt szükség. Hova fejlődött a testvériség szép eszméje, mi lett az igazsággal, szabadsággal, emberiességgel? Köröttük mindezt a porba hajították és ők nem látták. Örök kérdéseket bolygattak s a művészetek abszolút szabályait állították fel. Mély, igaz, emberi hittel többet kerestek a mindennapi kis dogoknál és az adott pillanatban időszerű problémáknál. *Guehenno* ma is szivesebben írna „egyszerű és naiv költeményt” egy aranynyal szegett, mezők és erdők között vezető zöld ösvényről, amelyen egy leány és fiu mennek, megrészegülve a naptól, levegőtől, az idő lágyságától, önmaguktól. Micsoda korok feletti harmónia, boldogság, szépség! De mit tegyünk, ha „a fül, amelynek ezt be kellene fogadnia, az éhség vérapadásától dobol és a száját, amely dalodat ismételné, vacogással tölti meg a hideg?” (*Illyés Gyula*; *Ozori füzet* II.) Most minden irodalom, minden eszme megvalósulásának előfeltételét: az életet éri ha-

lános támadás. A tiszta, de élettől távoli, megmerevedett (mert a változásokhoz nem idomuló) eszmékbe vetitetten élő értelmiségnek vissza kell térnie a valósághoz, le kell szállnia, hogy új terveit ebből a mindenkép' bonyolultabb és kevésbé steril képletből: a realitásból rajzolja meg. El kell tűnnie a minden intellektuelt, de főképp' a mait jellemző életidegenségnek, valóságnak, — a köznapi felé is kell fordulni.

Az első, elhatározó jelentőségű lépés magával hozza a többi is. Az élettől való távolodás, a fikciókban, távoli fejtegetésekben, örök kérdésekben való élés elvágta az értelmiséget és az általa képviselt gondolatot a tettől. Minden eszme úgy kap értéket, ha téglá lesz az emberiség jövőjének építésében. A gondolat ne függjön a levegőben, de éljen önálló életet, de nőjön ki a valóságokból és igyekezzék újraformálni azokat. Az öncélú élet elszoktatta az értelmiséget, hogy cselekvéseit a mi értelmünkben vett tettekké alakítsa. Gondolkodása a korrall és környezettel össze nem függött; s az egyre szélesedő szakadék majdnem végzetessé vált, mert most, amikor az idők tetteket várnak tőlük, nem találják feladataikat, nem tudják mondanivalójukat úgy fogalmazni, hogy hassanak is vele, nem tudnak a helyes pillanatban helyesen cselekedni. Rolland azt üzenté a fiatalságnak: qu'elle ne sépare jamais l'esprit de l'action. Meg kell tanulni újból, hogy minden eszmei megnyilatkozás is világitó, boncoló, javító, előrevivő tett legyen.

Cselekvés még nem (a szó köznapi értelmében vett) politika, mert mindenki a maga mezején vethet és arathat, ültethet vagy irthat, anélkül hogy bele kellene keverednie a pártok küzdelmébe. De az értelmiség mégis azonosítja a kettőt és irtózik a cselekvéstől, mert azzal a napi politikai harcokba látja magát befonódni, — ő pedig attól távol szeretné magát tartani; a „hétköznapi” dolgok fölé emelkedésnek ilyen értelmezéséből erényt csinál.

A demokrácia kétségtelenül a tömegek kora és azok a polgári demokráciában is érdekcsoportokba verődnek, hogy jogos vagy jogosnak vélt követeléseiket politikai pártokon keresztül váltsák valósággá. Természetesen a széles tömegek megnyerésére beállított pártok a végletekig leegyszerűsített jelszavakkal dolgoznak, a jelenségeket néhány egyszerűsített, merev mondatba fogják és a meglévő nüanszokat elhanyagolják. A már megnyert embereket azután nem használják egyébre, mint választási anyagként beledobják őket a mérleg valamelyik tányérjába. A társadalom sorsa legtöbbször pusztán aritmetikai szabályok szerint dől el és a tudatos alanyok helyett szavazógépek mozgatják. A politikai pártok elmechanizálódása és visszaélései ellen joggal tiltakozik az értelmiség. De nem szabad a politika ilyen szűk és elferdített értelmezését elfogadni. Ez csak az árnyoldal; a tiszta értelemben vett politika mindenki részvétele a társadalom életében, sorsában. Így a napi gondoktól a magasabb szükségletek megszerzéséig minden cselekedet: politika. Épp az értelmiségnek kell ezt a harcot nemesebbé tenni s ahol lehetetlen, el kell néznie a merevségeket és egyszerűsítéseket, mert ezek általában minden pártharc függelékei. Akik nem szakadtak el a valóságoktól, tudják ezt jól és számba is veszik. Az élet nem olyan, mint a nemes elképzelések; nekünk kell azt egyre inkább olyanná tennünk.

Így jut el csalódások és részleges kiábrándulások árán az értelmiség addig, ahonnan már figyelni az élet dolgait, látja a történéseket és keresi a mának megfelelő kisebb-nagyobb feladatokat. Mennyi akadály, mennyi előítélet ledöntése, micsoda erő és szilárdság kell ahhoz, hogy ezen a gondolatsoron leereszkedjék! Lelkierő, önmagával szembeni kiméletlenséggel-becsületességgel kell elérnie azt, hogy akár saját, magá-

hoz szorított gondolatait is elvesse. És a választak még egyre jönnek, a dilemmák megújulnak, a sornak nincsen vége.

4.

A tájékozódás lassn megtörténik. Keressük az erővonalak elrendezését s az értelmiség előtt kitarul a társadalom egész képe. A politika, a gazdasági élet, de a kulturális dolgok is mind egyet mutatnak: halálos görcsöt, amelyből ki kell menekülni. Az alapvető ellentmondást, igazságtalanságot el kell tüntetni, mert harmónikus életet csak olyan társadalmi rendszer biztosíthat magának, amelyben mindenki termékenyen dolgozik. A munka lehet csak az új életrend alapja s ezt majd azok építik, akik ma is szétszakíthatatlanul hozzája vannak kötve: a munkások. A jövő társadalom, a civilizáció és kultúra sorsa velük áll vagy bukik. Az értelmiségnek át kell látnia, hogy csak azokhoz csatlakozhat, akikben megvan az erő és az akarat, hogy igazságosabb, életképeőbb, embert és kultúrát becsülő társadalmi rend építését szorgalmazzák és megvalósítsák. Össze kell azokkal fogniok, terveiket, elképzeléseiket, szándékaikat ők fogják valósággá segíteni, — számukra kell utat tervelni és azt bevilágítani. De összefogásuk nem történhet olyan egyszerűen mert két külön világból jönnek.

A kulturától eddig távortartott munkásság mindenekelőtt harcos, politikai értelemben vett cselekedeteket kíván. Nem érti és nem becsüli azt a szellemet, amely vizsgál, tisztít és bírál; nem fogadja el külön, saját szabályokkal élő rétegnek az értelmiséget. Akik visszatartják magukat a tettektől, azokat elutasítja. A politikai pártok okvetlenül kötött, előre megszabott programjaiból kimenekülni akaró embereket lebecsüli, a kétkedést megmosolyogja. A másik oldalon viszont az értelmiség utasítja el a mindenáron cselekvést kívánó réteget és a szellem tisztá ítélőképességét látja a világ mozgatójának; több elmélyülést, megfontolást, kétkedést óhajt. A két, eddig egymástól függetlenül vezetett ut összetalálkozik. Hosszú folyamat kell, amíg az egymást becsülés valamennyire megvalósulhat. A politikailag nevelt és egész életével állandóan harcolniak kitéteknek le kell szoknia az egyszerű harcos gondolkodásról és nem szabad egy nevezőre hoznia minden emberréteget; szokja meg, hogy vele együtt halad valaki, akinek életvitele, beállítottsága más lehet, de céljuk közös. Az értelmiség tudja meg, hogy a gondolat önmagában még nem társadalomformáló erő és a különbség, amely közte és amazok között van, nem egyéb, mint emberek közti fokozati különbség. Nem szabad kasztot csinálni sem a szellemi, sem a fizikai munkásokból. Az értelmiség ép' akkor árulta el önmagát és korát, ha elvonja magát a valóságtól és az azt megváltoztatni akaró törekvéstől, mint profán dolgoktól és önmaga szabta magasságokba húzódik. Az egyik „a törzse annak a fának, melynek a tudományok, irodalom és művészet munkája képezi az ágait. Ha a fa szenved, elszáradnak az ágak” — mondja Rolland. Ez az új Menenius Agrippa-mese azonban csak biológiai összefüggésükre vonatkozik, mert útjukban különben az értelmiség inkább tervező, előremutató feladatokat szabó, míg a másik az építő, megvalósító.

Az értelmiségnek le kell küzdenie fiktív magasabbrendűségi érzését, amazoknak meg kell változtatnia lebecsülő viselkedését, akkor közeledhetnek és küzdhetnek együtt. Amazok törekvése azonban még többet akar az értelmiségtől. A küzdelem egész embert kíván, olyat, aki vállal, tudja magát kötelékeknek és utasításoknak alávetni. Adja hát fel az értelmiség is a maga függetlenségét. De, ha ezt megtenné, a sa-

ját specifikus hatókörét tagadná meg. Mert a józanságnak, távolabbi célokat követő szempontoknak, bizonyos gondolkodásbeli független ítélkezésnek kell kijavítani az indulat kilengéseit. Ki mondja meg, merre mutasson az iránytjelző nyíl? Ki tervelne, bírálna, nemesítene? Ki tudná megvonni a jövőnek mából fakadó konturjait, ha a szabad szellemeket egyelőre körülhatárolt mozgalmakba akarják szorítani? Világítótoronyokra szükség van a harcban is. A következetes és gyökeres átalakítás törekvése és a szabad szellem nem állanak szemben egymással, mert a szabad kritika csak tisztít, erősíti a másik ütőerejét. Az értelmiség, amely aprólékos vizsgálódásával, kételkedéseivel nem illik bele a leegyszerűsített harcba, csak szabad Mitläufere lehet a határozott változtatás törekvéseinek. Cselekednie kell, de csak szabadon tud eredményesen cselekedni, mert tetteinek külön fémjelzést és súlyt ad a független becsületessége, (amely csak a szűkebb politikai pártszervezkedésektől való függetlenséget jelent, nem pedig bizonyos társadalmi megmozdulásoktól való távortartását önmagának) és ez garantálja tisztább látását is. Hajszálfinom megkülönböztetések kellene, hogy az értelmiség ne távolodjék el bizonyos csoportoktól, melyekhez jövőtépitő szándékai kötik őt, de ne is essék végzetszerűen bele. Gondoljanak Barbussere, aki elvesztette és feloldotta önmagát a harcban; bizonyára többet tehetett volna, ha a szűkebb párharcoktól (melyekben csak sorkatona tudott lenni s talán annak is gyenge volt), elhatárolta volna magát, szavával, írással küzdve szélesebb rétegekhez, szabadabban és meggyőzőbben, otthonosabban szólhatott volna. Az értelmiség dilemmája itt negatív előjelű; óvniuk kell magukat a túlzásoktól: nem tovább menni a kelleténél.

5.

A speciális feladatok különös eszközöket is kívánnak. Az intellektuek megkeresik mindenekelőtt a reális célokat; nem önmaguk elképzeléseiből, de azoknak a valósággal való párosításából tűzik ki maguk elé. Törődnek azzal (nem úgy, mint a szellemi arisztokráciát hirdető Duhamelek), hogy terveik összhangban álljanak a társadalmi környezettel és megvalósíthatók legyenek, — ne pedig saját képzeletükből, oktalanul pattanjanak elő. Az így kitűzött célokhoz azután megfelelő eszközt keresnek és szembetalálják előbb-utóbb magukat a minden társadalmi harcban szereplő, sőt ott majdnem kizárólagos eszközként elkönyvelt erőszakkal.

Szabó Ervinnek volt annakidején a jelszava: nemes célokért nemes eszközökkel küzdeni. Ebből természetesen nem lehet abszolút szabályt csinálni. Vannak olyan társadalmi konstellációk, amelyekben a fizikai erőszak elkerülhetetlen s a cél, amelyért alkalmazzák, bizonyos mértékben menti is azt. Ám nem szabad a szükségből törvényt csinálni. A feltörő gyűlölet-hullámok nem terelhetik jó utra a fejlődést; nemesebb rugókat keresünk, hogy biztosítva lássuk a jövőt. De az értelmiség nemcsak a fizikai erőszak tulkapásait fájlatja. A szabad szó elfojtása, a különvélemények elítélése, a dogmákhoz való szilárd ragaszkodás: mind megannyi súlyos ütés a szabad gondolkodás, a szellem függetlensége ellen. Hogyan várják egy rétegtől a kultura átmentését, ha az a legelemibb, egyes csoportokon belüli jóindulatú szabad véleményt is megköti? Micsoda biztosítékuk van arra, hogy ezzel a réteggel haladva, győzni fog emberségesebb ideáljuk, ha itt is ugyanolyan erőszakot lát? A harcnak biztosan megvannak a maga szabályai, de a törekvésnek, mely az egész társadalom ujjaépítésének jelszavával indul, küzdelmében is különböznie kell a többiektől.

A cél és a fegyvertárs után mik lehetnek a különös feladatoknak megfelelő különös eszközök? Az értelmiség — nevében már benne is van — bizonyos lelki képességeinél fogva figyel, értékkel, bírál; kiemeli a jót, kidobja a konkolyt; rávilágít a hibákra, ébren tartja az öntudatot; átmenti az értékeket az új társadalomba, megkülönböztet, osztályoz a tudományokban. A harc eszmei sikon is folyik és az értelmiségnek vállalnia kell, hogy írása, szava tett legyen: gondolata tetté váljék!

Köröttünk a fenyegető jelenségek sora. Olaszország nyíltan bevallotta, hogy hódító gyarmati háborút viv. A faszizmus Németországban a végsőkig felfegyverezve várja az alkalmat, amikor a világ némely rétegénél még meglévő, iránta mutatott szimpátia eljátszása nélkül háborúba kezdhetne. A túlzó nacionalizmus újból feléled és szembeállítja egymással az embereket és népeket. A szabad szónvivők, mint Ossietzky, haldokolnak. És az emberek fásultan húnynak mindezek előtt szemet, a maguk kis köreibe merülve merik és tudják nem látni, hogy mi van köröttük. Hol van, aki felrázza őket? Kik azok, akikre hallgatnak? Az erkölcsi súllyal bíró, szabad értelmiségnek kell felkeltenie bennük az egyéni és társadalmi felelősséget. Ágaskodjon fel mindegyikben — önállóan, ne pusztá visszhangkép' — a józan ész és a belátás, önálló, felelős, tiltakozó cselekvő értelmiség kell, aki ugyanilyen embereket nevel.

Erre kell keresnie az értelmiségnek az utat és itt kell megtalálnia a maga adekvát feladatát.

*

Egy orosz novellista, Jefim Sosulja megrajzolt egyik kis írásában egy susztert, aki — szegény, félkegyelmű, szerencsétlen, — minden lakásba beszólt és félve kérdezgette az embereket: úgy-e, én nem loptam, nem gyilkoltam, ügye jó ember vagyok? A jámbor azt hitte, hogy az emberséghez elég, ha nem lop és nem öl. Az európai értelmiségtől s emberektől is többet kíván a társadalom: nem állhatnak meg negatív viselkedésnél. Cselekedni kell. Döntő korok szilárd embereket kívánnak. Tettkés, reális, józan, erős értelmiségre van szükség, aki megmaradjon értelmiségnek, ne politizálja el önmagát és feladatait, számoljon le elöítéleteivel, tisztázza az állásfoglalást és vállalást akadályozó dilemmákat. Sok van belőlük s az értelmiségnek töretlenül, keményen kell ezeket is megvizsgálnia, hogy félretehesse őket, ha gátolják a cselekvésben és vállalásban. Ilyen akadályt feltáró kísérlet ez az írás is.

B Ű N T U D A T (II.)

Irta: REMENYIK ZSIGMOND

A hevesi ut mentén áll a régi ház, bent Dormánd községben, ahová megérkezik a kocsis. Nagy, sárga ház ez, magasraépített hosszú, üveges folyosójával, pár évtized óta cseréppel fedve, egy régebbi tűzvész alkalmából leégett a zsindeletető, amivel nyilván még annakidején épült. Minden évben jöttek annakidején a zsindelezők, kijavították a korhadt zsindeleket, ha letépett belőlük párat a hideg téli szél, azt kijavították, ugyanezt tették a gazdasági udvar megbontott tetőivel is. Ebben a házban születtem, nyaranként itt nevelkedtem, ösztöneimre és játékos kedvemre hagyva két öcsémmel. Meglehetősen elhagyatott most a régi ház, vakolata omladozó, a kőoszlopos kerítés mohával fedett, rendkedvelő szemnek nem nagy gyönyörűsége telik szemléletében. A nagy, kőoszlopos kapú két oldalán az udvaron belül két vasfa zöldül, törpefe-

nyók, örökzöld bokrok álldogálnak a zöldelő pázsit közepén és a kertes udvar közepén emelkedik egy nagy csonka eperfa. A ház L-alakban épült, régebbi traktusa hosszan nyúlik el a mosókonyhák, tyukólak, padlásfeljárók irányában, egy csinban betetűzött meszesveremig, amin túl a fáskamra áll, a disznóól és az emeletes magtár. Hogy ember, állat hús árnyékot leljen nyári forróságban, eperfák árnyékolják be az ólakat, óriásivá nőtt eperfák. Tyukól, disznóól, meszesverem és magtár már egy második udvarba nyulik, amely az elsőtől el volt mindig kerítve gondos aprólékossággal. Tyukok, disznók és az istállókban, ha elszabadultak a lovak és csikók, mégis mindig áttörték a kerítést, végiggázolták a csinban tartott udvart, lerágták a bokrok hajtásait és agyontaposták a napjában többször felgereblyezett kocsit. Vörösremázolt pléhtetővel fedett kőlépcsőn állt mindig az apám, ugyanott ahol örökhagyó nagybátyám, ott beszélte meg a munkarendet a tanyáról vasárnaponként bejáró tanyagazdájával, onnan szemlélte a gabonát, szalmát és szénát az „udvarba” behordó béreseit és ott fogadta a szives ház gyakori vendégeit is. Most kopott a pléhtető, omladozó a ház a vakolat, a tulsó udvar házi használatra épült gazdasági óljai és istállói is siralmas képet mutatnak, csökkent értéküknél is siralmasabbat, mintegy értelmüket veszítve és használhatóságuk illuzórikus voltát demontsrálón.

A ház lakói talán nem is látják a romlás kendőzetlen jeleit, mint a vendég, aki ritkán és akkor is egy más világból érkezik. Szives fogadtatásban tehát még az idegen részére sincs hiány, egy megkötözött bundás kutya heverészik csak ólja előtt, lustán emeli fel szőrrel benőtt szemét és kedvetlenül elvakkantja magát. Valamikor kutyák légiója morgott az udvaron, a kapuk állandóan zárva voltak, ha valaki mégis ismeretlenül bemerészkedett, vándorló béres, koldus vagy zsidó, pár pillanat alatt véresen és rongyosan hempergett az üvöltő kutyák között az udvaron. Cselédek rohantak ilyenkor botokkal az idegen megmentésére, nem egyszer magam is szemtanuja voltam, hogy rongyokban téptek ki a kutyák közül egy házaló zsidót, aki a szerencsétlen félholtraváltan beszélni sem tudott, csak leült egy székre és hangosan sirt. Költséges passzióknak számítottak ezek a kutyák, rengeteget faltak, kivénhedt lovakat vásároltak részükre a környékbeli vásárokon, azokat leütötték és azoknak a husát mérték ki közöttük. Nyers huson kívül korpás vizet kaptak, pont délben tizenkettőkor, ahogy megszólalt a harang, jött egy tizennégy éves gyerek, hozta a moslékot és a korpát, meleg vizet és kenyérhulladékot, és apám felügyelete alatt bekeverte azt. Apám belenyujtotta ujját a meleg vízbe, ellenőrizendő, hogy nem tulságosan forró-e a víz. A macskák etetése ebéd után történt, tucatszámra mászkáltak macskák is a konyha környékén, minden macskát éppúgy Fricinek hívtak, tekintet nélkül arra, hogy nőstények voltak-e vagy hímek, akár csak a kutyákat Bunkónak, ezeket talán koloncos szőrük és nagy, bunkóalakú fejük miatt. Jól éltek ezek az állatok, mindenesetre biztonságosabban, mint a vándorló cselédek, napszámba járó parasztok, rongyot, csontot és bundadarabot gyűjtögető zsidók, akiknek állásokban, vagy nyáron a szabad ég alatt, szalmakazlak alatt kellett éjszaka megbuzódnok.

Most már nem ugatnak és nem vicsorognak a kutyák, macska is csak egy vagy kettő lézeng a konyha előtt, a ház és a környéke valami leállított üzem benyomását kelti minden vonatkozásban. A család otthonlő tagjai, két öcsém, nagyanyám és anyám bevezetik a régi házba fiatal feleségemet. Mióta legutoljára otthon jártam, sokat romlott a környezet, vannak öreg fák, melyek elkorhadtak, a széles, kővel kirakott kut

vizét vastag rétegben por és szélsodorta szemét fedi, nem igen inna a vizéből, aki előbb betekintett a kutba. Mondják is, csak az állatokat itatják a kut vizéből, a házbeliek artézi vizet isznak, amely vékony sugárban csöpög a rozsdás csövön keresztül a templomkörnyéki kutból. Innen kordja vizét majdnem az egész falu, bár ennek a kutnak a vize vasízű a berozsdásodott csövektől, de még mindig egészségesebb, mint a falu bármelyik kutjának a vize. Esténként, akár a bibliai időkben, aszszonyok és kislányok állják körül az artézikutat, vannak akiknek órákig, kell várniok, míg rájuk kerül a sor, bizony hosszú időbe kerül, míg a vékony sugárban csurgadozó artézivíz megtölti a kannát vagy a kupát. Sokan természetesen saját maguk ásta kutakból merítik a vizet, sok is a tifuszos beteg, de nemcsak Dormádon, hanem a környező falvakban és tanyákban is.

Verebek csiripelnek és fecskék cikáznak, azok is fáradtan, legyen-gülve és kedvetlenül. Valamikor galambok szálltak az udvar fölött, volt galambducuk, ott melengették pelyhedző fiókáikat. Egy öreg gólya is tanyázott a gazdasági udvar végiben, méltóságteljesen lépegetve a fűvön. Két sovány malac heverészik a disznóólban a porban, közvetlenül a magtár mellett, amely nyilván már üres. Rozsdás triőrök, rosták, pácolóeszközök porosodnak a magtárban, várva a nyarat. Szú rágja a magtár gerendáit, az emeletre vezető lépcsőfokokat, a vastag faoszlopot. A magtár háta mögött hosszú allé, magasranőtt borkafákkal, fenyőkkel és örökzöld bokrokkal szegélyezve, párában usznak most ezek a fák, a föld melegen gőzölög. Kifut ez az allé egy nagy, négyszögben terjeszkedő gyümölcsös és veteményes kertbe, amely keresztül-kasul szabdalt zöld gyeppel szegélyezett utakkal. Öreg és görbe gyümölcsfák szomorkodnak szanaszét, javarészük kiveszett, mert ezt a földet nem sokáig birják a gyümölcsfák. Amint látom, már lebontották az üvegházat is. Fele ugyan még áll, egy parasztcsalád huzódik meg benne, ezek művelik a kertet, komenciós cselédek. Mogyoróbokrok huzódnak el a megmaradt kertészlakás előtt, itt heverésztünk nyári szünidők alatt parasztyerek játszótársainkkal, mi gyerekek. Hol és merre járnak már ezek a gyerekek, van-e munkájuk, nem csavarognak-e országutakon félig rongyosan, talán közülük sokan meg is házasodtak és fagyoskodtak családjukkal egész télen. A mi házunkban már nincs gyerek, akikhez kicsinyeiket küldenék játszani jó ellátásért, mint hozzánk küldötték őket annakidején. Hol lehetnek azok a kislányok, akiket mézes szavakkal, mi alig nyolc-tíz éves gyerekek az „udvarba” csalogattunk, hogy a tó partján, a mogyoróbokrok árnyékában csintalanul felemelgessük szoknyácskájukat. Emlékezem, nem sokáig tartott ez a dicsőség, a kislányok körében ezeknek a bohókás játékoknak hamar hire kelt, úgyhogy a végén már lekvároskenyérrel sem lehetett a kislányokat a kertbe becsalogatni. Hol lehetnek ezek a gyanakvó és szemfüles kis lányok, miféle munkákban rokkantak meg azóta, városi cselédsorsban és mezei nap-számokon!? Hány gyereket szültek, hány nyilván beteg gyereket, közben maguk is megöregedtek és megrokkantak. A tó vize félig kiapadt ezen a száraz tavaszon, békanyál sem fedi a vizet, a füvek is csak ritkán sarjadzanak. Mi gyerekek annakidején ebbe a tóba hajigáltuk bele a döglött kis kutyákat, itt puffadtak fel a vízben a napon, édeskés szaggal erjedve és oszladozva a levegőn. Most se döglött kiskutya, se viz, se békanyál. Ha már az enyészet jelei sem találhatóak, igazán kétségbeeshetik az ember. Nyilván a békák is kipusztultak a tóból, hisz alig hihető, hogy e világ pusztulását nem sinylik meg az állatok, a férgek, a rovarok, hullók és az élősdiek éppugy, akárcsak az emberek.

Igen, ide jutott ez a ház egészségben is megrokkant lakóival, magatehetetlen fiaival, és végső fokon velem is, aki kételkedve és ha nem is megértés nélkül, de az érdekeltség kapcsolatával szemlélem az állapotokat. Ide jutott a ház, igaz hogy nem függetlenül, alig elválaszthatón egy poros, beteg, nélkülöző és kulturálatlan falu sorsától. Egy falu lakóinak sorsától, egy vidék népének helyzetétől, és végső fokon egy ország és egy népi közösség állapotától.

Délelőtt van és járom a falut és szemlélem a házakat. Alacsony, vályogból épített parasztházak ezek, udvartól és kerttől övezve, a hevesi és a besenyői országot mentén. Ahol kettéválik az ut, két korcsma áll, korcsmában valóban nincs hiány ezen a magyar vidéken. Iskola kettő van, illetőleg hogy pontosak legyünk, két épületben van elhelyezve az egyetlen iskola hat osztálya, három tanító vezetése alatt. Korcsma azonban van három, más falukban, ha nagyobbak, tizenhárom. Népház, ahol a parasztok legalább csak napilapokat is olvashatnának, amely rendelkezne egy gazdasági szakkönyvtárral, előadóteremmel, sohasem is volt ebben a faluban. Orvosa sincs, patikája sem. Egyszerűen csodával határos, hogy még beszélni tud a nép, hogy ha roncsolt állapotban is, de még él, hogy még egyáltalán értelmét látja reménytelen létezésének. Vannak házak, amelyek alig nagyobbak, mint egy túlméretezett kutyaól, amelyeket mondjuk bőrleszk filmekben mutogatnak a jókedélyű városiaknak, de semmivel sem nagyobb, mint az istálló. Vannak házak, melyeknek, mióta csak felépültek, nem volt kinyitva az ablakuk, hogy is lehetett volna kinyitni azokat, amikor az egész ablak csak egy befalazott üveg. Ezeket kinyitni nem, legfeljebb csak betörni lehet. Mindjárt a ház szomszédságában, az istálló végiben erjed a trágyadomb, télen magast és gőzölgő párába veszve, nyáron körüldongva zöldhátú döglegyektől. Csirkék kaparják, malacok turják az udvarokat, szanaszét sörte, rongy, tollú és papírhulladék, milyen más is egy falusi udvar a Nemzeti Színház példátmutató szinpadán. Milyen másként is jár-kezel ezen az udvaron a paraszt, milyen értelmesen is beszél, földről, ami a valóságban nincs, milyen diszkrétan is hallgat munkabérekről, hisz' hogy jólnevelt társaságban mozog azt nem felejtí el.

Járom a falut, anélkül, hogy szóba is ereszkednék bárkivel, jól látom a dolgok állapotát. Az iskola előtt kettesével vonulnak hazafelé a gyerekek, bizony legtöbb mezitláb, rongyos ruhában, kis tarisznyával oldalukon. Pedig még nem meleg a föld, belső nedve még csak most párolog. A gyerekek soványak, de a dicsértesséket kórusban zengik. Legtöbbjének fejét sipka vagy báránybőrkuccsma fedi, az télen is jól betakarja a fület. A gyerekek a keresztuton szétválnak, megy mindegyik a maga útján hazafelé. Vannak, akik az országot mentén laknak, téli időben ezek sem érnek haza sár nélkül, akiknek viszont be kell fordulni valamelyik közbe, azok ha kisebbek, segítség nélkül nem igen érkeznek haza. Ezekben a „közökben” a szó legszorosabb értelmében nyakig ér a sár, nincs járda, még árok sincsen, ahol ha megrekedve is lépten-nyomon, de lefolyna a víz, sár fedi végig az egész utat, oly' mélyen, hogy abban ember, állat elmerül. Ilyen sárral borított „közök” szelik át a falut, ilyen sártenger vezet a cigányok „soráig”, ilyen közön át viszik ki a parasztok a temetőbe halottaikat, a reverendáját magasra emelgető pap és a sárban derékgig elmerülő csizmás: kántor nyomán. Ezekben a közökben elakad a szerkér, kora ősztől késő tavaszig probléma a közlekedés. Hogy valaki furiót toljon, arról szó sem lehet. Hogy saját maga hátán vigye a fát vagy lisztet, ez az egyetlen megoldás, át ezeken a megénekeletlen poklokokon.

Nem repülnek most játékos kedvvel és öntelt példamutatással a

szavak, sötét szomorúság fedi a lelkeket, sötét és mégis mértéktartó szomorúság és lerakódott gond. Ide jutott tehát a falu, ide jutott a nép. De egyáltalán volt-e kor ezen a földéken, amikor emberinek nevezhető állapotban élt a paraszt, amikor kötelességét átérezte a vezető réteg, amikor valóban kötelező közösséget érzett a birtokon belül lévő a birtokon kívül lévővel, volt-e éjszaka ezen a földön, amelyben megjelent volna az ördög, hogy megmutassa a bekövetkezett jövőt a valamikor gondtalan gazdagnak és a jövőjét formálni képtelen szegénynek egyaránt. Nyomasztó fájdalommal és felelősséget érző bűntudattal járom a falut, szemlélem embereit és jószágait, kis házait, sáros utait, tudatlan parasztjait, rimánkodó cigányait, vak lennék, ha nem látnám a nép szomorú nyomorát, elmaradottságát, elrontottságát, félrevezettségét és tudatlanságát. Beteg ez a nép, szegény és tudatlan, akiknek akár tudatos, akár felületes és gondtalan magatartása eredményezte ezt az állapotot, éreznek-e vajjon mardosó bűntudatot? Gonosz indulatok híján lehetett-e józaneszű egyén, aki lehetségesnek tartotta a múltban, hogy ezerholdas birtokok mellett, papi latifundiumok százezerholdas szomszédságában, hitbizományok napsütötte árnyékában élhessen és fejlődhessen, tisztává és emberi állapotot illusztrálón két-három holdas parcellákból megélhessen a paraszt, számíthatott-e a népesség egészséges fejlődésére szűkreszabott komenciók és szinte irgalomból vetett napszámok mellett, elképzelhette-e egyetlen egy józaneszű egyén is azt, hogy orvos, patika, értelmes ismereteket közvetítő iskolák és még egyébre is használhatóvá válik, mint züllött kortesek idomítható alanyává választások idején, vagy mint szidalmakat szótlánul tűrő és kiváltságosan embertelen állapotában már beletörődő napszámos vagy gazdasági cseléd.

Járom a falut és érdekelt szomorúsággal szemlélem a házak előtt ácsorgó parasztokat. Tavasz van, ilyenkor regényekben házuktáját csinosítgató szorgos földmivesekről olvashat az ember, pacsirtáról, amely a zöldelő rétek felett dalol és szántóvetőről, aki hangos énekszóval műveli termékeny kis földjét. A jelek szerint a nép nem olvas eféle buta regényeket, mert senkisé megcsinosítgatja házatáját, néhány paraszt kinlódik csak fáradt gebéjével a földéken és még a pacsirta sem követi a regényírók és költők jóakarátú utmutatását, az sem énekel. Mondják, hogy kerüli az iskolát a paraszt, csoda-e ez, hisz' míg gyerek, addig talán lelkesen fujja az eféle versikéket, amiket ott tanítanak, hogy „Egyszer egy az egy, uccu bizony megérett a meggy”, vagy hogy „Szemétben kapart a tyuk, holnap a számtant folytatjuk”, de mire kinő az eféle primitív szélhámoskodásokból, megutálja és bizonyos megvető semmibevevéssel lenézi azt. Mondják, hogy kellemetlen érzéssel megy a községi házára, különösen abban az esetben, ha hívják, hisz megszokhatta évszázadokon keresztül, hogy semmi jó ebből reá nem származik. Mondják, hogy kerüli a templomot, elfordul az istentől, hideg leli, ha valamilyen vonatkozásba kerül állammal, pappal, urral vagy zsidóval, tökéletesen elvadt állapotban él és mindig csak kötelességet teljesít, de semmi ellenszolgáltatást nem élvez. Gondoskodik-e valaki akár csak szűkös ellátásáról is, ad-e valaki neki emberséges munkát, van-e törvény, mely biztosítja megélhetését, van-e egy társadalmi szerződés, egy közös meg egyezés, amely körvonalozná gazdasági helyzetétől függetleníthetetlen kulturális fejlődését, gyógyítják-e ingyenesen, ellátják-e orvosi kezeléssel, ha rászorul, ha kényhéd és megrokkán, mint gazdasági cseléd vagy mint napszámos vagy akár mint párholdas paraszt, ellátja-e őt bárki, tapasztalt-e valaha fölebbvalótól oly' biztatást, amely őt emberi és önzetes magatartásra serkentené.

Amit maga körül lát, mint ahogy mindig maga körül is látott, nem volt egyéb, még a múltban sem, mint teljes nemtörődömség, sokszor rosszindulat, de mindig bizonyos lenéző fölény. Hogy sokszor barbárrá vált, az mindig annak tulajdonítható, hogy csak félig emberszámba vették. Csoda, hogy még falvakban laknak ezeken a földeken a parasztok, egyszerűen csodával határos, hogy nem lettek utonállók, hogy nem mászkálnak négykézláb és hogy egyáltalán beszélni tudnak. Volt pap a környéken, aki nem temette el halottaikat, míg ki nem fizették az őt koronát, aki nem szentelte be a törvénytelen születésű gyereket, csoda-e hát, ha konok részvétlenséggel kerüli a templomot Voltak tanyáin tanítónők, titkos prostituláltak, (a prostitúciót módfelett megveti a paraszt), akiknek magatartása és erkölcsi feddhetősége a nép előtt magát az iskola intézményét is ellenszenvenessé tették. Ravaszdi kupecok, akiknek erőszakoskodásai ellen csak konoksággal védekezhettek, megutáltatták valük a kereskedelmet, tisztartók, alacsony munkabér, sokszor kinemfizetett napszám pedig a munkát. Szövevényes és irgalmatlan egzekuciók félelmes ellenséggé varázsolták szemükben az államot és végső fokon minden ellenük irányult, gazdasági, erkölcsi és kulturális téren oly' mély sebet ejtett és annyira aláásta magatartásukat, hogy tulhajtott és egyedülálló pillanataikban annyira jutottak el, hogy már magukat sem hajlandók emberszámba venni.

Járom az uccákat és a közöket és most már félreérthetetlenül érzem a nyomasztó bűntudatot. Egy nép állapotáért, zülött és züllesztő gazdasági, erkölcsi, kulturális és egészségügyi körülményeiért valaki menthetetlenül felelős. Nyilván nem egy egyén, ostobaság volna efélét még csak állítani is, de egy osztály, talán egy közösség, nyilván egy számszerűleg kisebb, de hatalomban erőteljesebb közösség, amelyhez akár a jelenben, akár leszármazottságban én is tartozom, ezekért az állapotokért az felelős. Évszázadokra nyulnak vissza a gyökerek, hajszálerék fonják át a beteg testet, hisz' nyilvánvaló, hogy amikor még gondtalan cigányzene mellett mulattunk, mi urak vagy pasáskodtunk, mint megyei kiskirályok vagy álmodoztunk, mint értelmiségiek, tanárok, állami tisztviselők, akár a múlt századokban is, amikor meleg kemence mellett vagy tornáccon olvastunk a racionalistákat, már akkor is szenvedett a nép. Már akkor is sárosak voltak az utak, már akkor sem temetett ingyen a pap, már akkor is be kellett szállítani a parasztnak a tizedet és a nyolcadot, már akkor is sötét reménytelenség borult a népre, nemcsak éjszakánként, már akkor is tudatlan volt a paraszt, tudatlan, és megalázkodó. Micsoda paradoxon, Voltairet, Berzsenyit, Rousseaut, Horatiust olvasni jólfűtött kemencék mellett, pipázgatva kikocsikázni a zöldülő rétekre, ellentállást tanusítani megyegyűléseken, országgyűléseken, pátensek ügyében alkudozni, ellenzékieskedni, egy pusztuló népiség szomszédságában. Ez volt a múlt, hozzáteszem, egy legjobb fogalmazásban értelmezett múlt. Mert volt a múlt olyan is, amelyben még nem is olvasták Voltairet, hírét sem hallották Horatiusnak és Berzsenyinek, amelyben még a jobbágyfelszabadítás is ellenállásokba ütköző és ördögöt idéző probléma volt. De ennek a múltnak a kikerülhetetlen beteljesedését tükrözi vissza ma a falu, még mindig nyugodt lelkiismerettel funkcionáló érdektelen tisztviselőivel, mintha egyéb sem hiányozna ezen a világon, mennyei malsasztot prédikáló papjaival, a nép állapota fölött szemethunyó értelmiségével, smokk vagy régi erényeket fitogtató, olykor már maga is paraszti körülmények között élő, de mindig álmodozó uraival, akiknek a részére isten tudja miféle kataklizma szükségzerű, hogy lelkiismeretükben bűntudatot érezzenek és egyáltalán érzéketlen és felelősségteljes ál-

urukból felébredjenek.

Ne várjon most senki tőlem megszokott könnyedséget, játszadozó gúnyt, rombolásra készítő szó, eszme és érzélem kevergetéseket, távolról sem idillikus ez a tavasz és különben is a rombadőlt poklokat járom. Hogy jutott ebek harmincadjára ez a tanya a többi kalyibákkal, ki és miféle alvilági altatódalt zümmögött a nép fülébe, hogy az is idejutott. Miféle árvizek rombolták a környéket, miféle por szállt le a irgalmatlan égből, hogy mindent, ami élt, aminek élni kellett vagy életre kelhetett volna, ily' reménytelenül betemetett. Miféle pokoli álomban szunnyadoztunk mi urak, mivel altattuk el felelgető lelkiismeretünket, ha volt valaha egyáltalán vagy tivornyáztunk, míg nyögött a paraszt? Aktákat firkáltunk és megyeházaskodtunk, szedtük a béreket és rebelliskedtünk magunk passziójára, amíg ember és állat szenvedett, amíg a földeket betemette a gaz, amíg a sáros uton végkép' elakadt a szekér. Miféle gonosz indulat lappangott bennünk, hogy előjogokhoz, kedvezményekhez és kiváltságokhoz ragaszkodtunk, amikor megtagadtuk másoknak az emberi jogát, földet birtokoltunk, amikor a földdel sem bántunk különül, mint a néppel, mert vagy kiuzsoráztuk, vagy elhanyagoltuk azt. Alig volt idő, amikor beszéltünk volna, inkább csak fecsegtünk, nem kereskedtünk, hanem csak kupeckodtunk, nem gondolkodtunk, hanem csak spekuláltunk, sohasem építettünk, legfeljebb befektettünk építkezésekbe és ahelyett, hogy felvilágosítottunk, tanítottunk volna, ócska ostobaságokkal és álmoskönyvekbe illő bölcselkedésekkel tömtük a nép szomorú és ijedt fejét. Van-e barátunk ma már, vesznek-e bennünket egyáltalán valamibe, nem okolnak-e bennünket, még ha hangtalanul is, a bekövetkezettekért és nem csak a félelem-e az, ami még visszatartja a népet, hogy mindnyájunkat úgy ahogy vagyunk, az utból egyszerűen elseperjenek.

Hisz' minden, ami e ma már szűkös portán áll és létezik, nyilván nem egyedülállón, és kivételesen, de mégis emlékeztetőn régi igazságtalanságokat, mulasztásokat és megalázásokat idéz. Nagy, kerek törzsű, magasranőtt eperfa áll az udvaron, ha eljött az ideje, roskadozott az édes, lottyánó gyümölcs alatt. Csirkék, kacsák tülekedtek alatta, akár csak a többi eperfa alatt is, amik elszórtan állottak a másik udvaron. Mi gyerekek voltunk még, felváltva naponkénti cserével birtokoltuk a fákat, már illetőleg annak gyümölcsét. Aki a napos volt közülünk, egész nap a nagy eperfa alatt ügyelt, hogy senki, aki díjat nem fizet, a gyümölcsből ne ehessék. Már kora reggel parasztyerekek gyülekeztek a nagykapunál, zörgettek vagy kiabáltak, hogy eperért bejöhessenek. Kosárral, szakajtóval, némelyik bádogedénnyel jött, krajcárt vagy két krajcárt hozott, ha pénzüik nem volt úgy egy vagy két tojást. Kiskosár eperért egy krajcárt, nagy kosárért két krajcárt, szakajtóért még többet fizettek. Aki csak krajcárt hozott és mégis szakajtóval jött, annak a szakajtóját hogy meddig tölti meg, szigorúan ellenőriztük mi gyerekek. Sokszor történt, hogy kiöntöttük a felét, ha többnek találtuk a szedett epret, mint amennyi járt, enni viszont a gyerekeknek nem volt szabad. Így gyűjtöttük mi gyerekek össze a krajcárokat, amiket összeszedtünk ezektől a paraszt és cigánygyerekektől, vettünk az árán kockajátékot, pléhből való zenélő ringlispilt, kocát és eféle hülyeségeket.

Az évnek bizonyos napján, apám nevenapján lámpionok lógtak ezen a fán és körülötte az udvar valamennyi megemberedett fáján. Pestről vagy Egerből jött ki a falura egy szakács vagy szakácsnő, nagy halak érkeztek jégen, rákok és pezsgó. Az udvaron terjedelmes sátorokat építettek erre az alkalomra cigány pallérok, többet is, mert az összesereg-

lett vendégek részére a két ház nem volt elég. Korcsmákból hosszú asztalokat hoztak, amiket ha leteritettek a szolgálólányok, csinoságban sem hagytak semmi kívánnivalót hátra, egyébként is legfeljebb kiemelték az alkalom uri, falusi voltát. Ez a névnap nyárra esett, junius végére. Egy héttel már a névnap előtt takarítani kezdték a házat, átrendezték a bútorokat és alkalmi változtatásokat eszközöltek minden vonalon. Egerbe indult egy szekér, hordóval, a püspökhöz borért. Disznót szurtak erre az alkalomra, kis, kövér disznót, pulykákat és kacsákat, amiket pácban a jégverembe tettek. Parasztok és cigányok adták a házban egymásnak a kilincset, parasztasszonyok jöttek ajánlgatni a lányukat az ünnepi kiszolgálásra, cigányok bandáikat kínálgatták erre a kiváltságos alkalomra. Fiatal anyám összevissza futkosott, írta a meghívó levelet, bár teljesen szükségtelen volt bárkinek is irni, mindenki számon tartotta ezt a napot, a környék birtokosai, apám régi katona és gazdász-cimborái, Egerből az urak, eladó lányukat főkötő alá juttatni kívánó mamák, megyei szolgabírók, tisztek és jogászok Tortákat, parfét és krémeket készítettek még az utolsó előtti napon, bort palackoztak és kenyeret sütöttek, tálakat, tányérokat, poharakat mostak a cselédek, apám szivart és cigarettát szortirozott. A lampionokat is felaggatták és az egész ház megilletődötten várta a másnapot.

Kora reggel megindult már a vendégjárás, délfelé nőttön nőtt és délután, estefelé megtelt az udvar. Kocsikon érkezett a szomszéd falvakból, tanyákról és majorokból a vendégsereg, akik távolabbi vidékről, Egerből, Miskolcra, Gyöngyösről, Pétervárról jöttek, azok vonaton érkeztek meg Füzesabonyig, ahol már várták őket a kocsik. Voltak, elszegényedett urak, akik gyalogosan jelentek meg estefelé vagy felkapaszkodva más, idegen kocsikra a többiekkel jöttek. Igazi népvándorlás volt ez, egy gondtalan és szíves mulatozásra, cimboráskodásra, közvetlen aratás előtt.

Elemesen kezdődött mindig ez a mulatozás, már csak a jelenvaló nobilitásokra való tekintettel is. Főispánlányok illegették itt magukat, megjelent néhány egri pap, és különben is a vendégek még józanok és mértéktartók voltak. Három cigánybanda is huzta felváltva a házban és az udvaron, keringőket játszottak a bandák, keringőket és hallgatókat. Fröccsöket ittak a melegben az urak, a hölgyek is éppen hogy csak beleértették az édes borba nyelvüket, sokan átöltöztek, különösen a nők. De vacsora után szabadabb lett a hangulat, meggyújtották az eperfán lógó lampionokat és erős borok kerültek az asztalra, erős borok és pezsgő. Ellenségek is voltak a vendégsereg között, akik mindeddig mérsékeltek magukat, késő éjszakára tartogátva erőiket. Akik messzibb vidékről érkeztek különösen abban az esetben, ha saját kocsijukon jöttek, fegyvert is hoztak magukkal, legtöbb esetben kétcsövű vadászfegyvert, de revolvert minden esetben. A viszálykodások, ősi ellenségeskedések rendszerint az alsó épületben törtek ki a vendégek között, ahol két szobában ferblit játszottak a fiatalok, addig a kártyázók már fennhangon vitatkoztak, sokszor bizony előkerült a zsebből a revolver is, látszólag jelentéktelen differenciák tisztázása végett. Míg hajnalra már kész felfordulás képét mutatta az udvar, a falon kívül álló parasztok őszinte bámészkodására. Vadul huzzák a cigányok, lent a kártyázók között: vész ütött ki, az egri lapszerkesztőt félig halottan halászták ki a mellékhelyiségből, ahol térdénállva fejét a latrinagödörbe belelőgatta. Apám mindig illendően mulatozgatott, de a levegő a végén őt is megbolondította. Ritkán ivott, akkor is igen keveset, hamar megártott tehát neki a bor. Reggelre rend-

szerint ő maga is a duhajkodók közé került, huzatta a cigánnyal, kiszórta zsebéből a pénzt, óráját és láncát lecsatolta és áthajigálta a háztető fölött. Mi kisgyerekek sirtunk, mert ekkorra már mi is felébredtünk és rémülten szemléltük az eseményeket. Fiatal anyám is sirt és nagyon szégyelte magát. De apámat eféle dolgoktól eltiltani egyszerűen nem lehetett, legjobb volt ha ráhagytak mindent, sőt mi több, ha biztatták eféle vad dolgokra, akkor megjött az esze és gyanut fogott. Egyszerűen illetlennek találta ebben az esetben, hogy duhajkodjon, kikérte magának, ha valaki olyat tanácsolt neki, hogy szórja szét zsebéből a pénzt vagy rémitgesse a kedves vendégeket.

Egész éjszaka így tartott a multság, mintegy az emelkedő és a, csökkenő láz görbéje szerint. A nagykapu egész éjjel tárva-nyitva volt, a báméskodó parasztok okulására. Szomszédos falvakból is jöttek báméskodók, akiket apám többször éjszakánként felkeresett, enni és innivalót osztogatva ki közöttük. Ha huzta a cigány, kint az uccán is táncoltak a parasztok, valcert vagy csárdást, a maguk módja szerint. Ha szükség volt segítségükre, hogy egy teljesen elázott vendéget felhuzzanak a szénapadlásra, készségesen ugrottak. Segitettek titokban befogni a lovakat, ha valamelyik tanyai úr már megelégedte a cécót és szökni akart. A látványosság hatása alatt csak egy volt, miről végkép elfeledkeztek, aligha jöttek rá báméskodó állapotukban, hogy itt miről van szó. Fogalmuk sem volt róla, hogy ezt! a mulatozást, a bort és a sok ennivalót, a cigányt és a kártyaveszteségeket, a felcsillagozott lovakat végeredményben ők fizetik, alacsony napszámukkal, cselédi sorsukkal, hogy mások szentimentális műdalokat énekelhetnek, annak az ára az, hogy ők nem ismerik a betűvetést, és hogy ők kopott csizmában és mezitláb járnak, azért viselhetnek mások jólszabott ruhát és struccotlakat. Azért cselédek és azért kinlódnak pár holdnyi parcellákon, mert a mulatozóknak száz és ezer holdjaik vannak, azért pusztul el kisgyerekük, mert orvos csak ilyen mulatós alkalmakkor érkezik a környékre, bizony nem, tudhatták, hogy megye és járásszékhelyeken csak nehezen nyerhetnek pert, hisz' a szolgabíró a mi vendégünk volt, nem pedig az övék. Mintegy szimbólumképpen még ezen az éjszakán is az árnyékban álltak, csak messziről szemlélhették a színes lámpionokat, csak messziről hallgathatták a cigányt, türelemmel és boldog izgalommal várva, hogy a mulatozásnak végeszakad.

Kora hajnalban, reggel és másnap délelőtt szétozlottak a vendégek, a ház lakói pihenni tértek. Cselédek, cigányok és falusi parasztok takarították fel az udvart, hordták szét a gerendákat, a sátorponyvát, vitték vissza a korcsmárosok kecskelábú asztalait és mosták el a sok piszkos edényt. Mi kisgyerekek pénzt kerestünk a hulladékok között. Néhány cigány cincogott még az udvaron, apám huzatta fiatal anyámnak az ablaka alatt. A cselédek meglepetten nézték ezt, mindenki csodálkozott azon, hogy az ur, ha van is benne valami, huzatja a felesége ablaka alatt, ahelyett, hogy lóccsel verné szét a fejét. Az udvar tele volt szeméttel, hulladékkal, a takarításnál magunkfajta gyerekeknek nem sok hasznát vették, befogtak hát számárcosinkba, felhámozták a Betyárt, jött a dada és elvitt bennünket Besenyőre parasztronaihoz kocsikázni. Még Besenyőn is mindenki a szép mulatságról beszélt, csak a parasztok és a cselédek hallgattak, akik szótlanul, nyilván utálkozás nélkül és mintegy természetesnek véve rendezgették a telepiskolt házat és az udvart.

*

A dormándi házat és az egyik hanyi pusztai tanyát még szépapám

építette, folytatólagosan, közel száz évvel ezelőtt. Nyitrából került le Hevesbe szépapám, ott földet vett és bérelt, összesen pár száz holdat. A környék földjeit a mult század elején a Zichyek és a Butlerok birtokolták, hogy milyen arányban, azt pontosan meghatározni nem tudom. Heves, Erdőtelek, Átány, Pusztatenk környékén terültek el ezek a birtokok, nehéz fekete földek, elharapódzó szikkel, legelőkkel és nádas erekkel. De nemcsak ezekből a földekből vett magának birtokot szépapám, ezenkívül bérelt nagy területeket még Hortobágyon, kiégett mezőket, ahol csordákat legeltetett, csordákat és birkanyájákat is. Bécsbe hajtatta a kihizott gulyákat, a jelek szerint eredményesen, mert mikor meghalt, mind a négy fiának 6-700 holdat hagyott. Mint ahogy festett arcképén látható, komoly kövér ember volt, vastag bajusszal, józan és álmódzástól mentes tekintettel. Mondják, nevére Bécsben még ma is emlékeznek.

Tehát ő építette először az alsóházát, egy hosszú, sárgárameszeit hodályt, aféle vidéki ispánsági épülethez hasonlót. Később, hogy családja szaporodott, kuriát is huzatott a hodály mellé, nagy magtárt emeltetett és a belsőség udvarait, kertjeit és sétányát körülvétette vastag fallal, amely még a legutóbbi időkig fennállt Nagy, kőoszlopos kaput emeltetett az országot felé, négyméter magas kaput, vörösremázolt szárnyakkal, hivatlan betolakodók ellen. Ő maga ritkán tartózkodott a falusi parasztházak közül kiemelkedő otthonában, messzi utakra járt, le a Hortobágyra vagy fel Parád felé, Parádon élt a szeretője, akit bizonyos időközökben meglátogatott, kidöglesztve a lovakat. Megtörtént többször, hogy lovai, mire megérkezett, összeestek, ekkor egyszerűen lelőtte őket és új lovakat fogott a kocsii elé. Felesége szintén hatalmas, kövér asszony volt, hogy megfelel-e a ténynek vagy csak anekdóta ez, de állítólag nem fért be az akkori első vasuti kocsik ajtaján. Férjével sem igen utazhatott együtt, mindkettőjüknek külön kocsijuk volt, különleges abroncsozással és eresztkezéssel, vasalásokkal, féderekekkel és lovakkal. A kép, ami róluk fennmaradt, hiven visszatükrözi ezt, szinte látható, hogy kényelmetlenül szoronganak az aranyozott ráma keretei között.

Hogyan és miképpen szerezte szépapám vagyonát, a földeket, a gulyákat, mindig sok szóbeszédre adott alkalmat a környék öreg parasztjai között. Hogy bőségesen terjeszkedett, jellemző rá az az eset, hogy öregkorában, a Kossuth bankók idején, amidőn egyszer cselédeivel a padlásom kufaszikofutott, talált egy ládát, amely tele volt bankókkal, amiről már egészen elfeledkezett. Állítólag 80.000 forint volt a ládában, értéktelen bankókban, ronggyá foszlottan és megrágvá az egerektől. Sokat keresett, mondják, még én magam is hallottam egy öreg abonyi paraszttól, hogy összejátszott a betyárokkal. Szikszónál állt abban az időben egy csárda, errefelé menekült Kápolna irányában 48-ban a katonai pénztár, amit ott éjszaka kifosztottak. Nem hivatásos betyárok voltak a fosztogatók, mesélik még ma is a környéken, szépapám állotta utját cselédeivel a halálraremült áriusoknak, megugrasztották a pénztárost és az irnokot és a kocsiról leemelték a vaspántos ládát. Hogy ebből a kózsza hírből mennyi igaz, nehéz ellenőrizni ma már, tény azonban az, hogy dormándi házában gyakran megjelentek betyárok, többek között Rózsa Sándor bandája is, különösen télen, bezörgettek az ablakon és illően kérték kommercijukat. Ekkor az egész ház népe felkelt, szépapám vacsorát főzetett a legényeknek, szépapám kimérte részükre a járandóságukat, sőt, lisztet, kukoricát, szalonnát és kenyeret, hainalig melegedtek a konyhán és az istállóknban a betyárok és reggelre szép csendesen elindultak megint a pusztaság felé.

Az alsó házban valamikor még kemence is állott, szalmával fűtötték az alsó szobákat, ha ugyan ez egyáltalán szükségesnek mutatkozott. Mert, amikor felépült a nagyobb ház, oda hurcolkodott fel a család. Vastag rostélyok védtek a felsőház ablakait, kinyitható, ma már végleg be-rozdásodott rostélyok, amiket képtelenség meglapítani. Ha tűz ütött volna ki, ezen az ablakon menekültek volna a bennlakók, legalább is így lehetett elhatározva, egészen megokolatlanul, hisz' széles ajtó is volt a lakáson. Hogy tűz lett volna a házban, arra senki sem emlékezik. Szemben állott még a múlt században egy malom, ez égett le csupán, de a vastag kőből épített házban, hogy kárt is tettek volna a kipattanó szikrák, erre senki sem emlékezik. Hogy felépült a zömök, széles ház, ott gyülekeztek mulatozásra szépapám gyakori vendégei. Nők ritkán vettek ezekben a mulatozásokban részt, ha voltak is, lefeküdtek vagy félrevo-nulták, egyedül hagyva a férfiakat. Nem asszonyoknak való mulatozások folytak itt, ivással, szabadszájúsággal, féktelen játékokkal, kártyázásokkal. Ha már nem bírtak végkép magukkal, „akasztásba” játszottak az urak. Aki vesztett, azt kivitték az előszobába, amelynek közepén a mennyezetről vastag horgas kampó lógott le, és a lámpavasra felakasz-tották. Ott lógott a vesztes a következő játszmaig, amikor is másra ke-rül a sor. A fuldoklót leemelték a horgas kampóról, és helyébe akasz-tották a másikat. Megtörtént, hogy egyszer a féktelen játékosok részeg állapotukban az akasztott vesztésről megfellekedtek, a cselédek vágták le hajnalban a már megkékült, dagadtnyelvű akasztottat a kampós ho-rogról az előszobában.

Az alsóházba: csak vendégek szálltak, utbiztosok, Szilveszter éjsza-káján a kisegítő pap, földméréskor kataszteri tisztviselők és pesti, du-nántuli vagy bécsi kereskedők. Ha bejött a Hortobágyról egy bacsó vagy juhász, az bundában hevert a kocsiszinben vagy valamelyik istálló-ban. Talán nem is érezte volna vetett ágyban jól magát, gunynak vette volna, ha betessékelték volna valamelyik szobába, legalább is eféle hie-delmekkel nyugtatták meg edzett lelkiismeretüket a házbeliek. Ezek a bacsók, juhászok, tanyagazdák, béresek és igáskocsisak, komenciós cse-lédek, kukások végeredményben meglehetősen közlékenység híján va-lók voltak, legalább is az urak jelenlétében. Fél hold földről esett csak szó részükről, fél hold földről, kiskocsi szalmáról, pár öl kukoricaszár-ról, malactartásról, eféle dolgokról beszéltek csak, azt is illendően és ka-laplevéve. Őrizték a gazda tulajdonát, bizony nem egyszer megtörtént, hogy rákvörösen és tébolyult haraggal állított be a csász, maga előtt te-relve egy idegen parasztot, aki bent járt a gazdaság kukoricásában, aki megdézsmálta a krumpliföldet vagy leütött egy szerencsétlen nyulat. Ezek a cselédek módfelett tisztelték a tulajdont, még akkor is, ha az nem az övék, de a gazdáé volt. Soha szó nem esett ur és cseléd között másról, mint ezekről a járandóságokról, egy életen át robotoltak ezek a cselédek, hogy a végén megvásárolhassanak maguknak pár hold földet, vehessenek néhány darab birkát, pár lovat és tehenet. Egy életen át keltek hajnali kettőkor, feküdtek tíz óra után nyáron, fagyoskodtak télen és robotoltak az év mind a négy szakában. Soha szóba nem került ur és cseléd között mondjuk a tanya állapota, a rossz utak, a sár, a sötétség, az ország és a haza. A haza az urak dolga volt, cselédek nem is igen tudták, hogy mi fán terem. Ha jött a tanító és felkajtatta a gyerekeket, és nem lehetett már a dolgon szökdőséssel segíteni, szomorúan eljárt az iskolába. Ha jött a jegyző és kiszögelgetett a községháza falára sorozásí hirdetményeket, elment a cseléd katonának. Ha a pap végigjárta kétség-beesett rimánkodással, vagy ha éppen olyan volt a természete, fenyege-

téssel és -átkozódással, még templomba is elment. De mindig hallgatott és szomorú tekintete sok mindent elárult a figyelők előtt gondolataiból.

A család birtokán az első tanyát még szépapám építette. Fák között épült ez a tanya, Erdőtelektől és Tenktől körülbelül egyenlő távolságban. Cselédházak állottak két sorban, béresek és kukások részére, majd magas kőfallyal védetten állt a belső területen egy magtár, néhány dohánypajta és a tanyagazda háza. Nyári lakás is volt ezen a tanyán, magas és módos épület, egy kisebbfajta kuria, tornáccal, magas hűvös szobákkal. Később épült csak a birtok másik felén az újabb keletkezésű tanya, iskolával, újabb cselédházakkal, pajtákkal, istállókkal. A két tanya között kápolna állt, közvetlenül egy nádas ér mentén, szent Annának tisztelve. Nyár derekán itt tartották ősidők óta a hanyi bucsút, vámszedéssel, bucsújárással, szent bűnbocsánattal, estefelé részeg koldusokkal, verekedésekkel, felgyújtott szalmakazalokkal, hajnalig tartó evéssel és ivással. Ez a bucsú Hanyin volt a tanyaiak egyetlen ünnepe. Ekkor kikocsikázott a faluból a tanyára az ur, módosan végigjárta a bucsút, talán meg is áldozott, yett ajándékot a tanyagazda vagy valamelyik béres vagy kukás kisgyerekeinek, és ha délfelé tűzni kezdett a nap, beült a tanyagazda frissen pingált, bucsúra rendbehozott szobájába és a környék bucsújáró módosabb gazdáival bort ivott és várta, hogy elkészüljön az ebéd.

Mi gyerekek is szorgalmas bucsújárók voltunk, már legalább is szűkebb környezetünkben. Kocsin már kora reggel kiküldött a tanyára bennünket apám, nagykocsin vagy a dadával kis, számárvonta kocsikon, ellátva bölcs tanácsokkal és fenyegetésekkel. Mire kiértünk a faluból, már minden jótanácsot és fenyegetést elfelejtettünk, miénk volt a nap és senki sem birt volna velünk. Kinn Hanyin úgy fogadtak bennünket, mint valami aranyat, borral kínáltak, omlós tésztával, pálinkával, még ebéd előtt. Hiába volt dada, hiába volt elfeledett fenyegetés, szögreakasztott jó tanács, bizony hamar megártott mindhármunknak az ital. Vendégyerekek is voltak velünk, azok sem voltak éppen példátmutatók, kora délután már leestünk az asztal alá, megdobáltuk a zarándokokat, csunya beszéddel ünnepeltük a bucsút, csunya beszéddel és pálinkás borral. Piszkosan, ruhánkat összerondítva kerültünk délután haza, abajgatva az uton egész idő alatt. Kerülő uton jutottunk csak be a házba, bujkálva és émelygő gyomorral, szédülő fővel. Az orgonabokrok árnyékába fektetett le a dada, ott aludtunk amíg be nem sötétedett, a levegőn.

*

Csak bolygatom és bolygatom az emlékeket ebben a magyar uri környezetben, de nem találok egy szirtet, ahol békében kiköthetném hajómat. Járom a régi házat, amely szomorúan és elhanyagoltan áll a bokrok és a nyezetlen fák között. A butorok, amiket annakidején még fiatal anyám hozott vagy amik még a házzal együtt jutottak örökhagyó nagybátyámtól apám tulajdonába, két különböző világot jelképeznek. Anyám családja hivatalnok család volt, tele papi vonatkozással, literátor hajlandóságúakkal, magas igényességet elárulókkal, hisz' közülük került ki egy forradalmár hajlandósága apát, Martinovics, egy vatikáni könyvtáros és egy egri püspök is. Ezeknek a filtrált izlését tükrözik vissza a házba került butorok, dekoratív bőségükkel, szolid mértékletességükkel, könnyelműséget és kalandokat nélkülözőn. Ami viszont a házzal együtt maradt a családra vagy apám rokonai révén illetve meg őt és a házat, azok mintegy más világból valók, az előbbiektől merőben különbözők. Egy komód, egy szublót, egy vitrip, aranyrámás keretbe szorított szépapák és szépanyák, zenélő órák és nemesi oklevelek, címerek, mindmeg-

annyi egy külön, más világot jelentenek. Fegyvertartó az előszobában, szarvasággancsok, pipatórium, állvány és szekrény pálinkásüvegek részére, mindez a falut, a földet, a birtokolást, egyszóval apám családját és a földet, a tanyát birtokoló nemesi világot jelentette, míg anyám hivatalnok és papi családját a barokk vonalvezetésű butorok és székek, a faliszőnyegek és a könyvesszekrény. Oroszlán és gyerekeit saját vérével tápláló pelikán, vajjon értelmet nyert-e ez a jelképektől nem éppen mentesített dekórum, ami a család ciméret jelképezi. Ennek a szellemében, a bátorság és az önfeláldozás szellemében élt-e valaha is ez a család és ez az uri ház, amelynek keretében és amelynek szobáit most barangolva ezt az osztályt és ezt a régi nemesi világot bemutatom.

Tény az, hogy ez az osztály, ezek a birtokolók, közöttük természetesen a mi családunk is, minden úri vonatkozása mellett, minden anyagi bázisa ellenére, inkább a parasztsághoz állott közelebb, attól csupán gazdasági állapota különböztette meg és tartotta bizonyos, bár nem szolidaritás nélküli eltávolodottságban. Ez az osztály aludott, féktelenkedett, ivott és kártyázott, ahelyett hogy épített volna, gonoszabb hajlandóságú fiai voltak azonban csak azok, akik törvényeket hoztak, melyek megnyomorították a népet. Holmi renegátok voltak ezek, hivatalnokokká süllyedt urak, akiknek bizony kevés közük volt már a néphez, még cselédek sem azok közül kerültek ki javarészt, hanem a lassan fejlődő városi proletariátus köréből rekrutálódtak. Ezek a hivatalnokok még felakasztották városi lakásuk falára a cimert, még elhurcolták az örökségképpen rájukmaradt butorokat, eladták földjüket, hogy villát építsenek, még fitogtatták bizonyos alkalmakkor agrárkapcsolataikat, de már nyomorító törvényeket hoztak, paraszt és cseléd ellen, az állam speciális szempontjából. Már ha kijártak falvakba, azt mint funkcionáriusok tették, adóügyben és bírósági ügyben, a föld helyett a bank felé és igazgatósági tagságok irányában orientálódtak, hajlamosságot mutatva nem egyszer a panamáskodásra. Végrehajtó intézkedéseik következtében rosszul járt a paraszt, rosszul járt a cseléd, de rosszul járt a birtokoló is, aki jól járt, az nem volt más, mint az állam, legfeljebb még a bank és a részvénytársaság. Semmi kapcsolatuk nem volt már a néppel, városi villájukban vagy bérelt házukban megértették-e vajjon a nép baját, hallották-e kívánságait, tudták-e róla, hogy mit eszik, miből ruházkodik, miféle testi és lelki nyavalyákkal küzdök a nép? Elhitték-e egyáltalán, hogy a hírek, amik hozzájuk néhanapján befutottak, autentikusak és még brutalitásukban is inkább csak tapintatosak, mint a helyzetről informálók. És mivel, hogy már tőlük függött, tanítót, orvost küldöttek-e bajai orvoslására a néphez, vagy erőszakszervezeteket létesítettek nem annyira a rend, mint éppen saját pozíciójuk biztosítására csupán? Védtek-e a parasztok kis földjét, vagy a cselédek részes házát, szabad költözködési jogát, védtek-e a cseléd jogait néhány birtokolóval szemben, anélkül, hogy saját állapotukra számítón ne gondoltak volna. Vagy karikatúrájává váltak nem csupán osztályuknak, de népüknek is, magartartásos paragrafusimádatukkal, ugynevezett magasabb szempontok alá való vetettségükkel, egy népi közösségből kiszakadva, új osztály, saját osztályuk megerősítésére kényszerülven.

Bizony ezek a kiszakadottak a kétes értékű, labilis erkölcsiségű ügyeskedésben a még mindig paraszti mentalitású nemesi osztály falumaradt tagjait messzi tulszárnyalták. Ha falura mentek, azt legfeljebb, mint jelöltek vagy alkalmi földbirtokolók tették, birtokot ha vásároltak, az csupán reputációjuk vagy bölcs anyagi meggondoltság következtében történt, ezek voltak azok, akik bérelt vadászterületükön ünnepnapokon

combonlótték a hajtót és nyul vagy fogoly helyett árvaszéki elnököt vagy vadat hajtó cigányt ejtettek. Míg a falusi birtokos reggel kelt, aratás és gabonacséplés alatt kinn porosodott, a kiszakadtak vaddisznósörtés kalappal mentek be városi hivatalaikba, hubertuskabátot viseltek és csak érdeklődtek a termés állása felől. Azon az alapon, hogy nagyapjuk falun gazdálkodott, azt hitték magukról, hogy ismerik a népet, agyistent mondtak a parasztnak és ha bejött és kalapját kezében forgatta kínjában a hivatali szobában a cseléd, csak fintorgatták orrukat és az igazságot felemelt hangon hirdették ki. Karikaturák voltak ezek, és nem minden minden becsstelenség híján valók.

Ezek voltak az egyik fajtájú kiszakadtak, de volt egy másik fajta is, amelyik elveszítette vagyonát. Tipikus eset volt az elszegényedett ur, akinek vagyonát még apja vagy nagyapja elherdálta, őt alig iskoláztatták, és valami tanyán vagy falun bérelt parasztházban lakott. Természetesen kapcsolatot tartott fenn a birtokon belül élőkkel, kis járandóságából vagy rokoni segítyekből élt, legtöbbször egy józan parasztgazdasszony felügyelete alatt. Ilyen volt a mi környékünkön Sággy Pali és Szabó Elemér. Sággy Pali Dormádon élt egy rozszant parasztházban, "Szabó Elemér Besenyőn. A vidék urai között közszeretettel örvendeztek, programszerűen tiszteletüket tették és ha váratlan vendég érkezett, a falubeli birtokosok először mindig értük küldtek. Paraszti sorban éltek, szűkös körülmények között és mértékletes igénytelenségben. Kutyákat tartottak a régi dicsőség emlékeképpen, kutyákat és néhány vadászfegyvert, de rendszeresen eljártak a korcsmákba is. A parasztház falát, amelyben laktak, régi cimere díszítette, volt pipatóriumuk és ha nem kártyáztak, olvasgatták a kalendáriumot. Hébe-hóba ha bementek a városba, de mindig utálattal beszéltek az ottani állapotokról, míg végül is, ha nem volt éppen föltétlen szükséges, már ki sem mozdultak a faluból.

Míg az elszakadtak remekül kiépítették társadalmi kapcsolataikat, hiba nélküli házasságokat kötöttek, a falusi dzsentri ha már a magafajtáját végleg megutálta, társadalmi nívóján aluli kupecokkal, paraszttal, tanítókkal és jegyzőkkel érintkezett, nyugodt lelkiismerettel mondhatom, hogy a „züllöttség csiréit" hordozta magában. Ez a züllöttségre hajlamos állapot természetesen csak a városi urak szempontjából eshetett megvető és lebecsmérlő kritika alá, természetes volt ez, természetes és ösztönös, szenvedélydiktálta volt ez az állapot, nem pedig ravaszkodó spekuláció eredménye. Ritkán fordult elő, hogy egy árvaszéki elnök részegen kódorgott volna a megyeszékhely korcsmai és lupánárjai "között, az is csodaszamba ment, ha egy vármegyei főjegyző elvette a sarki korcsmáros lányát, a falusi birtokos nemesség körében az eféle azonban nap-nap mellett megesett. Az én családom sem nélkülözte az eféle „atrocitásokat", akárcsak a környékbeli hasonló uri családok sem. Nehéz volt elképzelni, hogy egy módosabb parasztgazda hozzáadta volna cselédhez, báreshez, kondáshoz a lányát, egyenlő volt szinte a lehetetlenséggel, hogy egy falusi kisbíró viszonyt szövögetett volna vályogkunyhóban élő cigánylánnyal, eféle szenvedély uralta viszonylatok a falusi urak világában mindennapiak voltak. Nagyapám egyik testvére egy bacsó lányt vett feleségül, voltak családomban férfiak, akik katonatiszt létükre özvegy, többgyermekes postatisztviselőnővel házasodtak össze vagy mások, akik magyar dzsentri létükre szegény zsidócsaládból nőültek. Magam is paraszti családból vettem feleséget ezáltal vállalva egy részemre idegen világ értelmetlen ódiáját. De nemcsak családom volt az efajta „atrocitások" elkövetésében a példanélküli ludas, tudok ezer-

holdas dzsentrikről, akik egy cigánylány kedvéért otthagyták a kastélyt, kiköltöztek a cigányok közé és ott éltek cigányi sorsban, alig érintkezve a külvilággal. Ma is tudok fiatal emberekről, még ebből az osztályból valókról, akik elvettek egy paraszt cselédlányt, ők maguk gazdasági akadémiai oklevél birtokában düledező kalyibában élnek, két rossz gebével fuvaroznák. Vagy másokról, akik kint élnek paraszti sorsban egy istenháta mögötti tanyán, kutyákat dressziroznak, és havonként, ha egyszer felkeresik hozzátartozóikat, inkább kötelességszerűen, mint kívánságaiknak engedve.

Ez az életmód, ez a nemtörődömség, ez az érdektelenség és a hivatottságnak ez a végzetes félreértése természetesen nem eredményezhet egyebet, mint gazdasági és társadalmi lehetetlenülést és politikai zavart. Tudott-e ez az osztály az európai eszmék változásáról, ha már birtokoló minőségben elnyomott vagy segédkezett az elnyomatásban, legalább profitált-e ebből az elnyomatásból akár gazdaságilag, akár kulturálisan, kiépített-e magának egy megingathatatlan erkölcsi és anyagi bázist a világrend keretein belül vagy mindezt elmulasztotta? Vagy karikaturává vált, ahelyett, hogy példaképpé emelkedett volna, erősítette-e az egyetemes nemzetet, a fajt és végső igénytelenségben az osztályt, ahelyett, hogy gyengítette volna, példát mutatott-e ahelyett, hogy elretentő példává vált volna? Még magával szemben is bűnösen élt, még magával szemben is mulasztásokat követett el, akár csak a néppel szemben, amelynek a szomszédságában és megrövidítésére birtokolt. (Befejezése a következő számban.)

K E R T I I D I L L

Irtá: FODOR JÓZSEF

*A paradicsomok: vörös
Zsarnokai a kertnek;
Dagadnak és nevetnek,
Minden vérét kiszítták:
Azért oly pirosak ők,
Azért oly sárga a kert —
De ők csak egyre telnek,
Vérszípói a kertnek —
De ők csak rátapadnak,
Szíjják, szíjják a vérét,
Élik fényét a Napnak
S a vértől majd kihasadnak.*

*Körül a növény-szépség
Sorvad a földre dülve,
Kiszítták minden vérét —
De ők, rátelepülve,
Csak szíjják egyre jobban;
Csonttá, vázzá fakul a kert —
Csak az ő arcuk dagad, lobban.*

*Már, butulásig telve,
Lehuzza testük terke;
Vörös nagy testük a földön
Hemperg: s ők szíjják a vért.
Dagadva és nevetve.*

*Körül holtsápadt a kert —
De ők még egyre telnek,
Mégjobban rátapadnak,
Szíjják, szíjják a vérét
És röhögnek a kertnek
Képébe, majd kihasadnak.*

*Vörösen és lobbanva
Egyszerre tátog ajka
Száz vérképű zsarnoknak —
S orkán-kacajt harsognak
Gutaütésig érve,
A sápadt kert képébe!*

*Nagy, rőt, telt, puffadt testek
A földön hanyat ésnek,
Hahotázva, kacagva, —
A kiszítt zsirú kertnek
Vérén duzzadt, butulva,
Elterülve, jóllakva!*

BESZÉLGETÉS AZ ÉGI ÉS FÖLDI PEDAGÓGIÁRÓL

Irta: KEMÉNY GÁBOR

Abból az alkalomból, hogy Varga Béla könyvet adott ki A pedagógia alapkérdéséről, mely a nevelés apriori feltételeit vizsgálja, itt következő tanulmány felteszi a kérdést: önálló tudomány-e a pedagógia?

Bármennyire szeretnék *in medias res* könyved boncolgatásába fogni, mégsem mellőzhetek egy fontos vallomást. Nem te vagy az oka, de a megváltozott viszonyok, hogy évek óta némi kétkedéssel nézek szembe minden olyan könyvvel, mely a pedagógiáinak túlságos hatóerőt tulajdonít. Talán elcsodálkozol rajta, hogy én, aki néhány évtizeddel ezelőtt *Schneller István* „isteni célgondolatá”-tól és a magam pedagógusi fanatizmusától fűtve kezdtem el munkámat s aki veled együtt vallottam *Böhm Károly* tanítását, mely szerint a *való* világ és a *kellő* világ egyenrangú tényezőként lép fel az ember életében, ma kénytelen vagyok leépíteni régi elgondolásomat és gyanakodva nézni azokat, akik a *kellő* világ alapjára akarják felépíteni a *való* világot, az eszmére a realitást, a megfoghatatlanra és időtlenre az időbelit és megfoghatót. A gyanút természetesen elsősorban önmagam ellen irányítom és nem derék tanítómestereinkre, akik megtanították minket gondolkozni és nem tiltották meg egy szóval vagy gesztussal sem, hogy a magunk utján járjunk. De talán éppen ez az abszolút liberális eljárás volt az, ami tévedésbe ejtett minket. Ők maguk, a mi vezetőink és lelki formálóiink az Eötvös-féle alkotó liberalizmus teremtményei voltak, ők komoly hivatásnak tartották a mi energiáink továbbélesztését, ápolását, ők a maguk formájára megteremtették a tanítványok sorát, akiket a háborút megelőző és követő évtizedek elég érezhetően kitanítottak arra, hogy a liberalizmus tuljuttott világteremtő korszakán s még virág korában sem volt, mert nem lehetett egyéb, mint hűséges függvénye, kiszolgálója a társadalomgazdasági rendnek s ma, amikor a gazdasági rendnek nincs szükége rá, a liberalizmus értelmetlen ködképpé vált, melyre a reakciók fölöslegesen vicsgortják a fogukat s melynek a levitézlett liberálisok fölöslegesen várják az ujjászületését.

Varga Béla, kedves barátom, minket szinte egy század választ el attól a három évtizednyi időtől, mélyben az életbe indultunk. Akkor még azt hittük, hogy az *eszme* az első, az a lényeg, arra lehet mindent építeni s azzal lehet mindent újraépíteni. Nem tehetünk érte szemrehányást magunknak, mert nemcsak „a hit Isten ajándéka”, mint *Dávid Ferenc* mondta, de a balhit is s a tényleges helyzet, a realitás természetesen meghatározta a mi gondolkodásunkat *is*. Akkor még tényleg hatalom volt az eszme s egy-egy gondolat lassu felépítése biztosította professzorainknak, direktorainknak azt a tekintélyt, melyet ma — a megváltozott reális viszonyok hatása alatt — inkább hatalmaskodással, mint az eszme erejével biztosítanak magunknak. Böhm Károly 1890-ben kezdte tisztán látni az értékelés jelentőségét, de csak tíz évi elmélkedés után mert az Akadémián nézetével előállni. Nekünk imponált a gondolatépítésnek ez a kitartó heroizmusa, tudós tanárunk nem engedte, hogy nagyságos vagy méltóságos címmel kendőzzük el az ő külön professzori címét és a gazdasági élet tempója megengedte a gondolatrendszerekkel lefolytatott türelemjátékot.

Varga Béla, kedves barátom, emberek és jelenségek buzgó figye-

lője, tartottál-e seregszemlét a régi világ — a mi fiatalságunk világának — megmaradt emberei között? S vetted-e észre, hogyan igazolták régi nagyjaink a haladó világrend terrorisztikus taktikáját eszmei „megalapozásokkal”? S hogyan kerestek új, hatalmon és rangon nyugvó tekintélyi elveket? Hogyan kerítették elő a lomtárból régi kutyabőröket, hogy azokkal pótolják a gondolatépítő munkában immár elhomályosult nemességüket? Amire *Szekfű Gyula* — még a mai rend tulbuzgó védelme mellett is — oly' találóan rávilágít: hogy a neobarokk beérkezett magyarja saját szobrára támaszkodva hallgatja meg az őt üdvözlő szónok frázisait, az a mai professzorra is illik és — last but not least — a mai pedagógusokra is. Többre becsülik a szobrot — életükben, mint a jó emléket haláluk után. Nem alkotnak gondolatokat, hanem átformálják a napról-napra változó tényleges viszonyokhoz. Dehogyan is gondolkodnak ők tiz évig az ~~érték jelentőségén s az okság törvényén~~, mint a mi heroikus Böhm Károlyunk; a mi régi pedagógusainknak egy történelmi eltulódás — ami tényleg nagy esemény — vagy egy kormányváltozás — ami jelentéktelen dolog — teljesen elég arra, hogy Saulusból Paulussá, pacifistából militarissá, haladóból reakcióssá változzanak.

Az írástudók árulása a pedagógiában is bekövetkezett. S ennek nem az a legdöntőbb bizonyítéka, hogy ma másképp' gondolkodnak a pedagógusok, mint a háború előtt (a gondolkodás változása a fejlődés természetes következménye és nem árulás), hanem az, hogy ellentmondás van a hirdett eszmék és a nevelési gyakorlat között. A tudományegyetem képviselői a politika és tudomány külön utjait hirdetik és nyilvánosan tiltakoznak az ellen, hogy diktatori parancsszó nyomja el a józan ész szavát, de a valóság ezzel ellenkezően éppen azt mutatja, hogy a facultas docendi-nek sokkal inkább a politika az alapfeltétele, mint a tudomány.

A magyar gyermektanulmány ma is folytatja lélektani, biológiai, képességkutató megállapításait, de komoly kutatásaival ellentétben: megkezdte az átértékelést is és a *Gyermek* már 1932-3. évf.-ban felvetíti az új korszellemet, mely „időfeletti és személyfeletti hatásaival” itt lebeg fölöttünk s ezt az új korszellemet Mussolini és Hitler személyeiben látja megtestesülni, mint olyan szellemi csúcspontokban és előljáró egyéneken, kik „lesugároznak egy-egy új szellemi irányelvet” s akik után milliók indulnak s dogmaszerű határozottsággal kimondja, hogy „nem az érti meg az ébredő kor szavát, az idők zenéjét, akinek *logikai* gondolkodását csiszolták élesre, hanem akiben *átfogó érzékenység* van”. Ha ez az „érzelmi” megalapozás már az elemi iskolai munkában is érezteti hatását („gyermektanulmányi” alapon dolgozó iskolák 7-8 éves növendékeivel játszottak le nem régen az évf. záró ünnepen evangéliumi jelene- teket) annál inkább megnyilatkozik ez és szélesül „világnézeti” alappá a középiskolákban. Már 1927-ben megállapította a *Magyar Szemle* (Szekfű Gyula és Bethlen István organuma), hogy hetven egyetemi tanár le- sújtó véleményt mondott az egyetemre készülő ifjak gondolkodási és ku- tatási készségéről, ami nem azt jelenti, hogy fiataljaink tényleg nem tudnak foglalkozni vagy nem alkalmasak a tudományos munkára, ha- nem azt, hogy a *középiskola rosszul* szelektál. Rosszul szelektál annak ellenére, hogy ma jobb módszerrel, több és jobb tanítási eszközzel dol- gozik, mint régen.

A kontra-szelekció, mint a numerus-clausus természetes függvé- nye, a középiskolában kezdi meg pusztító munkáját. Csak rövidlátó vagy elkábított emberek hiszik azt, hogy a numerus clausus lényege: egyetlen felekezet elleni harc. A zsidók kizárása a tudományos munkából csak részjelensége a numerus claususnak. Ilyen részjelenség lehet más nem-

zetiség kizárása is. Nem felekezetre, hanem világnézeti alapra és világnézeti megbízhatóságra megy itt a játék és amikor bármilyen formájú és színezetű numerus claususról van szó, biztosak lehetünk benne, hogy egy uralkodó érdekcsoport védi az 8 megbonthatatlanul vélt egységét a megbízhatatlan elemek betolakodásával szemben. A numerus claususnak nem a szegény zsidó gyermekek kizárása mutatja meg az igazi értelmét, hanem annak a 30-40 millió embernek a sorsa, akiknek a produktív munkájára *nincs szüksége* a ma már minden látszathatalom mellett mégis csak agonizáló tőkés gazdasági-társadalmi rendnek. Az embertömegek éheznek, fáznak s a mai rend tengerbe dobálja az árukat és élelmiszereket; a szellemi erők produkálni akarnak, az izmok munkára feszülnek, de minden törekvés céltalan egyelőre: az a jelszó, hogy *tulprodukción van emberben és munkában*. Jól tudjuk, hogy hamis, megtevesztő ez a jelszó, de az ellenmondások zavarosában kevesen igazodnak el. Társadalombiztosító jelszavak ürügye alatt egyenként és összesen tönkreteszik a társadalmat s az igazságos szelekció hirdetése mellett legázolnak minden igazi hozzáértést, eltipornak minden józan gondolatot és megbízható jellemet, hogy a gyöngébb elméjűeknek és felfelé gerinctelen, de lefelé mindenre kapható embereknek szolgáltatassák ki a jövő társadalmát. Ez a numerus clausus igazi értelme: harc az értelem és megbízhatóság ellen. Az csak kezdet, hogy bizonyos felekezete vagy nemzetiséget kizárnak a munkából, hogy szimpla elméket és még szimplább jellemeiket ösztöndíjakkal, anyagi javakkal látják el, legszomorúbb a vég, az, hogy a rosszul szelektált egyének holnap, mint tanítók, tanárok, írók, orvosok, bírák vagy miniszterek avatkoznak döntően az életünkbe. Ezt a katasztrófális szelekciót követeli a mai társadalmi rend és ebben maradéktalanul kiszolgálja az iskola s elsősorban a középiskola.

Lehet, hogy te kissé sötétnek találod ezt a képet és arra gondolsz: Vannak még olyan semper idem emberek, akik nem árulták el multjukat s ma is régi eszméiket fejtik tovább és adják tovább tanítványaiknak. Hát igen, vannak emberek, akik még a borsón térdepelve is szépet álmodnak és vannak udvarias tanítványok, kik meghallgatják a bölcs Sokrates álmait, hogy aztán az „átértékelés” biztos vizein evezzenek tovább. Szomorú itt a sorsa a következetesen fejlődő embereknek. Két éve jelent meg Szegeden *Nevelésügyi tanulmányok* címen egy érdekes tanulmányosorozat. Az 1919-es évekről, tehát az újjászületés idejéről szólván *Imre Sándor*, mint a tanulmányosorozat szerkesztője, jegyzi meg: „...teljes részletességgel azt is fel kellene tárunk, mivel foglalkozott ebben az időben a nevelésügyi irodalom, mit csinált a nemzetgyűlés idején a kultuszminisztérium s mi gátolta ott a munkáját azoknak, kik a mindennapi iratkezelésnél többet is akartak?” Imre Sándor abban az időben közoktatásügyi államtitkár volt és biztosan többet akart az iratkezelésnél s ha még tizenöt év múlva is ilyen panasz tör ki belőle, erős a gyanunk, hogy még ma is keserű a sorsa azoknak, akik többet akarnak az iratkezelésnél. Azt viszont eléggé meglehet állapítani, hogy a nevelésügyi irodalom néhány, történeti fejlődés szempontjából értékes munkán kívül elvégezte az átértékelést, megirt egy sereg alibi minkát¹ s életbelépett a középiskolai törvényjavaslat, mely — hogy egyéb jellemző Vonásairól ne is szóljunk — már horribilis tandíjával is elzárja a szegény tanulókat a középiskolai képzés lehetőségeitől... S mit tett — mit lehetett — ezalatt Imre, a — legjobb értelemben — semper idem pedagógus, aki mint mi, szintén Schneller István és Böhm Károly iskolájából került ki? Tovább szötte-szövégette elméletét — *A neveléstudo-*

mány magyar feladatai című kristálytisztá formában került napvilágra. 1935-ben, — mely élénk ábrázolja meggyőző erővel a *kellő világot*, a magyar neveléstudomány apriori feltételeit. *Eszmileg* vigasztaló lenne ez, ha *nem látnók*, hogy a *való világ* (a *reális* "t. i.) *ellenkezik* ezzel és ha *látnók* a tanítványokat, kik őszinte szívvel váltják valóra a mester elgondolásait. De rossz, hogy a tanítványokat nem látjuk és mégrosszabb az a való, amit látunk.

Fumus Troes — ez az érzésem és ezért ne csodálkozzál Varga Béla, *kedves barátom*, *hogyan* ilyen gondolatok elmém környékeztek", mikor én, mint szabad portyázó a magyar pedagógia leitarolt mezőin meglátam könyvedet, melynek célja, hogy *filozófiai alapvetéssel bizonyítsd* be a pedagógia önálló voltát*. Régi *barátságunk emléke*, a te harminc éves munkád elgondolása hamar legyőzték meglepetésemet és hogy a végével kezdjem — meggyőző erejű könyved átolvasása mély és értékes élményt jelentett számomra. Hogy vonalvezetésszel teljesen nem értek egyet, azt bevezető vallomásomból sejtethed, de nem is a teljes megegyezés a fő. Könyved olvasásának első jó hatása volt, hogy megfeledkeztem azokról a pedagógiai sarlatánokról, kik ma ugyanakkor hirdetik a humanizmust és helyes kiválasztást, mikor az ingyenes népoktatást kárhóztatják és militaris bántásmóddal vagy kulturpolitikával teszik brutalissá a lelkeket. Könyved meggyőzött arról, hogy mikor nagyon rossz az, ami van, akkor nem tehetünk jobbat, mint *ápoljuk azt* a lehetőséget, mely csak *szután lesz* valósággá. Ha meggyőződéssel hirdeti valaki a jobb lehetőséget, akkor már tul van a pusztá elméleten. Munkád nem tartozik a *graue Theorie* szökványos körébe. Ezzel a munkával is, mint a megelőzőkkel, azt az igazságot akarod igazolni, *hogyan* a jó gyakorlat alapja a kellően tisztázott elmélet. Valahogyan mindig a Valóságot éreztem elvonat elmélkedéseid távolabbi céljának. A valóság kedvéért akartad az értékfogalmakat elméletileg tisztázni, a jobb társadalom kedvéért vázoltad fel annak ismerettani alkatát s világítottad meg a fausti és karamazovi lélek titkait s a jobb nevelés kedvéért akartad tisztázni a neveléstan értékelméleti alapjait s a jobb valóság kiépítése ösztönöz új munkádban is, melyeken a pedagógiai valóságot veszed szubtilis, minden lényeges nüanszot analizáló elméi szellemű szemügyre.

A pedagógiai valóság megláttatásához annak a szerves összefüggésnek felismerése szükséges, melybe a neveléstudomány került a filozófiával. Bizonyítod, hogy ez a viszony fennáll és hogy csak ez teszi lehetővé a pedagógia objektív célkitűzését és csak ez tisztázhatja a pedagógiai autonómia kérdését. Azt gondolod, *hogyan* a pedagógia alapkérdésével összefügg az autonómiája is. „A nevelés a maga sublimis jelentésében ezzel áll vagy bukik”. Elméleti kutatásod itt — jogosan — a gyakorlati valóság elevenébe vág. A pedagógia és filozófia a *valóságkeresésben* találkoznak s ha az utóbbi nem lehet *l'art pour l'art logikai folyamat*, az előbbi viszont nem lehet pusztán technikai alkalmazása más tudományok leszűrt igazságainak.

Magad is tisztában vagy azzal, hogy a kérdés teljes megvilágítása nem olyan egyszerű, mint a feltevése. Mert hiszen a nevelés a te elgondolásod szerint is *szintetikus hatás* vagy *szintetikus művelet*. Sajátos tárgya: az emberképzés *elszakíthatatlan kapcsolatban* van a lélektani, erkölcstani, sőt szociológiai kutatások újabb eredményeivel. De a tudományágak mégis csak *eszközül szolgálnak* annak, *hogyan* a pedagógia *önmaga* oldja meg sajátos céljait. Ezt a tényt a nevelés ideája *dönti el*, melyhez te finom, utegyengető elemzéssel jutsz el, biztos kézzel *kaparintva* el mindent, ami nem tartozik a pedagógia területéhez.

A nevelést, mint tudományt, *értékfejlesztő* tevékenységnek, a nevelést, mint munkát *alkalmazott* értékelméletnek nevezed, de a gyakorlatnak ez a megkötöttsége nem veszélyezteteti szerinted az autonóm pedagógiai tudomány lehetőségét. A nevelés mindennapi, tehát időhöz kötött gyakorlatát kapcsolatba hozod az időhöz nem kötött (logikai, erkölcsi) értékek megvalósulásával s ez a te nevelési elméleted egyik meghatározó vonása. A másik alapvető gondolatod az, hogy mivel az értékfejlesztésben nem lehet megállni, a *nevelési tevékenységnek* nincs, *nem lehet hétára*. Akarva-nem akarva összehalálkoztál így az örök tanulság elvében Nagy Lászlóval, aki szintén ezt vallotta átfogó közoktatási reform-tanulmányában, aki biológiai, lélektani, szociális megfontolásból küzdött a mai tanulás és nevelésrend elskatulyázásai, az egyoldalú osztályszellem ellen s azt a köztudatot akarta kialakítani, mely a műveltséget közvagyonnak tekinti, amelyből meríteni és minél magasabb színvonalat elérni joga van minden állampolgárnak?

Az *örök tanulság* elvét még egy súlyos érved bizonyítja: azt tartod, hogy az emberi lélek nincs feltétlenül alávetve az okság törvényének, így tehát a nevelés, mely az emberi lélek területén dolgozik, *nincs determinálva*.

Tekintet nélkül arra, hogy az okság elve érvényes-e vagy nem az emberi lélek megnyilvánulásaiban, bizonyos, hogy a nevelés ügye teljesen vigasztalan lenne, ha azt a determinizmus béklyóiba szorítanánk. A kellő világ csakugyan azt követeli, hogy a nevelés ne legyen determinálva, hogy folyton javuló, fejlődő folyamat legyen, hogy a növvő gyermek előtti a környező világ erkölcsi és esztétikai értékei szabadon táruljanak fel és hogy ezek az értékgyarapodások az élet későbbi fokain se szűnjenek meg... Ilyen indeterminista nevelést követel a *kellő* világ, tragikus azonban, hogy a *valódi* világ ezer meg ezer születési, anyagi, előítéletbeli gátlással akadályozza az univerzum minden értékeivel való kapcsolódást; míg a gyermeknek örök törvény szerint fejlődő lelke minden megnyilatkozásával ellentmond a determinizmus zsarnoki elvének, addig a társadalom mai formája már az anya méhében determinálja a születendő magzat környezetét, egészségi állapotát, fejlődési, nevelési és elhelyezkedési lehetőségeit uralkodó vagy szolgai helyzetét, fényes pályafutását vagy örök alávetettségét.

A *társadalmi determináltság* végeredményben azonos a nevelési determináltsággal s ha te ezzel szemben az egyéni erőre hivatkoznál, mint amelyik kiemeli az egyest a hozzátartozóinak általános sorsából, én úgy érzem, hogy ez a kiemelkedés csak az általános sorsot igazolja. A kapitalista társadalom megengedi a kiemelkedést az átlagsorsból, mert jól tudja, hogy ennek *ára* van: aki kiemelkedett, az legtöbb esetben elnyomott testvéreinek ideológiáját az uralkodó osztály ideológiájával cserélte fel, erkölcsi janicsár lett, elnyomottból elnyomó. Tud-e ezen a szomorú folyamaton a gyakorlati pedagógia segíteni? Gondolj három évtizedes anári pályára Varga Béla és ha nekem nem is, de önmagadnak felelt e kérdésre. A felelet alighanem az enyémmel azonos lesz és úgy sejtem, hogy ennek a megérzése ösztönzött téged arra, hogy *legalább elméletben építsd fel az autonóm pedagógiát*, melyet nem nyűgöznek le a determinizmus kegyetlen gátlásai.

Azt a feltevéseidet, hogy a nevelés folyamatában irracionális elemek is vannak s hogy az irracionális mozzanatok kívül esnek a tervszerűség határain, mint ténylet aláírom ugyan, de rá is kell mutatnom arra a veszélyre, hogy *a mai nevelési praxis viszont tervszerűen épít az irracionális momentumokra*, ami nyilvánvaló veszedelem, mert lehetővé te-

szí, hogy etikai értékek helyett misztikus értékek valósuljanak meg. Azt pedig te is erősen hangsúlyozod, hogy a nevelés jellege mindig etikai, tehát nevelő érték is csak az lehet, ami valóban értékes, ami valóban épít s ha készséggel aláírom azt a megállapítást, hogy a szeretet és a tudás mindig építenek s a gyűlölet és tudatlanság mindig rombolnak, egyben fel kell hívnom figyelmedet arra a veszélyre, hogy az *irracionális motívumokra való építés a tudatlanság és gyűlölködés határait szűkíti, az pedig szöges ellentétben áll azzal a közösségben gyökerező értéktartalommal, melyet te, mint a nevelés legfőbb célját szeretnél megvalósítani*. „Hiszen egy népközösség egészséges közszelleme tulajdonképpen nem egyéb, mint egyetemes emberi értékek megnyilvánulási formája, *szemben az osztályöntudatnak és a rendi nevelésnek a népközösségi személyekkel szemben álló kizárólagosságával.*” (196: o.) S ha még idézem azt a megállapítást, hogy *„társadalmi béke csak akkor lehetséges, ha minden munka megbecsülte értékgyarapító minősége alapján”* (221. o.), akkor elégtétellel állapítom meg, hogy téged a filozófiai okoskodás ugyanolyan eredményhez juttatott, mint engem a szociológiai megfontolás. Tény, hogy a népközösség egészséges közszelleme *még ép' oly' távol van a pedagógiától, mint minden munka megbecsülésétől.* Hiszen a kettő organikusan összefügg s mindkettőnek belső gyökere az a magasabb etikai értékelés, mely a mai társadalmi rend kormányzati formáiban hiányzik. Hiányzik annál inkább, minél több alibi-nyilatkozat hangzik el az erkölcsi nevelésről s főleg az intellektuális képzésnek a neveléstől való elkülönbözésétől. Ez a kérdés, úgy érzem téged is tévedésbe sodor. Azon a címen óvakodol az intellektualizmus egyoldalúságától, hogy a nevelésnek elsősorban etikai célokot kell megvalósítani. Igaz, de ezen nem úgy segítünk, hogy mereven elválasztjuk egymástól a nevelést és oktatást, de inkább úgy, hogy szerves összefüggésbe hozzuk. Ha a pusztán intellektualizmus egyoldalú, nem sokkal egyoldalúbb-e, sőt nem logikai, erkölcsi és szociális abszurdum-e a pusztán nevelés? Az erkölcs csak tudatos lelki folyamat után lesz igazi értékke és ha meggondoljuk, hogy a mai német mentalitás hadat üzen az ugynevezett „Nur-Verstand“-embereknek, mi még több okkal félünk a „csak-lellem“-emberektől, akik az intellektualizmus forrásából minél kevesebbet merítvén, hősi nemtörődéssel fognak embereken és értékeken átgázolni. (Emberüldözés, könyvmáglya.)

A világnézetre való nevelés gyakorlati nehézségeit magad is érzed. „Korunk széttépett erkölcsi és társadalmi életében a harmónikus, kiegyensúlyozott világnézetre való nevelés minden főiskolai ifjura nézve elengedhetetlen követelmény”, — ezt az axiómát mondod ki, de magad is érzed, hogy ez nem történhetik meg olyan terjedelemben, „mint kívánatos lenne.”

A harmónikus világnézetre minden embernek szüksége van és természetes lenne, hogy a tanult ifjak jobban, tudatosabban lássák a mai Világnézeti harcok lényegét, mint a nem tanult emberek. De nem így van, mert a középiskola *etnikolása* révén a tanult emberek nagyobb részének sejtelmé sincs arról, hogy *ma* két világnézet küzd egymással: a kapitalista és kollektív. Ma még az előbbi tartja görcsösen a pozícióját s az iskola a másikat, a megvalósulás útján levő világnézetet nem, mint a társadalmi fejlődés természetes fázisát, hanem egyszerűen, minit rendőrségi ügyet nézi. Tragikomikus, hogy a hazai és külföldi államférfiak a kapitalista világrend védelmében a másik világrendről, mint „veszedelemről” szoktak beszélni és szociális műveltségben analfabeta diplomásaink nem veszik észre azt a logikai bukfcencet, mely az új gazdasági ren-

det nem, mint ilyent mérlegeli, hanem egyszerűen mint veszedelmet aposztrofálja. Az „átmenet” hosszabb vagy rövidebb állapotában harmónikus világnézetre nem nevelhetünk, mert hiszen a *pedagógiának még az alapfogalmak tisztázására sincs módja.*

Erre azt az ellenvetést teheted: a pedagógiának nincs, de az egyes pedagógusoknak van módja építő munkára. Lehet, hogy így van, de ez is csak azt bizonyítja, hogy a pedagógiai elmélet és a pedagógiai gyakorlat nem egy irányban haladnak. A hivatalos nevelésügy a gazdaságpolitikai rendszer vetülete, más szóval: a mult értékeit őrző társadalmi rend igazolja s aki nem így fogja fel a nevelést az előbb-utóbb szemben találja magát a társadalommal, jobbik esetben, mint jó tanár enyhíti lehetőség szerint a gyakorlati pedagógiai káros hatásait. Mikor az ilyen kivételes pedagógusok arra a pontra jutnak, melyen már a gyakorlati nevelés autonómiájáról lehetne beszélni, akkor már lehetetlenné is válik működésük. Akkor már nem marad más hátra, mint keresni a nexust azokkal, akik *legalább elméletben* felépítik az autonóm pedagógiát.

El kellett ezeket mondanom, Varga Béla, szép könyved olvasása után, mert az megéreztette velem, hogy olyan különbség van a *valódi* és a *kívánatos* pedagógia között, mint a *földi* és *égi* szerelem között. De könyved egyébről is meggyőzött: arról, hogy a jóra fejlődés hitét még a legsötétebb időben sem szabad elveszteni. A gyakorlat kötött, determinált, de a gondolat szabad, (ha ezt éppen a pedagógia determinált-ságánál fogva nem is mondhatjuk el minden ember gondolatáról) és ha már a valódi pedagógia annyi gátlást és erőelfojtást jelent, egyedül a gondolkodó és jobbat akaró emberek néma szövetsége lehet a jobb jövő letéteményese. Kell, hogy a lánc jobban kibővüljön. Kell, hogy többen, nagyon sokan akarjuk a jót: a felszabadult gondolatok lassu és tudatos munkával valósággá építik egyszer a pedagógiai autonómiát. Az elmélet és gyakorlat közt tatóngó űrnek el kell egyszer tűnnie s szép tanulmányod közelebb hozott egy lépéssel a harmonikus szintézishez.

Jegyzet. 1. A Főv. Fed. Szemin. lélektani laboratóriuma Korszerű magyar lélektani és nevelésügyi tanulmányok (1936) c. k.-ben dicsőően emlékszik meg Bécs 1924–27 évi iskolaügyéről, kitűnő anyagbeosztásáról, de hozzáteszi: „Eltekintve világnézeti színétől a legnagyobb érdeklődésre tarthat igényt”. Mintha nem a határozott világnézeti megalapozás döntené el teljes egészében a nevelési munka értékét! — 2. Nagy L.: A magyar közoktatás reformja. Kísérő tanulmányokkal ellátta K. G. Bp. Merkantil. 1934. 48. o.

G Y E R M E K É V E I M B Ő L

Irta: DARVAS JÓZSEF

Nyáron, mikor szünetelt az iskola, az volt a dolgom, hogy legel-tettem kiszámú jószágainkat. Anyámnak szenvedélye volt a jószágnevelés. Tágas udvarunkon mindig szaladgált néhány káráló tyuk, *gágo*-*gó* liba és legalább egy malac, ha akkora is, mint az öklöm. Sokszor nem tudott nekik enni adni, mert elfogyott minden eleség és pénzünk se volt. Ilyenkor sirva hallgatta éhes könyörgésüket és megfogadta, hogy soha nem tart belőlük egy darabot se. Persze a fogadalom csak keserű szó maradt.

Tavasszal, nyáron még csak könnyű volt őket ellátni. A faluszéli árokparton dusan nőtt a fű. Téptünk belőle néhány kosárral és jóllakott

az egész állatállomány. Juliusban érni kezdett az eper és sárga tarlók nyultak már a horizontba. Kihajtottam a libákat, a malacot és eltelve térhetek nyugvóra.

Régi vágya volt anyámnak, hogy hasas kocája legyen.

— Elhajtja az ember a kanhoz s négy hónap mulva már meg is szaporodik — mondogatta mindig. — Csak kis szerencséje legyen az embernek, hatot-hetet is pottyanthat. Esetleg nyolcat is. A kismalacnak mindig jó ára van...

Nem nyugodott, míg egyik malacot addig nevelte, hogy alkalmas lett az anyai hivatás betöltésére. Örömnép volt az a nap, amikor elhajtottuk a kanhoz. Utána néhány napig aggódalmasan figyelte.

— Nem bűg az — ujságolta mindenkinek örömmel. — Megfogta elsőre... A terhes anyát nem őrizhetik olyan féltő gondossággal, mint ő a disznóval tette. Már azt is eltervelgette, hogy a malacok közül kettőt meghagy, szép lassan etetgeti őket, hogy télire legyen hizó. A többieket eladja, mert a pénz is kell.

Igy, ilyen jövőt színező tervek között éledgett.

Egy juliusi reggelen kihajtottam a disznót legeltetni. Szokása szerint végigszaladta az összes árokmenti eperfák alját, hogy fölhabzolja a széltől levert vagy éretten lehullott gyümölcsöt. Ezért nagyon haragudtam rá, mert rövid lábaimmal soha nem értem utol. Mire odaérkeztem a fához, ahol lakmározott, már futott is tovább a következőhöz, én pedig kifulladás, kacskaringós káromkodással utána. Végre nagynehezen megelőztem és fölkapaszkodtam egy fára, hogy rázzak neki epret. Mezítelen lábszáromon végighasítottak az elszáradt gallyak, rongyos ingemet még cafatosabbá tépték a kiálló, hegyes csontok és bőrrömből is szakítottak hozzá egy darabot, de én kikönnyesedett szemmel, elkeseredetten ráztam az ágakat és hivogató szavakat kiabáltam a disznó felé:

— Ca, ca, koca! Ide te!

Az pár percre megállt a fa alatt, futtából fölkapott néhány szem epret és már szaladt is át a kocsiuton a másik árokpartra. A mohó éhség szédületében észre se vette, hogy éppen akkor robog el az uton veszett csörömpöléssel egy megvasalt parasztszekér. A kerekek csattogásától nem is hallottam a disznó sikítását, csak tót láttam, hogy fetrengve maradt a porban. A kocsis is észrevette a szerencsétlenséget, de nem állt meg, hanem még jobban megcsapkodta a lovakat.

Ugy szíven markolt a rémület, hogy majdnem leestem a fáról. Magam se tudom, hogy értem földet. Odaszaladtam a disznóhoz Keserves sivalkodással csuszkáit ide-oda az ut porában, de nem tudott talpraállni. Hátról folyt belőle a víz, hogy egész sártócsa keletkezett a faránál.

— Mi lesz most? — döbönt belém a rémület.

Ugy éreztem, ronggyá szakadt a horizont és összekuszálódik körülöttem minden. Talán itt a végső ítélet ideje, mert ez után már nem következhetik semmi borzalom Kiszakadt belőlem a sírás, de a szakadó könnyek árja most nem könnyített rajtam.

— Kocám, ~~kis kocám~~ — ~~könyörögtem~~ a disznónak, mintha azt hinném, hogy csak ijeszteni akar. Megfogtam a farkát és vézna karjaimmal elkeseredetten cibáltam fölfelé, hogy talpra állítsam, de hiába.

Céltalan kétségbeeséssel, segítséget keresve néztem szét. A közelben egy lélek se látszott. Főnt kéken ragyogott az ég, körülöttem gabonaérlelő bujasággal izzott a nyár. Az áldott termékenységgű természet végtelen nyugodtsága még csak aláhuzta a bennem kavargó iszo-

nyú tragédiát. Hát lehet itt még élni, mikor mindennek vége?...

A disznót addig noszogattam, míg kétségbeesett sivalkodások között levánszorgott farán csuszva az utról. Néhány percig álldogáltam még mellette, hogy talán csak szörnyű álom az egész és jóleső felébredés lesz a vége. Azután lélekszakadva, kikizökkenő sirással szaladni kezdtem a házunk felé. Más imádságot nem tudtam, csak a Miatyánkot. Annak mondatai szakadoztak most föl a lelkem mélyéről és csukló sirással keveredve tolultak a számra:

— Miatyánk, ki vagy a ~~menyekben...~~

Már csak az iskolában jóságon emlegetett Istenben bízom, hogy csodát tesz és mire kimegyünk, vidám rőfögéssel szalad elénk a disznó...

Anyám éppen a pitvart söprögette, mikor tántorogva beestem az ajtón. Könnymaszatos, rémült arcomon azonnal látta, hogy valami nagy baj van.

— Mi történt? Mi van veled? — riadt rám.

— A disznó... a kocsi...

Csak nyögdecselni tudtam a szavakat és lábam annyira remegett, hogy majdnem összerogytam. Neki kellett támaszkodnom a falnak.

Anyám eldobta a söprűt és rohant ki az utra. Én utána. Mikor odaértünk, a disznó még mindig ott fetrengett az árokparton. Ült a farán és első lábaira támaszkodva forgott maga körül, akár a kerge birka. Hosszu fejét égre emelte és szinte emberi fájdalommal sirt, könnyöngött. Még egy idegennek a szívét is megindították volna ezek a **fájdalmas** hangok. És mi, akik valósággal családtagnak tekintettük?...

Anyám egy ideig némán állt mellette és nézte megtárgult szemekkel. Azután lehajolt hozzá és megsimogatta csunya nagy fejét:

— Fáj, kis **kocám ? Nagyon fáj ?**

Olyan gyűyögő gyengédséggel kérdezte ezt, mint tőlem, mikor az első tapogatózó lépések után végigvágódtam a földön és megütöttem magam. A disznó is megérezte a szavakból feléje sugárzó nagy szeretetet, mert néhány pillanatra abbahagyta a visitást és rőfögve dugta tenyerébe a fejét. Mintha azt mondta volna:

— Csak simogass... ez nagyon jó... ~~már nem fáj annyira...~~

Hozzám egy szót se szólt anyám, pedig remegve vártam a szitkozódó szemrehányásokat. Csak a disznóval törődött, mintha én nem is lettem volna a világon. Egyszerre csak megfordult és szaladni kezdett hazafelé. Nem tudtam, hogy mihez kezdjek. Menni akartam én is. Ez volt hozzám az első szava:

— Maradj!

Olyan végtelen gyűlölettel dobta ezt oda, hogy újra megindultak a könnyeim. És az volt a legszörnyűbb, hogy nem is kérdezett tőlem semmit. Legalább szidna a vigyázatlanságomért. Azt se bántam volna, ha megver, az ostort is oda nyujtottam volna neki, csak oldódna fel már ez a rettentő feszültség. Mi lesz itt?

Hirtelen arra gondoltam, hogy világgá megyek. A nyár világos színeivel lebegő horizontt úgy hívogatótt és elcsitulást ígért nagy szomorúságomnak. Mégse mertem menni, csak álltam a disznó mellett és vártam a végzetet.

Anyám nemsokára jött visszafelé. Targoncát tolt és mellette bicegett Veréb Jani bácsi.

A disznót föltették a targoncára és tolták hazafelé. Fölváltva, mert nehéz volt és nem maradt nyugodtan. Otthon bevitték az ólba. Anyám mingyárt vizet adott neki. Mohón és sokat ivott. Belső égés emészthette szegényt.

—Eltörött ennek a gerince — mondta Jani bácsi fejcsóválva, hogy alaposan körülnézegette. — Én azt mondom, kést neki. Mig nem késő.

—Hiszen hasas. Néhány hét múlva malaca lesz — mondta az anyám.

— Ennek ugyan aligha lesz malaca...

—Malaca lesz! Néhány hét múlva malaca lesz — ismételte anyám olyan makacs hangon, hogy Jani bácsi jobbnak látta nem ellenkezni. Köszönt és elkocogott haza.

Én ott ácsorogtam az ól előtt. Nem tudtam elmozdulni, mintha fogott volna valami titokzatos erő. Anyám bent foglalatostkodott a disznóval. A fájdalmas nyögéseken keresztül csak rövid félmondatok szűrődtek a fülemhez:

— Itt fáj **kis jóságom**?... Ugye **meggyógyulsz**?... Lesz kismalacod... Legalább hat kismalacod... Szoptatod őket...

Egyszerre csak vijjogó kiáltás szakadt ki az ól ajtaján:

— Elvetél... **jaj, elvetél**...

Hogy meglátott engem, egy pillanatra meghökken, mint idegen testbe ütköző ló, majd fölkapta az ólkerítéshez támasztott lapátot és azzal rohant felém:

— Tönkretettél, te átkozott!... Agyonütlek, te **nyomorult**!

— Oda az én **szép disznóm**... **Semmit** sem lehet rád bízni?... Csak kárt tudsz csinálni? Agyonverlek!...

Ezt olyan vészes komolysággal mondta, hogy semmi kétségem nem lehetett: Valóban megteszi, ha elér. Futni kezdtem a Jani bácsiék udvarát elválasztó kerítés felé. A rémület megsokszorozta az erőmet és néhány pillanat alatt átvetettem magam a rozoga deszkapalánkon. A következő pillanatban már nagyot dörrent a fához csapódó lapát...

Hogy tul voltam a veszélyen, a rémület görcsös sirásban oldódott föl. Jani bácsi éppen kint ült az udvaron, süttette magát a nappal. Odaszaladtam hozzá és remegve furtam fejem az ölébe.

— Mi az? Mi a baj? — kérdezte tőlem jóságosan és tenyerével csillapítóan végigsimított a fejemen.

— Anyám... agyon akart **ütni**... — nyögtem ki **nagy mehezen** a csukló zokogás közül.

— Ugyan hová gondolsz? **Nemi tesz ő olyat**...

— A lapátot... utánam is vágta...

Jani bácsi kicsit hallgatott, azután csendesen azt mondta:

— Nagyon odáig van szegény... Csak ez az egy disznója volt... Tik meg hárman vagytok...

Estig náluk maradtam. Akkor kézen fogott és átvezetett hozzánk. Anyám éppen a tyukok körül foglalatostkodott.

— Hazahoztam a fiát — mondta neki Jani bácsi. — Halálra ijesztette ezt a szegény gyereket.

Anyám rámnézett, de nem szólt semmit. És egész este nem szólt hozzám, csak lefekvés előtt adott egy darab kenyeret, de azt is szó nélkül. Mikor lefeküdtem, sokáig nem mertem elaludni. Attól féltem, hogy éjjel odalopózik az ágyamhoz és álmomban megfojt.

Néhány nap alatt azért megbékült velem, de ettől az időtől kezdve valami kis idegesség szakadt közénk. A disznót soha nem emlegette többé és én se próbáltam előtte magyarázkodni. Mintha mindketten elfelejtettük volna. És mégis: ez a nap örökre közénk furakodott.

Ugyhiszem, ekkor lettem lélekben felnőtt...

MAI MAGYAR KÖLTŐK

BRASSAI VIKTOR: AZ ELJÖVENDŐ HÚSZ ÉV...

*Az eljövendő húsz év árkat
be jó lenne átugranom:
A tulsó parton várna már tág
láthatárral a nyugalom.*

*Irigyelt ifjuságom halmán
lődörgök, mint kivert kutya
s a mai élet úgy rivall rám,
mint kutyára komisz ura.*

*Szívem' százféle nyugtalanság
cibálja és nincsen irány,
nincsen egy cél, amely parancsát
vas-törvényként feszítse rám.*

*Zilált e kor, mélynek bozótján
marakodik két vad világ;
s a sötétben, egyre botolván,
a holnapig vajjon ki lát?*

*A könnyű is görnyedve jár, hát
még az, akit ön-sulya nyom...
Az eljövendő húsz év árkat
be jó lenne átugranom....*

*Átugrani....? Nem! Ne hadd, hogy izmod'
ellankassza a gyávaság!
Forgasd te is — bűn másra biznod —
a változás nehéz vasát!*

BRASSAI VIKTOR: KOR, MELYBEN SZÁZADOS IGÉKET...

*Kor, mélyben százados igéket
bomlaszt minden rövidke perc:
Te vagy az új izzásra éledt
Ezerhétszáznyolcvankilenc,
amikor nyaktilókra szórta
a nap vérző sugárnyilát
s füstölgő, üszkös, dúlt romokba
omlott egy elkorhadt világ.*

*Akkor ez a jelszó: Szabadság,
országokon végigsepert,
letörte börtönök lakatját
s a fukar, úri rögre vert
jobbágnak azt mondta: szabad vagy!
Eredj, élj emberéletem,*

neked kelnek most már a magvak,
miket a te kezéd vetett!

S ez volt a varázs szó, amelyre
a földből gyarak ezre nőtt;
s a gyarak torka egyre nyelte
a friss, szabad munkaerőt.
De a dolgozók vak csapatja
hasznót most is másnak hozott –
az áhitott aranykor napja
még fel se kélt s leáldozott.

S a járom egyre görnyesztőbb lett,
de egyre dacosabb a nyak;
és gyült, csak gyült az értéktöbblet,
de fült a robbanóanyag;
hangosodtak a néma lelkek,
hirdetve mind a nagy vihart –
s már a költők sem énekeltek
a holdról, csipkés, uri dalt.

Fenyegetően zugott, dübörgött
a föld haragvó mélye lenn –
s ekkor a szörnyű vérözön jött
s hullák heverték végtelen
sorokban, mint a szénarendék
a tarlón kaszálás után –
mig egyszer, végre, földerengett
a fény e hosszú éjszakán.

S konok szélek hiába fujnak
még felleget az égre itt:
az ég álján már ég az új nap
s az új kor bontja szárnyaikat...
Kor, amely vad, viharzó vészek
sodrában percet sem pihensz:
Te vagy az új, izzóbb s egészségesebb
Ezerhétszáznyolcvankilenc!

MÉLIUSZ JÓZSEF: GYERMEKEK

Nézzétek ezekben a rongyokban
ezeket a vékony, görbe, kicsi csontokat,
ezeket a maszatos porcéián arcokat,
ezeket a lila karikákat
a nagy fekete, acélszürke és kék szemek alatt.
....Ezek a gyermekek.
Ezek az ucca gyermekei.

Ezt a bőrt, ezt a porcellán fehérséget
hajszolják a jómódú asszonyok,
ezt készítik reájuk drága kozmetikusok.
Itt az angolkór, a tuberkulózis

a nagy kozmetikus.
 ó nézzétek, ó gyönyörködjétek, mily' gyönyörűek
 e porcellánbőrű édes gyermekek!

Szemeik alatt a karikák
 álmodókká és távolbanézőkké varázsolják őket.
 Ó be kedvesek, ahogy' így néznek!
 Pedig az éhség marta szemük alá a lila karikát!
 Ó nézzétek, ó gyönyörködjétek, mily' gyönyörűek
 e karikás szemű gyermekek!

Csak a lábaik görbék, mint a bohócoké.
 Ó, be' mulatságos,
 hát ne ne vessünk ezen emberek?
 Ily' pöttömnyi emberkéék és a lábuk mily' karika,
 mintha csontjuk nem is csont,
 de éppen rétestészta volna...

Ő nézzétek, ez is mily' szórakoztató:
 az a döcögő koporsószállitmány amott:
 ....ez mind ajándék,
 a Nagy Haszonnak az ajándéka ez!
 Ezekben majd e görbelábú csöppeket
 helyezik pihenőre
 mielőtt a Nagy Cirkuszban,
 a Termelésben
 saját számmal felléphetnek volna...

MORVAY GYULA: KILOMÉTERES ÁRNYÉKOK

Meguntuk a sajnálkozást, íghát az élet a mienk. —
 Szívünk szinte kiduzzad a kisablakon,
 szinte belekapunk a kilincsbe: ki ne fűjön
 belőlünk fűtyülő vihar.

Hósi elképzéléseken és tanácskozásokon
 néha csillagnyílásig reménykedünk. —
 Ajtók, szivek nyitva, csak a sötétség a titok,
 azonban fényekről beszélnek ezek a foltosok.

Visszakivánjuk az ókori oszlopokat,
 hozzájuk tesszük a finomívű acéltornyokat:
 igen darabos, ijesztő nagy dolgok születnek bennünk,
 miknek árnyéka például kilométeres.

Korokat akarunk behozni,
 időket akarunk előreszáguldani. —
 Miért?

Mert bátor mának merész gyermekei vagyunk.
 És hiába rajtunk a rojtos kabát,
 szegény faluszélen fényekről beszélünk.

SALAMON ERNŐ: REGGELI HIVOGATÓ HIVOGATÓ

— Kelj fel fiam az ablakból,
kutra kéne menni,
vederünket kut vizével
kéne tele merni.

Megfagytak az ablakok,
hogy is mehetnék kit
Keblem vérét kiköpném,
a lelkem köpném ki.

Nincsen hárász vállkendőm,
nincs kabát fejemre,
kelj fel fiam, jó fiam
ne aludj vesztetre!

— Már csak járj öreganyám
fagyos télen kutra,

jobbkezem az éles szél
kékre meggyalulta,

negyvennyolcas stafli a
balkezem ütötte,
csontrafagyott deszka bogát
a szemembe köpte.

Már csak járj, öreganyám,
kutra vizet hozni,
már csak élj, öreganyám,
fiadra foltozni,

már csak élj, öreganyám,
szolgáznak, öregnek,
szolgálj erős fiadnak,
kemény legényednek!

SALAMON ERNŐ: BIZTATÓ

Korán reggel felriadj
szálmazsákod ott ne hagyj!

Viz a tálban hadd várjon rád,
borzas asszony csak szóljon rád!

Gyermek csak kiáltson rád!
Zörögjön csak az anyád!

Nem vág a fűrész foga,
Kit állithatna oda?

Nem forog a cirkula,
nem vág rajta Kiss Gyula.

Nem sivit a szalagfűrész
így határozta a gyűlés.

Igy határozták a szolgák,
többé a deszkát nem tolják.

Nem huzzák többé a fát
koptatni a cirkulát.

Korán reggel felriadj
de a zsákot ott ne hagyj!

Süt a nap kinn, várj, pihenj,
rétre burját szedni menj,

margarétát, szárnyas sóskát,
kutyatejet, fecskepóstat.

Friss zöld füvet indulj szedni
tizenegyig melegedni.

Tizenkettő üres has,
déli egyig csak nyughass.

Másnap egyig várj, ha kell
még egy hétig tűrj, ha kell

s még tíz évig fuss a hustul,
(ha pusztulsz még ötszáz pusztul

de a gyárba ki ne menj,
hálj meg éhen, de pihenj.

Szóljon rád a borzas asszony,
gyermek sirással nyuvasszon,

te csak ülj, ha ülni kell,
te csak tűrj, ha tűrni kell,

addig, míg az irodárul
üzennek: jöjjön Nagy Kárúj,

s jöhet ötszáz Kiss Gyula,
forogjon a cirkula.

Fuj a gátter, buj a szíjj,
emberi a munkadij!

A FIZIKA ÉS A BIOLÓGIA

Irta: SZERB GYÖRGY

Mi a viszony a fizika és élettani között? A dialektikus módszer tudatos alkalmazása a természettudományban (mint ahogy Engels is megmutatta) szintén feladatul tűzte ki „az egyes megismerési területeket egymással helyes összefüggésbe hozni” s egyben a merev specializálódást megszüntetni, minek következtében a XIX. század kutatójának legfőbb érdeme az volt, ha szakmájában mindent tudott, de tiszta látása bizonyos szigorúan megszabott határon egyszerűen megszűnt s azon túl minden az érdektelenség, esetleg a naiv hiszékenység homályába veszett. A határátmeneteknek, az összefüggéseknek a megismerési területek között természetesen nem szabad kívülről-belevittnek, bigondoltnak, a hajlam és a felfogás alkotásának lenni, hanem a tudomány teljes felkészültségével, exakt módszerével megalapozottságot, a tudomány adataival való bizonyítottságot követelünk tőle: „Az átmeneteket saját maguknak kell megteremtleniök, természeteseneknek kell lenniök.” (Engels) Engels az átmenetet a fizikából az élettanba a kémiaán át képzelte el, de „... a dialektikus átmenetet csak akkor allapítjuk meg, ha a kémia a valóságosat már létrehozta vagy ott tart, hogy létrehozza.”² Pascual Jordan a Harmadik Birodalom fizikusa úgy látszik nem ilyen óvatos; ő nem huzódik ennyire a fizika-biológiai átmenetek megalkotásától. Legujabb könyvében pl. (Fisikalisches Denken in der neuen Zeit. Hamburg) egész fejezetet szentel *Az új fizika biológiai távlatai* címen a felvetett kérdésnek.

Az élettudomány már közvetlenebbül tükrözi vissza a **kutató** emberi vonatkozásait, társadalmi helyét és állásfoglalását, minit a fizikai. Mutatja ezt az a történelmi áttekintés is, amit P. Jordan a mai élettan kialakulásáról nyujt. A renaissance-szal fellendülő természetkutatás mechanikus felfogása az élő szervezetre alkalmazva a mechanikus élettan alapjait veti meg. Jelszava: a szervezet gép; működésének minden mozzanatát szigorúan meghatározzák a fizika-kémiai törvényszerűségek okozati láncolatai. Hogy ez az ideológia fegyver volt az egyház elleni „mind élesebbé váló” küzdelemben, ezt a — Harmadik Birodalomnak rokonszenves — társadalmi megokolást Jordán is felhozza; de hogy ezt a fegyvert egy osztály — a polgárság — kovácsolta, melynek elsősorban a feudalizmussal volt elintézni valója, erről a junkerekkel szövetkezett „osztálymentes” hitlerizmus idején nem szükséges tudni. Nem mintha ez az egyházellenes küzdelem „mind radikálisabb felfogásával” és „materialista filozófiájával” szerző inyére való lenne. A mechanikusvilágnézet „beérését”, a természettudós „tipikus beállitottságát” a *Du Bois-Reymonds-ok* és *Virchow-ok* jóadag agnoszticizmussal és indiferenciával veszeltyelenített természetfelfogásában látja, ellentétben *Haeckel* „logikátlan és esetlen, visszaesést (!) jelentő” felfogásával, mely persze „kiválóan alkalmas volt a széles néprétegeknek nyujtott népszerűsítő tudománnyal az egyház ellen és a fölfelé ivelő osztályharcos materializmus érdekében dolgozni.” (24. o.) — mely utóbbi mozzanat aligha a legjelentéktelenebb oka szerző elutasító kritikájának Haeckel-lel szemben, aki szerinte mindenképpen „elkészt”. De mi az ujjabb fejlődés? A mechanikus elmélet „zártságával, tisztaságával és termékenységével” továbbra is megtartja hegemóniáját az élettanban. Mindamellet „szaporodnak a vélemények, melyek a mechanikus biológia képzeteit túl szűkeknek nyilvánítják az életfolyamatok mélyebb felfogására... a sajátos

Élő (das spezifisch Lebendige) olyan jelenségekben működik, melyek megértéséhez a mechanikus képzetmódok nem segíthetnek hozzá..." „Az élőnek saját törvényszerűsége van... a szervezet nem mechanikus gép..." Tény az — állapítja meg a szerző — hogy az „antimechanikus felfogású biológusok eddig semmi szilárdan ácsolt, egységesen elfogadott eredményt nem értek el, minden ilyen kutató úgyszólván, a maga útján jár, helyesebben tapogatódzik; produkciójukra jellemző a jelszavak sokasága, mint: teleológia, finalizmus, teljességi, vitalizmus, stb. A modern biológiai szakirodalom módszertanának ilyen nem túlságosan hízelt jellemzése után szerző kijelenti, hogy mégis ezeknek a „keletkezőfélben levő elméleteknek" kell, hogy igazuk legyen, mert az atomfizikai fogalmak „mélyreható" átalakulása mellettük dönt és nyilván a biológiai gondolkodásnak is ilyen mélyreható átalakulását vezeti be. (26. o.) A döntő fordulatot különben *Niels Bohr*, a híres dán atomfizikus néhány merész biológiai általánosításában látja (aki tisztán fizikus létére persze szintén külön uton jár). Ez az elképzelés rövidrefogva a következő: A makrofizikában az alakulatok viselkedése szigorúan determinált, a mikrofizikában viszont a hatásnak különböző lehetőségei vannak, az összefüggések csak valószínűek, statisztikaiak. Azonban a makrofizikai testek határozott viselkedése azon alapszik, hogy határozatlanul viselkedő egyfajta atomok nagyszámú halmazából állnak, és az ilyen atomhalmaznak statisztikai átlagviselkedését teljes pontossággal megjósolhatjuk, (mintahogy az életbiztosítás vezetője is pontos számításokat végez az év folyamán elhalálozó biztosítottak százaléktételére vonatkozólag, anélkül, hogy az egyes biztosítottak halálozási terminusáról bármit is tudna). Szóval: a makrofizika szigorú törvényszerűségei az atomfizika statisztikai törvényeinek folyamányai. Most már: a makrofizikai folyamatokra ugyan érvényesek a mechanika nyers „átlagtörvényei", de az élő szervezetek szerkezete oly' „bonyolult, finom és sokoldalú", hogy csak felületes reakciói vezethetők vissza mechanikus (értsd: fizika-kémiai) összefüggésekre, míg azt, ami a szervi folyamatokban lényeges — szerző és Bohr meggyőződése szerint — közvetlenül az atomfizika finom és „rejtélyes" összefüggéseivel kell kapcsolatba hozni. Az ezt a „meggyőződést" támogató „tapasztalati bizonyítékok nagyon gyérek" (!), de annak igazolására, hogy ez a meggyőződés „mégsem túlságos merész" a következő meggondolásra utal: A magasabbrendű állatoknál „a durván makroszkopikus jelenségeket (izommozgást stb.) az idegekben és agysejtekben lejátszódó folyamatok váltják ki és irányítják, melyek sokkal finomabbak, mint az előbbiek." Mint-hogy pedig ezek a „központi folyamatok — tehát azok, melyek a szervezetet és reakcióit döntően vezetik — a tulajdonképpeni élet" (!), ezért ezekben az atomfizikainak tekintendő folyamatokban, és nem a makrofizikában kell keresni az életjelenségek lényegét és forrását. Ám a sejték — az agysejtek is — köztudomás szerint még roppant messze vannak az atom méretektől és csodálkozni lehetne azon, hogy a „legexaktabb tudományok" művelői ilyen látnoki tempóban akarnak átugrani a biológiai elemek állítólagos elsőbbségi vagy másodlagos funkcióiból ezek atomfizikai alapjaira, melyekre előbbiek semmi konkrét utalással nem szolgálhatnak. Azonban ennek a „tapasztalati bizonyítéknak" még érdekesebb vonása az, hogy mint bizonyítás — elvont logikai műszo mellőzésével mondhatjuk talán így — kancsal. Nem oda igyekszik, ohová néz. Amivel szerző (*Niels Bohrral*) bizonyít: hogy a központi, vezető folyamatok a tulajdonképpeni élet, — és amely csak 8 Führer-elv úgy ahogy sikerült kópiája biológiai célokra — az valójában.

ami szíven fekszik azt akarja bebizonyítottatni venni (persze néhány hozzártartozó vonással, főleg a dolog „rejtélyességével”) míg azt, amit állítólag bizonyít, — a biológiai folyamatok atomfizikai, lényegében nem mechanikus bázisát — tulajdonképpen senki sem vonja kétségbe. Mindenesetre a szerves anyag sejten-tuli molekuláris alapjáról való nagyfokú meggyőződés vezette már *Fischer Emil*³ is u. n. fehérje-szintéziseiben — természetesen az *akkori* szerves kémia látókörének és mechanikus⁴ felfogásának megfelelően. Azóta a kémia erősen fizikaivá, sőt atomfizikaivá lett, a testek „legmélyebb” törvényszerűségeit atomfizikai szerkezetükben keressük. Bohr állításának az a *racionalis* része semmiképpen sem tesz megokolttá olyan nagy bizonyítási és polemikus fölkészültséget. Ha azonban közelebbről megnézzük, ez a racionalis rész is erősen irracionálisnak mutatkozik szerző és Bohr kezelése következtében. Ami „antimechanikus” fölfogásukat illeti, tiltakoznak az ellen, hogy a szervezeti folyamatok magyarázatánál *mident*, (mehánikus) fizikára és kémiára vezessenek vissza — mert ez csak a szervezet „durvább” folyamataira vonatkozólag lehetséges, melyek pedig szerintük nem igazi jellemzői az élet-tani folyamatoknak, hanem csak felületi jelenségek. A „központi, a tulajdonképpeni élet” folyamatainak „extrém finomságai” csak az atomfizikai folyamatokkal hozhatók kapcsolatba. Ez azonban csak az atomfizikának a klasszikus fizika helyébe való lépését jelentené, ott ahol szükség van rá vagyis az előbbi, mechanikusnak titulált állapot helyreállítását egy magasabb, mai ismereteinknek megfelelő színvonalon. Azonban míg a „régí”, u. n. mechanisztikus élettan mindig tudta, hogy jelenségeinek fizikára-kémiára való visszavezetése mellett speciális megismerési területet képez, melynek — éppen a fizikai-kémiai elemeknek fokozottabb összetettsége következtében — speciális összefüggései is vannak (megfelelő vizsgálati módszerekkel), addig a Bohr-féle „antimechanisztikus” élettan a magasabb folyamatot az egyszerűbb folyamat pusztán analógiájának tekinti, szóval, az atomszerkezetről való elvont ismereteinkből, mint valami tükörből, akarja kiolvasni a legmagasabbban organizált anyag, az élő szervezet és a tudat „specifikus törvényeit”. Nyilvánvaló, hogy ez a tett csak misztikus lehet. Csak

lyamatok atomfizikai magyarázatáról van szó, (ami az atomfizikai kutatás mai állása mellett maga is meglepő lenne), hanem a szóbanforgó fizika-filozófiai áramlat bizonyosságot, determinizmust, objektivitást tagadó „fogalmainak” arra való felhasználásáról, hogy segítségükkel az élő szervezet központi folyamatait „rejtélyesnek”, „kiszámíthatatlannak”, „előreláthatatlannak” nyilvánítsák. Bohr elgondolása az, hogy az atomfizikai komplementer-tulajdonságokkal (melyek közül pontosan mindig csak az egyikét lehet megfigyelni) analóg az a „primitív élettani tapasztalat”, hogy az élő test belső folyamatait csak szűk határok között figyelhetjük meg, ha nem akarjuk (a megfigyelő eljárással magával, vagy már előzetesen) megölni, ha pedig megölik, a „tulajdonképpeni élet” megint csak kivonta magát megfigyelésünk alól. Bohr tehát az élet jelenségeinek megismerésében, éppúgy, mint az atomfizikában természettörvénnyel megvont, egyszersmindenkorra áthághatatlan (!) határokat tételez fel.

Ha most azt kérdezzük, hogy mik is közelebbről ezek a „központi folyamatok”, a „tulajdonképpeni élet”, erre választ szerző fejtegetéseiben hiába keresünk. Célzás történik a szabadakaratra, mint amely ezzel a központi folyamattal kapcsolatban álló kell, hogy legyen, de ez a pusztán lélektani utmutatás aztán az egyetlen is, amit az új „szükségszerű képzetforma” tulajdonképpeni anyagáról kapunk. Az akarat szabadság

„rejtélyes” problémája, mely állandóan nyugtalanítja nemcsak a nyugateurópai biológiát, hanem behatol a hasonló irányú fizikába is, mindenestre belejátszott az ilyen „rejtélyes” elméletek felállításába. Érdekes, hogy az akarat szabadság mennyivel keményebb dió az indeterminista idealizmus, mint az igazán antimechanisztikus dialektikus materializmus számára, mely utóbbi a legkövetkezetesebb determinizmus mellett éppúgy helyet talál az emberi tudatban és cselekvésben az elhatározásnak, mint a természetben a véletlennek. „Az akarat szabadsága azt a képeességet jelenti, hogy a dolog ismerete alapján dönthetünk”, (Engels, Anti-Dühring) a szabadság tehát magában foglalja a természet (és egyúttal a társadalmi-alakulat) felismert *szükségyszerűségeit*. Az így gondolkodó előtt percig sem (kétséges, hogy az ember maga intézi sorsát, és ami történik, az egyének „érzéki tevékenységeinek” az összege,⁵ míg az idealista számára az ember cselekvése, mindig problémátikus, mert *helyette* a benne élő „magasabb” mondjuk, biológiai, faji hatalmak, vagy a felette élő Fűhrerek — a „tulajdonképpeni élet” — cselekszenek, (melyek viszont idegenséget, ködöt jelentenek: nagy mértékben „indetermináltak”); utóbbi esetben az akarat „szabadságáról” mint általában akaratról, cselekvésről beszélni értelmetlen dolog. Ezért küzdök az idealista a szabadakarat „problémájával” (mely ilyenformán csak agyrém), melynek címén tulajdonképpen indeterminizmusát akarja az erre a célra jó távolivá „korrigált” természetben elhelyezni, ezért vetíti be a „kvantummechanikus” ezt az egész szabadakarat problémát az atomvilágba, amikor testecskek és folyamatok „bizonytalan” viselkedésének, az általános indeterminizmusnak törvényesítésénél a szabadakarat példájára hivatkozik.⁶ Hogy ez számukra nem csupán formális analógia, ez többek között abból is kitűnik, a kvantumfizikus-vitalisták, mint maga Bohr is, akik ennél tovább mennek és az egész szerves életet egyes „specifikus” (persze: rejtélyes törvényszerűségeinek) ősformáit találják meg az atomviszonyokban (lásd: komplementer oldalak.)

Szóval szerző, Bohr biológiai gondolatait (bár ezek, „a fejlődésnek nagyon elébe vág” és megtámasztásukra a vékonypénzű lélektani analógián kívül tárgyi bizonyítékot nem tud felhozni) „a kísérleti tapasztalat logikai kényszeréből” folyónak mondja. Azonban, hogy nem fokról-fokra, egyszerűbből összetettebbé haladó megismerésről, hanem egész más természetű „kényszerről” van szó, az világosan kitűnik szerző saját szavaiból. „A biológia ma mind határozottabban gondolkodásunk központjává válik. Erre mutat a *politikai* gondolkodásnak és cselekvésnek ujszerű, időnkre jellemző biológiai fogalmakra és törvényszerűségekre való hivatkozása.” (32. o.) A Bohr-féle tudományos gondolatoknak „sajátos rokonsági viszonya a tudományon kívüli szellemi áramlatokkal” tehát tisztán áll előttünk. A „biológia”, mégpedig az „önalkotta biológia”,⁷ értsd: egy osztály ujszerű *politikai* ideológiája a kiindulópont, a példakép, nem pedig az atomvilág természettörvényei; s Ja bizonyos indeterminista kvantumfizikai „törvények” csak kikölcsonzések ettől az állítólagos biológiai ideológiától, melyeket aztán a kvantumfizika hűségesen a biológiai természettudománynak fizet vissza.

Különben, ami a Bohr-féle „specifikus biológiai törvényszerűséget” magát (az atom komplementaritás biológiai megismétlődését) illeti, reális tartalma abba zsugorodik össze, — ahogy szerző naivul, de *ki*tűnően jellemzi — hogy az élet lényegét, forrását „éppen ott kell keresnünk, ahol az élet kiszámíthatatlannak és megjósolhatatlannak mu-

tatkozik, ahol elrejtőzve a tiszta és holt fogalmakkal való megfogás és leírás alól kivonja magát." (33. o.) Valóban nagyszerű tudományos eredmény! Az „életelv”, „életforrás” egyedüli meghatározása: hogy forrása az életnek — minden egyéb meghatározás elvileg lehetetlen. Mit szólna Hegel ehhez és a mai tudományhoz, mikor a korabeli newtoni nyomokon haladó (és a német szakirodalomban erősen vulgarizált) természettudomány bizonyos általa szószaporítónak nyilvánított meghatározásait így gunyolta ki: „Ha arra a kérdésre, hogy az ember miért utazik a városba, azt a magyarázatot adják, mert a városban bizonyos vonzóerő van, mely őt odahajtja, akkor ezt a választ, amit a természet-tudományok szentesítettek, igléstelenségnek fogják venni.”⁸ Ez a kritika azonban egy kezdő fogalmaiban élő, nagy jövőjű, tiszteletreméltó tudományra vonatkozott. „Exakt fizikusaimik” szeme másfelé néz: ők az ősi primitivitás homályaiban akarják megtalálni a magasabb fejlődési fokot — ami egyenlő a fejlődés tagadásával, a magasabbnak alacsonyabbá való degradálásával. Mindez időszerű. Amit tervszerűen kidolgoznak: a tudománytalan tudomány éppen az, amire szüksége van a hanyatló gazdasági rendnek, amelynek egyetlen „életelve” csakugyan az, hogy még élni akar.

Jegyzet. 1. Naturdialektik. — 2. Marxhoz intézett 1873 március 3-án keltezett levelében. — 3. Fischer Emil (1852—1919) kémikus, egyetemi tanárnak a fehérje molekula „épületét”, szerkezetét megvilágító fehérje szintéziseire gondolunk. — 4. A mechanikus, vagy mechanisztikus felfogás minden jelenséget fizikai (főleg technikai) és kémiai törvényekre vezet vissza. — 5. Marx a Deutsche Ideologieben így nyilatkozik Feuerbachról: „F. sosem jut el odáig, hogy az érzéki világot az azt kitevő egyének összes, élő, érzéki tevékenységének fogja fel...” — 6. Lásd ezekre vonatkozóan Planck: Wege zur physikalischen Erkenntnis 164. és 228. o. — 7. Ezt mutatják... korunk legérettebb szellemi képviselőinek művei: mintahogy Kolbenheyer gondolkodása telítve van önalkotta biológiával.” (32. o.) Kolbenheyert nem kell ezek után külön bemutatni. — s. Lásd Hegel, Wissenschaft der Logik II. kötet 79. o.

HEINRICH HEINE: NÉMETORSZÁG

Átköltötte: FALUDY GYÖRGY

A TEUTOBURGI ERDŐ ÉS A LATIN KULTURA

*Bús ősznap volt. S csak ment a chaise a holt
erdőn, hol ránkhajoltak a rideg
s tar tölgyfaágak, mint gót boltívek,
s úgy lengett rajtuk, mint bitón, a hold;*

*a hold, mezítelen, rőt, parázna test, —
baljós mocsár ez, nedves és setét,
germán kocsis, nógasd a vén gebét,
s gyerünk tovább, mert elborit az ̄est.*

*Az őszi est, mely szürke szemfedél
lett annyi hadnak, mely, mint egy vitéz állt
itt, s nem mondott, jaj, többet Áve Cézárt,
midőn a lápra ráborult az éj.*

Nagy volt az éj és messze volt a Város,
itt tért Varus pihenni mindörökre
a barbár erdő hűs ölében; körötte
pusztultak el centúriói, sáros

szájukba sás s mocsári gyík kuszott, —
egy kis kert volt Tibur mellett a vágyuk,
s most itt pihennek s márványszarkofágjuk
falát nem őrzik alvó Vénuszok.

Nem isznak többé mályvaszín kadarkát,
germán hullát ölelnék lenn a lábban,
s a közvitézek, annyi s annyi százan, —
csontvázukat most vadvizék kavarják

és sírjukon lidérces láng lobog,
Wotán tölgyét táplálja már a vérök, —
s a többiek: gyarmatlakók, kísérek,
seregdiákok, markotányosok,

kik itt átkozták Marsot és Erint,
s szűzek, kiknek mellén átment a dárda,
s kiknek nem tette holt kezébe már a
kőfalloszt senki, ős szokás szerint.

Most itt hevernek. Rajtuk dudva nő,
pajzsuk felett sziszegve fú a bóra,
s a Styxnél alvó három légióra
én mondok áldást, német verselő.

Lehet: silány zsoldoshad volt, rohadt
kalandorvágó s őrző harci mámor
kergette őket és a kulturáról,
amelyet hoztak, nem tudtak sokat.

Iszákjukat tömték és semmi bűnt
nem átalítottak elkövetni, borban
s aranyban hemperegtek, bár e korban
még nem Mercur volt a hadistenünk.

Mindegy —: a Dél, görög és latin szellem,
Augustus, a világpolgár s a régholt
Fiaton küldötte őket e vak égbolt
ölébe, Észak vad hordái ellen:

ők védték Bajaet, Róma várfokát,
az Achradina mélyzöld pineáit,
Ovidius pimasz elégiait,
Horatius nehéz, fanyar borát,

s Propertius olthatlan vágyait;
ők védték Éleát és Troja halmát,
a Posilüpon sztoikus nyugalmát,
s a Lesbíák parfümös ágyait;

ők védték Frontót, Heron gépeit,
 Trimalchion borongó lakomáját,
 Epiktetosz sétáit, Léda száját,
 s görög festők csiklandós képeit;

a Neptuntemplom márványoszlopát,
 Vitruviust, Ptolemeuszt, Szoszthénesz
 epigrammáit, Kráteszt, Diogénesz
 fanyar tréfáit s Pláton eidoszát;

ők védték itt a kulturát s az észet,
 a Parthenont, Neapoliszt, Kumát,
 Galénus minden antidótumát,
 s a vén porhintő Arisztótelészt...

S ezért áldom most őket, régi holtak,
 kiket nem díszít márványkő e fertőn,
 s kik egykor itt, e klasszikus nagyverdőn
 a humanizmus katonái voltak.

A Város küldte őket, melyet rég
 támadtak s mit csak védték, egyre védték,
 mert óh jaj, hányszor indult erre délnek
 Hermann vezér s a szőke csordanép.

Vad cimberék és teutonok mentek
 itt át a Póhoz, hogy lovat meg ringyót
 raboljanak s a fákról minden bimbót
 lenyessenek, míg tar s elégett kertek

közt szétkergette őket Marius;
 itt áll a domb, melyről új harcra várta
 népeit Thusnelda, kit a Via Sacra
 felé bilincsben vitt Germanicus;

itt volt a német kőszánc, mely megett
 háromszáz évig harcoltak egy helyben
 és Rómát lesték kék szemükkel, melyben
 lobogva égeit a fajgyűlölet;

háromszáz évig védték tőlük éjjel
 s nappal a sokszáz korhadó őrtornyot,
 amíg a haldokló császárság bomlott
 csapásaiktól nem hullt szerteséjjel...

Ez volt az ősz! Rómában már fiús
 hetérákat szerették, hírneves
 írók keresztrejvényt faragtak és deres
 ezüstkorról beszélt Petronius.

És akkor jöttek ők: a cimberék,
 a vandálok, gótok és alemánok
 és úgy tapostak átizzadt csizmájuk
 alá egy kulturát, mint egy legyet.

Csak jöttek, jöttek: csonka hordák, népek,
s a Hohenstaufok: örültek vagy szentek,
kik Efezusig s Palermóig mentek
ősi haraggal gyujtogatni délnek;

s aztán — e szennyes áradás után
is hány hadat látott e vén mocsár már:
a lefedt szájú, gőgös Habsburg császár,
akit a bißarra jésztet Tizian,

innét küldte Rómára Landsknechtnépét,
mely Ghirlandajo képeiből vágott
maszkot farsangra és Márton barátot
éltette s drága kurtizánok méhét

tüzes dorongra szúrta s százados
tetők alá csóvát vetett s az ó
dómoltárookra, vak, vérszomjazó
sereg, mely éjjelente százakós

boroshordókba fulladt, mint Clarence,
s kőkancsót Apollon és Minerván
verdeste szét — így hált meg egykor germán
szoldospaták alatt a renaissance.

...S hogy akkor törödet fáradt szivedbe
mért szúrtad, Varus, most már értelek.
A bölcsészettől hosszú éjjelek
elfárasztottak s lelkedet ridegre

marták a hires filozófiák;
hű kísérod, a kétely, száz körömmel
tépett s nem tudtad már pogány örömmel
ölelni Dóriont és Claudiát.

Magános lettél és vigasztalan,
s hajnál felé, az őrtűznél, a szalmán
talán érezted, hogy harcolni barbár
erőkkel itt mi bús és hasztalan.

Álltál s nézted Germania egén
a vén felhőket s aztán nem reméltél
már semmit, bár e század, mélyben éltél
nagy század volt, akárcsak az enyém.

Mert nézd: testvérkorokban éltünk, holt
vitéz meg én, helléneid fia,
kinek itt kellett gúnyolódnia
egy évszázadban, melyre büszke volt.

Korán hált hős, hadd dicsérem neked
és hadd tárom fel nem-látó szemednek
a századot, mélyet megsejtened sem
engedtek már a fukar istenek.

Mert volt e korban, bár csővel gyilkolta
társát az ember, egy csipetnyi ész, —
a léghajót s a Péterteret nehéz
oszlopsorát nem láttad már, se Volta

fényét s nem hívott soha a sötét
lagúnákra Velence ragyogása,
s a távcsövekben szemed sohse látta
az Aldebáránt s a Tejút ködét.

Távol fülednek nem csengett a rím,
Baudelaire nem lett szivednek enyhe méreg,
és esténként ágyadba nem kísérték
Raszkolnikow, **B** Bovaryné, Szanin.

A bálokon fodros szoknyájú hölgyek
nem csókoltak walcerzenére szádon,
és ásitozva téli éjszakákon
nem olvastad a königsbergi bölcset.

Kávéházban, melledre, fejlehajtva
Európa minden bűjait sohse szívtad,
s a hulló, barna lombok sohse hívtak
ősz sétára a Boulevard Montmartre-ra.

A Sistina és Raffael szobái
félre sohasem vonzhatott a vágyad,
s végső utadra nem zengtek utánad
Ludwig Beethoven hősi harsonái.

De mégse képzeld, porladó vitézem,
hogy talpig tejfel volt a tört pohár, —
fényes s hazug kocsink nyomába sár
s nyomor buggyant a földből, bármi szépen

takargattuk, a polgáralkóvok
mélyén por ült, elfojtott, régi lázok
s emésztetlen teóriák csiráztak
a nép között, hallottuk, hogy ropog

a fal, bár újra festettük, s e tenger
tömegnek minden jelszó messzi hang
maradt. Sok volt a pap, sok volt a bank,
sok volt a tábornok s kevés az ember.

Mi lesz velünk? Varus, fanyar a lecke.
Nincs más állandó, mint a változás.
A kultúrák, meghalnak, óriás
csizmában már közéig félénk az este

és minden tárgy ködös szakállt ereszt,
az ajkakon undorra fagy a mámor,
s ecet lesz a chianti a pohárból, —
Ave, Petronius! Te tudtad ezt.

Ott fogsz a dús asztál mellett heverni,
s vüroád fellázadt szolganépedet,
hogy rádtörjön s ellopja pénzedet,
s a bort, amelyet mar nem tudsz keverni.

...De mért nem jönnek? Nem kellenek vert
kupáink nékik és a dús borok?
Kakas szól a homályon át s homok
szálad az órán. Óh, mi rossz e perc!

Fanyar kor ez. Maradj ember a gáton,
az ájsötétben is civis Romanus,
s utolsónak menj, meghalni, mint Varus
a vert sereg után. E vak világon

ugyis mindegy, lesz-e, ki süppedő
sírom felett, e rozszant, sárga csonton,
egykor Páris felett majd verset mondjon,
arab, japán vagy néger verselő....

Bús őszi nap. Nézd: áll a chaise a holt
erdőn, hol ránhajolnak a rideg
s tar tölgyágak, mint síri boltívek,
s fölöttünk, mint bitófán, leng a hold,

és minden fát csontvázfehérre fest —
baljós mocsár ez, redves és setét,
germán kocsis, nógasd a vén gebét,
s gyerünk tovább. Fejünkre szállt az est.

A TŐKÉSRENDI TERMELÉS KIALAKULÁSA OROSZORSZÁGBAN

Irtta: KOVÁCS KÁROLY

Félreértők és félremagyarázók légiója szorgoskodott a multban és serénykedik manapság is az orosz kapitalizmus fejlődéstörténetének összekúsálásán. Az úttörők e téren azok az orosz közgazdák, történetirők és politikusok voltak, akiknek bizonyos osztályok képviselőiben gyakorlati érdekük fűződött a tények egyoldalú magyarázásához vagy azok kiforgatásához. Ezek a ferditések később más népek irodalmába is utat találtak. Így lopták be magukat a művelt európai ember ismeretkörébe olyan nézetek, amelyek szerint Oroszország a világháború előestéjén siralmasan visszamaradt helyzetben tengődött. Nem hiányoztak természetesen azok, akiknek kapóra jött ez az érvelés. Ezek a táltosok siettek a „barbár elmaradottsággal” magyarázni meg az orosz történelem legutóbbi fejezeteit. De gyakran még a tájékozottabbak is úgy vélekednek, hogy az orosz kapitalizmus fejlődésének okai máshol rejlenek, útja más volt, mint az, amit a nagy európai országok történetéből ismerünk.

Mindezek a nézetek alaptalanok. A tőkés árutermelési az orosz jobbagygzdálkodásba is azokon a csapásokon hatolt be, úgy feszítette szét annak kereteit és lett a gazdasági élet urává, mint más! országokban.

A kapitalizmus kialakulása előtt Oroszországban is három feltétel-

nek kellett előállania. Ezek a következők: 1. megfelelő értéktömegek felhalmozódása kereskedelmitőke, uzsoratóke vagy kincs formájában, hogy a fejlődés bizonyos fokán ipari tőkévé változhassanak; 2. megfelelő piac, hogy a tőkés termelési mód mellett egyre nagyobb mennyiségben előállított árutömegek elhelyezhetők legyenek; 3. széles, két értelemben szabad földönfutó semmitlen réteg, amely egyrészt szabad minden hűbéri köteléktől és oda mehet, ahol nyersanyagbőség vagy más kedvező körülmények jelenléte iparközpontok kialakulását lehetővé teszik, másrészt „szabad” minden termelőszekőztől és ezért munkaerejének árúbabocsátására kényszerül.

Oroszországban ezek a feltételek későbbben jutottak el kiérésükhöz, mint azokban az országokban, amelyek a világkereskedelem útjainak ütközőpontjaihoz közelebb feküdtek. Később, de ugyanolyan alaposan. A kereskedelmi tőke, amely egyaránt halmozódott fel régi kereskedő házak, földesurak, majd a falú jobbmódú rétegei kezén, lassan behatol a paraszti háziiparba. Hovatovább fizetett bérmunkásává változtatja a háziiparosoknak azelőtt a mezőgazdasággal egybenőtt tömegeit. Elválasztja azokat a földtől. Manufaktúrákat hív életre. Később megvalósítja a gépekkel felszerelt modern kapitalista gyáripárt. A jobbágyság egy ideig utjában áll ennek a fejlődésnek. Ezt azonban az 1861 márcus 5-én kihirdetett dekretummal maga a cárizmus takarítja el. Egyrészt, mert retteg a fenyegető parasztforradalomtól. Másrészt a földesuri nemesség, a fejlődő gyáripár még az átszervezést sürgető államhatalom jólfelfogott érdekében.

Ha maga a „felszabadítás” egyelőre nem is tette teljesen szabaddá a parasztságot, mégis lassan felhalmozódott az az ipari tartalékhadsereg, amelyből az ugrásszerűen fejlődő gyáripár munkássága toborzódott. A jobbágyszabadítás következtében egyre szélesebb paraszttömegek váltak semmitlen földönfutókká. A faluközösség legjobb földjeinek negyed sőt harmadrészét, megváltás ürügye alatt, kisajátították a cári uradalmak meg a földesuri birtokok javára. De ez sem volt elég. Emberöltőre szóló elviselhetetlen terheket hengerítettek a volt jobbágyság vállaira. 1914-es értékben mintegy 4 milliárd rubelt voltak kénytelenek fizetni sokkal többre ment ez, mint amennyit a kezükön hagyott és eredetileg községi tulajdont képező földek értek. A moszkvai körzetben pl. egy deszjatyin föld ára 26 rubel körül mozgott, míg megváltás fejében 51 r. 33 kopeket követeltek. A paraszt 15 esztendőn át sokhelyt a föld hozamának kétszeresét adózta. Ez csak úgy volt lehetséges, ha bérmunkával pótolta a hiányt.

„A felszabadítással” rohamos iramban következett be az az erjedés, amelyet addig a hűbéri viszonyok úgy-ahogy feltartottak. A jobbágyfalú lassan felbomlott. A régi termelési rend összeomlott. Maga az élet kezdte ki és ásta alá azt minden oldalról. A tőkés viszonyok lassú eluralkodása nyilvánvalóvá lett.

Ennek ellenére a közélet vezetőinek egy része hosszú évtizedeken keresztül makacs szemethúnyással még egyre azt erősítette, hogy a kapitalizmusnak nincs jövője Oroszországban. Jelenlétét nem tagadhatták többé. Legalább a jelentőségét igyekeztek lekicsinyelni. Azt állították, hogy „a társadalmi munkamegosztás uralmának elve Oroszországban... nem a népelet mélyéből nőtt ki, hanem megkisérelte, hogy kívülről hatoljon be abba” (Vjesztnyik Jevropi, 1884. 7. sz.). Leginkább a faluközösség romjaitól remélték azt a csodatevő erőt, ami a kapitalizmus további fejlődése elé gátakat emel. Az obscsina (mir, faluközösség) földet juttat mindenkinek. Így nagy társadalmi egyenlőtlenségek kialakulására

nem is kerülhet sor. Nem akarták beismerni ezek a főleg národnyik irodalmárok, hogy a tények állításuknak merőben az ellenkezőjét bizonyítják. Csak a marxisták, elsősorban Uljanov, ismerték fel helyesen a fejlődés irányát és hirdették, hogy „a faluközösségben élő parasztság nem ellenlába a kapitalizmusnak, hanem ellenkezőleg, annak legmélyebb és legbiztosabb alapja” (Uljanov: Die Entw. des Kap. 135 o.).

Széles semmitlen néprétegek kialakulása és ezzel egyidejűleg felveszőképes belső fogyasztópiac keletkezése a „jobbágyfelszabadtással” meggyorsult erjedésnek két különböző oldalát jelentik. Jogilag, a községi földek évről-évre megismétlődő kiosztásánál minden községi lakos nagyjából egyenlő területet kapott megművelésre. Amennyiben csak ezt a merev jogi állapotot tekintjük, valóban azt kell gondolnunk, hogy ezek a viszonyok örökös mozdulatlanságra kárhoztatták az orosz gazdasági életet. A dolgok formái merevsége mögött a valóságos életet véve számba, egészen más kép tárul elénk.

A kereskedelmi tőke rohamos fejlődése már korán felforgatja ezeket a patriarkális viszonyokat. A növekvő gabonakivitel meg a gyarapodó városok élelmiszerszükséglete megindítják az áruforgalom vérkeringését. A parasztság egy része, amelynek bármely ok folytán sikerül ezen anyagcserébe termékeinek eladása formájában bekapcsolódnia, jobb helyzetbe kerül. Másik része tönkremegy. A jogi formák szigorú merevsége az egyöntetű falú felbomlását, a parasztság különböző rétegekre való szakadását takarja. Az obscsina tagjainak egy része parlagon heverteti vagy bérbeadja saját földrészét, mert híjával van a megművelés eszközeinek. Másik része vétel vagy bérlet útján a föld meg a mezőgazdasági felszerelés jelentős részét központosítja. A század vége felé már az a helyzet, hogy az orosz falu, az obscsina továbbtengődése ellenére több, egymástól szigorúan elkülönült réteget képez. A legalsóbb réteg semmitlenné lesz és mezőgazdasági vagy ipari bérmunkára kényszerül. Egy másik réteg kétségbeesetten ragaszkodik a földhöz és gyakran a napszámos rétegekénél is kedvezőtlenebb anyagi viszonyok közé süllyed. A felső, viszonylag szűk réteg a falu urává lesz. Ugy gazdasági hatalma, minit jóléte egyre emelkedik. Kialakult azonkívül egy olyan közbeeső réteg, amely hol az utóbbiak közé lendül, hol a törpebirtokosság, vagy a nincstelenek sokmilliós tömegében feneklik meg.

1880 körül a parasztságok 20%-ára úgyszólván az egész európai Oroszország területén a termőföld 35-50%-a jut, míg a gazdaságok 50%-ára a földnek csupán 20-30%-a. Negyedszázaddal később 10 és fél millió szegényparaszt együttesen 75 deszjatyin terület fölött rendelkezik; 1 millió középparaszt 15 m. d.-nal; másfélmillió kulák 70 m. d.-nal; 30 ezer fölbirtokos ugyancsak 70 m. d.-nal. Az 1905. év eseményeinek előestéjén az orosz falvak lakosságának 27%-a földnélküli, negyedrésze 1-5 deszj.-t kitevő kisparcellával bír, harmadrésze 10 d.-nal kénytelen bérelni és csak 15%-a művel 15 d.-nál nagyobb felületet. Az orosz föld 39%-án egyházi- meg cári birtokok terpeszkednek; 26%-a három millió földbirtokos meg aranyparaszt tulajdona, míg 35%-án 100 milliós szegény meg középparaszt lakosság osztozkodik.

Még kirivóbb képet nyerünk, ha ezeket az adatokat a föld paraszti megművelésénél annyira fontos lóállomány meg a tökéletesített mezőgazdasági eszközök megoszlásának statisztikáival egészítjük ki.

1890 körül az európai Oroszország 49 kormányzóságában nyilvántartott 10.162.559 parasztság közül 2.777.485 nem rendelkezett lóval, 2.909.042 csak egy lóval, 1.072.298 három lóval, 1.155.907 négy vagy ennél több lóval dolgozott. Vagyis a gazdaságok 55.9%-a a lóállomány-

nak mindössze 17.2%-át birtokolta míg 22%-a annak 56.3%-a fölött parancsolt.

A taurieni kormányzóság két kerületében meg a Dnyeper kerületben a gazdagok 20%-a a tőkésesített mezőgazdasági eszközök 85.5%-át birtokolta, míg a gazdaságok 50%-a csupán 3.6%-át. A szamarai kormány két kerületében az arány 72.5 ill. 2.8%; a permi kormány két kerületében 86.1 ill. 2%; az oreli kormány két kerületében 75.5 ill. 2.4%; a voronyezsi kormány négy körzetében 70.1 ill. 3.6%. A nyert kép ebben a viszonylatban is egyöntetű.

A faluközösség alapján álló parasztság felbomlása természetesen nem haladt előre a széles cári birodalom egész területén ugyanazon gyorsasággal. De mindenütt folyamatban volt. A földönfutó semmitlenek egyre nagyobb tömegét hozta létre. Munkakeresők meg vándormunkások csapataival öntötte el az országutakat. Olcsó munkaerőt szolgáltatott a gyáraknak. Fogyasztópiacot képezett a mezőgazdaság számára. Létrehozta másrészt a kapitalista gazdálkodásra áttért jómódú kulákságot, amely a fejlődő ipar számára jelentett egyre szélesebb felvevőképeségű piacot. Nem kívülről rákényszerítve, hanem az orosz „népélet” mélyén napról-napra kitermelődve álltak elő azok az alapok, amelyeken a kapitalizmus rohamos ütemben kibontakozhatott.

Oroszországban korábban sem hiányzott az ipar. Minden jobbágyságban volt csizmadia, ács, szabó, kovács, kerékgyártó és más mesterember. A falusi lakosságnak mintegy 1%-a a földművelés mellett ipart is űzött. A 18. században jelentkezik a kézműipari termelés is. Találunk ebben az időben olyan manufaktúrát, amely ezernél több munkást foglalkoztat. Éppen Oroszországban egy olyan jelenséget tapasztalhatunk, amelynek mását hasztalan keressük a nagy iparos országok történetében. Ez nem a bérmunkán, hanem a jobbágmunkán felépülő manufaktúra. Már Nagy Péter is sok manufaktúrát alapított. 1725-ben kétszáznál több jobbágmunkán felépülő kézműipari üzem volt Oroszországban, amelyekben a cári uradalmakhoz vagy a földesuri birtokokhoz tartozó „lelkek” végeztek robotot.

A kontinentális zárlat, amelynek bevezetésére Napoleon a tilziti békekében kényszerítette I. Sándor cárt, több iparágat, különösen a gyapotipart, gyors növekedésre készítette. A gyapotárúkat addig csaknem kizárólag Angliából szerezték be. 1804-ben 199, főképpen apró gyapotfeldolgozó üzem működött kb. 6500 munkással és 5 millió rubel évi termeléssel. 1814-ben már 423 üzem volt, mintegy 40 ezer munkással és 30 mill. r. évi termeléssel. Együttal, a leginkább földesur gyárosok, egyre nagyobb számban szabadítják fel jobbágyaikat, akiknek munkaereje drágának bizonyult. 1825-ben a munkásoknak kb. fele már „szabad” bérmunkás.

Mégis, nem a tőkés alapon vezetett egyes üzemek voltak azok, amelyek ennek a kornak jellegét meghatározták. A kereskedelmi tőke ebben az időben még nem fordult a termelés felé, hanem tulnyomó részben a paraszti háziipar termelvényeinek felvásárlásával és értékesítésével foglalkozott. Az orosz ipar kapitalista formája csupán a 19. század második felében bontakozott ki valóban benyomást keltő arányokban. A moszkvai kormányzóságban tíz iparágához tartozó 523 üzem közül 13-nak alapítási éve ismeretlen; 46-ot 1800 előtt alapítottak; 3-at 1801 és 1810 közt; 6-ot 1811 és 1820 közt; 11-et 1821 és 1830 közt; 11-et 1831 és 1840 közt; 37-et 1840 és 1850 közt; 121-et 1851 és 1860 közt; 275-öt 1861 és 1870 közt. Ettől kezdve a fejlődés nem elsősorban az üzemek számbeli szaporodásában jut kifejezésre, hanem főleg azoknak nagyüzemekké való gyarapításában és mammutgyárak alapításában.

Az új idők kezdetét a megélénkülő vasutépítési tevékenység is jelezte. Míg 1845-ben mindössze 144 km.-t tett ki a sánpálya hossza, tíz évvel később pedig 1048 km.-t, addig 1865-ben már 3940; 1875-ben 19.584; 1885-ben 26.847; 1895-ben 37.717; 1905-ben pedig több, mint 55 ezer kilométert. A század végén Uljanov azt írhatta, hogy a „faeke, a cséphadaró, a vizimalom meg a kéziszővőgép Oroszországa gyors ütemben változott át a vaseke, a cséplőgép, a gőzmalom meg a mechanikus szövőgép Oroszországává”. Az iparban foglalkoztatott munkások száma rohamosan emelkedett. A gyárakban 1865-ben 509 ezer, 1890-ben 840 ezer; a bányáiparban 1865-ben 165 ezer, 1890-ben 340 ezer; a vasutakon 1865-ben 32 ezer, 1890-ben kerekén negyedmillió munkás dolgozott. 1913-ban az orosz gyáripar már közel három és félmillió munkást foglalkoztatott.

Az ipar abszolút növekedése mellett is feltűnőbb az a tény, hogy főképpen az óriásüzemek munkásainak száma emelkedik. 1903-ban már mintegy 250 olyan gyárat számláltak, amely ezernél nagyobb munkaslétszámmal dolgozott. Az ötezernél nagyobb személyzettel dolgozó gyárak száma 1902-ben egész Oroszországban 35-re rugott, 270 ezer munkással; Péterváron pedig 14-re, együttesen 132 ezer munkással. Ennek a számnak a jelentősége akkor tűnik ki igazán, ha tekintetbe vesszük, hogy Németországban még 1907-ben is csak 12 ilyen mammutüzem létezett, együttesen 119 ezer munkással.

Minden iparágban a termelés gyors emelkedését tapasztaljuk. A kőszéntermelés 1860-ban 0.3; 1880-ban 3.3; 1890-ben 6.01, 1911-ben 28.5; 1913-ban 36.3 millió tonnát tett ki. Az öntöttvas termelés 1860-ban 296 ezer tonnáról 1880-ban 449; 1890-ben 928; 1900-ban 2709; 1912-ben pedig 4100 ezer tonnára emelkedett. A naftaforrásokból 1890-ben 3.7 millió; 1913-ban 9.18 millió tonna olajat nyertek. A textilipar 1861-ben mintegy 50 ezer; 1881-ben 147; 1891-ben 172; 1901-ben 263; 1910-ben pedig már 360 ezer tonna gyapotot dolgozott fel.

Az iparba befektetett tőke az első időben kizárólag belföldi eredetű volt. A tőkés termelési rend fejlődésének ebben a szakaszában a európai hatalmak még nem voltak abban a helyzetben, hogy jelentősebb mennyiségben vihettek volna ki tőkét a gazdasági fejlődés alacsonyabb fokain álló országokba. A kapitalizmus szabadversenyessé korszaka csak érlelődésben volt az imperiálizmus felé. Minden figyelmét az árukivitelre fordította. Az orosz behozatal, mezőgazdasági és gyári gépek mellett, jórészt különböző fényűzési cikkekből tevődött össze. A kivitel oroszán-részt gabona, fa és más nyersanyagok tették ki. A gabonakivitel, különösen a század végén, rohamosan emelkedik, s a század fordulóján eléri a hétmillió tonnát.

Csak a 80-as évek vége felé kezd behatolni a külföldi tőke, a kibontakozó imperiálizmus tőkekivitele jegyében. 1889 és 1899 közt a hivatalos „Financ. Vjesztnyik” szerint 78 külföldi vállalat létesült 126 és fél millió rubel tőkével. A francia nagybankok, elsősorban a Sociéte Générale meg a Banque de Paris et de Pays Bas 1902-ben kilenc-tíz milliárd, 1915-ben pedig már mintegy husz milliárd frankkal voltak érdekelve az orosz gazdasági életben. Az angol tőke, a Banc of England révén, csupán 1912-ben 18 és fél millió font sterlinget fektetett be az orosz iparba. Nem maradtak el természetesen a németek sem. Az Orosz Külkereskedelmi Bank meg a Pétervári Nemzetközi Kereskedelmi Bank, amelyek 1912-ben, mintegy 100 millió tőkét és 40 milliós tartalékalapot mutattak ki, háromnegyedrészben német tőkével dolgoztak. Az előbbi a Deutsche Bank koncernjéhez, az utóbbi a Diskonto Gesellschaft érdekkörébe tar-

tozott. A világháborút közvetlenül megelőző időben a nagy pétervári bankok mintegy nyolc és egynegyed milliárd tőkével rendelkeztek, amelyben a külföldi bankok részesedése nemzetiség szerint a következő volt: francia 55%, német 35%, angol 10%.

Ennek a hatalmas tőkének felhasználása ebben az időben már Oroszországban is túllépte a bankok kezdeti szerepkörét. Nem elégedtek meg a tisztán pénzügyi műveletekkel, hanem legalább 40%-ban az orosz széniparban, naftakitermelésbe, cémentiparba meg egyéb iparágakba voltak befektetve. A banktőke meg az ipari tőke egybenövése Oroszországban is bekövetkezett. Kialakult a fináncsőke és elfoglalta a gazdasági élet vezető őrhelyeit. Meghatározta a cárizmus egész külpolitikai magatartását is, amely tudvalevőleg erélyes terjeszkedő politikában jutott kifejezésre.

Félévszázaddal a „felszabadítás” után, az imperiálizmus valósággá lett Oroszországban. A tőkés termelési rendnek ez az utolsó szakasza, annak ellenére, hogy az orosz polgárság nem érkezett el a hatalom teljességéhez; annak ellenére, hogy rengeteg feudális csökevény élőködött tovább a gazdasági és társadalmi életben, kitermelte azokat a modern ellentéteket is, amelyek egy új termelési és társadalmi rend felé mutattak. A mintegy száz ipariközpontba sűrített munkásság hatalmas átütőerővel rendelkezett és egy tudatos kisebbségtől irányítva egyre elhatározóbb szóval avatkozott be az ország életébe. A polgárság maga ingadozóan mutatkozott. Így a mérhetetlen gyűlölettel fűtött muzsiktömegek nem benne, hanem hovatovább az ipari munkásságban látták természetes osztályszövetségesüket. A nemzetközi ellentétek úgy Mandzsuriában, Turkesztánban és Perzsiában, mint a Dardanelláknál, a Balkánon vagy a nyugati határok szláv ütközőpontjainál, hatalmas versenytársakkal állították szembe a cárizmusban kicsúcsosodó rendszert. Nyilvánvaló volt, különösen az 1905. év tapasztalatai után, hogy a nemzetközi és belső feszültség vagy ennek valamilyen kombinációja, alapján fogja azt megremegtetni. Ami, a világháború utolsó éveiben, az egész gazdasági és társadalmi élet alapjainak megmásulását vonva maga után, be is következett.

Jegyzet. Folyóiratok és cikkek mellett a következő művek felhasználására kell hivatkoznunk: 1. Uljanov: *Die Entwicklung des Kapitalismus in Russland*. 2. Uljanov: *L'imperialisme dernière étape du capitalisme*. 3. Pokrowski: *Historische Aufsätze*. 4. Istiroja Rossiji, ukrán kiadás, Charkov. 5. Zinovjev: *Imperialismus és világ gazdaság*, cseh kiadás, Prága. 6. Abezgauz i Protasov: *Partijnaja Gramota*.

EURÓPA KAIRÓJA. „Szent Margit-szigetén megépül-e a magyar Montecarlo, ez nem nagyon bizonyos. De ha megépül és meg nem épül: husz év múlva jó dolog lesz idegenként Budapesten mulatni. Ez a mi istentelen jóslatunk, Budapest lesz az európai Kairó. Egy kifejlődött tarka, lármás monstre-mulatóhely. Egy kicsit ázsiaiba, mint az afrikai Kairó. Hangulata, színe, parfüme tulveyes és tulerős. Ize a fűszert-termő szigetek, vadhusának az ize lesz. De mulatságos és vig metropolis. Az orfeumok és százféle mulatók városa lesz e város..

Mulatni pedig szeretünk. Az egyre nyüzsgőbb világ útjába akaratlanul is mindjobban beleesünk. A nőink szépek. A borunk jeles. Életünk érdekes vegyülése a Balkánnak és Amerikának. Az egységes társadalomtól távolabb vagyunk, mint valaha.” (Ady Endre: *Jóslások Magyarországról*. Athenaeum. Budapest, 1936. 128 és 129. oldal.)

TUDOR ARGHEZI VERSEIBŐL

RÉMSÉGES ÉJSZAKA

A ködös éjen
megbujtak félve a zörgő szekéren.
A sötét táj lezárta szemeit,
a tekintet a bokáig se vitt,
szemet nem kérde, se gazdát a vak
némaságban húztak a lovak.
A hám nem tudta benne mi üget:
lóféle vagy csuszamló sárhegyek.
Nem küldött fényt a sánc vagy elmaradt ut.
Az apa és a lány
elrágódott bárgyú gondolatán:
„A tyukokat jó áron adtuk.”

Most hirtelen! Jaj uram isten!
Mért rug a kanca? Kik állanak itten?
Őt nehéz ember, mint az ön, az állt
a vaksötétben osztani halált.
Mehalt a férfi, de a lány az utra
siklott és testét kőbe, vízbe gyurta,
úgy csúszott a tájon, rémekre füelve,
amíg egy házra lelt hajnalra kélve.

Jó emberek! Az ajtó megcsikordult,
egy kéz kinyúlt. Vad, kelletlen hang mordult,
öreg asszony jött, ú ki a gyenge nőt
behívta. Zsarat fényén, kemence előtt
a lány elmondta jó vásárból jöttek,
apját megölték s ő alig szökött meg.
— Kuporodj ide, húgom, amott az agy, ni
az én lányommal fogsz az éjen hálni.
A nénének is volt egy lánya,
kinek sosem volt fésű a borzas hajába.
Mind a három nő az ágyba bujt rég,
hogy elaludjék.
A néne lánya feküdt legbelől
az öregasszony volt kívülfől
s a mi leányunk ott szeppent, szegény,
a két nő között, az ágy közepén.

Egyszer csak a bába
Mit gondol magába?
Leszáll az ágyról. Horkol a lánya? Jó!
A másik úgy alszik, mint a nehéz hajó.

Lépés koppant. Valaki kopogott
öt nehéz árnyék belopakodott
s így suttogott:
— Az embernél, akit megöltünk, és a sárba vájtunk,
lyukas ötvenbanist se leltünk, nem találtunk!

— Fogd be a szád rühes, és ide nézz!
 Ez itt az ő leánya s nála van a pénz.
 S a néne az ágyra intett, hol a zárt ajkú lány
 lapult — Elmégy, ne félj, te is apád után!
 És mint a vérre éhes
 vad kente nyelvét a szája széléhez.

Én tudtam eddig s most te is tudod:
 a néne volt a gazda s a többi: a gyilkosok.

Elvégezték, hogy a lányt ólba dobják
 s úgy vágják le, ahogy a rivó barit szokták.
 Gondolkoztak: parázsra tegyék?
 De nem, megérezte volna csendőr az éji pecsenyét.
 Ezért széttépik, így lesz szörnyű vége,
 tűnjék neve s emléke.

De Terchia-Berchia szaván
 felriadt az idegen leány
 s amíg a nagybajúszú beszélt
 a boszorkány lányával helyet cserélt
 — aki, mint a földbe zártak, úgy aludt —
 s a falhoz odabujt.

A köröm vijjogott, az ujj fojtogatott
 az Édeslány sokat nem sikoltozott.
 A dombra dobták rut borzas fejít.
 A másik menekült, meg sem állt reggelig.

A néne most börtönbe sir borzas lánya sorsán
 (mégis szíve-vére)
 a többi nők leköpi, átka nem segít,
 a gyilkosok az aknán a sót vágják, törik,
 és t Cârnu korcsmáros a foglyok vvezére.

KATINKA

Napból font kosarába
 elfért a május mindenik virága:
 tejszirmú halk, sárszemű, tisztatestű
 békavirág és éjjéli szekfű.
 Szeder mellében friss, finom urak
 kutatták, illatos, lágy ajkuak,
 s nem kértek térden vékony uridámát
 vették a kislány ki sem nyílt virágát.

Katinka, te! Selyempapucskád, éked,
 gyöngyöd ki adta? Nem Stase vette néked!
 Ki huzott gyűrűt mindenik ujjadra?
 Te megcsaltad Staset! Vigyázz magadra!

Ki vette ébentested el, a tej és vérszagút,
 ki itta fél a sóhajod, hazug?!
 Ki vette s itta tested utcarongy?!
 Könnyen hívó, könnyen fekvő **bolond!**

Ki bontotta dohány szagú hajad?
 Inged lehuzni kinek volt szabad?
 Szőrös, eres karjába ki temette
 fejed, s vállad fogak közé ki vette?
 Ki velt gyümölcsöt rajtad, szúrós, kórón
 ki dermesztett meg csontjaidig forrón?
 Te letagadtad, hogy az éjszakát
 ki férfi ágyában mulattad át.
 Szerelmes éjnek túl nagy lett az ára
 édes ringyó, május gyöngyvirága!

Látod Nastase, az elitélt
 csak egyszer csókolt meg úgy igazán
 de akkor ám azon az éjszakán
 a kése kis madárszivedig ért.

A Z É B R E D É S

Irta: I. BABEL

Összes ismerősünk, minden ügynök, boltos, bankhivatalnok és a tengerészeti irodák alkalmazottai, mind zenére tanították gyerekeiket. Szüleink nem találtak semmi kiutat egyéni létük számára s gyermekeik szerencséjére alapították a jövőt. Odesszát még jobban hatalmába kerítette ez az örület, mint a többi várost. És tény, hogy városunk több évtized alatt az egész világ koncert-termeinek szállította a csodagyerekeket. Misa Elmann, Gabrilovics — Odesszából valók. Nálunk indult utnak Jasa Haifetz is.

Mihelyt egy gyerek elérte a negyedik vagy ötödik évet, anyja Zagurszky mesterhez vitte. Zagurszkynek csodagyermek-gyára volt, csipkésnyakú, lakkcipőjű zsidó törpék gyára. Moldavanka nyomorúságos lakásaiban és a Vén Bazár büdös udvaraiban fedezte fel őket. Zagurszky csak ép' az egyszerűbb alapfogalmakra tanította meg őket. Aztán a pétervári Auer professzorhoz küldték őket. E kerekfejű embervakarcok lelkében, nagyszerű harmónia élt. Hires virtuózok lettek. És az én apám is azt akarta, hogy utánozzam őket, noha túl voltam a csodagyermeki koron — majdnem tizennégy éves voltam —, de olyan voltam satnya természetemmel), mint valami nyolc éves fiúcska.

Elvittek Zagurszkyhoz. Nagypám iránti tiszteletében beleegyezett, hogy csak egy rubelt kér leckénkint. Nagypám, Lévi Ichok a város guny tárgyá és egyszersmind disze volt. Cilinderben, elképzelhetetlen cipőben sétált az uccán és a legbonyolultabb ügyeket oldotta meg. Megkérdezték tőle, mi a gobelin, miért árulták el a jakobinusok Robespierret, hogyan gyártják a műselymet, mi a császármetszés? Nagypám mindezekre a kérdésekre meg tudott felelni. Az ő tudása iránti tiszteletében egyezett bele Zagurszky, hogy csak egy rubelt Vesz óránként. S csak nagypám iránt érzett félelmében foglalkozott velem, mert nem sok nézett ki belőlem. Ugy csikorogtak a hangok, mint a vasreszelék. Szinte a szivemet tépték. De apám jól tartotta magát. Otthon folyton Misa Elmannról beszéltek, Misáról, akit maga a cár mentett fel a katonai szolgálat alól. Gabrilovics szülei két házat vettek

Pétervárott. Nagy vagyont szereztek szüleiknek a csodagyerekek. Atyám is dicsőségre vágyott.

— Az nem lehet, — suttogták az emberek, akik az ő pénzén ebédelték — nem lehet, hogy egy ilyen nagyapa unokája...

Nekem azonban más járt az eszemben. Miközben a hegedűgyakorlataimmal cincogtam, a kottatartóra Turgenyev és Dumas könyveket raktam és oldalról-oldalra faltam őket. Nappal mindenféle történeteket meséltem a cimboráknak és éjjel leirtam őket. Az írás öröklődő foglalkozás volt családjamban. Lévi Ichok, aki öregségére egy kissé ütődött lett, egész életén keresztül egy *A fejélen ember* című históriát írt. Én is ráütöttem.

Hegedűtokomat és kottámat cipelve hetenként háromszor vánszorgtam el Zagurszkyékig, ahol a fal mentén hisztérikusan áradozó zsidó nők ültek és óriási hegedűket szorongattak térdeik között.

A szentély ajtaja megnyílt. Zagurszky szobájából nagyfejű, hajlottnyakú, vörösfoltos, epileptikus pirral borított gyerekek támolyogtak ki. Az ajtó becsapódott, elnyelte a következő törpét. A fal mellett énekelt tüdejét kikiabálva és dirigált a művésznykkendő, vereshajú, pipaszárlábú professzor. E szörnyűséges lutri igazgatója pengetett kantilénák kísérteteivel népesítette be a Moldavankát és a Vén Bazár negyed sötét zsákuccáit. Ebből a zenéből csinált azután Auer professzor csillogó sikert. Nekem semmi keresni valóm nem volt ebben a társaságban. Őseim hangjából én más sugalmazást vettem ki.

Első lépéseim nehezek voltak. Egy szép napon hegedűtokommal és tizenkét rubellel megterbelten léptem ki hazulról, a pénz egyhavi leckedij volt. Végigmentem a Nezsinszky-uccán. Ahelyett, hogy Zagurszkyhoz mentem volna, felmentem a Tiraszpolszky-uccán és a kikötőben találtam magam. Ott töltöttem el a lecke óráit. Így kezdődött a felszabadulás. Nem láttak többé a Zagurszky várószobájában. Fontosabb dolgok jártak a fejemben. Osztálytársammal, Nemanovval azt a szokást vettük fel, hogy felmentünk meglátogatni a „Kensington”-ra mister Trottibern nevű öreg matrózt. Nemanov, aki egy évvel fiatalabb volt nálam, nyolc éves korától kezdve a legbonyolultabb ügyekkel foglalkozott. Kereskedelmi zseni volt és minden reményt beváltó karriert ért el. Jelenleg New-Yorkban milliomos, a General Motors Co. igazgatója. Nemanov magával cipelt engem is, mert csendesen engedelmeskedtem neki. Csempészett pipákat vett mr. Trottiberntől. Ezeket a pipákat Lincolnban gyártotta az öreg tengerész tesvére.

— Gentlemen, — szólott hozzánk mr. Trottibern, — emlékezzenek vissza arra, amit mondok: mindenkinek magának kell csinálni a gyerekeket. Szériapipát szivni, annyi, mint szájba venni a klistélyt... Tudják ki volt Benvenuto Cellini? Egy mester. Lincoln testvérem beszélhetne róla maguknak. Testvérem senkit sem akadályoz meg az életben. Meg van azonban győződve arról, hogy sajátkezűleg kell gyártani a gyerekeket és nem másra bízni... Lehetetlen, hogy ne legyünk vele egy véleményen, gentlemen...

Nemanov Trottibern pipáit eladta a bankigazgatóknak, külföldi konzuloknak, a gazdag görögöknek. Persze száz százalékos haszonnal.

A lincolni mester pipái: egy-egy költemény. Mindegyikbe egy gondolatot, az örökkévalóság egy cseppjét faragta. A szárán sárga szem csillogott; a dohántartó szatinbőrrel volt bevonva.

— Nem lehetünk vele nem egy véleményen, gentlemen... A névát nehéz hullámai mind jobban elválasztottak otthonról. A Praktieszkykikötőből a molóra mentem. Ott, egy homoktöltésen nyüzsögtek a gát

fickói. Reggeltől-estig bukdácsoltak az uszályok alá lopták ebédre a kókuszdiót, s várták, hogy mikor jön egy sor görögdinnyével telt bárka Clerszomból vagy Kamenkából. A megkaparintott dinnyéket az öszszekötő vasköteleken törték ketté. Álmaimnak az volt a vágya, hogy megtanulok uszni. Szégyeltem bevallani ezeknek a napégette fickóknak, hogy jólehet Odesszában születve tíz éves koromig nem láttam a tengert s tizennégy éves koromban nem tudtam uszni. Mily' későn tanultam meg a hasznos dolgokat! Gyermekkoromban olyan életet éltem, mint valami bölcs. Ahogy nőttem, kezdtem a fákra mászni...

Elérhetetlen dolog volt számomra az uszás. Összes őseim viz-iszonya, a spanyol rabbik és a frankfurti kereskedők félelme a fenék felé húzott. A víz nem tartott fenn. Összekarcolva, tele piszkos vízzel, visszamentem a parthoz a hegedűmhöz. Bűnöm fegyveréhez voltam kötve és magammal vittem azt. A rabbik küzdelme a tengerrel egészen addig tartott, amíg a környék vizeinek istene, *Az odesszai Hírek* című lap korrektora, Efim Nikitics Szmolics meg nem szánt. Az atléta természetű férfiú szívében szájalom élt a zsidó gyerekek iránt. Egész tömeg angolkóros vakarcsnak parancsolt. Nikitics Moldavanka poloskák-kal teli házaiban szedte fel őket; kivitte a tengerhez, beletemette a homokba, tornáztatta őket, vízbement velük, énekelni tanította őket és a nap meredek sugaraiban sütkérezve mesélt nekik halász- és állattörténeteket. A felnőtteknek azt mondta Nikitics, hogy ő egy természetfilozófus. A zsidó gyerkőcök majd meghaltak neveltükben, amikor mesélt. Csaholtak és cirógatták magukat, mint a kis kutyák. A nap kúszó vörös foltokkal hintette be őket, minek következtében egészen gyik-szinűek voltak.

Az öreg figyelmesen nézte viaskodásomat a hullámokkal. Észrevette, hogy semmi remény sincs arra, hogy valaha is megtanuljak uszni, belefogadott a szívébe. Vig szíve egészen velünk dobogott. Nem vágyott semmire, nem volt mohó, nem nyugtalankodott. Rézbőrű vállaival, öreg gladiátorfejével, kicsit görbés bronz-lábaival úgy feküdt köztünk a móló megett, mint a petróleum- és görögdinnye vizek uralkodója. Szerettem ezt az embert, mint ahogyan egy hisztériás és fejfájós gyermek szerethet egy atlétát. Nem hagytam el és igyekeztem, hogy hasznára legyek.

— Hé te! — mondta nekem, — ne mozgolódj folyton... Erősítsd meg az idegeidet. Az uszás jön majd magától... Hogyan? A víz nem tart fenn? Miért ne tartana fönn?...

Látva kinlódásom, Nikitics összes tanítványai közül egyedül velem tett kivételt. Meghívott, hogy menjek el hozzá széles és tiszta padlás-szobájába és megmutatta kutyáit, sündisznáját, teknősbékáját és galambjait. Mindeme kincsekért egy tragédiát vittem neki, amit előző este írtam.

— Biztos voltam benne, hogy irdogálsz — mondta Nikitics. — Olyanok a szemeid... Többnyire sehova sem nézel...

Elolvasta írásaimat, vállait huzogatta, végigsimogatta kemény fehér fűrtjeit, járt egyet.

— Azt kell hinnem — mondotta vontatottan, minden szó után megállva, — hogy valami isteni szikra van benned...

Kimentünk az uccára. Az öreg megállott, erősen elkezdte ütni botjával a járdát és rámszegezte tekintetét.

— Mi hiányod van? A fiatalság nem baj. Idővel elmulik... A természet érzése hiányzik belőled.

Rámutatott a bottal egy verses törzsű alacsony levézetű fára,

— Milyen fa ez?

Nem tudtam.

— Mi nő ezen a **dozkron**?

Ezt sem tudtam. Az Alexandrovszky sugárut kis terén mentünk át. Az aggastyán minden fára rámutatott botjával, vállonragadott, ha egy madár szállt arra és kényszerített a hang megkülönböztetésére.

— Melyik madár énekel?

Nem tudtam semmit sem válaszolni. A madarak és fák nevei, csoportbeosztásuk, hova repülnek a madarak, merről kél a nap, mikor leg-erősebb a harmat, mindez előttem ismeretlen volt.

— És még van merszed irni?! Az olyan ember, **aki nem él a természetben**, mint valami kő vagy madár, soha életében nem fog irni valamire valót... Tájékeid kulisszákra hasonlitanak. Az ördögbe is, mire gondoltak szüleid tizennégy évig?

Otthon az ebédnél nem nyultam az ételhez. Nem ment le torkomon.

— A természet érzése — gondoltam, — Istenem, miért nem gondoltam reá?... Hol lelek egy embert, aki megmagyarázza a madarak hangját és a fák neveit? Mit tudok róluk? Az orgonát felismerném, de csak, ha virágzik. Az orgona és az akác. Tele van velük a Deribazovszkaja és a Frecseszkaja ucca...

Ebéd alatt apám valami újabb történetet mesélt Jasa Haifetzről. Találkozott Mendelsohnnal, Jasa nagybátyjával a Robin kávéház mellett. Állítólag 800 rubelt kap a fiu, ha játszik. Számítsátok ki, mennyit tesz ez ki, ha tizenötször játszik havonta.

Kiszámoltam. Tizenkétezer rubel havonként. Számolás és szorzás közben kitekintettem az ablakon. A kis cementezett udvaron a szél által könnyedén lobogtatott csuklyás vállgallérral, puha kalapja alól kilógó veres fürtökkel, botjára támaszkodva, ünnepélyesen jött zenetanárom, Zagurszky. Nem lehet mondani, hogy túlságosan észrevette távollétem. Több, mint három hónapja, hogy a tenger fövenyén maradt a hegedűm.

Zagurszky közeledett az ajtóhoz. A cselédbejárat felé rohantam. Be volt zárva még az este óta, mivel féltek a tolvajoktól. Akkor bezártam magam a klozetba. Egy félóra múltán az egész család előtte csoportosult. A nők sirtak. Nagyanym zsiros vállaival dörzsölte az ajtót és zokogva csuklott. Apám hallgatott. Aztán nagyon csendesen és szabatosan beszélni kezdett, úgy ahogyan még sohasem beszélt életében.

— Tiszt vagyok, talán? — mondta. — **Földem** van. Vadászni járok. A parasztok bért fizetnek a majorokért. Elküldöm a fiamat a kadétiskolába. Nem kell törődnöm vele...

Elhallgatott. Az asszonyok felszuszogtak. Aztán egy óriási ütés hullott a klozetajtóra. Apám teljes erejével nekiesett és lendületet véve kezdte rám törni az ajtót.

— Tiszt vagyok, — üvöltötte. — Vadászni szoktam... Megölöm... Az akasztó kiugrott, de volt még egy retesz, amit valami szeg tartott. Az asszonyok a földre estek; lábánál fogva rángatták apámat, aki egészen dühöngő őrült módjára igyekezett kiszabadulni.

Erre a zajra apám öreg anyja is odajött.

— Gyermekeim, — mondta neki **jiddisül**, — **nagy bajban vagyunk**. Határtalan bajban. Még csak az hiányzik, hogy vért ontsunk házunkban. Nem akarok itt vért látni...

Apám nyögött. Távozó lépteiket hallottam... A retesz az utolsó szegen lógott.

Egész az éj beálltaig erődömbben maradtam. Mikor mindenki lefe-küdt, Bobka néni elvitt nagymamámhoz. Az ut hosszú volt. A holdfény ismeretlen bokrokat és névtelen fákat világított meg... Egy láthatatlan madár hangja hallatszott, aztán csönd. Talán elaludt? Miféle madár lehetett? Hogy hívták? Van-e harmat este?... Hol van a Nagy Medve csillagzat? Merről kél a nap? A Posta uccán mentünk. Bobka erősen fogta a kezemet, nehogy elszökjem. Igaza volt. Menekülésre gondoltam.

(Ford. Bajomi Endre).

A PALESZTINA - KÉRDÉS HÁTTERE

Irta: UJVÁRI LÁSZLÓ

A palesztinai események, amelyeknek útját rombolások és terror-cselekmények egész sora jelzi és egyaránt szólnak zsidóknak, angoloknak, az európai közvélemény előtt módfelelt homályosan tükrözik vissza az arab felkelés valódi célját és szándékát. A dolgok magyarázatát csak még jobban elburkolja az arab főmuftinak az a nyilatkozata, hogy az arab mozgalom kizárólag a zsidók ellen irányul és a legtávolabbról sem az angolok ellen, akikkel békében és barátságban akarnak élni, mert kormányzatuk ellen a világon semmi kifogásuk sincs. „Az egész arab mozgalom kizárólag az ujonnan érkezett zsidók és a zsidó bevándorlás ellen irányul. Mi sohasem ismertük el a Balfour-deklarációt” — mondta *Hadzsi Emin el Husszein*, a jeruzsálemi főmufti egy magyar újságíró-nak adott nyilatkozatában¹ — és egyben leszögezte, hogy megtagad minden közösséget a merénylőkkel, akiknek semmi kapcsolata a szervezett nemzeti mozgalommal.

Husszein főmufti megszólalása nem lehet meglepő azok előtt, akik a legtávolabbról is figyelemmel kísérik az arab mozgalmakat. A régebbi arab megmozdulásokban is jelentős szerepet vitt a Husszein-család pártja, amely a palesztinai mohamedán arabság egyházfője: a jeruzsálemi főmufti, Hadzsi Emin el Husszein köré csoportosul. Az arab politikának irányítása még ma is családi alapon történik az arab nép patriarchális berendezésének következményeképpen és így kerül a néhány arab politikai csoport közül a Husszein-párt a mostani nemzeti ellen-állás élére.

A főmufti nyilatkozata túlságosan is átlátszó diplomáciát takar, amidőn az angolok iránti meglegedést hangsúlyozza. És mivel színvál-lásról beszélni nem lehet, a főmufti nyilatkozata nem szolgálhat más célt, minthogy fokozza a homályt, amely az egész Palesztina-kérdést beborítja. Hiszen köztudomású, hogy Palesztinában csaknem valamennyi arab párt az abszolút arab nacionalizmus és az idegen uralom elleni harc álláspontján áll. Végső fokon a husszeinisták is könyörtelenül angolele-nesek és így annál gyanutkeltebb a főmufti angolbarát kijelentése. De ellentmondás ütközik ki különben is a megállapításaiból. Hogyan lehet-nek az arabok meglegedve az angolokkal és hogy van az, hogy nincs kifogásuk az angolok politikája ellen, ha sohasem ismerték el a Balfour-deklarációt, amit az angolok emeltek érvényre és tették alapjává Pa-lesztina-politikájuknak?

1. Faragó László: Beszélgetés Hadzsi Emin el Husszeinnel, az arab felke-lés vezérével. — Megj. Pesti! Napló, 1936. június 19.

Volt idő, amikor a Husszein-párt más felfogást hirdetett az angolokkal szemben. Mialatt azonban a politikai porondon a brit imperializmus ellenfeleként ágált, a háttérben megegyezett az angolokkal. Angliának az arabságon belül szövetségesekre van szüksége, amit a multban megtalált a Nashasibi jeruzsálemi polgármester pártjában és később a Husszein-pártban is. Az arab nacionalista pártok nem tudtak ellenállni az angol arany megvesztegető erejének. Anglia a Közel-Keleten nem egy politikai sakkhúzását a pánarab mozgalom segítségével hajtotta végre, aminek titka éppen abban rejlett, hogy Anglia olyan arab vezetőkkel egyezkedhetett, akik a nyílt színen a csonkítatlan arab érdekeket képviselték. Az eredménytelenül végződő 1932-évi pánarab konferencia, amelyet a mufti hívott egybe, ugyancsak a brit közelkeleti diplomácia sikerét igazolta és egyben bizonyítékát annak, hogy az angol imperializmus megtalálja támogatóit még a pánarab mozgalomban is.

Most, hogy a főmufti angol barátságról beszél, csaknem bizonyosra lehet venni, hogy e pillanatban mindenről inkább szó van, mint angol barátságról. A mult tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a főmufti, ha Anglia barátja, a színen Anglia ellenségeként szerepel. Nézzük mindenesetre, mit mond még Husszein főmufti talán ezen az úton, az ellenmondások között, rátalálunk a ki nem mondott igazságokra. Itt van minjárt egy tisztázatlan kérdés. Ha nem az arab érdekek harcolnak az angol érdekek ellen, miféle érdekek azok, amelyek ezeket a harcokat provokálják? A gyanakvó közvélemény régóta olasz, vagy német befolyást szimatol. A főmufti azonban cáfol. Az arabság maga hozza meg a legnagyobb áldozatot, hogy harcát a zsidóság ellen folytassa. A főmufti felteszi azt a meglepő kérdést, hogy ki a haszonélvezője az arab sztrájk-nak? „Nem a németek, sem olaszok, hanem tisztán és kizárólag a zsidók, akik így jobb üzleteket csinálnak és nyomban elfoglalták mindazokat a munkahelyeket, amelyeket a sztrájkoló arabok elhagytak. Kézenfekvő — és idekonkludál Hadzsi Emin el Husszein — hogy a sztrájk fenntartására szükséges pénzt a zsidók bocsátják rendelkezésre titkos ügynökeik útján...”

Itt van minjárt a második ellenmondás a főmufti nyilatkozatában. Ha a zsidóknak van haszna az arab gazdasági mozgalomból, akkor miért nem igyekeznek lefékezni ezt a mozgalmat maguk az arabok, ahelyett, hogy hevitենék. Amíg a főmufti egyfelől a zsidóknak tulajdonítja a sztrájk elősegítését, addig másfelől az arabság felé bókol és önelismeréssel állapítja meg: „igazán tiszteletreméltó teljesítmény, hogy a sztrájkot ily' sokáig folytatni tudjuk.”

Módfellett átlátszó diplomácia ez, de minden kezdetlegessége és álokoskodása ellenére is céltudatos szándékot takar. Az arab megmozdulással szemben ott áll e pillanatban a felfegyverzett angol impérium. Fegyverrel győzni az arabság itt aligha tud, különösen, ha számbeveszszük azokat a közel- és távolkeleti angol érdekeket, amelyeknek javára Anglia Palesztinát őrzi és védi. (A moszul-haifai olajvonal, Suez, stb.) Az arab politika számol az országban lévő angol hatalommal és hivatalosan nem foglal ellene állást, különösen nem pedig azért, mert a világpolitika mai fázisában nyilván nem az angol imperializmus az, amelylyel az arab vezetők paktumot kötöttek. Mielőtt a kérdésnek ilyenirányú kivizsgálásába belemennénk, nézzük azt, hogy egyáltalán mi az, amit az arab mozgalom elérni akar. Az arab nacionalista pártokat Palesztina félfeudális urai, az effendik és a magas mohamedán klérus alkotják. Főtörekvésük ezeknek, hogy óriási birtokaikat megtartsák és jövedelmeiket fokozzák. Természetesen szívesen látnák, ha kezükbe ke-

rülne a Palesztina fölötti korlátlan politikai hatalom is, azonban az angol imperializmus elleni nyílt lázadás kockázatát semmiképpen sem akarják vállalni és hol az angol arannyal kárpótoltatják magukat, hol pedig, mint most a jelek mutatják, egy másik európai hatalom szolgálatába szegődnek abban a reményben, hogy a végső győzelem esélye mégiscsak nekik érik.

Az arab politika egész manőverezése most arra irányul, hogy minden különösebb kockázat nélkül kirágja az angol protektorátus pilléreit. Ez úgy tűnik, sikerül is, ha illuzoriussá válik a zsidó nemzeti otthonnak nemcsak létjoga, de lehetősége is. Az arab szándék tehát nyomban Világossá válik, ha a virágos arab beszédet igyekszünk európai értelemre lefordítani. Az angolok ellen semmi kifogásunk sincs, mondják az arabok, csak a zsidókkal van bajunk. A zsidókat tehát irtogatjuk a magunk módján. Ez ellen Angliának csak a Balfour-deklaráció szempontjából lehet kifogása. A zsidó nemzeti otthont azonban a mi akaratunk ellenére megvalósítani nem lehet. Mi csak ennek akarjuk bizonyosságát adni. Viszont, ha a Balfour-deklaráció egyszerű papírronggyá válik, tulajdonképpen Angliának bevallottan nem lehet semmi keresnivalója nálunk, mert a mandatárius hatalom gyakorlása ezzel értelmét veszti. Abban a pillanatban, amint a zsidó Palesztina-kolonizáció végleg megbukik, s a cionista aspirációk megfeneklenek, letagadhatatlanná válik, hogy Anglia nem a zsidók miatt kereskedik Palesztinában, hanem más célok miatt, amelyekbe már joggal van beleszólása a többi érdekelt hatalmaknak is. A kérdés ezzel nyomban a nemzetközi politika tengelyébe kerül és a harcot az angolok ellen valóban nem az arabok fogják megvívni, hanem az érdekelt külhatalmak.

Az angol sajtó jó! érti az arab gondolkodásmódot és a legtekintélyesebb liberális lap, a *Manchester Guardian* vezércikkben követeli, hogy az arab vezérek ultimátumát feltétel nélkül vissza kell utasítani. A főkormányzó már ugyanis bejelentette, hogy a kormány bevándorlási politikáját nem fogják befolyásolni az arab fenyegetések. Semmiféle engedményt nem szabad tenni az araboknak — írja az angol ujság, mert ők a mandátum megszüntetése iránti követelésükkel azt az alapot akarják megíngatni, amelyen Anglia Palesztina-politikája nyugszik.

Ha külföldi tőke mozgatja a pánarab mozgalmat, egyedül ezért mozgatja, mert a nemzetközi diplomácia csak ezen az úton tudja a talajt meglazítani az angol érdekek alatt. Így tehát nem olyan abszurd az a feltevés, hogy e pillanatban még a magasabb arab érdekek is együtt haladhatnak bizonyos európai érdekekkel, sőt ezek annak a kezére is játszanak.

A főmufti akkor, amidőn cáfolja az európai külhatalmak tőkés beavatkozását az arab mozgalomba, de egyben a zsidókat vádolja a sztrájk élesztésével, ugyanakkor azt is állítja, hogy külföldi támogatásra már csak azért sincs szükségük, mert „valamennyien a legnagyobb áldozatot bozzuk, csak hogy harcunkat tovább folytassuk.”

A legszigorúbb számítások szerint is legalább 100.000 font sterlingbe került idáig az arab felkelés. Az arab ujságok közleményei nyomán pontosan ellenőrizni lehet, hogy az arabság ebből az összegből mennyit vállalt magára. Azokat az összegeket, amelyek az arab nemzeti ellenállás javára önkéntes adakozásból befolytak, az arab ujságok minden alkalommal hangos lelkendezéssel fogadták. Nos, arab részről, amint az így megállapítható, a mai napig ötezer fontsterling sem gyűlt egybe. Azok a kiküldöttek, akik a szomszédos arab államokba gyűjteni indultak, üres kézzel tértek vissza, a hiányzó 95 ezer font sterling tehát csak

Európából érkezhetett.

Fölmerül ennél fogva az a kérdés, melyik hatalomnak érdeke, hogy a zsidó nemzeti otthon további építését a mai formájában lehetetlenné tegye és ezzel egyben az angol imperializmust is meggyöngítse Palesztinában, sőt esetleg visszavonulásra kényszerítse.

Az angol sajtó egyrésze nyíltan az olasz kormányt vádolja. A *Daily Herald* például azt a feltűnő hírt közli, hogy a jeruzsálemi olasz konzul hivatalos cáfolata ellenére is újabb bizonyítékok merültek fel arra nézve, hogy az arab zavargásoknál fontos szerepet játszott az olasz pénz is. Az utóbbi időkben Szírián keresztül olasz részről nagyobb összegeket utaltak át az araboknak, így legutóbb is ötezer fontot. Megállapították, hogy egyes beduinoknak három font napidíjat és teljes ellátást ígérték, ha megtámadják a palesztinai zsidókat.

Az elmúlt esztendőök során Olaszország részéről határozott aspirációk nyilvánultak meg a Palesztina-mandátum elnyerése érdekében. Olaszország számára ez a kis darab kietlen föld semmiképpen sem kecsesített gyarmatosító lehetőségekkel. Az angol gyarmatosító politika bizonyította be legjobban, hogy a népfölösleg expanziója mily nehezen irányul a kolóniák felé. Olaszországnak a Földközi-tengeren azonban más dologra volna szüksége. Egy olyan flottabázisra, amely fölér az angol Maltával, (a Földközi-tenger egyik szigetét már tengeri támponttá építi), továbbá az olajellátás biztosítására, amely egyben azt is jelentené, hogy az angol Földközi-tengeri flotta olajellátása válna ezzel bizonytalanná. Ha eszünkbe idézzük, hogy a modern társadalmaknak nem egy háborúja az olajért folyt a múltban, elfogadhatónak tűnik az a feltevés is, hogy végeredményben e pillanatban is olajháború folyik — Palesztináért. A Moszul-haifai petróleum az az érték, amely Palesztinát ma az ígért földjévé teszi. Aki ura a Moszul-haifai petróleumvezetékeknek, az egyben ura a Földközi-tengernek is. Bizonyos, hogyha Anglia el is vesztené a Palesztina mandátumot, ezzel még övé maradna az iraki területhez tartozó moszuli petróleumvidék, de nagy kérdés az, hogy egy sikeres palesztinai arab nemzeti ellenállás milyen hatást váltana ki a környező arab tengerben. A pánarab mozgalom, amely jóllehet kettőszakadt azáltal, hogy 1924-ben *Ibn Saud*, Hedzsasz vahabita királya elűzte Husszein királyt Mekkából és így Saudi-Arábia és kisebb szövetségesei külön irányítás alá kerültek, Irak, Szíria, Transzjordánia és Palesztina mégis a Husszein-család befolyása alatt állanak és így Moszul is abba a pánarab mozgalmi relációba tartozik, amelybe Palesztina is. Palesztina sorsa könnyen kihatással lehet Irak, Szíria, Transzjordánia sorsára is.

Már is komoly előjelei mutatkoznak az arab felkelés kiszélesedésének. Transzjordánia fővárosába Amman városba kétszáz sejket gyűlésre hívtak össze. A gyűlés célja, hogy Palesztina főbiztosát, aki egyben Transzjordániáért is felelős, ultimátumban felszólítsák az arab követelések teljesítésére. Abban az esetben, ha a követeléseket — amelyek a zsidók palesztinai bevándorlásának és a további zsidó földvásárlások megakadályozására vonatkoznak — nem teljesítik, a transzjordániai felkelésnek szabad utat engednek.

A *New Chronicle* közeli tudósítója igen sötét színekben festi a veszedelmet, amely a transzjordániai felkelés következtében előállhat. Minden pillanatban hatvanezer fegyveres beduin támadása következhetik be a Jordán völgyében. És ha kitör a nyílt háború, az arabok ebben egészen Hedzsaszig vennének részt.

Olaszországnak megnövekedett keletafrikai érdekeltségei az olaj-

kérdés fontosságát végképpen előtérbe nyomták. A közelmúltban felvilágotlalt olasz-angol ellentét pedig nyugtalanító erővel vetette fel az angol közel-keleti érdekek előtt, hogy Malta elég biztonságot nyújt-e az angol Földközi-tengeri flotta számára. Anglia szükségét látta annak, hogy Malta megerősítésére, vagy szükség esetén Malta szerepének átvételére a palesztinai haifai öbölt, hadikikötővé építse ki. Ennek a hadikikötőnek olajjal való ellátását a Moszul-haifai petróleumvonal biztosítaná és ezzel egy csapásra biztosítva lenne az angol flotta fölénye is a Földközi-tengeren.

Angliának Haifával különben is messzemenő katonai tervei vannak. Mivel Haifa a moszuli olajforrások vezetékének tengeri állomása, szükségesnek mutatkozik, hogy egy biztosított zónán keresztül kapcsolatba jusson a Vörös-tengerrel, amelynek legészakibb kis kikötővárosát, Akabát, Anglia a közel-keleti stratégia igen fontos támpontjává fejleszti. Így fölmerült az Akaba-haifai csatorna megépítésének terve, amely ha megvalósulna, Anglia számára azt jelentené, hogy teljesen függetleníteni tudja magát a Szuezi csatornától és az egyre ingatagabb egyiptomi bázis helyett Palesztinában jutna megfelelő bázishoz. Anglia egyiptomi katonai pozíciójának ingatagságát mi sem jellemzi jobban, minthogy az új egyiptomi szerződés tárgyalásakor Nahas pasa egyiptomi miniszterelnök mereven ellenezte a brit kormány követeléseit és azt, hogy Egyiptomban megerősítsék az angol helyőrségeket, s új repülőtereket létesítsenek.

Egy angol parlamenti felszólalás nemrégiben pattantotta ki azt az olasz katonai tervet, amely egy angol-olasz katonai konfliktus esetében Szudán és Egyiptom olasz megszállását vonta volna maga után. Az exponált egyiptomi reláció pótlására Anglia számára mérhetetlenül nagy értéket jelentene hát Szuez II., a Haifa-Akaba-csatorna.

Székelly Béla, aki a Palesztina-kérdés alapos ismerője, legutóbb figyelemreméltó tanulmányt írt éppen erről a tervről a *Világkép* májusi Számában. Ismerteti Angliának ama szándékait, amelyeknek tengelyében Palesztina fekszik. A cikkíró szerint, ha Anglia az akabi-csatorna megépítésénél nem Haifát választja a vízi út végső pontjául, a Palesztina érdekszférától akkor sem távolodik el, mert ez esetben a Vörös-tengert Palesztina legdélibb városával, Gazával, kötnék össze. Az Akaba-Gaza-csatorna terve is figyelembe venné természetesen a moszuli petróleum-vezetékeket, hogy e csatornán keresztül lehessen megteremteni az indiai vizeken hajózó angol flotta olajszükségleti bázisát. Ugyncsak tervezi Anglia egy Jeruzsálem-Akaba műautót megépítését is. Mig azonban Szuez II. megépítésének terve még csak most került nyilvánosságra, az autót ma már a közvetlen megvalósulás stádiumába jutott

Érthető, ha az ellentétes hatalmi érdekek mindent elkövetnek abban az irányban, hogy Anglia közel-keleti és ezzel távolkeleti erejét meggyöngítsék és ezt a maguk javára fordítsák. Nem lehet kétséges, hogy a mostani palesztinai események is imperialisztikus machinációk kisérő tünetei. A gyarmati népek nem egyszer váltak már eszközzé az imperialista hatalmak kezében és csaknem bizonyos, hogy a mostani arab nemzeti ellentállás az öncélúság külszine ellenére sem egyéb az imperialista érdekek szolgálatánál. Ha figyelembe vesszük, hogy a nemzeti ellenállás élén a mohamedán egyház palesztinai feje áll és olyan érveket halunk a főmuftitól az arab felkelés igazolására, amelyek a haladás szellemétől a legtávolabb állanak, világossá válik, hogy az arab nép helyett e pillanatban is mások gondolkoznak és azoknak, ugyis jó, ha az arab azt hiszi, hogy a felkelés azért tört ki, mert a zsidó lányok kurta shor-

tokban szaladgálnak. A főmufti a felkelés etikai tartalmát ugyanis ilyenképpen összegezte: „Erkölcsi tekintetben is kifogásaink vannak a zsidók ellen. A bevándoroltak úgy megváltoztatták Palesztina életét, hogy ennek feltétlenül fajunk pusztulására kell vezetni. Olyan szokásokat és erkölcsöket honosítottak meg, amelyek nemcsak vallásunkkal, hanem egész életfelfogásunkkal szöges ellentétben állanak. *A kurtákis shortokban szaladgáló zsidó lányok demoralizálják puszta jelenlétükkel az arab ifjúságot*, amelyet egészen más életfelfogásban neveltek fel.” Az arab munkásság szerepét ennek ellenére sem lehet úgy felfogni, hogy az jogosulatlanul él a sztrájk fegyverével. Az arab földmunkásság helyzete a zsidó földvásárlások következtében egyre romlott. Egy-egy birtokeladásnál — az arabok állítása szerint 2-300 arab földműves veszt el a kenyérért, mert ujabban a zsidók kiadták a jelszót, hogy a zsidó vállalkozásokban a munkahelyeket zsidókkal kell betölteni. Figyelemmel lehet kísérni a zsidó és arab munkaerő egymáshoz való viszonyát és akkor látni fogjuk, hogy az arab elégedetlenség egyáltalán nem jogosulatlan. Bizonyos, hogy amíg egyrészt az angolelles imperialisztikus machinációkkal összedolgozó arab nacionalizmus a munkás elégedetlenség feszítő erejét a maga javára akarja felhasználni, addig maga az arab munkásság is kihasználja a pánarab mozgalom által felkavart állapotokat és igyekszik a maga számára megteremteni a jobb létfeltételeket.

Az a körülmény, hogy a palesztinai rendőrség az arab felkelés során letartóztatta és internálta a forradalmi osztályharcos európai munkások egy részét, még egyáltalán nem bizonyítja azt, hogy az arab felkelés szociális forradalomnak indult. Feltehető, hogy a forradalmi munkásság pártja adott esetben magához ragadta volna az arab forradalom vezetését, azonban az arab felkelés igen jellemző tünete éppen az, hogy egyrészt az effendik, Palesztina félféudális urai és másrészt a mohamedán egyház közvetlen befolyása alatt áll és az arab tömegek még egyáltalán nem ébredtek tudatára annak az osztályelnyomásnak, amelyet éppen népük felsőbb osztályaitól kell elszenvedniök. Egy gyarmati nép imperialista-ellenes szabadságharca jelentheti egyben a harcot a feudális, vagy félféudális állapotok helyreállításáért is, de ebben az esetben a haladott benszülött munkásság harca kettős irányúvá alakul, amíg egyrészt elősegíti a nép szabadságharcát az imperialisztikus hatalom ellen, ugyanakkor vivja osztályharcát közvetlen benszülött elnyomói és kizsákmányolói ellen is. Palesztinában sem lehet más szerepe a munkásságnak. Ezért történik meg az, hogy jóllehet a zsidó kolonizáció fejlettebb értéket reprezentál az arab társadalmi normáknál, a forradalmi munkásság mégis az arab szabadságharc oldalához szegődik, hogy aztán ezen belül találja meg az osztályharc kibontakozását is.

Az az állítás, hogy az arab munkásság életviszonyai a zsidó települések folyamán megjavultak és így indokolatlan az arab elégedetlenség, csak relatív értelemben igaz. Kétségtelen, hogy voltak periódusok, amikor az arab munkás számára bizonyos relációban a munkalehetőségek megnövekedtek. 1933-ban a sároni narancsültetvényzónában még 66 százalékban dolgoztak zsidó munkások, akiknek százaléka az arabok javára 1934-ben 40 százalékra csökkent. A csökkenési folyamat a bevándorlási megszorítások következtében ment végbe, azonban ez az egészséges arányeloszlódás zsidó részen valóságos pánikot idézett elő és mindent elkövettek, hogy utját állják a további kiegyensúlyozódásnak. A narancsszedési szezon folyamán a héber iskolák növendékeinek száza és a városi zsidó munkások ezrei vonultak ki a még érintetlen zsidó kolóniákra és inkább lemondtak a magasabb városi munkabérekről, csak hogy

elfoglalják a földmunkás pozíciókat. Amikor Kfár Szába ültetvényeit a Hisztadrut még sem tudta ellátni elég földmunkással, a zsidó telepesek akciót indítottak az arab munka bevezetésére. A zsidó szervezet erre munkaórségeket vonultatott fel, hogy megakadályozza az arab munkát. Az angol kormány lépett végül is közbe, hogy elejét vegye ezeknek a faji jellegű munkáskonfliktusoknak.

Természetes, hogy az arab munkásság az ilyen és ehhez hasonló kenyérharcot nem tekintheti egyébnek, mint annak, ami: a termelésből való kirekesztésnek. És természetes, ha erre nem csupán az osztályharc fegyverével felel — amellyel esetleg még nincs is tisztában, — hanem szabadságharcral, ami nemcsak az angol impérium és a zsidó tőke ellen irányul, de a zsidó munkás ellen is, aki nacionalizmusában maga is könnyörtelen ellenfele az arab munkásnak.

Bizonyos, hogy az európai munkásság nehéz helyzetben van a gyarmatokon, ahol a fölvilágosulatlan és szervezetlen szines munkaerő veszélyezteteti állandóan a bérnívót, a szervezett munkásság feladata azonban sohasem lehet az, hogy megakadályozza a gyarmati munkástömegek bevonását a termelésbe, hanem, hogy megakadályozza a munkaadók bérlészorítási törekvéseit. Ennek pedig semmiesetre sem az a módja, hogy a városi munkásság olcsó bérért megszállja a mezőgazdasági pozíciókat.

A palesztinai események mögött így jelentkeznek az ellentétes érdekek. A pánarab mozgalmat így duzzasztja fel a munkásság és az arab nemzeti ellenállás a közvetlen zsidó-angol veszély elhárítására inkább vállalja egy másik imperializmus távolabbi veszélylehetőségét, csakhogy attól az imperializmustól, amely most nyomja, megszabaduljon.

El kell ez alkalommal mondani, hogy két zsidó áramlat is törekszik arra, hogy a maga ideológiájának megfelelően megközelítse az arab-kérdés megoldását. Az egyik a *Brith Sálom* kispolgári intellektualizmusából fakadt, a másik pedig a *Hasomér Hacair* materialista cionizmusából. Ez utóbbi az arab munkásoknak a zsidó munkásokkal való párhuzamos megszervezésében látja az arab kérdés alapvető megoldását, mivel az arabokkal való viszony alakulását döntő jelentőségűnek tartja a cionista mozgalom számára. Ez a „közös szervezkedési” szándék is éppen Palesztina sajátos viszonyaiból kifolyólag, csak a zsidó dolgozók számára biztosítana szociális előnyöket. „Az arab nincstelennel való együttműködés gondolata mindenekelőtt azt a célt szolgálja, hogy a zsidó munkásság kiváltságos helyzetének leromlását megakadályozza, illetve hogy az arabok felhasználásával a saját előnyeiket növelje. Az a követelés u. i., hogy az arab dolgozók helyzete a zsidó dolgozókéval legyen azonos, minden hangoztatás ellenére sem őszinte, mert különben a dolgozó arabok ily irányú beszerzése olyan területeken is folyhatna, ahol a zsidó munkásság érdektelen, s nem volna a 'beszerzés' periódikus jellegű. Ez a megszervezés mindig elszigetelt és rövidéletű volt. A be nem vallott szempont ebben a vonatkozásban mindig az, hogy a zsidó munkásság életviszonyaira az arabok kényszerrel való munkaejeje ne ihasson zavarólag.” (Varga László: A zsidókérdés és a cionizmus. 25. old.)

A cionista közvélemény mindig csak az arab zavargások nyomán hajlandó figyelmet szentelni az arab munkáskérdésnek. Talán a mostani felkelés valamiféle megoldáskeresésre is ösztökélné. Az időpont azonban már túlhaladott. E pillanatban már nem az a döntő, hogy mért nyomorog az arab fellachosztály, azért-e, mert jövedelmének ötven százalékát kénytelen leadni a fellachgazdaság vámszedőinek, a földesuraknak, az államnak és legfőként az uzsorásoknak, vagy azért, mert a zsidó térhódítás teszi földönfutóvá, hanem a tény maga, hogy az arab tömeg szörnyű

nyomorban él. A helyzetet súlyosbítja az a körülmény, hogy évek óta mindenütt rossz a termés, és a gazdasági válság elérte Palesztinát. A palesztinai zsidóság maga is a hét szűk esztendő előtt áll. Segíteni már akkor sem nagyon tud, ha akar. A legnagyobb baj azonban nem ez. Hanem az, hogyha egy ellentétes imperializmus már a maga vitorlájába fogta a tömegelégedetlenség erejét, módfelel nehéz lesz azt más irányba elterelni. A tőke és a munka látható harcán kívül az imperialista hatalmak harca folyik itt a háttérben, amely egyformán használja fel a maga szolgálatára az ellentétes érdekeket. A dialektikus materialista szemléleten alapuló Palesztina-kritika most végső beigazolást nyer, a cionista Palesztina imperialista érdekek eszközévé válik és ezzel végkép megpecsételődik a zsidó nemzeti otthon sorsa.

A brit impérium, amely oly nagy erélyt tud mutatni lázongó gyarmataiban, a lázongó Palesztinában a tehetetlen családfő szerepét játssza a civakodó gyermekek között. E jámbor szemforgatás bizony nem egyéb, mint dialektikus ellenhatása annak az idegesen imperialisztikus machinációnak, amely kiakarja huzni a talajt. Palesztinában a brit oroszán alól. A „gyenge” palesztinai angol haderő folytonos megerősítése úgy szólván feltűnés nélkül megy végbe a lázongó országban és az angol „tehetetlenség” annál nagyobb, minél több katonaság összpontosul Erec Israelben. Ha majd akkora lesz ott a betelepített angol haderő, hogy egy világhatalmat is oldalba roppanthat, akkor talán rászánja majd Anglia magát arra, hogy egy kis időleges rendet teremtsen az arabjai között. Addig pedig mély sajnálkozással nézi az arab-zsidó vérontást, amely előjátéka csupán annak a nagy véres drámának, amelyre lázasan készülődnek a világ hatalmasai.

MOHOLY NAGY LÁSZLÓ

Írta: SIEGFRIED GIEDION

A Brünniben Frantisek Kalivoda szerkesztésében megjelenő *Telehor* című nemzetközi folyóirat legújabbban remekül kiállított különszámot adott ki. A *Telehor* — mint ismeretes — azoknak a modern művészetformáknak a problematikájával foglalkozik, amelyek szigorú összefüggést mutatnak fel a képzőművészet valamennyi ága, de különösen a festészet, a fotográfia és a film között. A művészet ez egységének dokumentálása céljából a *Telehor* különszáma munkatársunk, Moholy Nagy László gazdag, sokféle elágazó munkásságát választotta. A *Telehor* e külön számából vesszük az itt következő tanulmányt. (A Szerk.)

Évszázadunk egyharmada mögöttünk. Az elmúlt 19. században — ha a fejlődést áttekintjük, — ez időtájt mindazok a problémák világosan jelentkeztek, amiket azóta végiggondoltak s így kibontakoztak és hatottak.

A viszonyok ma egészen mások, mint száz évvel ezelőtt, ennek ellenére azonban a jövő fejlődését meghatározó vonalak tisztán kirajzolhatók. Ez azonban korántsem olyanféleképp történik például, hogy találgatva kitapogadjuk a jövőt, hanem azoknak az értelmeknek és módszereknek a megismerésével, amelyek a legutolsó három évtized művészi törekvései mögött meghuzódnak.

*

A mai fejlődés szempontjából fontos mozgalmak részleteikben mind különböző pontokból indultak el, valamennyiben azonban közös annak a

szakadéknak az áthidalására való törekvés, mely a mult század folyamán a valóság és az érzelmi élet közt oly' áldatlanul felszakadt. Az elmúlt három évtized törekvései mögött meghuzódó értelem abban a szükségletben nyilánul, hogy a **technikai** és tudományos diszciplínák által teremtett valóságot érzelemszerűen áthassák s ennek következtében az életet ismét totalitásként ragadják meg. Ezzel minden téren egész a groteszkig menő specializálódás következett be. A pillanatnyi zavar vagy a pillanatnyi megállás azonban nem téveszthet meg bennünket afelől, hogy egy hosszú időre szóló fejlődés kezdetén állunk.

Közös minden törekvésben a formális meghaladása. Arról van szó, hogy az érzelemszerű szimbólumokat megteremtsük egy új világkép számára, s hogy — visszahatólag — ismét befolyást nyerjünk az életre: röviden a kölcsönhatásról.

A vizuális fejlődését illető új irányvonalakat kb. 1909—1914 és 1919-1923 között fektették fel. Ez ugyan nem jelenti azt, mintha a fejlődés a háborús (1914-18) évek alatt megállt volna, a fejlődés fő iráma azonban mégis a háború előtti és a háború utáni 5-5 évre esik.

Majdnem minden nagyobb központban mozgalmak jelentkeztek, amelyek, a részleteikben való minden különbözőségük ellenére egyformán felismerték, hogy a tér három kiterjedéséről (perspektiva) s az ennek a térnek a határai közt levő tárgyak naturalista visszaadásáról a renaissance óta feltétlen uralkodó szemlélet a mai világképnek már nem felel meg és meg kell haladni.

Az erről az alapról történő ugrás az ezután felmerülő állásfoglalásokra valószínűleg ugyanolyan meghatározó, mint a renaissance korabeli átalakulás.

Mint a legtöbb nagyvárosban, úgy Berlinben is 1920 körül találkoztak azok az erők, akik az optikai világképet eddig ismert határain túl iparkodtak kiszélesíteni. Majd minden fontos mozgalom a homályból bukkant elő. Fejlődésük rendszerint a hivatalos sajtóüzemtől távol történik. Név és befolyás nélküli fiatal emberek készítik elő.

Igy dolgoztak akkoriban Berlinben pl. a dadaista *Kurt Schwitters*, *George Grosz*, *Raoul Hausmann*, *Hannah Höch*, a film terén a svéd *Viktor Eggeling*, aki az absztrakt film alapjait fektette le, Oroszországból a konstruktivista *Lissitzki* és *Gabo* vagy *Archipenko*, a szobrász, Magyarországból *Moholy Nagy* és *Péri*, Hollandiából *Oud*, *van Eesteren* és *von Doesburg* fiatal építészek, Olaszországból *Prampolini*, New-Yorkból a *Broom* című folyóirat szerkesztői, Dániából az építész *Lönberg-Holm*.

Azt az érzelmi kifejezést, ami a modern technikában s a mai valóságban lappang általában nem nagyvárosi emberek fogták föl, — ugyanugy, mint ahogy az elmúlt évszázadokban is a táj érzelm értékét parasztok ismerték föl.

Egy hid, egy repülőgép hangár, az ipar egész páncélzata sokkal inkább elárulja fantasztikumát azok előtt, akik számára ezek látványa nem szokványos, mindennapi élményt jelent. Nem véletlen tehát, hogy a mai látás uttörői jórészt agrárországokból származnak, ahol nem az ipar áll az előtérben.

A konstruktivisták pl. Oroszországból és Magyarországból jöttek, vagyis olyan országokból, ahol a mai technikai világ valami szokatlanul rendkívülit jelent. Még *Picasso*, a nagy uttörő is félreeső vidékről jött s Páris talaján kapcsolta össze a modern művelődéstudatot a mór-spanyol hagyományból származó erőforrásokkal. Picasso az utolsó nagy

kultúra tapasztalataitól, amely érzelmi értékeit nem-naturalista módon fejezte ki, vont nagy ívet a mai napig.

Az Oroszországból és Magyarországból származó konstruktivisták is, mint a peremkulturák képviselői hasonló kedvező feltételeket hoztak magukkal a mai valóság töretlen megragadására.

A legfontosabb műtermek egyike, ahol az előbbieket megfordultak, egy fiatal magyar, *Moholy Nagy László* műterme volt.

*

A magyarok a robbanásig feszült, képtelenül merész képzelet, mint pl. az orosz Lissitzkié s egy hollandus, mint pl. Mondrian letisztult szín- és sík vonatkozásai között állanak. Moholy Nagy László is közéjük tartozik. A háború után, mint fiatal festő érkezett az 1920-as Berlinbe. Közben a *Ma* című magyar aktivista folyóiratba dolgozott, amelynek törekvéseit Kassákkal együtt a *Buch neuer Künstler* című könyvben (Wien, 1922) foglalta össze. Ugyanabban az értelemben, mint *Corbuisier* és *Ozenfant* 1920 óta az *L'Esprit nouveau* című revűben, ahol festészetet, szobrászatot és modern technikát hoztak vonatkozásba, ragadta meg itt pár fiatal magyar az időtűdát egy darabját, sokkal egyértelműbben és tisztábban, mint az erősen expresszionizmusba fulladt berlini művészek.

Walter Gropiusnak, aki 1919-ben megalapította a weimari Bauhaust, a berlini kiállításokon feltűntek Moholy Nagy szobrai és képei. 1923 tavaszán bekövetkezett Moholy Nagy meghívása a Bauhausba. Ez a meghívás döntő Moholy Nagy fejlődésére, mert a Bauhausban didaktikus ösztönét is teljességgel kiélhette.

A weimari Bauhaus kiirihatalan jelentősége abban áll, hogy az új festői ismereteket a lényegükben fogta föl s ezekből egy új alapokon nyugvó pedagógiai iskolázást teremtett. Ami produktív erővel Németország rendelkezett, az vagy a Bauhaus kötelékébe tartozott vagy érintkezésben állt azzal.

Moholy Nagy a Bauhausban *Itten* távozása után átvette a bevezető tanfolyamot és fémpasztikai alapján a fém-műhelyt. Mi sem természetesebb, hogy — szó szerinti értelemben — a fényproblémák, amelyek Moholy Nagyot foglalkoztatták a gyakorlati világítótestek építéséhez vezettek. A Bauhaus törekvéseinek hátterében összefoglalóan az építészet állt. Ez ugyanugy, mint az egyes műhelyek kapcsolatát követeltek az iparral. Így történt, hogy az új optikai világkép első ízben történt pedagógiai termékennyé tevésétől az iparra való visszahatásig csak egy lépés volt a távolság.

Moholy Nagy számára a Bauhausbeli tevékenység keretén belül mindenekelőtt a bevezetőkurzus vagyis a tulajdonképpeni oktatásba való bevezetés volt a fontos, minek révén a tanítványok képzésének irányítását kapta.

Moholy Nagy *Vom Material zur Architektur* című könyve (München, 1929), mely Moholy Nagy 1923-28 közti Bauhausbeli előadásainak alapvonalait tartalmazza, — tünteti föl; a követett módszert. Moholy Nagy befolyásának tulajdonítható, hogy az új ismereteket tartalmazó mozgalmak a tananyag számára kiaknázást nyertek s hogy a tanítványok szemét mindazokra felnyitotta, ami új és abszolút anyaghatás, pl. egy Picasso ragasztott képeiben rejtett s csupán a felismerésére várt. Ritkán teregette ki napjaink festői fejlődése s annak titkos, közvetlenül az életbe kisugárzó erői közti szoros összenvést behatóbban, mint ez a könyv.

A Moholy-féle termelésnek egy festői alapmagatartás a tulajdona, mely következetesen végigvonul a Mában tett első publikációktól egész napjainkig, s ez arra készíti Moholyt, hogy lehetőleg ő maga bontsa fel

a gyakorlati élet felé vezető szálakat. Így azután alig van olyan terület a művészi alakításnak, amelyen ő ne dolgozott volna, részben döntő befolyással. **Kiállítások**, tipografizálások, reklámok, fényjátékok, szinpadtervek, mint *Hoffmann meséi* (1929), *Pillangókisasszony* (1931), a Piscator-féle *Berlini Kalmár* (1931) igazolják mindezt.

Meghatározó a szerepe Moholy Nagynak a fényképezés terén is, amelynek eredményeit összefoglalta s fogalmait egyes pontokban kiszélesítette. Elejétől kezdve hirdette, hogy a fény a tulajdonképpeni alakítóeszköz. A fényképezéssel s később a filmmel való foglalkozása ebből a szemszögből értendő. Moholy Nagy a fényképezésben lehetőséget látott a természetábrázolás határainak a kiszélesítésére s a fényképező apparátusban — minden tökéletlensége ellenére — eszközt a szem és a szem megfigyelőképességének a kiegészítésére. (Mozgásmegragadás, madártávlat, alulnézet, stb.) Emlékszem egy Belle-île-en-mer-i közös tartózkodásunkra 1925 folyamán, ahol Moholy a normális fényképész álláspont tudatos tagadásával felvételeket csinált aulról fölfelé, illetve felelülről lefelé. A meglepően rövidülő és összeomló vonalak, mint művészi érdekesség pár évvel később a legszélesebb népszerűsége tettek szert.

A *Mahlerei, Fotografie, Film* című könyvében (München, 1925) Moholy közzétette kezdeményezéseit és jelezte azokat az összefüggéseket, amelyek a fényérzékeny anyag egész területét átölelik; a fotótól a kameránélküli felvételig, amely a tárgyak alakját fényfokozatokra oldja, majd a fotótól a reflektorikus fényjátékig, a fotomontázsig és filmig. (*A nagyváros dinamikája* (1921) című kézirat; a *Marseille vieux port* (1929), *A fehér-fekete-szürke fényjáték* (1931), a *Nagyvárosi cigány* (1932), *Az új építés nemzetközi kongresszusa, Athen* (1933) című filmek.)

Moholy Nagy tevékenységét átöleli festészete. Fejlődésében semmi törés. A vonalat első jelentkezésétől máig tartja. Sőt fellép az a szükséglet, hogy mindinkább ezzel a közvetlen írással szolgálja művészi vízióit.

Ezek a képek tisztán optimista magatartásukkal előhírnökei ama nagytávlatú fejlődésnek, aminek az alapját annak a pár száz embernek a munkája jelenti, akik kultúránk egész körén élnek szétszórva.

A MAGYAR ŐSTERMELÉS GEOSZOCIOLÓGIÁJA

Írta: LÁZÁR VILMOS

Az utóbbi időben a földrajz egy ágaként új mozgalom keletkezett, mely az eddigi terméketlenséggel szemben, — összefűzve a földrajzi, politikai s bizonyos fokig a történelmi szempontokat, — tudományos tartalommal igyekszik megtölteni a politikai földrajz kereteit. Ez a mozgalom a *geopolitika*. A svéd *Rudolf Kjellén* által először rendszerbe foglalt földrajz-politikai irányelveket a világháború után főleg a német imperializmus gondolkodói fejlesztették tovább, illetve olyan irányba, mely az általuk képviselt politikai érdekeknek a leginkább megfelelt. *K. Haushoffer, O. Maul, E. Obst, L. Henniing* szerint a geopolitika a politikai folyamatok földhözköttöttségének a tana. Szerintük valamely ország kül- és belpolitikájának irányát imperative földrajzi adottságok határozzák meg. A geográfiai szemléletmód kihangsúlyozása a geopolitikusok szerint azért fontos, mert a történelmi, kulturális,

és főleg politikai történet a népek életében jórészt megváltoztathatatlan természeti törvények uralma alatt áll. Ilyen törvényszerűségek kimutatása azonban fentieknek csak részben sikerült. Ellenben nagyon is sikerült fantasztikus elméleteket kovácsolni politikai célkitűzések indokolására azáltal, hogy a harcos imperialista gondolatot sikerült a geopolitika tudományos köntösébe öltöztetni. — A geopolitikai elméletben döntő gazdasági tényező háttérbe kerül s újból előtérbe jut a természeti környezet közvetlen behatásának tana az emberi társadalomra. Vizsgálódásuk iránya kétségtelenül dinamikusabb az eddigi statikus jellegű kutatásokkal szemben, de: uralkodik benne a politika és háttérbe szorul a földrajzot és főleg a társadalmat alakító gazdasági tényezők elemzése. Már pedig az igazi tudományos földrajznak feltétlenül a legszorosabban össze kell függnie a gazdaság vizsgálatával. A dialektikus materializmus módszerével vizsgált földrajz célja a kapcsolatok okozati összefüggésének feltárása, illetve a föld-felszín és táj-élet emberre gyakorolt dialektikus kölcsönhatásának érzékeltetése, valamint az ország földjéről, népéről, terményeiről, gazdasági életéről az ismert és összegyűjtött anyag földrajzi módszerekkel való geográfiai képpé tömörítése.

Ha Magyarországot, mint geográfiai objektumot meg akarjuk ismerni, úgy elsősorban a földet, mint az ember megtelepülésére alkalmas területet kell vizsgálnunk vagyis a lakosság gazdasági tevékenységének a terület fizikai arculatára való visszahatását, az ember tájalakító munkáját kell szemügyre vennünk. A következő lépés a már gazdálkodó embernek a kulturtájban való gazdasági termelését kísérő figyelemmel, mégpedig először a kezdetlegesebb fokán a növénytermelés nélküli állattenyésztést, majd a gazdasági növénytermelés földrajzi jelenségeit, végül a növénytermelés és állattenyésztés kapcsolatából keletkezett mezőgazdasági életet, melyhez a növényi formációk gazdaságilag jelentős másik csoportja, az erdők kihasználása kapcsolódik. Rá kell mutatni továbbá a bányászat földrajzi viszonyaira. Az ember termelő munkájának gyümölcseit további gazdasági tevékenysége folyamán szükségleteinek kielégítésére alkalmas formában alakítja át. A gazdasági életnek ez a része az ipar fogalma alá tartozik. Elemezni kell tehát a föld és a nép ipari képességeinek földrajzi tényezőit. Ide tartoznak a javak kicserélésének és a kereskedelemnek lehetőségei, melynek iránya, mértéke szintén a földrajzi tényezőktől függ. Az ember termelő, javakat átalakító és azokat kicserélő tevékenysége a gazdasági élet. A különböző gazdasági tevékenységek az embertől a térben és a tájban különböző elhelyezkedést, azaz települést kívánnak. Az ember településében viszont találkoznak a gazdasági élet összes tényezői, minek következtében a település értelmezése ismét földrajzi jelenség.

Ha Magyarország földjét a *geográfiai materializmus* módszereivel akarjuk vizsgálni, elsősorban a táj fizikai arculatát kell megvilágítanunk. A magyar medence Európa három különböző geológiai és földrajzi felépítésű területének központjában terül el. Éghajlata is ennek megfelelően a kontinenst uraló három különböző klimaterület (Földközi tengeri, Atlanti óceáni és kontinentális) összetalálkozása. A háború előtti Magyarország zárt egységét a Kárpátok mintegy 2000 km. szélességben biztosították; Nyugaton volt a határ leginkább nyílt. A belső hegytagozódás változatos és a függőleges tagoltság is kedvező volt. Az ország területének 51%-a a 200 m. szint alatt fekszik, tehát alföldi szintű. 200-500 m. szint 24%, 500-1000 20% és 1000-en felül 5% a területnek. Az 500 m-en aluli területnek tehát az itteni klíma alatt a

cereáliák termőterületének kiterjedése 75% és ebben az alacsony szintben élt a lakosság 92.3%-a. Az ország tulnyomó része a Duna vízvidékéhez tartozik. Az Alföld eredeti növényi formációja puszta vagy erdőség lehetett. A mezőgazdaság az utolsó fél évszázad modernizálása előtt a puszta alföld természeti viszonyaihoz alkalmazkodott. (Szilaj pásztorkodás, rétgazdaság, gabonatermelés.) Ez a puszta kép a XIX. században megváltozott és a változás nem a vegetáció, a talaj vagy a klíma, hanem az emberi gazdálkodás következménye. A magyar medence erdőségeinek összetétele elég változatos, mert a függőleges tagoltság a különböző magassági régiókban különböző fajok életfeltételeit teremti meg.

A magyar medence politikai felbomlása után az ország 4 nagyobb szerkezeti tagra oszlik. A régi magyar medence-rendszert kitöltő háború előtti terület elveszítette a medence peremét és az ország területe az Alföld egy részére, a Kisalföld déli felére, a Dunántúli dombos vidék középső részére és az északkeleti Felvidék délkeleti peremére zsugorodott.

Az Alföldön a középső részek maradtak meg, a legdúsabb termőterületek, mint a Duna-Tisza-köze és a Maros-Tisza-Duna közti lösztalajú vidék kiestek a határokból. Az Alföld szegélyét kísérő domborok, melyek klimatikusan is a mezőgazdaságra kiválóan alkalmas területek voltak, az északi perem kivételével leszakadtak. A fizikai egységen esett csorbák az alföldi táj tömör homogenitását idézték elő, főleg az éghajlat tekintetében.

A Kisalföld határait képező Duna folyam már fizikai választóvonalul is szolgálhat.

A Dunántul azelőtt is nélkülözte a valóságos fizikai határt és az új határ a Dráva-Duna zugát kapcsolta le.

A Felvidékből csupán az északnyugati rész egy töredéke maradt meg. Az államhatár itt a Felvidék kisebb medencéjét átszelve, a gazdasági életet nehezíti. A megmaradt hegyek az u. n. eruptívus vonulat hegyei a Börzsönyi hegység, a Visegrádi hegyek, Cserhát, Mátra, Bükk és az Eperjes-tokaji hegylánc déli harmada és a magyar Középhegység (Bakony, Vértes Duna-zughegység). Magas hegyek nincsenek. A hegyek középmagassága 500–1000 méter. Az ország fizikai vonása az előző változatos fölépítés és domborzattal szemben az egyformaság képét mutatja. Ez azután egyoldalu klímát, termelést és gazdasági életet hoz létre. A klíma homogén, mert hiányoznak a peremhegyek, melyek változatosá teszik az éghajlatot. A csapadékmennyiség csak néhány ponton éri el az évi 700 mm-t. Általában csak 5-600 mm. Az óceáni klíma és a hegyvidéki csapadékos öv kimaradása a száraz és rendszertelen csapadékú kontinentális éghajlat uralmát biztosítja. A hőmérséklet évi közepes ingadozása 25 fok. A levegő nedvességének legnagyobb ingadozását a Nagyalföldön találjuk (25%), ezek mind termelést gátló tényezők. Bár a Dunántul klímája biztonságosabbá teszi a mezőgazdasági termelést, mégis megállapíthatjuk, hogy az egész ország kedvezőtlen, egyhangú klímája rákényszerítette az országra az egyoldalú külterjes termelést. Ez a monotonitás nyilatkozik meg a vízrajzi viszonyokban is. Az ország területén egyetlen folyó sem ered. A Duna az országban mindössze 330 km területen folyik, s hosszabb részében határfolyó. Az a tény, hogy az ország folyói más államok területéről lépnek be, gazdaságilag súlyos helyzetet teremt, amennyiben az ármentesítést, öntözést és víztárolást csak nemzetközileg lehetne megoldani.

Az eddigiekben dióhéjban vázolt nyerstájnak, mint az ember la-

kóhelyének vizsgálata, e táj tényezőinek egymásra és egymáson át való hatásait és kapcsolatait igyekezett megmutatni, melyek a fekvés, domborzat, klíma szintéziséből alakultak. Ebből a nyerstájból alakul ki az ember munkája révén a gazdasági táj. A következő lépés a táj beépülésének vizsgálása.

A magyarságot itteni megtelepülésére főleg a síkság ösztökölte s ezért főleg ezt szállotta meg, míg a hegyvidékek és az Alföld pereme lakatlanok maradtak. A települő magyarság alig volt hatással a táj arculatára. Az Alföld képe alig változott, az itt talált erdőket nem irtották, mert bőven volt legelő az akkori lakosság által üzött legeltető gazdálkodáshoz. A lakosság életfeltételei tehát adva voltak; nem voltak kényszerítve a táj átalakítására, hanem inkább a primitív népekre jellemzően, ők alkalmazkodtak a tájhoz. *Szilajpásztorokdást üztek*, mert ennek feltételei: a gyér lakosság, a jó legelők kínálkoztak. Az ilyen irányú állattenyésztés tipikus területei a Hortobágy és a Kunság. A gabona-kivétel kilátástalansága, az utak hiánya is erősen közrejátszottak e tekintetben. Az erdőirtások a XIII. században kezdődtek és pedig a behívott német telepesek tájalakító *tevékenységek*' azáltal, hogy ezek, nagyobb technikai készséggel rendelkezve, rendszeres földmívelést honosítottak meg. Az első visszafejlődés az akkori gazdasági életet elpusztító tatárjárás, mely az Alföld viszonylagos kulturáját visszavetette. A török pusztítás az Alföld elnéptelenedésére vezetett. Az addigi apróbb telephelyek elpusztultak, óriási falvak alakultak ki (Subotica 137 ezer holdnyi határa 12 községből tevődött össze), és a mezőgazdasági termelés visszafejlődött. Az Alföld mocsarai kiterjeszkedtek s a már-már kialakuló hármastetű ismét helyt ad a primitív rétgazdálkodásnak. A lakosság száma megdöbbentően elolvadt: a XV. században 4 és fél millió lakosa volt az országnak, a XVIII.-ben két millió. A XVIII. század a települések kora s ez leginkább az Alföldre irányul, mert a pusztulásnak kevésbé kitett hegyvidék lakossága kevésbé csökkent. A magyar medencére vonatkozó legsorsdöntőbb változás a világháború után következett be, mikor az ország területe 325.411 km²-ről 92.916 km²-re zsugorodott. Az állam régi és mai területének aránya 3.5:1, míg a lakosságé 2.6:1. Ennek a körülménynek az oka a két terület viszonyaiban rejlő különbözőség. A megmaradt terület u. i. mezőgazdasági terület lévén, itt a szaporodás mindig erősebb volt, mint az ipari vidékeken. Az egész államterület összes termelőerőinek szintézise sűrítette az Alföld lakosságát, míg a mai terület népsűrűségében elvesznek az elveszett területek gazdasági erőinek hatásai. Az egyre tudatosabbá váló gazdasági tevékenység rákényszerítette a lakosságot, hogy a tájat átalakítsa és ezáltal a gazdasági élet rányomta bélyegét a táj fizikai arculatára. Természetes, hogy ugyanakkor a dialektikus kölcsönhatás eredményeképp' a táj is befolyásolta az itt lakó embert.

Az ember gazdasági élete a legmélyrehatóbb változásokat a természetes növénytakaróban teremtette meg azáltal, hogy az eredeti növényformációk elől lecsapolással elvette a létfeltételeket. Az eredetileg szavannás Alföldből a XVIII. században lett steppe. Az Alföld elerőtlenedésének oka nem a klímában keresendő, hanem gazdasági kényszerből született: az állatállomány megszorodott, legelők váltak szükségessé. A lápi erdők, melyek nagyszámban voltak találhatóak, akadályozói voltak a legeltetésnek, kiirtották tehát ezeket és ebből nyirkos talaju rét lett. Később vízszabályozással elvették a lápi erdőségek regenerálódásának feltételeit és e helyeken szikes puszták keletkeztek. A magasabb területek erdőit az óvta meg, hogy ezekhez kevésbé fértek

hozzá. Az erdőtáj azonban nemcsak kiterjedésben változott, hanem **összetételében** is. A gyorsabban sarjadó tölgy- és gyertyán-erdők terjeszkedtek a bükkösök és főleg fenyvesek rovására. A barbár erdőpusztítás az Alföldet fátlan, kopár, sok helyütt szikes síksággá változtatta. A vízrajzi viszonyokat is mélyrehatóan megváltoztatta a termelő ember. Az Alföld talaja kiszikkadt és szikessé vált. A lecsapolások ismét az ember egész életét meghatározó gazdasági okokra vezethetők vissza: a természeti gazdálkodást áru termelés váltja fel. A lecsapolások és ármentesítések a XIX. század második felében indultak meg, mikor a szántóföldek jövedelmezőséget ígértek a gabonaexport jelentősebb megindulásával. A Dunaszabályozás keretében 1885-96 között 1.475.152 há. területet ármentesítettek, de ez egyúttal épp úgy, mint a Tisza szabályozása minek révén 112 átvágással 462 km.-es rövidítéssel és 406 km. gátépítésével 5 millió há-t nyertek) hajózási érdekeket is szolgált, amely ismét az exportgabona szállításának céljait szolgálta. A gazdasági élet földrajzi tényezői át meg átkapcsolódnak egymáson. Az ármentesítés szántóföldeket adott, de egyúttal földidézte a szikesedés veszélyét, melynek öntözéssel való javítása egy tervszerű termelésű és kevésbé anarchikus kor feladata marad.

A föld egyik darabja sem gazdasági táj, mégha oly' kedvezőek is fizikai tényezői, míg az ember a maga munkájával gazdaságivá nem változtatja. A tájnak bizonyos földrajzi energiával kell rendelkeznie, (mely igen különböző foku lehet), amihez, ha az ember munkája hozzájárul, a nyers táj gazdasági tájjá alakul. A gazdasági munka különböző kulturfoka és iránya szerint a gazdaság is különböző s a jellege folyton változik. Ezeknek a változásoknak tükörképe mutatkozik meg azután az állandó mozgásban lévő társadalmi életben. Az ember nem egyenlő mértékben használja ki a táj minden gazdasági energiáját. Egyiket előnyben részesíti a másik rovására, aszerint, hogy a szükségletek mily' irányban jelentkeznek, s hogy az illető területen uralkodó politikai struktúra kényszere milyen szempontokat szab meg. A tudatos gazdasági célokra való törekvés, a föld és az ember viszonya nagyon sok fokozaton megy át. Kezdetben laza, gyűjtögető a gazdálkodás, nomádpásztorokodás, vadászat, halászat. Majd az állattenyésztés istállózó jellegűvé válik, előtérbe kerül a takarmánytermelés. A gabona a kapás- és az ipari-növények kulturájának mértékét a lakosság száma, szükséglete, a közlekedés fejlettsége és az exportlehetőségek szabják meg. II. József uralkodása megnyitotta a gabona előtt a határt, növekedik tehát a gabonával bevetett föld területe. A magyar mezőgazdaság leglényegesebb fejlődése a XIX. század közepétől kezdődik. A gazdálkodó ember a lecsapolás, a homoklekötés következtében urává válik a földnek (*nem jogi értelemben*). Megindul a relative okszerű mezőgazdálkodás. Magyarországon ma a mezőgazdaság elveszítette a sokoldalúság fizikai tényezőit, azáltal, hogy a magasabb részek és a peremvidékek, melyek csapadékosabbak és változatosabb klimájuk, — leszakadtak. A háború után a magyar medence szántóinak 43%-a maradt meg és ezáltal a szántók aránya az összterülethez képest megnövekedett. (Azelőtt 45,5, most 60,2%.) A mg-i növénytermeléssel összeforrt állattenyésztés alapjai, a rét és legelőterületek megkisebbedtek. Az őstermelő népesség aránya 63,7%-ról 50,5%-ra csökkent, tehát a 60,2%-ot kitevő szántóföldön 50,5% az őstermelő lakos. A klíma egyhangúsága következtében a növénytermelés egyhangú, a kenyérmagvak termő jellege erősen kidomborodik az ipari növények és kapások rovására. A régi viszonyok között a rozstermelés csak 1/3-át tette ki a búzának, ez ma

50%-ra növekedett. A mezőgazdaság másik ága az állattenyésztés, melyet eleinte szilajpásztorokodás formájában üztek. Az Árpádok alatt a lótenyésztés jelentős volt, főleg az Alföldön. A marhaállomány nagyrésze viszont a mezőgazdaságilag relative kulturáltabb Dunántulon volt található. A sertés makkoltatás a XI. században a Bakonyban már folyt. A török hódoltság az állatállományt teljesen elpusztította, s csupán a sertésenyésztést lendítette fel azért, hogy a kukoricatermesztés akkor honosodott meg itt és a sertésenyésztés súlypontja a Dunántulról a Nagyalföldre tolódt. A XVIII. században a kultúra viszonylagos fejlődése, a lakosság száma és a szükségletek növekedése arra kényszerítette a lakosságot, hogy a kezdetleges legeltető gazdálkodás helyett most már az istállózásos állattenyésztésre térjen át. Az állat szerepe most már nem csak az igavonás, hanem a trágyatermelés is. Az istállózás megindulása következtében az állattenyésztés és a mezőgazdálkodás szoros viszonyra lép egymással. Addig az ember egyetlen gazdasági munkája az őrzés volt, most már az állat táplálékáról is gondoskodni kell. Így nyomul előtérbe a takarmánytermelés. A szilajpásztorokodás még a nyerstájban folyik, az istállózó állattenyésztés már a kulturtáj egyik tényezője. A XIX. század második felében a legeltetett állatállomány és a legelőterület erősen csökken. (25.4%-ról 19%-ra). Ezalatt a takarmánytermesztés hatalmas növekedést mutat: a zabtermelés 70%-kal, a répa 114%-kal, a lóhere és lucerna 730%-kal nő. Azt mondhatjuk, hogy az ember növénytermelő gazdasági munkájának több, mint féle az állatállományon keresztül válik emberi táplálékká, amely folyamat már a nyerstáj állapotához viszonyítva, jelentős fejlődés. Az állattenyésztés geográfiai összefüggéseinek jelenségei a növénytermesztés és az állattenyésztés szoros kapcsolatain keresztül nyilatkoznak meg. Ezek egymást kiegészítik és függő viszonyban vannak egymással. Fejlődésükhöz feltétlen szükséges, hogy a termelés tényezői urrá legyenek a fizikai adottságok felett. A mai Magyarországon meggyengültek az állattenyésztés feltételei. Sem az Alföld, sem a Dunántul nem támaszkodott a helyi takarmánytermelésre, hanem a hegyvidékek csapadékban gazdagabb területeire. Az állatállomány nagyobb mértékben maradt meg, mint az őket eltartó terület. Míg a régi terület rétjeinek 74.8, a legelőknak pedig 69.4%-a kívül esnek a határokon, addig, a marhaállomány 65.1, a lóállománynak meg 44.8%-a megmaradt. A kukorica termőterületek 63%-a elszakadt, míg a sertésállomány 50 százaléka megmaradt. A takarmány fokozottabb termelése, elé sulyos gátakat állít a száraz klíma és az elmulasztott öntözőberendezések hiánya. A magyar erdőgazdaság Középeurópában a legkedvezőtlenebb helyzetű és teljesen jelentéktelen. Az erdőségek viszonya az összterülethez mindössze 11.8%. A túlévelűek úgyszólván teljesen eltűntek. Az ország ezer lakosára 255 hold erdőterület jut, (azelőtt 686.3).

Az ember gazdasági munkájával a mezőgazdaságot, illetve ennek javait tervszerűen termelve pótolni tudja, de az ásványjavakat pótolni nem lehetséges. Ezek kitermelése minden körülmények között rablógazdálkodás jellegű. A táj ezekre vonatkozóan kimerül, mert itt az egyetlen tényező: a geológiai mult. A különböző korú hegységek, amelyek a régi magyar területen érintkeztek, — különféle ásványi településeket tartalmaznak. Az u. n. harmadkori geológiai viszonyoknak va. Magyarországon a legnagyobb szerepük. Nevezetesen: a barnaszénnek és konyhasónak. A bányászatban a szénbányászat a legfiatalabb, mert a lakosság fűtőszükségletét a mult század elejéig a jelenkori bioszfera terményei (fa, nád, szalma) fedezték, nem volt tehát szükség a letűnt

geológiai korok vegetációjának raktározott energiakészletére. Ipar nem volt, és így a szénre mint energiára szintén nem volt szükség. Az első magyar szénbányát az osztrák határon, tehát iparos ország határán, 1765-ben nyitották meg Brennebergen. A háború előtti terület szénkészlete 1.7 milliárd tonnára volt tehető. Ha ezt feketeszénértékre átszámítjuk (7000 kalória) úgy ez 1.3 milliárd tonnát ad. Ha ezt összevetjük Európa 759.4 milliárd tonna szénkészletével, úgy kiderül teljes jelentéktelensége. (0.017%). A rohamos termelés a mult század végén és a XX. század elején indult meg a relative fejlődő ipari termelés szükségleteképpen. Az ország szénkészlete azonban ekkor is oly' csekély hogy ez 65 év alatt kimerült volna. A mezőgazdasági termeléshez viszonyítva az 1913. évi 198.3 millió K. értékű széntermelést, azt látjuk, hogy ez a takarmánybükköny ugyanazon évi értékénél is csekélyebb volt. Az ipar fejletlensége is részben a szénszegénységben gyökeredzik. Szénbányászat tekintetében is szegény volt az ország. A vasérctelepek készlete csekély: évi 144 millió tonnára tehető. (1.4%-a az európainak), minősége gyenge (38-40% vastartalom). A vasérctermelés 1913-ban 20.59 mill. q. volt 17 millió K. értékben, mely egyenlő a lóhere és lucernamag ugyanazon évi értékével. A készlet 55 év alatt kimerült volna. A vasérctermelés 35%-a nyersen ment ki az országból, mert azt a szénben gazdag országok magukhoz vonzották. Az aranytermelés 1913-ban összesen 9.58 mill. K értéket produkált, s nem tett ki annyit, mint az év ciroktermelése. A petróleumtermelés alig említésreméltó. A petróleumimport évi értéke 35 millió K-ra rugott, mely egyenlő az egész érctertermelés értékével. Sóban viszont valósággal kimeríthetetlen készletek voltak, de a termelés itt is jelentéktelen (évi 2.56 mill. q., 36 mill. K. értékben.) Az egész bányatermelés értéke 174.31 millió K., amely csekélyebb, mint az árpa és rozs szalmájának értéke. Magyarországon ma a bányászat geológiai feltételei alig vannak meg. Szénbányászatban, főleg barnaszéntelepek vannak. Az ország szükségletét az autarkiaára berendezett ipar rövid idő alatt kimerítheti. Az évi termelés 32 mill. q., de ebből csak 80.000 q a feketeszén. A szükséglet viszont az évről-évre nagyobb fahiány következtében állandóan növekszik. A vasérctermelés teljesen jelentéktelen (évi 500 ezer q). Sem nemesfém, sem sótelepek nincsenek az ország területén. Bauxitból, (mely az aluminium nyersanyaga) azonban hatalmas készletek vannak az országban. E nyersanyagtermelés tulnyomó részét a német imperializmus szivja föl.

A magyar földön termelhető és kitermelhető gazdasági javaknak s a fizikai és emberi tényezők viszonyának, tehát az őstermelés lehetőségeinek tárgyalása után legközelebbi alkalommal az ipart tesszük a geoszociológiai vizsgálat tárgyává.

PETŐFI NEM ALKUSZIK. „Az 1848-as félmunka keservesen megbosszulta magát e földrajzilag is és különben is elátkozott nemzetben. Ha akkor egészen megcsináljuk azt, amit akkor harmadrésben csináltak s amiből azóta is vissza-vissza csipegettek, nem itt tartanánk. Bizonyos dolgokat, történelmi nagyokat csak egyetlen egyszer s egyetlenegy időben lehet megcsinálni. Ha Kossuth akkor nem kívánt volna kedves barátságban maradni a Habsburgokkal, a kortárs Csákkal, a Mátékkal, a cifraruhás nagypapokkal, ma nem itt tartanánk bizony. Az a lekicsinyelt ifjú ember, az a Petőfi Sándor, az a zenebónás népköltő ~~szépi~~ embernél tisztábban látott, jobban látott.” (Ady Endre: Jóslások Magyarországról. Athenaeum. Budapest, 1936, 253. o.)

KULTURKRÓNIKA

THOMAS MANN ÉS A HUMANIZMUS

A szellemi együttműködés népszövetségi bizottságának június hó elején tartott budapesti ülésén hangzott el Thomas Mann hitvallása a humanizmusról. A humanizmusa miatt száműzetésben élő író — mert egyéb „bűne” aligha van — ezeket mondotta: a humanizmus nem filológiai fogalom, hanem mindenekelőtt szellemi magatartást jelent a fanatizmussal szemben és nyílt állásfoglalás: az igazságkeresés, a derű, a türelem mellett. A humanista lelkiség ellentétben áll a göggel, amely az igazság birtokában hiszi magát. Európa a humanizmussal él vagy bukik. És csak akkor él, ha a humanizmus felfedi férfias jellegét. Mílitarista humanizmusra van szükség, amely harcra kész a szabadság és az értelem jogainak védelmében. — Thomas Mann megnyilatkozása üditően különbözik ama humanisták vallomásaitól, akik szemében a humanizmus tartalma legfeljebb annyit jelent, hogy a humanista szellemű — értsd: filológiájú — középiskolát végeztek, amelynek valóságos érzületét a szociológus Müller-Leyers találón kulturdarwinizmusnak jellemezte. „A gyermek egyebet se hall ott, mint háborúról és hőstettekről, de hogy van a dalnak, zenének, szerszámnak is története, arról ott mit sem tanítanak. Térdig gázol a vérben; ez a középiskolák humanizmusa valójában kulturzoológia.” És ennek a szellemnek neveltje, az értelmiség megfelelően demonstrálta már a világháborúban „klasszikus” humanizmusát, amidőn a testvérgyilkos ideológiák arzenálját mozgósította. Az írástudók és általánosabban, az intellektuelek „árulása” egyik sötét szégyenfoltja ennek a kornak. Azóta se fejlődtek, nem tanultak és nem felejtettek. Itt volt a tűzpróba, a vizválasztó — Abesszinia példája. És ismét az intellektuelek voltak a háborús uszítás és szentesítés szóvivői. Ezzel az álhumanizmussal szemben, amely szóhumanizmusát önön tetteivel elmarasztalja meggyőzően és rokonszenvesen hat Th. Mann férfias hangsúlyú humanizmusa. Thomas Mann egész irodalmi alkotása és életmunkája a humanista eszmények szolgálatában áll. Az a sajátos intellektuális humanizmus ez, amely nem annyira az érzelem elemi közvetlenségéből táplálkozik, hanem inkább a szellemi rang legfelsőbb értékének és az emberméltóság tudatának etikus normájából. Intellektuális humanizmus és intellektuális etika Mann egyéniségének és művének lényegi jele. Nyilván ez annak a szellemi közösségnek és kölcsönhatásnak a tartalma, amely Mannt és Freudot egymás közelségébe hozta.

Elismerjük, Th. Mann humanizmusa a „Zauberberg” óta lényegi változáson ment át. A regényben még Settembrini ur sokszor naiv, ábrándos-békés fejtegetéseit olvastuk a humanizmus értelméről, a mai Thomas Mann már felfedi humanizmusa új, férfias vonását és militarista humanizmust hirdet. De itt megtorpan s tisztán defenzív, elhárító szellemben fogalmazza meg eszményét. Th. Mann tiltakozik azok ellen, akik azt hiszik, hogy az igazság birtokában vannak s a derű és türelmeség erényeit magasztalja. Az író egészen ma sem tudja megtagadni magát. Kétkedő szelleme, iróniája ma sem meri pozitív egyértelműséggel az igazságnak vallott meggyőződés eltökélttségét és bizonyosságát vállalni. Th. Mann a derű és türelmeség malasztját ajánlja. Derű: a lélek legfőbb bölcsessége, az élet nektárja. De magasan az élet felett kell trónolnia annak, fent a „Varázshegy” csucsain, aki ma is a derű enyhe sugárzásában szemléli a dolgokat. Akik az élet mélyeit ismerik, a perifériák

poklát, akik látják a gondokban és robotban megrokkant anyákat, az el-
 kintzott koravén gyermekeket és a lélekölő tétlenségre kárhoztatott if-
 juságot — azok nem lehetnek derűsek. Sem derűsek, sem türelmesek. A
 bölcselkedőnek lehet eszménye a derűs életszemlélet, de aki két lábbal,
 látóan és eszmélően áll a sodrában — az máskép' érez. Ami ma embert
 hajt ós feszít, az a nemes, lázadó harag, amelyből a változtató cselekvés
 szikrája kipattan. Derű — a lélek, a lét ózonfürdője. De nem lehet prog-
 ramm, hanem csak önmagából a belsőből gyöngyöző spontán jótéte-
 mény. Vannak szerencsés alkatok, amelyek önmagukból árasztják a derű
 fluidumát, egyéni létük még oly' bizonytalan sorsváltozataiban is. De a
 derű, mint egy emberközösség összhangzó életérzése, mint a társadalmi
 lét alaphangulatának kifejezése, egy ujult élet nedveiből serkedhet csu-
 pán. Ott, ahol az egyén élete tudatos tartalmat és öncélúságot kapott és
 hasonló életek egységébe fonódott. Ezt látjuk ma Keleten. Egy új élet-
 érzés sugara vetül ránk, a felszabadult, önmaga erőire és lehetőségeire
 eszmélt emberé. Aki tudatában van társadalmi léte szilárdságának s önmaga,
 valamint embertársai példáján keresztül élvezni egyéni léte kitelje-
 sedésének fellendült örömét. A felszabadult élet derűje áradt ott el. S
 ami azelőtt komoran és türelmetlenül izzott a változtatni-akarás lelki ko-
 hójában, az a beteljesedés után, megenyhült, játékos kedvvel fordul az
 élet napos oldala felé. Az emberek társadalmi derűje áradt ott, ahol
 egykor a lelkek gomolygó köde terjengett. A lélek klímája megváltozott.
 Emlékezzünk Gogol, Dosztojevszki, Tolstoj önmarcangoló, komor prob-
 lémaíra, s állítsuk velük szembe egy Gladkov, Solochoy, Ehrenburg élet-
 igenlő derűjét. Az ellentétet át eszmélhetjük egész mélységében a válto-
 zást. Utána — mi is derűsek és türelmesek lehetünk... De ma?... Minden-
 ünne fenyegetés acsarkodik ránk. Fizikai létünk, szabadságunk, kultu-
 ránk és jövő reménységeink veszélyben. A humanizmus értékeit egyes or-
 szágokban lábbal tiporják s Thomas Mann riadója nyilván annak az or-
 szágnak szól, amit ő is elhagyni kényszerült, mert az a humanizmus kö-
 vetelményeit megcsufította. Ertjük az író, aki a szellem és emberméltó-
 ság nemes indulatával tiltakozik, de nem állunk meg vele a puszta vé-
 dekezésnél. Az igazi humanizmus, amely Mann szerint, kell hogy fel-
 fedje férfias, militarista jellegét, nem elégedhetik meg az elhárítással. A
 mának új aktív humanizmusra van szüksége. A történelmi helyzet a huma-
 nizmus tartalmát ujjaértékeli és annak zászlóját a feltörekvő negye-
 dik rend kezébe adja. Ma a humanizmus aktív társadalmi szerepvállalást
 jelent a jövőt formáló haladó erők érdekében — a konzerválás, a reg-
 reszsió hatalmai ellen. Választani kell. Vállalni kell az esedékes társadal-
 mi változás egész munkáját minden következményével. A humanizmus
 egész valósága ma azok oldalán van, akik a jövő feltörekvő erőit hordoz-
 zák. Az új, aktív humanizmus, amelyet Gorkij tanított, nem elégedhe-
 tik meg hangzatos, édeskés szavakkal az emberek iránti felebaráti szere-
 tettről. Ez az új, aktív humanizmus nem lírikus szerelmi ömlengéseket ki-
 ván, hanem a történelmi kötelesség, a kezdeményező cselekvés vállalását
 egy új imperialista világháború előestéjén. Ez a gorkiji aktív humaniz-
 mus amely túlhaladja Stefan Zweignak a Rotterdami Erasmus-ban meg-
 mintázott cselekvéstől irtozó humanizmusát — ma számunkra a huma-
 nizmus egyetlen lehetséges életformája. A polgárság nagy írói, R. Rol-
 land és A. Gide ide már eljutottak. Rolland feledhetetlen szépségű és
 igazságú regényében (*Az elvarázsolt lélek*) így ír a cselekvéstől vissza-
 rettenő humanizmusról: az erőszak problémája a harctól el nem választ-
 ható erőszak, amelytől sehogysem szabadulhat meg a cselekvés, még ha
 annyira is hiányzik belőle az erőszak akarása... Primum agere — előbb

cselekedni... — mondja a polgárságtól elszakadt új utra lépett Romain Rolland. Azt kell hinnünk, hogy Thomas Mann is, aki Settembrini alakjától megtette a lépést a férfias humanizmusig, elérkezik annak egyetlen lehetséges történelmileg szükséges aktív vállalásáig.

Neufeld Béla

EZ NÁLUNK LEHETETLEN! Mindenütt így kezdődik. Az emberek megrögzött optimizmussal és rövidlátóan hangoztatják: ez nálunk lehetetlen. Hogy kulturált, megnemesedett nemzetünk visszahulljon a barbárságba, hogy az őseink által nehezen kivívott szabadságjogainkat porba tiporják, hogy bekössék a szánkat, hogy az államot hazardőr, megalomániás, ugorkafára kapaszkodott akarnokok vezethessék, hogy mindenki, kit eddig nehezen viszszaeszesztünk, mert a társadalomra nézve ártalmasnak látszott, most befolyáshoz, hatalomhoz jusson; nem, ez nálunk lehetetlen. Elvégre van még józan ész, belátás, érvek, emberi érzés, apáink nem küzdhetek hiába, hogy most minden széthulljon!

Igy vigasztalták magukat azelőtt is az emberek s nemhogy eltaposták volna a regresszió ki-kibuvó virágját, fejüket rázták: ez nálunk lehetetlen. Így szóltak apáink a világháború előtt is, és így nem akarják ma sem elhinni, ami nagyon is fenyegető veszély.

Ez nálunk lehetetlen? Nagyon is lehetséges. Amerikában se hiték s most *Sinclair Lewis* kísérteties pontossággal, hol tárgyilagosan, hol tragikus grimásszal szinte megterverte az amerikai fasizmust (*Ez nálunk lehetetlen*, Athaeneum, 1936). Mert ez még lehetetlen, ott, ahol az egész állam demokráciában született, ahol *soha* sem ismertek egyebet, mint szabadságot, hiszen a terror elől menekültek alapították telepeiket. A liberalizmus eme pionérjei is elbirhatják, eltűrhetik az erős kezét, a kemény Führer-öklöt?

Sinclair Lewis könyve után elhisszük, hogy igen, sőt az egész nagyon valószínű. Az amerikai demokratizmusnak hiányzik az alapja, nincs mélybenyúló gyökere. Felületesség, amerikai humor, laposság higitják könnyű fajsúlyúvá ezt az egyenlőséget. Lázás gyorsasággal szél-tében nőtt ország ez, a rövid együttélés nem kovácsolta még egységgé az amerikaikat. A korlátlan lehetőségek hazája, halljuk a közhelyet: ennek ma csak az az értelme, hogy az életnek nincsenek kemény, hagyományoktól megszabott vonalai, melyeket a könnyű, üres nemzedék most át ne hághatna.

A dollármilliók születése valahogy megakadt: miért ne próbálnák meg a különféle új ipar-királyok hatalomra segíteni azokat, akik egy magasabb igazságosság nevében ígérik, hogy biztosítani tudják nekik a további zavartalan dollárhalmozást? a szabad versenynek úgyis befellegzett és Roosevelt. N. I. R. A.-jától vagy a többi irányított gazdasági tervtől nem olyan nagy lépési *Sinclair Lewis* Buzz Windripjéig, az új diktátorig. Igaz, ez a fasizmus bizonyára másmilyen lesz. A Führer helyett *Chief-nek* nevezett Windrip — a regényben — kedélyesen pókerezik ingujjban, tarkóra csúsztatott kalappal soffőrökkel vagy munkásokkal. Társai rezesbandát dirigálnak vagy akár versenytúznak a strandkirálynőkkel.

De a gazdasági élet zavarai ellen, a lázadó tömegek megfékezésére, a fejét mindenütt felütő elégedetlenség, lázadás leverésére erősebb és kevésbé kedélyes módszerek kellenek. A szegény emberek nem kapják meg a beígért 5000 dollár havi fizetést és Windrip tizenöt pontja csak úgy jár, mint Hitleré: program marad, melynek megvalósításáért még

csak nem is küzdenek. Ugy tűnik pillanatonként, mintha az író a német példa vezetné, pedig ő az amerikai valóságból következett. Mennyivel stilszerűbb ott a könyvégetés, ahol a kultúra megbecsülése sohse volt erős oldala a lakosságnak és a beszéd-pótlékok mennyivel könnyebben hathatnak üres frázisaikkal a tömegekre ott, ahol valami gondolkodásbeli felületesség, könnyedség és egyszerűség jellemezte úgyszólván az embereket! A német fasizmus kétségtelenül olyan módozatait fedezte fel a tömegpropagandának, olyan agyafurt módon tudja megnyerni az ingadozókat, hogy ez példa és iskola lesz minden fasizmus számára. Amerikában a fajelmélet nem az északi vér fölényét emlegeti majd, de a fehérekét — és az antiszemitizmus ott sem talál sokkal rosszabb talajra, mint Németországban. A négerok amúgy is sok bajt okoztak, — nos, most majd itt lesz az idő, nekik lehet támadni. Az egyetemektől ott is katonai iskolát, a diákokból — az Amerikában úgyszólván divatos sportterület felhasználásával — katonákat lehet csinálni. Legfeljebb az egyház üldözését hagyhatják ki, mert az ott nem játszik olyan szerepet, a hitfelekezetek sokfélesége szétdarabolja erejüket és nem mernek kezdet emelni az új hatalomra.

De Sinclair Lewis inkább az ilyen diktatúrák közös élettani törvényeit próbálja felvetni. Tökéletes bizonytalanság, nem tudják, a kormányon ülők szempontjából mi jó, mi rossz, melyik szóért jár koncentrációs tábor, vagy védőrizet, nem tudják, melyik percben jön értük a hatóság, mert szomszédjuk feljelentette őket: „késő éjjel dörömbölnék az ajtón, beront egy sereg rendőr, pofoznak, kutatnak, az ijedt asszonyokat trágár szidalmakkal illetik, taknyos kölykök vattatnak kinzással, pofonokkal, majd hivatalos veréssel és a foglyoknak számlálni kell az ütéseket, amíg össze nem rognak, undorító ágyak, penészes leveles, — és jókedvű őrcsapat, akik tréfából körülölelik a foglyokat, hogy azt higgyék kivégzik őket, ugyanaz a keserves várakozás magányos cellában, mikor az ember nem tudja mi történik vele legközelebb, beleőrül a kinba és felkötötte magát...” Ugyanúgy történik mindenütt, még Mark Twain derűs, nyájas, szerencsésében bizakodó hazájában is, ahol válogatás nélkül veszi szolgálatába a diktatúra a szemét népséget, ha csatlakozik hozzá — és nyilvánvalóan épít ez csatlakozik leginkább, mert tudja, hogy a zavarosban halászni lehet. Kisebbségben maradnak a jámbor idealisták, akik tényleg várnak valamit, az egész ország számára jót az erős kéztől. A gyűlölet, düh, kétségbeesés és az olcsó zsákmány reménye egy-kettőre lekoptatják az emberekről a művelődés rájukragadt nagyon vékony rétegét. Züllött farmerek, börtöntöltelékek, beteges hajlamú szadisták játszóka a vezérszólamot. De az emberek lassan megelégednek a puskák és az összeomló rend ropogásával teli időkkel és az elégedetlenség egyre jobban nő. Ilyenkor gyorsan elő a régi, bevált recepttel: ahogy a nemzeti szociálisták tették és teszik. Egy-két határsértés, mondjuk Mexikónál és a megtámadott ország védelmére ismét egységbe kovácsolódhat ideig-óráig a lakosság és elfordítja szemét a belső zavaroktól vagy a háborús veszélynek tulajdonítja szokot. De a fegyvert kiadták a kezükből és nem tudni, melyik pillanatban fordulnak visszafelé a szuronyok... Diktátor-jelöltek, tanuljatok!

Sinclair Lewis maga is amerikai és mint jelenség, a legnemesebb amerikai tulajdonságokat mutatja magában. Hol véres komolyan, hol gyilkoló szatírával mutat irtóztató jövőt, hogy az emberek okuljanak. De ha vannak olyanok, akikben a demokratizmus hite komolyan ég, akkor ő is azok közé tartozik. Akármennyire tanulság néki az eljövendő fasizmus lehetősége, nem lát egészen a mozgató erők mögé. A megoldást

igazságos, de lágy és homályos demokráciában találja meg, ahelyett, hogy tanulna a megrajzolt képből: itt osztályok állanak szemben, amelyeknek küzdelme keménynek ígérkezik. Ha a baloldaliakat moszkvocentrikusoknak látják, ápitzen negatív utópiájában olyan mozgalmat, amely Amerikából nő ki, de felhasználja a külföldi tanulságokat is. Ha az egyik oldalon el tud képzelni hihetetlen keménységet, ne feledje el, hogy ez ellen csak keménységgel lehet szembeszállni. A különbség részben az okatlan tervtelenséggel szembeállított jövőtervben, részben a mód-szerekben, részben a mozgalmakban álló emberek minőségében rejlik. Nem ez a lényeges mondanivalója Sinclair Lewisnek s nem is szállunk vele vitába; de úgy tűnik, őt is utólrta a nemezis: az „ez nálunk lehetetlen-komplexum” s ugyanúgy él benne, ha nem is a fasizmust, de egy eljövendő kollektívizmust illetően.

Mert ez a jelszó: ez nálunk lehetetlen, egész komplexummá kerekedett. Az európai államok emberei ugyanúgy behunyják szemüket s nem látják a gubókat, melyekből majd a halálfejes lepkéi kelhetnek ki, ha agyon nem tapossák őket. Ürügyeket találnak, érveket, hogy nálunk ugyan miért lehetetlen? A szekér roppant meredek lejtőn csúszik lefelé és minden izmukat megfeszítve igyekeznek a társadalmi rend mai őrei visszatartani azt; és különösen most, hogy pillanatnyilag, talán állandóbbnak látszó depresszió váltotta fel a folytonos zuhanást, még jobban remélik, hogy a nehéz meredeken tuljutottak s most már azután nálunk igazán lehetetlen. Amerikában is így hitték és Sinclair Lewis odavetítette eléjük, hogy mennyire nem az. Minden lehetséges: ha nem nézünk keményen szembe vele és nem akadályozzuk meg győzelmét. (Munkács) Szabó Imre

A TRENCSENTEPLICISZLOVÁK IRÓKONGRESSZUS. A szlovák írók országos kongresszusa, melyet a Szlovák íróegyesület hívott egybe pünkösdi napjaira Trencsénteplic-Fürdőbe, igazi eseménye volt a szlovák irodalomnak. Nem csoda, hiszen a szlovák szellemi élet élcsapata: az írók, költők, publicisták és kritikusok ezuttal gyűltek össze első ízben, hogy az irodalom dolgait megbeszéljék. És a kongresszuson nemcsak egy irodalmi klikk vagy kiadói érdekcsoport tagjai adtak egymásnak találkozót, hanem — és ez az egyik igen sokat jelentő és nem eléggé értékelhető mozzanata az összejövetelnek, — meghívót kapott rá valamennyi szlovák író, tekintet nélkül arra, hogy milyen irodalmi irányzatnak a híve és milyen politikai vagy világnézeti beállítottságú... De meghívót kaptak a csehországi és külföldi írók és nem utolsó sorban a Csehszlovákiában élő kisebbségi írók is.

A kongresszust a kezdeményezők — amint látjuk — az európai szellemi szolidaritás jegyében kívánták megrendezni, ami a mai szellemellenes, zilált és ideges napokban már magában véve is bátor cselekedetnek számít. Mily' kár, hogy a külföldi kulturmesterek közül oly' kevesen vettek részt az összejövetelen. Ámde nem ezek és még kevésbé a rendezők hibájából róható fel, hogy a francia, jugoszláv, román és lengyel írástudók nem jelentek meg a szlovák írók e fontos találkozásán. Emiatt legfeljebb a körülményeket lehet okolni. Ezzel szemben viszont örömmel kell feljegyezni, hogy a szovjetországi irodalom képviselőjében Ilja Ehrenburg jelent meg, míg a kisebbségi magyar írókat Győry Dezső és Vozári Dezső képviselte az összejövetelen.

Mi volt a kongresszus tulajdonképpeni célja? Tul az európai szellemi szolidaritás és demokratikus elvek mellett való hitvallástól teljesen első sorban a szlovák irodalom nyelvi, eszmei, kari és propagációs kérdéseit

kivánta a kongresszus felvetni, tisztázni és megoldani. Súlyos problémák ezek, melyeknek felvetéséhez is nagy és mély kulturára van szükség, a megoldásuk pedig még kedvezőbb viszonyok között is vajmi nehéz, különösen akkor, amikor tulajdonképpen mindössze két-három nap áll rendelkezésre. Helyesen jegyezte meg erre vonatkozóan a haladó szlovák írók folyóirata, a *Dav*: „Nem lehet azt várni, hogy minden bajt és betegséget, melyek a szlovák irodaimat kinozzák, egyszerre kigyógyítsák, még akkor sem, ha a szlovák írók első kongresszusa olyan kitűnő gyógyhelyen zajlik le, mint Trencsénteplic... Arról van szó, hogy íróársadalmunk mily mértékben fogja fel komolyan — és merészen — azokat a problémákat, melyek előtte nemcsak irodalmi ténykedésük alkalmával jelentkeznek, hanem életük minden pillanatában és az őket körülvevő társadalom köznapjaiban. Nem kis program és nem is rövid idő áll ennek megtárgyalására az első irodalmi kongresszus rendelkezésére. De ki fog derülni, hogy az idő rendkívül rövid és a programpontok korántsem meritik ki az összes kérdéseket, melyeket a szlovák irodalomnak még kell majd oldani... De végül is nem arról van szó, hogy az írókongresszus határozzon és véglegesen döntsön a szlovák irodalom megvitatott és más, eddig meg nem oldott kérdéstömege fölött. Ez elképzelhetetlen, ha megfontoljuk, hogy hány különböző és ellentétes nézetet képvisel az az egész, amit szlovák irodalomnak nevezünk. Inkább arról van szó, hogy a teplici kongresszus lökés legyen... Hogy felvesse a kérdéseket... Hogy feladatok adjon irodalmi és végül egész kulturális közéletünknek.” (Dav,

VIII., 9.)

E sorokból is kiviláglik, hogy a szlovák irodalomnak sok megoldatlan problémája van és fájó sebei gyógyulásra várnak. Ezt igazolja az a heves sajtótámadás is, amely a kongresszust megelőzte. A klerikális, autonómista sajtó vette ugyanis éles pergőtűz alá a kongresszust, az a sajtó mely *Duvivier*: „Golem” című filmje ellen lázította a fiatal nacionalista szlovák ifjúságot, mely oly' könnyen behódol a barna örületnek. És nagyon valószínű, hogy ennek a hatása alatt maradt el *Milo Urban*, a híres *Zivý bic* (Élő ostor) szerzője is a kongresszusról, ahol *A szlovák irodalom viszonya a cseh irodalomhoz* címmel kellett volna előadást tartania.

A kongresszuson egyébként a következő előadások hangzottak el: Dr. Milán Pišut: A szlovák nyelv, mint a művészi kifejezés eszköze, Laco Novomesky: A szlovák kultúra mai állapota és fejlődése, Dr. Stanislav Meciar: A szlovák irodalom és hagyomány, Dr. Ján Ponican: Az irodalom és társadalom, Dr. Anton Stefánek: Erkölcsiség és irodalom, Dr. Andrej Kostolny: A szlovák kritika állapota és feladata, Dr. (Rudo Brtán: Az irodalom és az iskola, Hana Gregorova: A gyermekirodalomról, Dr. J. Zatloukal: A szlovák irodalom viszonya a cseh irodalomhoz, Janko Borodác: A szlovák professzionális színház problémája, Dr. Andrej Mráz: Szlovák irodalmi kapcsolatok a külfölddel, Dr. Gejza Vámos: A szlovák író kari problémái, Ing. Dobroslav Chrobák: A szlovák irodalmi termékek propagálása és támogatása, Elo Sándor: Ház — mint íróközpont, Dr. E. B. Lukác: Alkotásunk problémái.

Gazdag program, melyet valóban nehéz volt két nap alatt feldolgozni. Az írókongresszus tényleg komoly munkát végzett. E komoly munka a kongresszus egyhangúlag elfogadott határozatából tűnik ki leginkább. A kisebbségi magyar írók kiküldöttei így nyilatkoznak erről: A Trencsénteplicen egybesereglett szlovák intellektuálisak hitet tettek az ember, a gondolat, a vélemény szabadsága mellett. Az írók, akiket világnézeti, politikai, művészi irányzatok választottak el egymástól, egyik,

megbonthatatlanul egyek a kulturemberiség legszebb - ideáljainak, a szabadságnak védelmében. A kongresszus határozata szószerint kimondja: „Azt kívánjuk, hogy irodalmi munkásságunk összhangba kerüljön a nép szociális szabadság és igazságosság utáni vágyával, mert e vágyak teljesülésében látjuk legjobb biztosítékát a szerzett értékek megtartásának, valamint az alapot a további alkotás felételeinek megteremtéséhez... Meg fogjuk védelmezni a szellem szabadságát, ha az ellenfél kezét emelve rá.” (Magyar Ujság, Pozsony, 1936 június 5.) A baloldali cseh írók lapja, a Tvorba szintén elismerőleg nyilatkozik az írókongresszusról és végül leszögezi, hogy „(a kongresszus) elutasította nemcsak az olcsó progresszióskodást, hanem a fasizmust is.” (Tvorba, Praha, XI. évf. 24. zám).

Nagy és komoly cselekedetnek tekinthetjük tehát a teplici kongresszust, amelyen a szlovák írók valóban megteremtették az egységet és közös frontba tömörültek a teuton-téboly fenyegető veszedelmével szemben. És meg tudjuk érteni a magyar meghívottak nemes irigységét, akik a szlovenszkiei magyar írótábor felett tartva seregszemlét, szomorúan állapítják meg, hogy írónk zöme olyan eszmék szolgálatában áll, melyek minden szabad életmegnyilvánulást csirájában igyekeznek elfojtani. Méltán tör fel bennünk a kérdés: Vajjon mikor fogunk ott tartani, kisebbségi magyarok, hogy a szlovák írókongresszushoz hasonló összejövetelen megtárgyaljuk égető problémáinkat és közös alapot találjunk a fasizmus nemzetközi veszélye ellen?

Sándor László

A BAIA-MAREI FESTŐKONGRESSZUS. Negyven évvel ezelőtt a magyar képzőművészet nagy mesterei: Hollósi Simon, Ferenczy Károly, Thorma János, Réthy István „Barbizonná” avatták Baia-Maret, megalapítva az ottani Festők Társaságát és a festőiskolát, amely azután világviszonylatban is jelentős helyet töltött be a magyar képzőművészet történetében. A naturalista művészeti irány iskolája volt Baia-Mare. A Kereszthegy és Virághegy és a Nápolyéhoz hasonló kék ég legjellegzetesebb témái voltak nemcsak az ittenieknek, de a mindennéven idezarándokló tanítványoknak is.

Baia-Mare festőművészete és a negyven év előtt alapított iskola azóta a mult tradícióiból él. A nagy mestereknek témában, szintben, művészi felfogásban és irányban hűséges követői a mai utódok, de maga az iskola sokat veszített iránytadó jelentőségéből. Az iskola tradicionális irányától eltávolodott és a képzőművészetben megindult irányharcokban a fejlődést jelentő forma és kifejezés keresés festői: Ziffer, Boromissza, Pap Aurél a Baia-Maret reprezentáló természetifí irányzattól különváltan haladtak tovább a maguk művészi útján.

A híres festőiskola vezetésében helyet foglaló művészek tekintélyszerepe is mind szűkebbre szorult, a régi mesterek reprezentáns alakja: Thorma János maga is visszavonult pár évvel ezelőtt az iskola vezetésétől.

A festőiskola kulturszerepének megcsappanása nem éppen helyi, hanem sokkal inkább általános kísérő jelensége a romániai, de kiváltképp az ardeali és banati képzőművészet válságos helyzetének.

Az utóbbi évek mindjobban elmélyült gazdasági válsága egészen elviselhetetlenné és kilátástalanná tette a festőművészek helyzetét. Ardeal és Banat festőművészei majdnem kivétel nélkül a legszomorúbb anyagi helyzetbe jutottak, legtöbbször a napi kenyere sincs biztosítva. A festőművészet valósággal munkanélküli foglalkozássá süllyedt, mert nagyon sokszor még a legszükségesebb munkaeszközök (vászon, festék, pasztell,

modell) megszerzéséhez is hiányzanak az anyagi előfeltételek. A fiatalok számára egészen elérhetetlen a továbbképző iskola és elérhetetlen vágyálom a külföldi tanulmányut.

A súlyos hanyatlást mutató helyzeten kíván változtatni Papp Aurél, a kiváló satumarei festőművész, aki nemrég országos akciót kezdeményezett, amelynek célja Ardeal és Banat festő és szobrászművészeit egységes érdekközösségbe tömöríteni.

A kezdeményezés nyomán az ardeali és banati festőművészek képviselői június elején Baia-Maren tartották meg országos kongresszusukat, amelyen Papp Aurél erőteljes bírálatban tárta fel azokat az okokat, amelyek a festőket egyénileg és magát a képzőművészeti kulturát is a mai válságos helyzetbe juttatták.

A kormánypolitikai érdekszemponokkal és a kulturaölő hamis álművészettel szemben, amely nyomorba sodorta a művészeket és sok igazi kulturérték megalkotását akadályozta meg, a szindikátusba való tömörüléssel akarja Papp Aurél felvenni a küzdelmet.

Az állam látszólag gondoskodik a képzőművészet fejlődéséről: szindikátusba tömörítette az ország művészeit, képzőművészeti iskolákat tart fenn, ahonnan évente sok fiatal művész kerül ki, állami vásárlásokat végez — de a megrendeléseket vagy pályázatokat a politikai pártok embereiből alakított központi szerv dönti el, ahol az igazi művészi szempontokat mellőzve a politikai protekció érvényesül. „Ha közmunkáról vagy a közönséget érdeklő művészeti kérdéstről van szó — mondotta Papp Aurél — több szava van a pártpolitikusknak, mint a művésznek és több reménye a jó összeköttetésű tehetségtelennek, mint a komoly művésznek. A politikai szempontok érvényesülése a művészeti kultúrában és az álművészet hivatalos támogatása okozzák azt az ijesztő letargiát, amelybe a romániai festőművészek jutottak. A művészet mindig forrongásban él és fejlődik, a művészetben sincs megállás és nincs vég. A művészet örökké a tökéletes elérésére törekszik. A művészi irányok közötti harc a fejlődés irányába vezet, de az irányzatok közötti harcban a közönségnek is tájékozottan kell állnia, hogy védekezni tudjon a kontárok és hamis álművészek érvényesülésével szemben.”

Papp Aurél nagyhatású előadása után a kongresszus kimondotta az ardeali és banati Festő és Szobrászművészek Szindikátusának megalakulását. A szindikátus legközelebbi gyakorlati céljai:

1. Ardeal és Banat műbaráti egyesületének megalakítása azzal a feladattal, hogy a közönség művészi ízlését és kritikáját fejlessze és kiűszöbölje a kontárkereskedelemet.

2. Az ardeali és banati képzőművészek termelő szövetkezetének megalakítása.

3. Kiállítások szervezése évenként a szindikátus tagjai számára a fővárosban, az ország nagyobb városaiban és külföldön.

A szindikátus, ha kítűzött programjának megvalósításához valóban egységes akarattal neki fog, kétségkívül javulást hozhat a festőművészek egyéni sorsára és közvetve az egész romániai művészeti kultura fejlődésére is jó hatással lehet.

Vida Ferenc

KARL KRAUS az egykori nagy bécsi polemikus, moralista, költő-kritikus és kritikus-költő csak tényszerűen halt meg pár héttel ezelőtt. Valóságos és végleges halála már évekkkel ezelőtt bekövetkezett, azon a napon, amikor annyi harci zajtól emlékkerhes lapja, a *Fackel* egy négy oldalas száma megjelent tíz hónapi hallgatás, és micsoda hallgatás után! Ezalatt a tíz hónap alatt került uralomra Hitler, ezalatt a tíz hónap

alatt építették le a demokráciát Ausztriában s ezután a tiz hónap után az egykor oly türelmetlen kritikus s a *Die letzten Tage der Menschheit* bátor szerzője a négy oldalon csupán egy személyes barátját parentálja el s egy verset tesz közzé. Érdemes ezt a verset egész terjedelmében idézni:

*Man frage nicht, was all die Zeit ich machte,
Ich bleibe stumm;
und sage nicht, warum.
Und stille gibt es, da die Erde krachte.
Kein wort, das traf;
man spricht nur aus dem Schlaf.
Und träumt von einer Sonne, welche lachte.
Es geht vorbei;
nachher war's einerlei.
Das Wort entschlief, als jene Welt erwachte.*

Igen, csak ennyit tudott, csak ennyit akart mondani. Az egykor oly sokaktól hallgatott, megcsodált, gyakran azonban visszataszítóan nyugtalan szellem ideért: ennek a versnek a rezignáción tuli apathiájába. Az évtizedekig harcias és fáradhatatlan kritikus így hullt el még életében. Kora „rossz lelkiismerete”, — ahogy valaki találóan nevezte — ebbe a némaságha hamvadt. Az Elv és az Igazság mindig maró könyörtelenségével hadakozó, pupos, bécsi pamflett-Savonarola így vesztette el a lelkiismeretét. Árulás? Célhozérés? Egyik sem. Az ellenfelei tűntek el. A világ cserélődött ki körülötte, s ő még mindig a régi ellenfeleket kereste, még a háború utáni Bécsben is a régi Monarchiát, a régi Bécszet, ami egész totalitásában az ellenfele, az egyetlen ellenfele volt, minden intézményével, közszereplőjével, uralkodócsaládjával, militarizmusával, bürokratizmusával, az egész habsburgizmus, aminek a természetét ő ragadta meg a legdiabolikusabban. Ennek az emléke a *Die letzten Tage der Menschheit*, ez a monstruózus, agyonjelenetezett tragédia, aminek a „terjedelme földi időszámítás szerint — maga Karl Kraus állapítja meg ezeket — kb. tiz estét töltene ki s így a darab bemutatása csupán egy Marsbeli színházban képzelhető el. A mi világunk színházjárói nem bírnák ki”, — teszi hozzá s valóban: a darab „cselekménye”, hangja, tónusa mindenütt az éppenhogy még kibírható határán mozog. A világirodalomban nincs hozzáfogható mű, csak az írásformák összeomlása korában keletkezhetett s akkor is csak Karl Kraus írhatta meg, ez a zszurnaliszta gyűlölő, de mégis zszurnalisztikusan éber költő, mert minden, amit ebben a földi Pokolban megirt, nem is realizmus, de nyers dokumentum és stenogramm a világháború idejébeli összes elképzelhető tér- és időbeli színterekről. A *Fackel* harmincöt évfolyamában akadhat egész sereg kardélre hányás és páratlan analízis, dühtől füstölgő esszé és kénköves anatómia, mindez azonban ma már érthetetlen időszerű célzások áthatatlan vadonában rejlik. Itt azonban friss még minden, holott idő-tragédia, az első modern korköltemény. A kor történésze, ha a világháború éveinek ezer irányból megalázott lelkiismeretét akarja idézni, erre a forrásmunkára keli nyitnia, ami ugyanannyira hiv szövegmontázs az akkori lapokból, könyvekből és eseményekből, mint amennyire „tiszta” költészet. „Aki nek gyöngék az idegei, ha különben elég erősek is az idő elviselésére, kerülje ezt a játékot” — mondja Karl Kraus a tragédia bevezetésében, s tényleg a szavakká öltözött borzadály és kín, nincs írói mű, ahol ily gyötrően jelentkezne. Az a kegyetlenkedésig igaz és könyörtelen kritikus, aki Karl Kraus személyében, mint valami rémdráma sulyos lelkiismerete rátelepedett Bécsre, itt manifesztálódik a legközvetlenebbül.

Amilyen csillogóan uralkodtak a Habsburgok Bécs felett, olyan komorom és feketén állott ő is Bécs egén örök (jogosult!) átkaival és tiltakozásával. Az ösztönélet mély ellenmondásaiból fakadt lelkiismeretével valamelyik régi zord bécsi prédikátorhoz hasonlatos, aki a pestis kifüstölésére érkezett a Maria am Gestade vagy a Stefanskirche szószékére, aki elől azonban elvonult a vész, ugyannyira, hogy elvesztette a hangját, amikor a világháború utáni másik Bécs megújult társadalmi, közgazdasági és irodalmi életében kellett állástfoglalnia. Mi mondott benne csődöt? Valószínűleg a kritikus ama típusa, aki csupán a maga szubjektív hajlam-igazságaiért s nem egy objektív rend igazságrendszeréért küzdött. Amíg szubjektív békehajlandósága — a világháború idején — minden vonatkozásban találkozott az idő legszélesebb és legközvetlenebb, legjobb parancsával, a Tragédia irásakor, addig a legéberebb lelkiismeretek közé tartozott, akkor ő volt az egyetlen tiszta és példaadó toll Ausztriában, amikor azonban épp a maga szubjektív hajlamait (osztálykötöttségeit) kellett volna meghaladnia s pozitív részt venni az új Bécs és az új Ausztria felépítésében, akkor egyszerre bizonytalanná vált. Minden életvédőnek a régi rosszra volt szüksége. Ezért hallgatott el. Utja ezért utal végül egy kortűnetre a kortörténelem helyett. (G. G.)

G.K.CHESTERTON — akit halála tett ismét aktuálissá — Wells mellett központi helyet foglalt el a legújabbkori angol értelmiség eszméinek és áramlatainak történetében. Minden különbözőségük ellenére u. i. ők ketten édes testvérek. A XIX. század emelkedő optimizmusa mindkettőjükben egyformán jelentkezik. Wells tudományos utópiái és Chesterton fantasztikus meséi egyformán kifejezésre juttatják amaz évek joviális vérmességének csillogó forrását, melyek alatt, ép' a végső elsötétülés előtt, a demokrata illúziók különlegesen ragyogó és tarka színekben égtek, — pontosan az utolsó évek alatt, melyekben ezek az illúziók még képesek voltak valódi művészetet és valódi eredetiséget teremteni. Sőt mindketten meghosszabbították ezt a periódust, amiben ezek az illúziók még virulhattak. Ezért azután ők ketten még az új érában is testvérek maradhattak (s csak annyiban ellenségek, amennyiben testvérek) s utjukat mindketten megtalálták, ha nem is valamelyik jelenlegi fasiszta pártba, de valahogy mégis a fasizmushoz, ha teljesen ellentétes csapásokon is.

Wells kispolgári intellektuel, akinek sikerült bejutni a tőkésrendi gépezetbe s felküzdeni magát ama tudományos értelmiség elméleti vezetőjévé, amely azonos az életre való tőkés csoportokkal. Wells kincsei a tudomány és az alkalmazott tudomány. Az a felvilágosult pozitívista ő, aki hisz abban, hogy a természettudományok módszerei mechanikusan kiterjeszthetők a társadalom tanulmányozására, sőt ezen túl alkalmazhatók a társadalom észszerű szabályozásának céljaira. Regényeiben sokat beszél — született rokonszenvvel és barátságos humorral — szegény rokonáról, a tönkrement kiskereskedő típusáról, de irgalmatlan is tud lenni annak a kifejtésében, hogy ennek az emberfajának a vége elkerülhetetlen, hacsak elég gyorsan el nem sajátítja a kapitalizmus hasznos és szükséges kiszolgálásához megfelelő képzettséget.

A reformista és demokrata illúziók napjaiban Wells fábiánus és demokrata volt, mivel a fábiánusok odavoltak a városi alkalmazottak felvilágosodott bürokráciájáért s mert a demokrácia lassanként mindinkább a speciális feketekabátos középosztály demokráciájává vált és csak természetes volt, hogy egy ilyen demokrácia előbb-utóbb felismeri, hogy vezetője magasabb képzettségű felsőbb rétege lesz. Mikor az 1914. évi háború ezeket az illúziókat összezúzta, Wells sutba dobta a demokráciát és

minden reményét a felvilágosodott tőkésrendi — *Mond, Ford* vagy hasonlók által képviselt — típusába helyezte, akik mindenképp ugyanazt a követ fűjják a vezető tudományos szakértőkkel. Wells azonban, a fordista, csak a háború után nőtte ki magát teljes nagyságában. A háború előtti Wells az imperialista mézeshetek haladóinak és optimistáinak kórusában egyike a leghangosabbaknak. Chesterton, Wellssel ellentétben a középosztály embere, aki nem vágyik a tőkésrendbe való beilleszkedésre, bár javait rendkívüli makacssággal védi. Sőt a prekapitalista korszak kispolgári szentimentalizmusának feltámasztásában Chesterton — az imperializmus korszakában! — tovább ment, mint Shaw. Mig azonban Shaw demokrata álláspontjának valóságatlansága és utópisztikus természete csak bevilágít Shaw nagyon is modernizált életerős miszticizmusába, addig Chestertonban ez a valóságatlanság és utópisztikus természet többet tett, — felidézte a kispolgári és középosztálybeli észjárás valóban regresszív részének illetlenül fényűző virágzását.

Chesterton nem csupán idealista. Ő keresztény is. Sőt mi több, tisztelője az egyháznak. Még ennél is több: katolikus. Katholicizmusa utópisztikus katolicizmus. Minden törekvése arra irányult, hogy felfedezze a középkorban az arany korszakot, a kispolgári paradicsomot. A katolicizmust a legparadoxabb uton a francia forradalom kultuszával igyekszik kombinálni s ebben odáig megy, hogy teljesen felszivja Robespierret és a jakobinusokat, mig gondolattársa, *Hilaire Belloc* **Jean Jacques Rousseau** és **Aquinoi Tamást** tartja tanítómestereinek. E párosítás hallatára mindkét „tanítómester” méltán fordulna meg sirjában.

Chesterton feltámasztotta Cobbett kultuszát is, aki a brit szabadbirtokosok utolsó szószólója volt s igyekezett a valódi radikalizmust a középkor idealizálásával kombinálni. A háború előtti Chesterton ugyanazzal az erővel adott kifejezést a tipikus középosztálybeli habitus mindkét oldalának: a demokrácia plebejusi szeretetének ugyanugy, mint a reakcionárius utópiának. Az ő demokrata kívánságai gyakran forradalmi hangot ütöttek meg s mikor arról beszél, hogy Nagybritannia népe az egész történelmen keresztül hogyan hajtotta magát a feudális lordok és tőkésrendiek elnyomása alá, így tör ki:

Lehet, hogy mi kelünk fel utoljára,

Miként a franciák keltek fel elsőként.

De a mi dühünk Oroszhon dühe után jön,

S a mi dühünk a leggonoszabb lesz. (A „The Secret People”-ből.)

A határtalan demokrata illúziók ez éveiben azonban még ez a kispolgári demokrácia is, — mely ahelyett, hogy üdvözölte volna a kapitalizmus sikereit, azok ellen fordult, — tele lehetett reménységgel és optimizmussal. Chesterton szövetségese, Belloc, képes volt arra, hogy aktív liberális legyen. 1905-ben a Salford-i kerület (Manchester külvárosa) beválasztotta a parlamentbe és ez a győzelem indította meg a liberális sikerek szedületes özönét, mely a konzervatív párt rendkívüli felriasztásához vezetett.

Az a bámulatos vérmesség, amit Chesterton mutatott, s ami mint valami erőteljes forrás tört fel háború előtti — legjobb — műveiből, jól jelzik amaz idők demokrata illúzióinak fokát. Ezek az illúziók azonban oly radikálisan távol álltak a valóságtól és kivihetőségük oly csekély volt, hogy Chesterton demokrácia-védelve nem létezhetett az élet- és világfelfogásba vetett fantázia segítsége nélkül. Ez a jóakarattal olyannyira terhet ember szívélyes paradoxialitásával még avval sem törődött, hogy legközelebb mi fog történni, — Chesterton valami irracionális rendszer prófétája lett s a saját maga vallásának felállítása felé haladt.

A valóságban kevés az eredeti elem Chesterton világkoncepciójában, — s csak egyik változata az imperialista háború előestéjén élt középosztály világfelfogásának, ami később kissé a fasizmus szólamaait szállította. A francia fasizmus szellemi vezére, *Charles Péguy* pl. erősen rokon Chestertonnal.

Chesterton főképpen jovialis jóakarata révén követeli magának az eredetiséget, amiben sokszor a bohóckodás határát érinti. Ez a jóakarata viszont egyike amaz optimista láz legélénkebb jelenségeinek, ami az imperializmus első éveinek szabadelvű periódusában elfogta Nagybritannia egész alacsonyabbrendű polgárságát s magának a polgárságnak a demokratáit is. Később mikor a háború jött, és a háború utáni években, Chesterton elvesztette ragyogó színeit. Demokratá szenvedélyei léggömbökké fuvódtak és elpukkadtak, paradoxonjai gépies trükkökké váltak, úgyhogy a briliáns literátorból egyszerű újságíró lett, aki a fáradtság minden jele nélkül gyártotta régi fordulatait, a paradoxan radikális egyházi ember pedig egyszerű katolikus propagandistává változott, aki ugyanúgy kész volt elénekelni Pilsudszky Lengyelországának dicséretét, mint felkérni a Nyugateurópában virágzó demokráciát, hogy jöjjön és szabadítsa fel a szegény, kemény bánásmódban részesülő új-orosz zsirosparasztokat.

D. Mirszkij

A FRANCIA NÉPFRONT értelmének megítélésénél, függetlenül attól amit a nem hivatalosak terjesztenek, ellenfeleik reájuk olvasnak s a hivatalosak cáfolnak, elsősorban azokat az ideológiai alapokat kell számbavennünk, amikből a mozgalom kiindult, s amik a közös és eltérő nézetek csiráit egyaránt magukon viselik. Egy éve annak, hogy a *Le Document* című sorozat külön számában a Népfront vezetői egymásután mondták el a maguk és csoportjaik véleményét az együttműködés alapjairól és lehetőségeiről, amit az utóbbi hónapok eseményei aktuálisabbá tettek, mint valaha.

Léon Blum a múlt évi február 6-i események során kiadott kiáltványával összhangban a Népfront alapjának és kizárólagos céljának a fasizmus elleni összefogást jelölte meg a demokratikus szabadságjogok megvédésére. „Február 12.-e nélkül — mondotta — Franciaország a fasizmus zsákmánya lett volna és Németország vagy inkább Ausztriához hasonló sorsra jutott volna.” A további cél is csak az ott megnyilvánult szakszervezeti és politikai egység lehet a fasizmus állandó veszedelmével szemben. Daladier tavaly, június 28.-án szólalt először fel Blum és Thorez mellett a Mutualité-ben s résztvételét a népi frontban a következőkkel indokolta: „Holnap azt fogják mondani, hogy botrány egy szocialistával és kommunistával egy tribünön látni egy volt radikális miniszterelnököt. Én azonban, aki itt a kispolgárságot képviselem kijelentem, hogy a munkás és középosztály természetes szövetségesek.” Ezt a természetes szövetséget Pierre Cot, a radikális párt balszárnyának vezetője úgy magyarázta, hogy a radikális tömegek visszatérnek a jakobinus és forradalmi tradíciókhoz. A radikális tömegeknek ez a balszárnya tegnap antiklerikális volt, ma antifasiszta. Az igazi francia radikális nem lehet fasiszta, mert a Tűzkeresztes mozgalomból nemcsak a tömegek, de az intellektuelek is hiányoznak s csak programjukat kell elolvasni ahhoz, hogy bárki, akinek minimális kulturája, nyelvérzéke és izlése van, kiábránduljon belőlük. De a negatív antifasiszta programmon túl egyáltalán nem meglepő, hogy a radikálisok olyan programot ellenjegyeznek, amit a baloldaliak is aláírtak. „Annak a számára, aki ismeri Oroszországot, a radikálizmus és kollektívizmus szövetsége kevésbé erkölcstelen és sokkal természetesebbnek tűnik fel, mintha a radikálizmus elfogadja a mai rendszert mai formájában, hiányaival és túlzásaival együtt.” A harcot min-

den erővel folytatni kell, — érvel tovább — s a népi front tömegeinek nincs szükségük fegyverekre, mert szükség esetén rendelkezésükre állanak az arzenálok. A francia jakobinus tradíció parancsolja, hogy annyira, sőt még inkább felvegyék a harcot a pénzfeudalizmus ellen, mint ahogy őseik a születési feudalizmus ellen küzdöttek, mert egy XVIII. századbeli földesur több kiméleletet érdemelt, mint a villamosművek, a kohászat és a bőrze mágnásai. — Vaillant-Couturier a népi frontot szintén többre értékeli, mint egy választási koalíciót. „E szövetség feladata megvédeni minden területen — a parlamentben ép' úgy, mint az üzemekben és falvakban — a válság által súlytott tömegek gazdasági helyzetét, a demokratikus szabadságokat, a francia kulturát és a békét.” Ezért azonban egy pillanatra sem mondanak le külön programjukról, aminek az utján a demokrácia új formáját, és az ország meghódítását akarják megvalósítani. Ellenségei az öncélú erőszaknak, de a háború előtti szindikalisták szűk antimilitarizmusának is. Ha igaz Lassalle mondása, hogy „az állam az ágyú”, úgy ezt a ágyút a népek kell a kezébe vennie, hogy többé ne csak egy szűk réteg osztályuralmát biztosítsa. Addig is a következetes baloldali pártja teljesen egy uton halad a népi fronttal s nem azt nézi, hogy annak tömegei, a munkásság keresztény-e vagy szabadgondolkodó, hanem azt, hogy milyen a helyzete s az egész osztályt széles népi és osztályfronton egyesíti.

A népi front három főpillére tehát különböző ideológiai alapokon nyugszik. Ami a szocialistáknál az evolúciós fejlődést biztosító szabadságjogok megvédése a jobboldali parancsuralmi kísérletekkel szemben, az a radikálisoknál a jakobinus tradíció, az új feudalizmus elleni új polgári és munkás szövetség, a következetes baloldalon pedig a végső harc előjátéka, leszámolás az ellenséggel, hogy azután a barátokkal is le lehessen számolni.

A három alaphang mellett persze disszonáns hangokat is hallunk a népi front berkeiben, a belső ellenzék s az egyes pártok disszidens elemeinek hangját. A szocialista párt fenegyerekei, a trockijisták, a negyedik Internacionálenak a második Internacionale legális keretei közé húzódtak tagjai, akik mindeddig az ék szerepét töltötték be, amikor a második és harmadik Internacionale francia tagozata a közeledést megkísérelte. A legutóbbi sztrájkmozgalom is bebizonyította, hogy programjuk és eszközeik lényegesen eltérnek a C. G. T. és a C. G. T. U. irányelveitől. — A radikális párt egykori képviselője és disszidens Bergery külön frontot létesített, a „Troisième Force” c. szervezettel egyesülve s ma „Front Social” néven szerepel és számos középosztálybeli elemmel megerősödve a népi front keretei közé tartozik. Bergery otthagya a radikálisokat, mert a 200 család osztályuralmával szemben tehetetlenek voltak, de a marxistáktól is két lényeges ponton különbözik. Ellensége a munkás diktaturának, mert az Franciaországban a lakosság egy negyedének parancsuralmát jelentené s a nagy tömegeket a faszizmus karjai közé taszitaná. Ellensége a harmadik Internacionale centralizációjának, mert az szerinte oda vezet, hogy egy szép napon a szocialistákat, mint szociálfasisztákat a polgárság legfőbb támaszának nyilvánítják, másnap a velük való szövetségre adnak tagozataiknak parancsot, egyik nap szabotáltatják a hadsereget, másnap jóváhagyólag helyeselnek a francia fegyverkezésre. A 200 család és függvényeinek uralma legyen az utolsó osztályuralom, utána közvetlenül a 40 millió francia uralma következzen s a mai kétmillió vagyonának liquidálása — ezt szeretné a „Front Social”. — Teljes szakadást hozott létre a III. Internacionálé pártjában Jacques Doriot és társainak kiválása, akik a múlt parlamentben még egyenrangú ellenfelei voltak az előbbieknél. Doriot, Saint Denis polgármestere azért

lépett hadba a III. Internacionáléval, mert az szerinte a francia munkásságot olyan „kalandokba” viszi bele, ami Oroszország érdekeivel lehet, hogy megegyezik, de Franciaországot a háborúba kergeti. Doriot vádjait persze a jobboldali pártok választási plakátnak használták fel. Ő volt az egyetlen a baloldaltól, aki társaival a szovjet paktum ellen szavazott, mert ez szerinte a távol keleti szláv expanzió biztosítására szolgál s a franciákat ismét végzetes ellentétbe hozza Németországgal, amellyel a megegyezést állandóan sürgeti.

A gazdasági és politikai érdek ezer széthúzó szála tartja kötve a népi front egyes csoportjait s amennyire bizonyos, hogy programjuk negatív részét egységesen keresztül fogják vinni, annál kérdésesebb, hogy a pozitív program végrehajtásánál mikor fognak az alapvető ellentétek kiütközni. Felettébb biztató azonban, hogy a népi front a francia szellemi élet legkiválóbb képviselőit, Nobel-díjas tudósokat és írókat állított maga mellé, akik sub specie aeternitatis látják a népi front értelmét és jelentőségét. A népi egység tehát nemcsak a legszélesebb tömegmozgalom, ami Franciaországban létezett, hanem legmagasabb világnézeti egység. Perrin és Joliot-Curie, Rivet és Langevin, Watton és Prenant a Sorbonne világhírű professzorai egyaránt elismerik, hogy a tudományos kutatásnak csak úgy van jelentősége, ha annak eredményeihez a széles néptömegek is hozzájuthatnak s a tudomány decentralizációja egészen az egyes koponyáig csak egy szocialista társadalomban lehetséges. Vaillant-Couturier, mint író egész tevékenységét „az emberi méltóság megmentésének” szolgálatába állítja. Malraux a „nyugati ember mai akaratát kívánja fentartani és növelni.” Chamson „azért ellensége a nacionalizmusnak, mert azóta francia, mióta Franciaország megszületett.” Gide tiltakozik az ellen, „mintha a saját országunk szeretete a más országok gyűlöletéből állana Ami engem illet, én mindig arra törekedtem, hogy mélyen nemzetközi legyek, amellett, hogy mélyen francia maradjak. Éppen úgy, mint ahogy mélyen individualista tudok maradni amellett, hogy a kollektívizmussal teljesen azonosítom magamat, sőt éppen a kollektívizmus segítségével. Mert az én tételtem mindig ez Volt: minden ember úgy tudja leginkább szolgálni a közösséget, hogy ha a leginkább egyéni marad.”

Ezek az új francia népi egység szellemi problémái s amint az írók és tudósok pozitívumaiból politikai tettek és realitások lesznek, úgy kapja meg a népi front a közös destrukciók elvégzése után új értelmét és jelentőségét.

Könyves Tóth László

MAI FRANCIA KULTURMOZGALMAK. A népi erők felszárnyalása nemcsak politikai, de kulturális téren is nagy változást idézett elő Franciaországban. A kultura védelmének jelszava, amit egy évvel ezelőtt vetett a köztudatba a párisi írókongresszus, gyorsan terjed. Különösen erős iramú ez az új kulturmegmozdulás a májusi választások Népfront győzelme óta.

A kulturszervezés középpontjában a párisi *Maison de la Culture* áll.

Legrégibb és legismertebb ilyen egyesület az íróké. A francia irodalom legjava csoportosul ebben az egyesületben (A. E. A. R.) Az egyesület havi folyóirata (szerkesztő-bizottság: Gide, Gorki, Rolland, Vaillant-Couturier, Aragon, Nizan, stb.) egyike a legszínvonalasabb francia folyóiratoknak. A francia írók mind nagyobb csoportja fogadja el művészi vezérelvül a szocialista realizmust és mindtöbben hagyják ott az elzárkozottság elefántcsonttoronyát, hogy szellemi erejüket a népi szabadságküzdelem szolgálatába állítva megvalósítsák a kultura és a tömegek egymásratalálását. Tudják, hogy csak hervadt és sápadt művészet le-

het az, amely fél a népi érintkezés megtermékenyítő kapcsolatától. Tudják, hogy az irodalom nemcsak játék, hanem fegyver is, mégpedig annál erősebb fegyver a szabadság szolgálatában, minél művészebb. Végre sikerült ugyanis végleg kiküszöbölni azt az egyebütt még annyira okvetetlenkedő kétséget, mely a harcok irodalmat művészetnélküli irodalomnak hiszi. Az írók többsége belátta, hogy az állásfoglalás nincs a művészet kárára, s hogy az u. n. „tisztá” irodalom is lehet fércmunka, ugyanakkor amidőn a leghelytállóbb írói alkotás remekmű. Malrauxt említjük csak. Az ő művei igazán izig-vérig u. n. „elfogult”, „tendenciózus” könyvek; ám amikor a *La Condition Humaine Goncourt-dijáról* volt szó még Léon Daudet is rászavazott.

Az említett folyóirat körül baráti csoportok alakulnak szerte az országban. E csoportokban párti- és filozófiai-különbség nélkül jönnek össze a haladó gondolkodású értelmiségiek és dolgozók. Marseilles, Nantes, Reims, Perpignau, Lille, Bordeaux, Rouen is alapítottak egy-egy kulturházat a párizsi minta szerint, ahol az írók, művészek, színészek, építésszek csoportjai működnek.

A másik nagy országos szervezet a most újjáalakított U. T. I. F. (Union des Theatres Indépendents de France), amely a különféle avantgardista és munkás színjátszó csoportok szövetsége. Elnöke Charles Vildrac; a kitűnő drámai költő; vezetősége: Loius Jouvet, Dullin, Baty, L. Pitoeff és mások. Célja a népi színjáték megteremtése, a tömeg és a színház összehozása, a népi színi hagyományok felevenítése. De mint Aragon mondja: „A kultura popularizálása nem jelenti annak vulgarizálását.” A színház népiesítése nem szabad, hogy színvonalcsökkenést jelentsen. A nép izlését kell felemelni, harcolni kell a giccs és az olcsó széria-áru ellen. A népnek megvan a művész érzéke, csak bátorításra, csinosításra, s a felélesztő lökésre vár.

Nemrégben alakult az Alliance du Cinema Indépendent (Ciné-Liberté) nevű egyesület, amelyben scenárium írók, rendezők, színészek, kritikusok harcolnak a cenzura, a trösztök ellen a film szabadságáért, a filmgyártók függetlenségéért. Vezetői közt találjuk a világhírű Jean Renoirt, a francia rendezés büszkeségét, Jacques Feydert, aki tavaly megnyerte a Kermesse Heroique c. filmjével a legjobb francia-film díját és Jean Painlevet, a tudományos filmezés uttörőjét. A Ciné-Liberté testvér szerve a Radio-Liberté (40.000 tag), amely mint a neve is mutatja, a mikrofon szabadságáért küzd és követeli, hogy az étert az emberi egyetértés s a népi kultura szolgálatának munkájába állítsák.

Az irodalom, színház, film és rádió mellett a Maison de la Culture keretében a zenei életet magába ölelő szerv is van: a Fédération Musicale Populaire, amelynek zenekarai és énekkórusai a népi ünnepélyek kedvelt szereplői. Az F. M. P. a francia forradalmak énekkultuszának, bő és értékes zenei örökségének felevenítésével igyekszik a zenét a nép széles rétegei közé vinni, de nem hanyagolja el a klasszikus muzsika művelését és a közönség zenei nevelését sem.

Említsük meg a Maison de la Culture körül csoportosult építésszek közül Le Corbuisier, Perret és Luvecat nevét és a festők közül Lhote, Georg, Vlaminck, Maaserel, Jean Effel nevét. E nevek igazolják, hogy az egész francia értelmiségi réteg megértette a kor parancsát és a legnagyobb lelkesedéssel állítja tehetségét a nép szolgálatába. Jean Guehenno írja egy helyt: „L'individu n'est bien souvent, que la société des autresen lui, et ce qui fait sa force et sa chaleur n'est que la force et la chaleur des autres.” Az egész francia értelmiség vallomása ez a mondat, amely a szűz zseniskedő önzés, a korlátolt individualizmus elvetését és a művé-

szet, a kultúra egyik legnagyobb sugalmazóját, célját és beteljesülését: a nép testvéri megtalálását jelenti. Bajomi Endre

A MAI SVÁJC. Jólét és egészség, havasok tisztasága és békés élet: ilyenek ismerték az átlagos középeurópai ember Svájcot és a svájci életet. De akinek alkalmá volt a válság éveiben ebben a kis országban élni, az tudja: Svájcot sem kerülte el a világválság, sőt speciális viszonyainál fogva egyes vonatkozásokban még súlyosabban érinti, mint más országokat.

Idegenforgalom, valamint export — gépek, órák, textilárúk és tejtermékek kivitele — alkotja Svájc külkereskedelmi mérlegének aktív oldalát. A minden országra ránehezedő kiviteli csökkenést Svájc fokozott mértékben érzi. Erre a megismerésre a közgazdaságilag iskolázatlan utazó is rábukkan, mihelyt beteszi Svájcba a lábát. Az az igen szerény ebéd, ami pl. Romániában 20 Lei, ott kb. 2 svájci frank, ami (1 frankot 55 Leinek véve) a romániai ár ötésfélszeresét jelenti. Hasonló a viszony egyéb vonatkozásokban is, míg **Romániában** a tojás ára darabonként 1-1.10 Lei, addig ott 10-11 centime. Az a kishivatálnok, aki itt pl. 2-3000 Lei fizetést „élvez”, ott 2-300 frankot keres. Az életi tehát ott jóval drágább, mint Romániában, igaz, hogy a fizetések is jelentékenyebbek.

Ilyen körülmények közt természetesen hanyatlik az idegenforgalom és csökken a kivitel. De miért olyan drága Svájc? A magyarázatot erre talán a *Bauersekretariat*, a svájci parasztság nagyhatalmu érdekvéviselője tudná megadni. A svájci mezőgazdasági termékek nagymérvű állami támogatást élveznek. Egy zürichi gyáros számítása szerint egy svájci család átlagban évente kb. 500-700 frankot fizet a svájci **mezőgazdaságnak, állami szubvenció és agrárvám formájában.** A lakbérek pedig a békebeliek kétszeresét érték el és alig csökkentek valamit az utóbbi években, holott Svájc is — mint számos ország — óriási lakóházépítésbe mentette heverő tőkéjét és rekesztette el ezzel a tőke vérkeringését. Az állami szubvenció, amit a mezőgazdaság élvez, ma tízszerese annak, amit a háború előtt kapott. A mezőgazdasági termékek ára Svájcban kétszerese-ötszöröse annak, ami a világpiacon. (A sajt ötször annyiba kerül, mint Hollandiában.) A sajt kivitel dumping-árakon történik, a termelési költség alatt, a belföldi fogyasztó terhére. Mig a svájci sonka ára belföldön 2.50 frank, addig ugyanez Angliában 0.43 frank, mert a szubvenció 40 frank a kivitelre került sertés darabjáért.

A mezőgazdasági termékek magas ára miatt pl. nem gyakori étel a svájci kispolgár asztalán a hús, tyukról nem is szólva, amelyre csak ünnepnap kerül sor. Természetesen a lakbérek valamint a megélhetési költségek magas volta miatt Svájc lemaradt az idegenekért folytatott versenyben az olcsó Ausztria és Jugoszlávia előnyére. Sok szálloda télen nem is tart nyitva, mert a betévedő pár vendég nem fedezi a regiet. Amellett az állam szubvencióval támogatja a szállodákat, amelyeket még az új szállodák megnyitásának tilalma is véd. A magas munkabérek miatt a világhírű svájci elektromos ipar nem volt képes kihasználni azt a beviteli kontingenst, amit számára egyes államok engedélyeztek. Különösen nehéz a verseny a mai Németország gépiparával szemben, amely alacsony munkabérével és kiviteli szubvenciójával félelmes konkurrens.

Ezek a viszonyok visszatükröződnek az államháztartásban is. Mig egyrészt az állami bevételek csökkennek, addig nőnek a terhek, így pl. a számtalan szubvenció, a munkanélküli segélyek, stb. Az 1936-os állami

költségvetés előirányzata 420 millió frank bevétel mellett 100 millió frank deficitet mutat fel. Óriási a svájci szövetségi vasutak ezévi deficitje is: 70 millió frank. Ennek oka részben a beruházási terhek törlesztése (a nehéz terepviszonyokkal számos hid, alagut és egyéb jár együtt, azonkívül törlesztendő a háború utáni elektrifikálás költsége), részben azonban az idegenforgalom, valamint a tranzit teheráruforgalom válság okozta csökkenése.

Hozzájárul a pénzügyi nehézségek növeléséhez a svájci viszonyok egy másik specialitása: a kantonok önállóságával járó költséges bürokrácia. Svájcnak a szövetségi központi kormányon kívül 25 kanton-kormány van, rengeteg tisztviselővel. (Állítólag Zürich város közigazgatása több köztisztviselőt foglalkoztat, mint Londoné). Tájékoztatóul álljon itt, hogy 1933-ban, a fizetések leszállítása előtt, a svájci szövetségi vasutak egy alkalmazottjára eső összköltség (tehát fizetés, családi pótlék, kedvezmények, stb.) átlagban kb. 550 frank volt havonta. Bár a közigazgatási apparátus nem ilyen jól dotált, annak fenntartása jelentékeny holt teher, ami emeli a termelő költségeket.

De nemcsak az államháztartás küzd súlyos gondokkal és fogyasztja a tőkeállományt, a „nemzeti vagyont”, hanem a magángazdaság is. Világgazdasági összefüggései és hitelezői természete révén a svájci tőkés a válságban sokat veszített. Így pl. csak a Németországban levő svájci kintlevőség, u. n. befagyott követelés 3 milliárd frank, amely összeg ma elveszítettnek tekinthető. A Németországnak hitelezett összegek okozták pl. a Schweizerische Volksbank fizetési zavarait, holott ez a bank csakugyan Népbank, és kisemberek szenvedtek meg érte, amiért a bankvezérek a német piacnak hiteleztek. Azóta több svájci nagybank kénytelen fizetési haladékokat kérni, így pl. a legrégebbi magánbank, a zürichi Leu & Co., a nemzetközi piacon is jól ismert Basler Handelsbank, amelyek mind a világpiacon is számottevő nemzetközi banknagyságok.

Elmult az az idő, mikor még az átlagos svájci polgár azt hihette, hogy feltartóztatják a válságot a svájci határon. Elmult az egyéni szabadság ideje is, lassan megnyirbálják az alkotmányban biztosított kereskedelmi és ipari szabadságot. A kiskereskedők követelésére megtiltották a nagyáruházak terjeszkedését, amelyek pedig olcsó áruval látják el a lakosságot, és már új üzletek nyitásának korlátozásáról is szó esik. Az egyéni szabadság hazája, beágyazva világgazdasági összefüggésekbe, kénytelen clearing-szerződéseket kötni, kontingentálásokba fog, sőt azt is megérte, hogy időről-időre a svájci frank heves támadásoknak legyen kitéve. Igaz, hogy a franknak szinte 100% az aranyfedezete, de a frankot nemcsak a nemzetközi spekuláció támadja, hanem belföldi körök is, amelyek a világpiachoz való alkalmazkodásnak legegyszerűbb módját ebben látják. (Kifejtettük már a „Korunk” márciusi számában, hogy ez a leértékelés voltaképpen kerülő uton „kalter Lohnabbau”, ennélfogva a fogyasztóképeség csökkentése és így a válság kimélyítése.) Meg kellett azt is érnie a mindinkább csökkenő számú svájci demokrata gondolkodású polgárnak, hogy országában egyre erősebben folyik a hitlerista, I agitáció, és hogy ez ellen a svájci szövetségtanács csak felemás intézkedéseket mer tenni, a hitlerista Németországtól való félelmében. Csak, mikor Gustlof-ot, a németországi náci-párt schweizi vezetőjét megölték, látta a schweizi kormány szükségesnek, további hasonló bonyodalmak elkerülése céljából, hogy betiltsa — nem a náci-pártot — hanem a párt országos vezetői állásának betöltését. De megmaradtak a helyi szervezetei, valamint ezek vezetői. Aminthogy fennállnak és virulnak a különböző „frontok”, ahogyan önmagukat a fasizmussal rokon-

szenyező svájci „megujhódási” pártok nevezik. És amilyen felemás, nem demokrata, önérzet-nélküli a svájci kormány politikája a hitlerizmussal szemben, ugyanolyan a fasiszta Itáliával szemben is. Hivatalos beállítás szerint a két ország politikája rendkívül szivélyes. Valóságban az olasz anyanyelvű svájci területeken élénk olasz propaganda folyik ezeknek a területeknek Olaszországhoz való csatolása érdekében. Az elkésve és szerény keretek közt megindított hivatalos vizsgálat megállapította, hogy ez az irredenta propaganda hivatalos olasz körök támogatását élvezi. Amit ez ellen Svájc tesz és tehet, édes kevés: olasznyelvű rádióállomás, valamint több olasz iskola, stb. De az irredenta propaganda hatásának tudható be részben, hogy Svájc az Itália ellen hozott szankciókat csak felemás módon hajta végre. A szankciók megszavazása óta vigan futnak az Itáliának szánt vasuti szállítmányok Németországból (főleg szén) a Gotthardon át, a svájci vasutak deficitjének csökkentésére, de egyben a Népszövetségnek otthont adó Svájc tekintélyének kisebbitésére is.

Ha még csupán 120.000 a nyilvántartott munkanélküliek száma a 4 millió lakos mellett, a súlyos helyzet mellett ezeknek további növekedése várható. Tavaly, június másodikán a svájci szocialista párt kívánságára népszavazás folyt le Svájc területén, amelyen a szocialisták indítványa felett kellett a szavazásra jogosultaknak döntenie: egészítsék-e ki a svájci alkotmányt olyan értelemben, hogy az állam kötelessége minden polgára megélhetéséről gondoskodni? Bár a népszavazás Svájcban mindennapi, pontosabban szólva, majdnem minden vasárnapi dolog, ez a népszavazás tárgyánál, valamint példátlanul szenvedélyes módjánál fogva történelmi jelentőségűvé vált. Óriási szóbeli, valamint írásbeli propaganda folyt a javaslat mellett és ellen, az uccán a járókelőknek költséges kiállítású röpiratok százait nyomták a kezébe, és a városi polgárság kapualatti levélszekrényeit ilyen röpiratok telítették zsufolásig. A javaslatot elvetették, mert ellenzőiknek, (akik a bankok vezetése alatt állottak) sikerült elhitetniük a választók nagyobbik felével, hogy a javaslat elfogadása az állami költségvetés teljes felborulását jelentené, s így a svájci frank megrendülését. Ne felejtsük el: a svájci ember takarékos. Egy svájci mozdonyvezető havi 600 frank fizetését nem költi el teljesen, hanem szerényen él és mire nyugdíjba megy, együtt van a bankban 20-30.000 frankja, amiből kertes kis magánházat vehet magának. Mindezek a kispolgári rétegek a javaslat ellen szavaztak, mert bankbetétjüket, összekuporgatott pénzüket féltették. De a vita a múlt évi szavazás, a „Krieseninitiative” felett még ma sem ült el, hisz' a válság csak növekedett és a problémák megoldatlanok maradtak. Az államháztartásnak fent említett deficitjét, pl. a svájci parlament az ismert recept szerint oldotta meg: csökkentette a fizetéseket, átlagban 15%-kal, az állami kiadások számos tételét 40%-kal, viszont emelte a bevételeket, pl. a gabona, benzin, dohány vámjának illetve adójának emelésével. Előre látható, hogy a terheknek a leggyöngébb vállra való áthárítása, valamint az állami kiadások csökkentése egyben a fogyasztóképesség kisebbedését vonja maga után, ezzel tehát a gazdasági helyzet további rosszabbodását.

Láttuk: a „szabad és demokrata” Svájc éppen úgy alá van vetve a társadalom gazdasági törvényszerűségeinek, mint bármely más állam. Sőt, a különbség a demokrata tegnap és a faszálódó ma közt nagyobb Svájcban, mint egyebütt. Annyira kirívó az ellentét az egykori Svájc, a szabadság klasszikus hazája, az emigránsok földje és a mai, a fasizmus előtt meghunyászkodó, egyéni szabadságokat megnyirbáló,

idegenforgalomra számító hivatalos Svájc közt, hogy jogos elkeseredéssel írhatta az ismert svájci költő, *Charlot Strasser*: Svájc szimbóluma ma nem Wilhelm Tell, hanem Wilhelm Hotel. *Adám Elek*

AZ ÚJ OROSZ FILM. Az orosz film, mai fejlett formájában, elképzelhetetlen a háború után Oroszországban lejátszódott események nélkül. Ezért az „orosz film” megjelölése nem is lehet eléggé kifejező. „Szovjetfilmről” kell beszélnünk, amellyel megjelöljük azon formai és tartalmi különbségeket is, amelyek a más társadalmi rendre felépülő „polgári filmekkel” szembeállítják. Kifejezésre juttatja ezenkívül e7 a megjelölés azt is, hogy nem csupán az orosz nép, hanem az orosz, ukrán, fehérorosz, grúz, örmény és a háború utáni Oroszország területén élő valamennyi nép filmkulturájáról van szó.

Oroszországban első ízben 1896-ban mutattak be filmet. Külföldről hozták. 1906-ig belföldi film nem is készült. Később, az egyébként rendkívül szegényes termelés konkurrens vállalatok kezében volt, míg úgy a készülékek, mint vegyi anyagok terén továbbra is behozatalra szorultak. Az első belföldi filmek tulajdonképpen hirdők voltak, amelyeken a cári birodalom különböző vidékeit mutatták be. Játszott filmek csak később jöttek létre. Ezekhez történelmi események és színdarabok szolgáltatják az anyagot. A szinpadtechnika szolgálj utánzásában odáig mentek, hogy gyakran a sugályuk is látható volt a képen.

1912-ben kezdődik el a pszichológiai filmek sorazata. Ideológiájuk természetesen polgári, mint a nagy orosz lélektani regényeké általában. Ebben az időben már az államhatalom figyelme is a mozgókép felé fordul. Rendelettel tiltják meg minden olyan tekercs vetítését, „amelyek a negyedik rend életének nehézségeit ismertetik, ezt a gyárosok ellen tüzeülik, amelyek sztrájkokat, a francia forradalmat és hasonlókat mutatnak be.”

Az uralkodó nemesség megvetéssel kezelte az új művészetet. II. Miklós cár szerint „az egész badarság és ilyen számárságnak nem szabad művészi értéket tulajdonítani”. Mindenesetre gyakorlatilag igyekeztek saját érdekeiknek megfelelően kihasználni. Egyre-másra gyártották, különösen a világháború folyamán, az érzelgős és hazafias filmeket. Megalkották az u. n. Skobolevsky-komitét a filmtermelés ellenőrzésére, amely 1916-ban elhatározta annak állami monopolizálását.

1917 márciusa nem jelentett lényeges fordulatot ezen a területen. Tovább forgatták a háborút dicsőítő tekerceket. Megszületett egy új műfaj is: az antibolsevista film. Jellemző, hogy ezek már tüntetéseket váltottak ki. Döntő változást a novemberi napok hoztak. A dolgok új rendjében felismerték a film mély kulturális értékét. 1919 augusztusában társadalmasították a filmtermelést. Irányelvül leszögezték, hogy annak „az új orosz társadalmi valóságot kell kifejeznie.” Maga Uljanov úgy beszélt a filmről, mint „a legfontosabb művészetről.”

Legelső alkotásokként a polgárháború dokumentáris montázsai jöttek létre. Körülbelül 50 ilyen „agitfilm” készült. Ezeket nem csak épített mozgóképszínházakban mutatták be, hanem autókön szállított vándormozgóknban is. Később hirdők és reportázsok kerültek sorra, majd 1918 végén az első játszott film is napvilágot látott. Ez azonban sem formailag, sem tartalmát tekintve nem különbözött lényegesen az október előtti produkciótól.

Valóban alapvető változásokat a filmgyártás terén először a Nep hozott. Az ateliéket kibővítették és újakat szerveztek. Megjelenik újból a külföldi film is. Közöttük Chaplin alkotásai meg a német expresszio-

nista filmek gyakorolnak mély hatást a fiatal rendezőkre. Ugyancsak ezekben az években rakták le a különböző nemzetiségek filmtermelésének alapjait is. Mindezt a Goszkinoban foglalták össze, amelynek egyik osztálya kizárólag kulturfilmek előállításával foglalkozik. 1921-től 1924-ig 58 filmet forgattak le, amelyek témaköre már a társadalmi és gazdasági eseményekkel igyekszik lépést tartani. Az u. n. empirikus realizmust követték. Ez a realizmus a dolgok felszínén maradt. Fényképezett. A jobbra régi elemekből kikerült rendezőgárda képtelennek bizonyult a dolgok mélyére hatolni és a valósághoz ragaszkodás mellett azon irányokat is kisugározni, amelyek felé ez a valóság halad.

A kádernevelés problémája égető követelmény lett. A legkiválóbb kulturmesterek siettek a film segítségére. Valóban hatásos támogatást nyújtottak. 1924-ben már külföldre is eljutnak az új orosz filmek és olyan hirnevet szereznek, amelyet azóta is megtartottak.

Az új orosz filmek sajátos tartalma és formája minden más ország filmtermelése fölé emeli azokat. Bár ezek közt is találunk különböző irányokhoz tartozó alkotásokat, valamennyi egy gondolatkör tengelye köré csoportosulnak, amelyeket a filmrendezők, legyen az akár *Kulesov* vagy *Vjertov*, akár *Eisenstein* vagy *Pudovkin*, nem hagynak el.

A mai orosz filmgyártásban egy olyan pólusrendszert figyelhetünk meg, amelyek különböző sarkai dialektikusan kiegészítik egymást. A Nep korszak két vezető rendezője L. Kulesov és D. Vjertov, utódaik Eisenstein és Pudovkin, akik köré a többiek csoportosulnak.

K. és V. megegyeztek egymással abban, hogy mindketten a színpad hatása ellen harcoltak. Mindenesetre eltérő utakon. K. mesével dolgozott. V. dokumentáris tartalommal, mese nélkül, K. volt az első, akinek sikerült filmjeiből minden színpadi hatást kiküszöbölnie. Iskolát is alapított, melyet később „formalistának” neveztek, mert tagjai a montázsra fektették a fősúlyt és a film ideológiai oldalát teljesen elhanyagolták. Ezzel szemben V. és csoportja, az u. n. dokumentáristák, a való élet ábrázolását tartották szem előtt. Mindkét rendezőt odáig vitte sajátos fejlődése, hogy megtagadták azt, amiből kiindultak: a realizmust.

Az új korszak, szervezeti téren is nagy változásokat hozva, „harc a realizmusért” jelszóval vette kezdetét. Ennek az iránynak két vezető rendezője: Eisenstein és Pudovkin. Mig K. és V. eseményeket ábrázoltak, addig E. és P. típusokat tár elénk. Ennek megfelelően az E.-csoport alkotómódszerét konstruktív realizmusnak, a P.-csoportét pszichológiai realizmusnak nevezik.

Mindenesetre le kell szögezni, hogy a gazdasági fejlődés szédületes ütemével a film képtelen volt lépést tartani. Ez a tény sok anomáliát szült. Mechanikusan kezelte az új témákat, nem értette meg a társadalmi fejlődés új mélységeit, a problémákat standardizálta, kifejezésmódja Vulgáris lett, formalizmusba esett vissza, bizonytalannak és felületesnek mutatkozott. Ehhez járult még az a káosz is, amelyet a hangosfilm okozott. A néző és film közt ellentét állott elő, amelyet mindenképpen meg kellett oldani.

Ebben a helyzetben tört magának utat a fiatal *Dovzsenko*. Alkotásaiban az új orosz film egész elementáris ereje kifejeződésre juthatott. Ő jelenti E. és P. alkotómódszerének szintézisét. A helyesen felfogott romantikus elemek, amelyeket a filmbe vitt, hihetetlen dinamikus erőt kölcsönöztek annak és az új orosz filmet végre az új realizmus követelményeinek megfelelő síkra emelték.

Ma az új orosz film ismét bizonyos stagnáción megy keresztül. Ugy a forma, mint a tematika szempontjából válságot él át. Az életada rea-

litások viharos száguldásának és a filmművészet megállapodásra hajlamos csigajárásának ellentétéről van szó, amely egyre új formák és kifejezésmódok keresését teszi szükségessé. Ma Dovzszenko filmjei sem fejezik ki maradéktalanul az új orosz élet ragyogó optimizmusát. E nélkül pedig a realizmus ismét nem teljes. Legélesebben mutatkozik a rendezők meg nem értése azon tényben, hogy az új filmek csaknem kizárólag az új társadalom szülei éveinek hősiek harcaival foglalkoznak.

Nem kételkedhetünk azonban abban, hogy csak átmeneti válsággal állunk szemben. Az a film, amely olyan nagyszerű utat tett meg az elmult esztendő folyamán, ezuttal is rövidesen megfogja találni azokat az eszközöket, amelyekkel a legszebben és legigazabban ábrázolhatja az új embert: jelenével és határtalan kilátásaival.

Pallér Ervin

SEVSENKO TARASZ. Ebben az esztendőben emlékezik meg az ukrán nép nagy költőjéről, Sevsenko Tarasz Grigorovicsról, halála 75. évfordulója alkalmából. Sevsenko olyan nemzetnek volt a fia, amelyet életének minden megnyilvánulásában lábbal taposott a cárizmus. Természeteszerűleg következik ebből költői munkásságának nemzeti irányzata. Sevsenkótól azonban távol áll minden sovinizmus. Nemzeti érzése forradalmas feszítő erő. A zsarnok gyűlöletében, mély cselekvő humanizmusában, a méltányosság és a testvériség követelésében európai színvonalra emelkedik. A Heine, Petőfi, Freiligrath, Lamartine, Puskin, Beranger és Shelley generációval olvad egybe.

1814-ben született. Legfiatalabb gyermekkorától kezdve a kimondhatatlan nyomorban vergődő ukrán „jobbágyelkek” izzó gyűlöletét szívja magába. Öt sem kíméli a sors. Kilencedik évében anyját veszti el, majd tizenkettedik esztendejében apja is meghal. Egyedül állt a nagyvilágban. A körülmények kedvező összetalálkozásának véletlenje folytán szobrászatot meg festészetet tanulhat. Verseket ír. Huszonöt esztendőskorában már neve van: mint festőnek és költőnek egyaránt.

Ő maga a költészetre érez elhivatottságot. A gyermekkorban átélt és a maga körül látott minden nyomorúság gyújtó áradatként hömpölyög keresztül tollán. Akár az emberek egyenlőtlenségéről, az államformáról, a cárokról vagy a parasztság elnyomásáról ír, akár az ukrán nép történetének motívumait vagy lírai témákat göngyölit fel: minden sajátos érot, utólérhetetlenül színes kifejezésmódot és magával ragadó forradalmas szellemet nyer, amint alkotóműhelyének kohójába kerül.

Első ukránnyelvű versfüzete mély hatást váltott ki. Bár csak csekély példányszámban jelent meg, egy csapással magára irányította vele a cári birodalom haladó elemeinek figyelmét és magára vonta az államhatalom haragját. Ezután csodálatos merészségű és nagy irodalmi becsű alkotások sora kerül ki tolla alól. Ezek közül a „Kaukázus”, a „Cárok”, az „Álom”, a „Jobbágy” és még sok más ma is példával szolgálhatnak a fiatal költő-generációnak gondolatuk mélységével, a szabadságra törő ember hitvallásának merészségével és a forma lebilincselő fordulatoságával. Sevsenko, mint alkotómester, egymaga külön fejezetét képezi az ukrán irodalomnak.

A kormányzat, fellépésének legkezdetétől, gyanakvó szemmel kíséri működését. Sevsenko az elnyomott ukrán nép nyelvén írt. Már ez is elég lett volna arra, hogy a cárizmus ellenszenvét kiváltsa. Még inkább ez volt a hatása annak, amit írt. Költeményei akár nyomtatásban, akár másolatokban forogtak közkézen: gyujtottak, szitották az elégedetlenséget. Felrázták az olvasót. A cárizmus ellen fordították, amelynek uralma az ukrán népet nyomorba és szolgaságba döntötte.

L Miklós cár bosszija, akit később gunyos és megvet" rimekkel búcsúztatott el az élettől, nem is váratott magára sokáig. 1847 tavaszán Kijevben bebörtönzik. Rövidesen a hirhedt petropavlovszki erődbe kerül. Innen pedig nem egykönnyen lehetett szabadulni. „Lázító hangú” versei miatt tíz esztendei börtönre ítélik. Büntetését különböző várfogházakban tölti ki. Mivel munkájával ott sem hagy fel, megtiltják, hogy tollat vagy ecsetet vegyen kezébe. Meg akarják törni hajlíthatatlan szellemét. Azt szeretnék, ha a törvények és a cár jámbor tisztelőjeként kerülne vissza az életbe, ha már a börtön levegője előbb nem végez vele.

Nem sikerült. Mikor 1857-ben ismét szabadlábban van, életének még hátralevő négy esztendejét ugyanaz a harcos munkásság tölti be, amely fiatalságában is szembeállította a cárizmussal. Szentpéterváron a rendőrség felügyelet alá helyezi. Sevsenko Ukrajnába megy. Keresztül kasul vándorolja annak végtelen síkjait. Testi ereje azonban nem sokáig bírja. Megbetegszik és 1861-hen Szentpéterváron, az „idegenek közt” hal meg, szomorú elhagyatottságban.

Sevsenko nagy volt a költészet minden területén. Mégis egy félévszázadon keresztül elhallgatták és elfojtották írásait. Amikor francia, német, angol meg más nyelveken már utat talált a világirodalomba, Oroszországból még mindig száműzte az a rendszer, amely életében tíz hosszú esztendőn keresztül egyik tömlöcből a másikba vetette. Csak az ukrán népnek általa megjósolt felszabadulása után került az őt megillető helyre. Művei ma sok millió példányban forognak közkezen az új Oroszország népeinek egy sor nyelvére lefordítva.

Nagy szolgálatot tenne kulturánknak az, aki hivatott tollal a magyar olvasóközönség számára is hozzáférhetővé tenné alkotásait. (—cs—y)

GAZDASÁG ÉS POLITIKA

VILÁGPOLITIKAI VÁLTOZATOK

Az olvasót, aki figyelemmel követi a világpolitika fejleményeit, nem fárasztjuk a részletek tömegével. Csupán utalni kívánunk e rovatban sorozatosan megjelent írásainkra, amelyeknek feltételezett ismerete atvezet mai fejtegetésinkhez.

Azzal zártuk a májusi számban, hogy Olaszország győzelmes abesz-zin hadjáratát a nyugati nagyhatalmak habozó, felemás magatartása tette lehetővé. Megállapítottuk azt is, hogy a népszövetségi szankciós eljárás csődöt mondott, mivel a rendszabályokat erélytelenül, tökéletlenül alkalmazták. Ebből azt a felismerést vontuk le, hogy nem a Népszövetségét kell elvetnünk, hanem eddigi gyakorlatát, amely nem volt képes elejét venni a támadó háborújának, s alkalmazott szankcióiban sem volt egyértelmű és hatékony. Ugyanezek a felismerések és tanulságok juttottak most kifejezésre Leon Blum, Eden és Litvinov genfi megnyilatkozásaiban. Mindhárman *egyöntetűen* leszögezik, hogy a népszövetségi szankciós-politika késedelmes és hiányos alkalmazása következtében juttott kátyuba, s ennek következményeként, nem a Népszövetség hatáskörének megszükitését ajánlják, hanem ellenkezőleg, a népszövetségi biztonsági rendszer, a szankciók kiépítésének és hiánytalan működésének új rendjét. Blum és Litvinov hangoztatják, hogy elejét kell venni hatékony eljárások megszervezésével minden támadó ~~kedvnek~~ — ugyanezt fe-

jeztük ki pontosan a Korunk 1935. V. számában. Litvinov kiemeli, hogy a gazdasági szankciókat katonáival kell kiegészíteni, s Blum kimondja, a paradoxul hangzó szót, hogy akár a háború árán is biztosítani kell az oszthatatlan európai és világbékét.

Abban a nagy viaskodásban, amit ma a béke és a háború erői egymással folytatnak, a békeerők arcvonalán üdvös eltolódások történnek. Franciaországban a Népfront kormánya újult lendülettel és eltökéltséggel látott hozá a kollektív békerendszer megszervezéséhez. A lavalai politika nyugtalanító ingadozásai és mulasztásai után a Népfront kormánya erőteljesen és meggyőzően tanusította az oszthatatlan béke elvén megvalósítandó általános leszerelés eszméjét. A döntő kifejelések előtt vagyunk, s az arcvonalak egyre élesebben rajzolódnak ki. A Sphynx, Anglia, mintha eszmélni kezdene, s igyekszik megtalálni európai formáját és hangját. A „splendid isolation” hagyományos politikája meggingott. Baldwin kimondja, hogy Anglia határai a Rajnánál kezdődnek, Churchill tudatosítja a német fegyverkezés eszeveszett iramát és fenyegető veszélyét és Eden aláhúzza Genfben Anglia eltökéltségét minden háborús kezdeményezés megfékezésére. Nyilvánvaló, hogy az angol világpolitika változatos szakaszából akar kievickélni. Az impérium utolsó 2 évét a külpolitikai ellentmondások szakadatlan sora jellemzi. Elég a Németországgal szemben tanúsított ingadozó, sokszor felbátorító magatartására utalni. Ez az ingadozás bizonyos fokig Olaszországgal szemben is észlelhető volt. Az angol világbirodalom napjainkban mindenfelől érzékeny, nyugtalanító lökéseket kap, s ennek rezgései megmutatkoznak az angol diplomácia magatartásaiban is. Itt van elsőnek Olaszország előretörése. Anglia megszervezi — a maga módján — a szankciós politikát, ezt tökéletlenül viszi véghez, s most önmaga kezdeményezi Genfben a szankció megszüntetését. Nemcsak tényleges vereséget szenved az olasz terjeszkedéssel, de erkölcsi tekintélycsökkenés is éri. Igaz, Abesszinia annexióját nem ismeri el, ami gyakorlatilag az angol tőke félreállításával egyértelmű az olasz gyarmatosítás műveletében. N. Chamberlain ki is jelenti, hogy Anglia nem hajlandó Itáliának kölcsönt adni. De az olasz hódítás tény, amelynek távolabbi állomási és kihatásai is lehetnek. Az Indiába vezető tengeri utak körül Angliának komoly versenytársa támadt a fasiszta Olaszországban. Mussolini minden bizonykodása, hogy Abesszinia meghódításával immár Itália is kielégített és visszatér a stressai békefrontba — nem talál hitelre. Eden éppen most jelenti ki Genfben, hogy Anglia Földközi tengeri egyezményei a többi hatalmakkal érvényben maradnak. Ennek éle kifejezetten Olaszország ellen irányul. Ugyanakkor a Távolkeleten Japán folytatja terjeszkedését Északkeleten, s láthatóan kinyújtja csápjait Indonesia felé. Nemcsak Kinában szorítja vissza az angol érdekbefolyást, de mindenütt, ahol Anglia érdekei sebezhetőek. A gyarmati népek megmozdulása Egyiptomban, Palesztinában csak fokozza az angol külpolitika bizonytalanságát. Annyi kétségtelen, s ezzel egyre inkább számolnak Londonban is, hogy a mohó imperializmusok előretörése — Japán, Olaszország és Németország — összpontosított támadást jelent az angol világbirodalom épsége ellen. Olaszország előretörése fokozott mértékben szükségessé teszi Anglia számára Franciaország barátságát. Franciaország új kormánya annál inkább is kész az angol-francia együttműködésre, mivel Anglia támogatására számít a német támadással szemben. Az angol-francia közeledéssel párhuzamos az angol-orosz vonatkozások javulása is. A Távolkeleten Japán előretörésével szemben a Szovjetunió a leghatékonyabb fék s Anglia, amelyet legérzékenyebb pontjain találhat a támadókedvű imperializ-

musok előretörése kell, hogy előbb-utóbb megtalálja a Szovjetunióval az összeműködés formáit. Igaz, a Harmadik Birodalom mindent elkövet, hogy az esetleges európai békerendszerből a Szovjetuniót kirekessze s ezzel terjeszkedési terveit kelet felé biztosítsa. De az újabb fejlemények, az angol kérdőív meg nem válaszolása Németország részéről, s a német fegyverkezés riasztó üteme zajlásba hozták Anglia közvéleményét.

Ebbe belejátszik az olasz és német fasiszták incselkedő kacérokodása is. A két fasiszta hatalom, amelyet elsőben az osztrák kérdés állított egymással szembe, feltűnő formákban közeledik egymáshoz. Arról van szó, hogy miként lehetne Ausztriát — az ütköző pontot kettőjük között — egy olyan megoldás felé terelni, amely a két fasiszta hatalom érdekköreinek megfelelné. Ismeretes, hogy Mussolini kész elősegíteni a Habsburgok visszahívását Ausztriába, amivel egyuttal gátat vetne az Anschluss-törekvésnek is.

Ismeretes az is, hogy a Kis Entente a restaurációt casus bellinek tekintí, aminek előrelátható következménye háborús konflagráció volna. Ebben az esetben valamennyi fenekedő háborús készség napvilágra törne, s a német fasiszták is elérkezettnek látná az időt középeurópai terve megvalósítására. Valószínű, hogy Hitler Ausztriáról való lemondása fejében szabad kezet kapna Olaszországtól Csehszlovákia irányában. Erre az olasz politika Magyarország érdekében is hajlandó. Ugyanakkor a két fasiszta hatalom zsarolási mesterkedésektől sem idegenkedik. Mussolini Franciaországra próbál hatni s hangoztatja kétes értékű szándékait a stresai frontba való visszatéréshez, míg Németország Angliától szeretne külön engedményeket kicsikarni s az impériumot a nyugati Locarno helyreállításával lekenyerezve Kelet felé szabad kezet nyerni. Szövevényes, szinte áttekinthetetlenül összefonódott, zegzúgos világpolitikai változatok tanúi vagyunk, s amit érzékelhetően tapasztalunk, annál jelentősebb, ami a kulisszák mögött megy végbe. A nagy fejlődési vonal, a kristályosodási célszövevények egyre megfoghatóbban domborodnak ki. A fasiszta imperializmusok, élén Németországgal, rohamra készülődnek a békemegóvó államokkal szemben. Rómától Varsóig, Bécs és Budapesten keresztül szövődik az imperializmus hálója, amelybe elsősorban a kis nemzeteket akarják megfogni. Kétségtelenül Csehszlovákia a legközvetlenebbül veszélyeztetett zóna. Három imperializmus metszéspontjában fekszik. A csehszlovák köztársaság helyzete annál fenyegetettebb, mivel a rajnai megszállás következtében Németország itt kiépíti védelmi vonalát, s felszabadult erőivel Dél- és Délkeleteurópa felé fordulhat. A német neoperializmus hódító szándékai — béke fogadkozásai ellenére — ma már mindenütt a nyilvánvaló fenyegetés erejével hatnak. A német fasiszták feszülése természetesen a legkisebb ellenállás irányában fog kirobbanni. Ez lehet Danzig, vagy Csehszlovákia. A német imperializmus SZIVÓS eltökéltséggel követi világ-háborús, megfeneklett hatalmi ábrándjait; Ukrajna meghódítását és a Berlin-Bagdad-terv megvalósítását. Schacht balkáni utazása, a kis államoknak a német imperializmus érdekkörébe való behálózási kísérlete ennek a távoli célkitűzésnek a szolgálatában áll. Az imperialista világ-összeesküvés túl a kontinensen, Ázsiára is kiterjed. A Japán-Németország titkos katonai szövetségéről a köztudatba szivárgott feltevések igen valószínűek. Ezzel a világgyujtogatási tervvel szemben egyedül a békeőrző erők egységfrontja lehet hatékony. Anglia magatartása döntő súllyal esik a serpenyőbe. Az angol diplomácia aggasztó ingadozások, kétértelműségek után kezdi felismerni a veszély zónáit. A hitleri külpolitika alapfelfogása — amely a *Mein Kampf*-ban kifejezésre jut —

a német-angol összeműködésre alapozott. Eleinte — úgy látszott — hogy a hitleri terv megvalósítható. Erre vallott a német felfegyverkezési törekvések angol részről megmutatkozó támogatása, valamint az egyoldalú angol-német tengerészeti egyezmény, kivált a versaillesi békeszerződésnek Németország részéről történt megsértése után. (1935. 3. 17. Az általános védkötelezettség bevezetése.) De a tények halmozódtak. Németország megszegte az önként vállalt locarnói szerződést, az angol kérdőívre, a kollektív béke biztosítékokat illetően, 10 hét elteltével sem válaszol, a nyíltan angolelles Olaszországgal gyanúsán paktál, s Távolkeleten Anglia veszedelmes ellenfelével, Japánnal fog össze. Az angol közvélemény és diplomácia kezdi megérteni, hogy a hitlerizmus külpolitikája Angliát csupán eszköznek szánja homályos és mégis átlátszó tervei keresztülviteléhez. Németországot erősíteni egyet jelent Japán és Olaszország erősítésével. Az angol külpolitika az öngyilkosság mesgyéjén tévelygett, amidőn Hitlerrel önbiztosító megjegyzést remélt. A német imperializmussal szemben egyetlen hatékony ellenszer képzelhető el: Anglia, Franciaország és a Szovjetunió, békefrontja, önönmaguk és a világ egyetemes békéjének védelmében. London-Páris-Moszkva — így írtuk a Korunk 1936. 3. számában — a béke tengelye.

Londont a Földközi-tengeren, Afrikában és Távolkeleten közvetlenül fenyegeti a támadás, Nyugateurópában közvetve. Itt a német imperializmus állig felfegyverkezve, a rajnai katonamentes sávot megszállva, kiépíti a maga Hitler-vonalát és ráveti árnyékát a kis Belgiumra, de Franciaországra is. Angliának nem lehet érdeke Németország kontinentális fölénye, ezt még a náciizmussal rokonszenvező angol körök is elismerik. Franciaország eleven érdekei az Angliával való szövetség szoros megszervezését kívánják. A rajnai megszállással Anglia lett Franciaország nyugati oltalmazója, s Franciaországon keresztül a fenyegetett középeurópai kisállamok pátrónusa is. Természetesen viszonzásul Franciaország a Földközi-tengeren hajlandó Anglia javára összeműködni. Franciaország ugyan még kísérletet tesz, hogy Olaszországot visszaszelidítse a stresai arcvonalba, de ugyanakkor Eden tüntetően hallgat Olaszországról. Franciaország természetesen szívesen látná Itália közreműködését, egyrészt a Kis Entente érdekében, másrészt, hogy elreteszelve a német-olasz közeledést. De nem kétséges, hogy a Népfrent kormánya számol az olasz leválással is, és nagyvonalú terve, a London-Páris-Moszkva békefront kiépítésén fáradozik. Itt Angliáé a döntő szó. A Szovjetunió magatartása a kollektív béke és kölcsönös segélynyújtás koncepciójában uttörő és a béke legnagyobb reménysége. Ez az egyetlen járható út. Mind a támadó ellen — a népszövetségi eljárás egyetlen lehetséges mottója. A hitleri jelszó, a „lokalizált” háború, a kétoldali megnehtámadási egyezmények, miként a népszövetségi paktum 10. és 16. szakaszának elejtése, a támadók kockázat nélküli vállalkozását biztosítaná a Népszövetség égisze alatt. Mindenki látja, hogy honnan jön a veszély. Európa szívében egy mindenre elszánt martalóc erkölcsű hatalom támadó háborúra készül. A Harmadik Birodalom 3. évében 190 milliárd cseh koronát fordított fegyverkezésre. Ki ellen? Ki fenyegeti Németországot? Talán kis szomszédai, Csehország, Belgium, Ausztria vagy talán szövetségese, Lengyelország? Talán Franciaország, amellyel szemben Németországot a locarnói szerződés a leghatékonyabban oltalmazta, avagy a Szovjetunió, amely Németországnak ismételen a kölcsönös segélynyújtás egyezményét ajánlotta a Keleti-paktum keretében? A felelet egyértelmű. Németországot senki sem fenyegeti. Viszont a németek félelmes hadifelkészülése — lep-

lezve vagy leplezetlenül — hódító törekvésekre céloz. Itt a veszély. Ez ellen kell összefogni. A világ elhatározó események előtt áll. A háború és béke erői világméretben mérkőznek meg egymással. Az olasz-abesszin háború tanulságai talán végre tudatosítják a támadás közelségét, s a béke megóvásának új, hatékony formáit teremtik meg. Az olasz-abesszin háború felismerései — jóllehet a Népszövetség kudarcát jelentik — végsően, életképes megújulásának kezdetei lehetnek.

Neufeld Béla

VILÁGGAZDASÁGI SZEMLE

Rámutattunk arra a *Korunk* áprilisi számában, hogy ami javulás a hullámvonal lefolyású válságnak akkori állapotában megállapítható volt, az nem a világgazdaság javulása, hanem az egyes országok autárkiájának átmeneti következménye. Az azóta bekövetkezett események csak erősítették mindenütt az önellátás gondolatát, de egyben katasztrófával fenyegető utra tereltek: a nemzetközileg űzött fegyverkezési versenyre gondolunk, amely ma szinte egyetlen rugója, életbentartója a termelésnek és oka a mai látszólagos konjunkturának.

Ennek az egész folyamatnak megindítója a fasiszta Németország volt, amelynek növekvő agresszivitása a közismerten békés államokat (Svájc, Hollandia, Skandináv államok) is arra kényszerítette, hogy kiadásajknak mind nagyobb részét fordítsák (a többi tárca elhanyagolásával) fegyverkezésre. Amint pedig arra már a német gazdasági helyzetet elemző januári cikkünkben rámutattunk, a fegyverkezés kizárólagossága csupán látszatkonjunkturát teremthet: átváltoztat termelő értékeket meddővé, amelyek nem reprodukálják a beléjük fektetett tőkét. Így a fegyverkezés lerombolja a „nemzeti vagyont”, a tőkét pedig — fokról-fokra — hasznot nem hajtó, értéktelen investícióvá változtatja át. Ismételve akkori hasonlatunkat: a Kárpátoknak a Fekete-tengerbe való lehordása a munka tartamára konjunkturát teremt, a munka végeztével azonban az investált tőke és munka mind a vízbe esett. Ezt az elgondolást kell szem előtt tartanunk a mai világgazdasági helyzet vizsgálatánál. A „termelés” növekszik ugyan — de ez a növekedés a fegyverkezési verseny következménye, tőkepusztítás.

Minden konjunkturás országnak ez az alaphibája. Franciaország pl., hogy az egyes országokat sorjába vegyük, azt a látszatot kelti, hogy ott sikerült már tuljutni a válságnak azon a bizonyos sokat emlegetett mélypontján. A Laval-féle kísérlet — az államháztartás egyensúlyba hozása fizetéscsökkentés révén, ami a vásárlóerő csökkentését és így a válság kimélyülését vonja maga után — helyet adott ugyan a Flandin-féle kísérletnek, amelyet az utána jövő kormány is folytatott: megtartani a Laval-i deflációt, de ennek hatását ellensúlyozni a francia jegybank kihasználatlan hitelforrásainak igénybevételével. Amint így, a Flandin-i elgondolás szerint, az állami kiadások termelés-csökkentő volta rontott volna, azt ellensúlyozhatná a hitelélet megélénkülésének termelés-növelő hatása. Ez a terv azonban kivitele során azért bizonyult illuzórikusnak, mert a hadikiadások egyre növekvő aránya veszélyezteti az államháztartás egyensúlyát, valamint a francia frank biztonságát. Léon Blum hír szerint egyelőre feladja — amerikai mintára — az államháztartás egyensúlyának elvét, de meg akarja védeni a francia frankot, ezzel sok kispolgár megtakarított tőkéjét. E sorok írásakor még nem lehet itéletet mondani a Blum-kormány gazdasági programjáról, illetve annak hatásáról. De a francia frank árfolyamingadozása, az arany me- nekülése Franciaországból, máris megmutatja a szociáldemokrata elgondolásnak két, egymással merőben ellentétes irányzatát: az egyik a tö-

megek életrivójának emelése, magasabb bér és rövidebb munkaidő révén. (Ha az eladási árakat a kormány a régi nivón tudja majd tartani, úgy ez a vívmány a profit nagymérvű csökkenéséhez, esetleg a versenyképtelen üzemek bezárásához vezet majd.) A másik evvel ellentétes iránynak Blum gazdasági programjában adott kifejezést, amikor a gazdasági élet talpraállítását ígérte meg, ami a francia nagyipar és bankokrácia bizalmát váltotta ki, valamint Blum frankmentő akciójának általában loyális támogatását a bankok részéről. Egyéb tényezők között a Blum-kormány még ismeretlen méretű fegyverkezési programja is szerepet fog a közel jövőben játszani a francia termelés sorsának kialakulásánál.

Az angol termelés gyökereiben hasonló nehézségek előtt áll. Anglia, amely 1932 óta, az ottawai egyezmény következtében, bezárta kapuit a külföldi áruk előtt (I. a Korunk februári számát), az azóta eltelt évek során olcsó kamat mellett bocsátotta rendelkezésre óriási tőkéit az önellátás jegyében felépülő és modernizálódó angol iparnak, építkezésnek. De a fegyverkezési szükséglet következtében felemelték az adókat, ami csökkenti a termelés profitját, kisebbiti a tömegfogyasztást, megdrágítja a kamatot, ami pedig alapfeltétele volt a belföldi konjunkturának. Már a látszatkonjunktura java virágzásában is hangzottak előrejelző angol közgazdászok, hogy nem lehet az a konjunktura hosszú életű, amely csupán a belföldre támaszkodik, a nemzeti kereskedelem kizárásával. A most életbeléptetett magas adók és emelkedő kamatlábak mellett érthető, hogy Angliában mindinkább növekvő aggodalommal szemlélik a jövőt.

Pedig a nemzetközi kereskedelem továbbra is csökken, fokozódik az egyes államok gazdasági elzárkózása. Lengyelország és Spanyolország is csatlakoztak azokhoz az államokhoz, amelyek a szigorú devizaellenőrzés alapján állanak és megnehezítik a tőke és árú szabad forgalmát. Anglia május közepén — a francia frank válságára való tekintettel — aranyérme vásárlási korlátozásokat vezetett be, Franciaország jelenleg szándékszik devizakorlátozásokat bevezetni, az U. S. A. pedig nemrég léptetett életbe a japán dumping ellen jelentékeny vámemeléseket. Így a tőkés termelési terület egyre szűkül — pontosabban szólva: szűkül az feladási terület. Ezért a vezető kapitalista nagyhatalmak éles versenyre léptek egy félgymarmati terület gazdasági birásáért: Kináért folyik ma a harc az U. S. A., Anglia és Japán közt, egyelőre csupán gazdasági és valutapolitikai fegyverekkel. Ismeretes, hogy Japán rendszeresen csempészi be áruit Észak-Kinába, az U. S. A. és Anglia nagy bosszuságára. Eleinte ugyan el-elfogott a kínai karhatalom egy-egy japán csempészbandát vagy csempészhajót. Azonban Japán, hivatkozva a békeszerződések azon szakaszára, mely megtiltja a szóbanforgó területeken fegyveres kínai erők tartását, kényszerítette Kinát a csempészek kiadására, sőt bocsánatkérésre is. Kína tehetetlenségét kihasználva Japán nemrégiben Kína belügyeibe való beavatkozásra jelentette be igényét azon a címen, hogy Kína nem képes „a csempészet” ellen védekezni. „A csempészeit” konkrétan — japán csempészet. (Nyilvánvaló: az európai diplomácia nem panaszkodhat, hogy a japán tanítvány tehetségtelen.) Egyidejűleg azonban a másik két nagyhatalom pénzügyi uton igyekszik Kinát megkaparintani. Tavaly ősszel Kína letért az ezüst valutáról, ami az angol pénzügyi politika következménye volt. (Az angol kormány pénzügyi tanácsadója, Sir Frederick Leith-Ross, éppen akkor időzött Kinában.) Válaszul erre az U. S. A. magas árakon kezdett Kinától ezüstöt vásárolni, ami — a reális árakon felül lévén — arra mutatott, hogy

Roosevelt az U. S. A. adófizető polgárságát súlyosan megterheli a jövő haszon reményében. Ugy látszik jelenleg, hogy az áldozat kezdi meghozni hasznát: az új kínai valutatörvény az Egyesült Államokéhoz idomulva előírja, hogy az összfedezetnek legalább 25%-a ezüst legyen. Roosevelt tehát valutapolitikailag akarja — összhangolt valuták révén — Kinát az U. S. A.-hoz kapcsolni, hogy így éppen olyan gazdasági kapcsolatokra tegyen szert, mint pl. — európai hasonlittal élve — Anglia kapcsolata a sterlingblokkhoz tartozó skandináv országokkal. A három imperialista hatalom versengése Kináért annál érthetőbb, mert Kína valutája ma stabil (100 shanghai-dollár egyenlő 29.50 U. S. A. dollár), a múlt évi valutareform óta a kínai külkereskedelem — 60 év óta először — ismét aktív, belső gazdasági élete fellendült. Mindezek következtében szó van egy nagy kölcsönről, amit az U. S. A. nyújt Kinának.

Ha egyéb nem, úgy Rooseveltnek ma még csak költséges befektetést jelentő kínai politikája eléggé bizonyítaná, hogy a roosevelti reformoknak nem sikerült az U. S. A.-t a válságból kirántani. A munkanélküliek száma hivatalosan 10 millió, mások szerint még több. Az államkincstár helyzete továbbra is problematikus, a költségvetés deficittel zárul. Az U. S. A. törvényhozása — Roosevelt minden tiltakozása ellenére — megszavazta a hadviselteknek járó kártalanítást. Ennek a 2 milliárd dollárnak előteremtése újabb kincstári kölcsönök, bonok kibocsátását teszi szükségessé, ami csak növelni fogja a Korunk utolsó számában ismertett veszélyes pénzbőséget. A helyzet betegségének jellemző tünete, hogy a katasztrófális pénzbőség következtében a kölcsönkibocsátó pénzügyintézetek versengenek a kibocsátás elnyeréséért, vagyis az ezzel járó jutalékért. Ugyancsak az egészségtelen pénzbőség megnyilvánulása, hogy egy-egy kölcsönön úgy kapnak a befektetők, hogy annak árfolyamát rövid idő alatt irreális magasságokba tornásszák fel — de likvidálás esetén a kurzusok reális értékükre zuhannak le, a befektető kisemberek nagy veszteségére. Amíg Európában nyílt vagy burkolt kényszerrel kell az államkölcsönöket a közönségre erőltetni, addig az U. S. A. pénzügyintézei úgy versengenek a kölcsöncimletekért (pénzükhelyezéséért), hogy ujabban már megszárták az egyes pénzügyintézetekre — tőkék arányában — jutó kölcsöncimletek mennyiségét. Ez a pénzügyi felfúvódottság élénken emlékeztet az 1929-i válság előtti időkre. — Egyébként a vita Roosevelt és a gazdasági körök közt tovább tart. A New Deal ugyan számos bírói ítélet során megsemmisült, a Blue Eagle plakátjait beszédték, ide tudott dolog, hogy a Kék Sas szelleme továbbra is a Fehér Ház fölött lebeg: Roosevelt más uton-módon vissza akarja csempészni az U. S. A. törvényhozásába és gazdasági életébe a New Deal. A tőkésosztály a vásárlóképesség növelését tömegfogyasztással és olcsó árral akarja elérni, alacsony munkabérekkel és az állami beavatkozás tökéletes beszüntetésével. Ezzel szemben R. a vásárlóképesség emelését állandó árak és a megfelelően magas munkabérek állami beavatkozás révén való stabilizálásával akarja kivívni. Lényegében persze mindkét törekvés reformista és így a válság gyökeréig nem ér le.

Amíg így a világ imperialista nagyhatalmai egyik sikertelen kísérlet után a másik zsákutcát vélik a kivezető utnak, addig az a két fasiszta állam, amelynek politikája az utóbbi hónapokban végzettszerűen determinálja az egész világ politikáját és gazdaságát, megy tovább a maga útján. Mussolini győzött, Abesszinia ma Itáliáé. De már az afrikai hadjárat előtt kritikus volt az olasz kincstár helyzete, amely bevételeinek harmadrészét adósságszolgálatra — kamat és tőketörlesztés — volt kénytelen fordítani. Azóta a helyzet rosszabbodott, amit élénken igazol

a lira-kurzus leromlása. Nem lehet ugyan tudni, hogy mennyi aranya van ma az olasz jegybanknak, sem azt, hogy mennyibe került a háború Olaszországnak, mert Mussolini a háború kezdete óta nem bocsájt ki gazdasági statisztikát. De bizonyos, hogy a háború óriási pénzáldozatait a közvetlen jövő nem fogja jóvátenni. Ellenkezőleg, hosszú időnek kell még ahhoz eltelnie, hogy Abesszínia — állítólagos természeti kincseinek kiaknázása révén — bevételt jelenthessen Itáliának. Ezek és évtizedek során az „Abesszin Császárság” az olasz budget kiadás-oldalán fog szerepelni, talajjavítással, ut- és vasutépítéssel, „pacifikálási” költségekkel. Mindezt a kiadást csak adókból lehet kiprészélni, tehát a tömegek további Verelendung-ja révén, amit a gyarmati háborúkkal járó szankciók nagyban növelték. Mert a szankciók következtében számos addig importált nyersanyagot belföldön állítanak elő, a természetes nyersanyagok ára felett. Az árkülönbséget a fogyasztó saját bőrén érzi. A szankcióknak küszöbön álló megszüntetése esetén pedig ott állnak majd használatlanul a nyersanyagelőállító üzemek, mind megannyi élő példa a német szó illusztrálására: Fehlinvestition — helytelen tőkebefektetés.

De legyünk igazságosak és ismerjük el, hogy a helytelen tőkebefektetésben ma a hitlerista Németország vezet. A termelést ott csupán az állami rendelések (magyarán: fegyverkezési megrendelések) tartják életben. Németországban 32 iparágra hirdettek ki nemrég beruházási tilalmat, ugyanakkor, amikor a szintetikus és drága nyersanyagok gyártásához szükséges investíciókat kényszerrel szerzi meg a német állam a magánipartól. És, mint aki kétségbeesetten védekezik a saját maga által felismert igazsággal szemben, olyan elkeseredetten jelentek meg májusban német cikkek: nem igaz, hogy mi népünk munkáját és vagyonát terméketlen piramis-építésben pocsékoljuk el. A hadikiadásokon kívül egyre növekszik — a közgazdász *dr. Schaeht* nagy bosszuságára — a terméketlen pártorganizációk száma. Az óriási bürokrata pártapparátus, a titkosrendőrség, propaganda, nemesi rendek tenyésztése, stb. politikai okokból szükséges meddő kiadások, amelyek a fegyverkezésre fordítható pénzüsségeket csökkentik. A náci-párt és *Dr. Schaeht* közti ellenszenv olyan erős, hogy Hitler kénytelen volt — forma szerint — *Goeringet* megtenni a devizaügyek teljhatalmu biztosává, evvel *Schachtot* a pártigylőlettől megvédeni és *Schacht* tevékenységét takarni. De ettől nem javult meg a német birodalom devizahelyzete. A két év óta tartó transzfermoratórium — a külföldi fizetések önkényes megszüntetése, illetve redukálása — sem hozta meg a várt eredményt. Igaz, hogy ennek következtében 1 milliárd RM. értékű deviza helyett csupán ennek negyedét utalták át. De az áruval fizető Németországtól a külföldi nyersanyagszállítók 50%-kal magasabb árakat követelnek — és kapnak is —, mint készpénzfizetés esetén. Amellett a számos clearing-szerződés következtében Németország csak kivitelének egy tizedét kapja meg devizában, a többit áruban. Pedig devizákra a Harmadik Birodalomnak szüksége van, hogy fegyverkezéséhez a nyersanyagot megszerezze. Jellemző a német devizahiányra, hogy Németország a Keletporoszországba menő árukat most már nem a baráti viszonyban lévő Lengyelország területén át szállítja (lengyel korridor), hanem vizen, hajón, mert nem képes a vasuti fuvardíjhoz szükséges zlotyi-mennyiséget megfizetni. A devizahiány az oka a szubvencionált német dumpingnek. De amíg Németország áruit önköltség alatt, a belföldi fogyasztók zsebébe megterhelve, szállítja külföldre, addig egyrészt mindig kevesebbet kap exportjáért, másrészt mindig többet kell, hogy fizessen importjáért. *Dr. Schaeht* balkáni utjának is egy a célja, növelni a német kivitelt, — ha még olyan elkó-

tyavetyéléssel is, de devizákat szerezni a fegyverkezéshez.

A látszólagos konjunktura mögött a mai gazdasági rend főbb országai ilyen problémákkal küzdenek. Valójában a mai konjunktura tiszavirágélete következik a konjunktura természetéből: a **kollektív öngyilkossághoz** szükséges eszközök konjunktúrája ez. De mi történik majd, ha a gyártott áruk használatára kerül a sor? *Ádám Elek*

V I L Á G S Z E M L E

Annak a konfliktusnak, amely 1935 október 3.-án az olaszok részéről a Mareb folyó átlépésével vette kezdetét, első fejezete lezáródott. Abesszinia olasz megszállás alá került, az a világhatalmi küzdelem azonban, mely ezzel a ténnyel lappangó formájából nyílt alakot öltött, nem csitult el, sőt ellenkezőleg, napról-napra jobban élesedik. Ma már a legelfogultabb polgári teoretikusok is feladták a „szervezett kapitalizmus” elméletét, a reformisták e vesszőparipáját, mely másfél évtizede megmérgezte az elsősorban érdekelteket. A polgárság a spengleri „fehér bestia” gyakorlatát teszi magáévá, anélkül, hogy az utválasztás belső meghatározójával tisztában lenne és a dolgozó emberiség feladata, hogy széles fronton összefogva visszarántsa a világot annak a szakadéknak széléről, mely felé a fasizmus taszítja.

A küzdelem egyik színtere a Földközi-tenger. Az olasz imperializmus számára az aethiop hódítás után életkérdés, hogy Angliával egyenrangú tengeri hatalommá váljon a Középtenger keleti felén, viszont Anglia nem tűrheti az olasz megerősödést az India felé vezető úton még akkor sem, ha ma a modern közlekedés korában a Jöreményfok körülhajózása már nem jelenti a régi idők kényelmetlenségét. Mert a Földközi-tenger bírása a brit birodalom keleti hatalmának bázisa, melynek jelentősége a háború óta a Közel-Kelet-India-Keletafrika egység kialakulásával erősen megnövekedett és kettőzötten fontos a mohamedán ébredés korában. A Földközi-tenger uralásáért folyó vetélkedés fejezete a Dardanella-konferencia is. Napoleon kora óta volt állandó célja a brit tengeri politikának a Dardanellák katonai lezárása és így az orosz Fekete-tengeri flottának a Földközi-tengertől való elzárása. Az olasz hatalom megerősödése, a Dodekanézosz szigetsorozat megerősítése, megváltoztatta az angol felfogást és több, mint 100 év óta először állnak közös állásponton e tekintetben angolok, törökök és oroszok. Nagy Britanniának szüksége van az olaszellenes Balkán-szövetségre és bele fog menni a Dardanellák megerősítésébe (minthogy támadóként elsősorban az olasz jön tekintetbe), de abba is, hogy ezzel szemben a török-orosz flotta szabadon közlekedhessen az erődvonalon át a Fekete- és a Földközi-tenger között. Ez a politika az angol-francia-orosz összeműködés új vonalának is megfelel.

Az olaszok a kudarcért Albániában kárpótolják magukat. Nem kevesebb, mint kilenc szerződés jött létre nemrég az olasz és az albán kormányok között. Itália újra átvállalja az albán államdeficitet; és új kölcsönöket folyósít a két év előtti „haragszom rád” után. Viszont a hivatalos olasz petroléum-központ, az A. G. I. P.-nak Albánia részére történő petroléumtermelési illetékeinek kifizetése óvadékképpen Itália felügyelete alá kerül. Az egyik szerződés még Durazzo kikötőjének

kiépítését is előírja. Itália tehát egyre jobban kiépíti hidfőjét a Balkánon...

Angliát a Földközi-tengeri párviadalban dominiumai is támogatják. Ezek között figyelemre méltó Irország magatartása. Február 18.án ért véget az 1932 óta tartó kereskedelmi háború az anyaországgal, mely 1935 januárjáig, az első kereskedelmi egyezményig közel felére csökkentette Irország és Anglia közt a kereskedelem értékét. Az új kereskedelmi egyezmény értelmében az Angliából érkező ipartermékek vámja 10%-kal lett kisebb, viszont Anglia mezőgazdasági (állati) termékek kedvezőbb átvételére kötelezte magát. A gazdasági sikerrel együtt De Valera politikailag is fokozatosan függetleníti országát. Önmaga eltörlésére kényszerítette az angolbarát szenátust és az ősszel a királyi kormányzó méltóság is meg fog szünni, vagyis azontúl maga Irország fogja választani az államfőt, aki nem tesz többé esküt az angol királyra. De Valera reformjait keveseli a régi, illegális I. R. A. vagyis az „Ir köztársasági hadsereg”, melynek terrorcselekedetei ellen (pl. Sommerville tengernagy meggyilkolása áprilisban) az ir kormány most erélyes eszközökhöz folyamodik.

Az ir kormány külpolitikailag tehát a brit kormány mögött áll (légi kikötőt is átengedte az angol hadügyminisztériumnak), ugyanígy Ausztrália (mely Japán ellen védekezik), Új-Zéland, Kanada, Dél-Afrika is. A Délafrikai Unio volt az összes dominiumok között az, amely legjobban ellenezte a szankciók megszüntetését. A Hertzog kormány ellen-szenvvel veszi az olaszok keletafrikai hatalmának megalapozását, de a fasiszta német-olasz szövetségtől is fél. A Dél-Nyugat-Afrikai mandátum terület (azelőtt német birtok) bekebelezési lehetőségét tanulmányozó bizottság kimondta, hogy nem lát jogi akadályt a bekebelezést illetően, de ennek célirányossága kétséges, mert a német politikai csoport a területén egy külföldi hatalom vezetése alatt áll. Smuts tábornok már repülőgépanyahajók támadásának rémét festi a falra és így érthető, ha az Unio ugyancsak erőteljes fegyverkezésre tért át. Sir Oswald Pirow hadügyminiszter egy fegyverkezési „ötéves tervet” dolgozott ki, mely egy 15.000 főnyi állandó hadsereg mellé egy 40.000-es létszámú terv ritoriális hadsereg és egy 90.000 tagú lövész-szervezet felállítását is célozza, megfelelő nagyságú légiflottával. Hadikikötőként) Simonstown kiépítését határozták el, Captown mellett.

Az egykor erősen pacifista hajlandóságú dominiumok bekapcsolódása a brit fegyverkezési versenybe oly tünet, melynek mása kontinensünkön is megtalálható. Pl. Svédországban a szociáldemokrata *Per Albin Hanson* kormánya a német veszély hatása alatt ugyancsak a haderő fejlesztésének útjára lépett, de a polgári pártok ellenszegültek a vezérlet decentralizációjának és az ipari mozgósítás kereteit is szűknek találták. A parasztpárt támogatásától megfosztva Hanson a drágasági nyugdíj-pótlék kérdését választotta lemondásra, mire — először — a parasztpárt maga vette át a kormányt, *Pehrson-Bramstorp* vezetése alatt. Az elkövetkező parlamenti választások ez évben valószínűleg megfogják hozni az alsóház abszolút szociálista többségét és könnyen lehetséges, hogy az egyidejű finn választások, valamint a norvég storthing-választások és a dán pótválasztások valóra váltják a polgárság aggodalmát a „vörös Skandináviáról”. Finnország, mely politikailag Németországra, gazdaságilag Angliára támaszkodik, rövidesen dönteni kénytelen, hogy csatlakozik-e a skandináv államok hagyományos angol orientációjához, melyre a Baltikum államai is biztatják. Tény, hogy Hackzell külügyminiszter már cáfolni volt kénytelen a német re-

pülötterek hírét és azt is kijelentette, hogy állama nem törekszik a dorpai békében a Szovjet-Unió kötelékén belül maradt Kelet-Karélia elfoglalására.

A Baltikumban különben is erős erjedés figyelhető meg. Litvániában most folytak le a parlamenti választások, melyen jelöltek csak a kormányt állíthatott. Természetesen „győzött” a kormány, de figyelemre méltó, hogy a választóknak csak a fele szavazott, sőt a Memel vidéken csak egynegyede. Nem sokkal a „választások” után, egy agyonlőtt munkás temetése kapcsán tüntetésre, barrikádharcokra és ostromállapotra került a sor Kaunas-uccáin — 10 évi diktatura után.

Lengyelországban az új miniszterelnök, Skladkovszky-Slavojev tábornok első beszédében a belső rend fenntartására tett ígéretet. Ennek megfelelően balról tömeges elfogatásokat eszközölt. Egyidejűleg a bíróság súlyos ítéleteket hozott a kattowitzi náci-percben, a lebergi ukrán-perben, valamint a radomi kerület pogromja ügyében. A rend helyreállítása után pedig az antiszemita nemzetidemokrata párt helyi elnöke elfoglalta a kis Myslevice városát és pogromot rendezett.

Miképp' a belső rend terén sincs Skladkovskynak 100%-os sikere, úgy nem sok eredményt mutatnak fel gazdaságpolitikai intézkedései sem. A lakosság háromötödét eltartó 3 millió parasztgazdaság krónikus insége, az állattenyésztés elősegítése ellenére is keveset javul. A munkanélküliség, egy 4 éves terv keretében, közmunkákkal akar segíteni a kormány és a régi moratóriuma mellett új amerikai kölcsönt szeretett volna szerezni, minek meghiusulása következtében kénytelen volt bezüntetni a 3.3 milliárdnyi külföldi adósság törlesztését. A külpolitikai vonalvezetés megoldatlanul hagyja a csehekkel egyre jobban elmérgesedő helyzetet. Sikert csak Danziggal szemben mutathat fel a kormány, melynek nemzetiszocialista szenátusa bocsánatot kért lengyel állampolgárok bántalmazása miatt.

Belgiumban a parlamenti és megyei választások után, melyben a szociáldemokraták megtartották helyeiket, míg a jobboldal (a flamand nacionalisták és a „Rex”), valamint a baloldal nyertek, ismét Van Zeeland alakított kabinettet, a szociáldemokraták támogatásával. A franciaországi győztes sztrájk hatása alatt Belgiumon is sztrájkhullám futott végig, mely ugyancsak meghozta az eredményt. Csak, aki a belga munkásság vigasztalan helyzetét ismeri, (pl. 3-4 gyermekes bányászok 24-30 frankos bére váltásként) tudja felbecsülni a munkaidőcsökkentés, a fizetett szabadság, a bérminimálás és szervezkedési szabadság terén elért eredményeket. A sztrájk alatt gyakorlatilag teremtődött meg az egységfront. A vallon kerületekben erős „Rex”-fasiszták, a németbarát „Dinaso”, a flamand nacionalisták, Eupen-Malmedy német vidékének lakossága erős politikai harcra készül a Van Zeeland kormány ellen, úgy, hogy a munkásság e tekintetben új erőpróbák előtt áll, mialatt a vámuunióban levő Luxemburg is új gazdasági egyezményt követel ipara védelmére Belgiumtól.

Hollandiában az erősen járadékos jellegű állam hosszú idők óta SZÍVÓS harcot folytat aranyvalútája fentartásáért és új nemzetközi rohamot sikerült visszaverni a forint ellen. Az erős középosztály azonban egyre súlyosabban érzi a munkásságot külön is sújtó, deflációs kísérőjelenségű válságot. A középosztályt próbálja a horogkeresztes karakterű, A. A. Mussert vezetése alatt álló nemzetiszocialista mozgalom (N. S. B.) magának megnyerni, amellyel azonban a baloldalon kívül az erős katolicizmus is szembeszáll. Mussert, Geelkeren és Van Duyl nácivezérek híveit a katolikus papság egyházi átokkal fenyegette meg, ami

nagy akadálya a mozgalom terjedésének. A nácimozgalom Svájcban is hanyatlóban van, ahol a politikai harcok főleg a hadsereg kiépítése körül folynak. A svájci szociáldemokrácia balszárnya meglepetésszerűen leszavazta a pártvezetőséget a hadihitelek felemelésének kérdésében, amivel a regresszióval kacérkodó államvezetés ellen akart demonstrálni. A svájci munkásság tömörülésének erős bizonyítéka volt pl. az annettei kirándulás, amikor Nicole vezetésével Genf és környékének egész munkássága és a kispolgárság nagyrésze vonult a szomszédos Franciaországba, hogy az államtanács által népgyűlési beszédben megakadályozott Jouhaux-t és társait meghallgassa.

Spanyolországban a Népfront által még támogatott Casares Quiroga kormány, mely a „köztársasági bal” (Marcelino Domingo), a „köztársasági unió” (Martinez Berrio) és a „katalán bal”-ból áll — zsákuccába jutott. E polgári pártok osztályhelyzetüktől determinálva jóformán még semmit sem cselekedtek választási ígéreteik beváltására. A munkásság a sztrájkok özönével iparkodik társadalmi helyzetén változtatni, míg a nyomorgó parasztság légiója önkéntes, anarchikus jellegű birtokfelosztásokkal, óriási méretű földmunkássztrájkokkal támad a régi gazdasági rend ellen. A vállalatok kizárásokkal felelnek, vidéken pedig a karhatalom beavatkozása véres eseményekhez vezet, mint pl. Jesteben, ahol az erdőirtani kezdő parasztokból a „Guardia Civil” huszat agyonlőtt. A kormány a nem nagy jelentőségű „spanyol phalanx” feloszlásával, a hitoktatás megszüntetésével és egyéb teátrális intézkedésekkel tér ki a problémák gyökeres megoldása elől, mialatt a „fronte popular” hajtómotorja, a munkásság gárdák felállításába kezd. A munkásságon belül is harc folyik. A régi vetélkedés a szocialista „Union General de Trabajadores” és az anarchista „Confederation Nacional del Trabajo” szakszervezetek közt most betetőződött azzal a küzdelemmel, mely a szocialista párton belül játszódik le a jobb- és balszárny között. A jobbszárnynak (Indalecio Prieto) sikerült a juniusi pártkongresszust októberre halasztani, mire a balszárny (Largo Caballero) rendkívüli pártkongresszust hívott össze, melyen azonban 10.000:2.000 arányban vereséget szenvedett. A szocialista párt tovább támogatja a kormányt, melynek tehetetlenségét Gil Roblesék kihasználva, a cortezben támadásba mennek át.

A spanyol forradalom válságával egyidejűleg Latin-Amerika nemzeti öntudatosodása előrehalad. Az U. S. A. hegemonia alól kiszabaduló Dél- és Közép-Amerikai államok élénk figyelemmel kísérik az abessziniai konfliktus fejleményeit, mert maguk is érdekelve vannak a népszövetségi egyezmény 10. szakaszának, (mely a tagállamok területi integritását és politikai függetlenségét garantálja) sérthetlenségében és amelynek mintájára készült Rio de Janeiro-i egyezményt a Népszövetségen kívül álló U. S. A. és Brazília is aláírták. A latinamerikai államok élén e tekintetben Argentína halad, mely az U. S. A. ellenében ép' ezért tért vissza 1933-ban a Népszövetségbe. Saavedra Lamas külügyminiszter tehát a latinamerikai országok kilépésével fenyeget arra az esetre, ha a Népszövetség Abesszinia annexióját elismerné. Guatemalának, Hondurasnak és Nicaraguának már elég a terület tehetetlenségéből és kilépésüket jelentették be. Mialatt Argentínában a belső pártharcok mellett a külföldi tőke hatalma ellen is erős agitáció folyik a november 7.-re felmondott angol kereskedelmi szerződés kapcsán, azalatt Brazília, ahol tavaly leverték a nagy felkelést s ahol azóta a Plinjo Salgados által vezetett fasiszta mozgalom egyre jobban elharapózik, kedvező feltételeket kínál a külföldi tőkének, hogy beédesgesse. A könnyű ipar gyors fejlődése új be-

fektetéseket kíván, de profitszomjuk ellenére a nagy pénzpiacok haboznak, mert a reakciós rendszer kritikátlan gazdálkodása még a már redukált adósság további törlesztését is kétségessé teszi. Szemben a brazil reakcióval Chileben a baloldali pártok vannak offenzívában. 1932-ben a nagy felkelés összeomlása után a radikális párti reneget Alessandri vette át az elnökséget a konzervatívok élén. Uralma Chile egyetlen problémáját (idegen tőke megrendszabályozása, Népszövetség, agrárkérdés, munkabérek, stb.) nem tudta megoldani és a felemási sztrájkhullám, majd a santiagói katonai puccskísérlet után a radikálisok egy a szélsőbaloldalig kiterjedő „népfrontot” szerveztek ellene, hogy a becsületes parlamentarizmust megteremtsék és hozzájáruljanak a társadalmi bajok orvoslásához. A munkásság emberhez méltó életet követel a konzervatívok rezsimje helyett, mely ugyan kielégíti a külföldi tőkét, de félállati sorban hagyja saját pionjait. Chile északi szomszédja, Bolivia forradalmi kormánya már hozzálátott a külföldi tőke (petróleum) uralmának megnyirbálásához és az indián lázongás kivivta, hogy a belföldi ipar s kereskedelem elsősorban benszülötteket alkalmazzon. Természetesen az országot uraló öntőke elleni akció már nehezebb, az indiánok azonban már nem hajlandók visszatérni az ónbányákba, úgy, hogy a kormány a 20.000 főre becsült katonaszökevényeknek ajánl amnesztiát az ónbányába való visszatérés esetén. Az ónipar e szünetelését s az ezt követő gazdasági zökkenőt akarta kihasználni Saavadra volt elnök reakciós összeesküvése, de sikertelenül, úgy hogy Aricaba kellett menekülnie. Venezuelában a Gomez diktátor örökébe ülő Eleazar Lopez Contreras tábornok, az agg deszpota volt hadügyminisztere kénytelen visszaadni a városok autonómiáját, enyhíteni a bírói kegyetlenségeken és helyreállítani a munkások szervezkedési szabadságát. A diktatura leépítése azonban lassan halad és ezért júniusban az egész országra kiterjedő általános sztrájk adott nyomatékot a munkásság követeléseinek. A Maracaiboi petróleumvidéket megbénító sztrájk (Venezuela petróleumtermelése tavaly 22.2 millió tonnával világsorrendben a harmadik helyen állt) komoly figyelmeztetés Contrerasnak.

Említésre méltó a német fasiszmus kísérlete Közép-Amerika befolyásolására. Náciizű puccsot hajtott végre Nicaraguában Anastasio Somoza tábornok hadseregfőparancsnok a fasiszta „kékingesek” segítségével a liberális Sacasa elnök ellen. De a konzervatívok ifjusági szervezete szemben áll a Sandino-féle szabadságharcot elfojtó Somozával és a jobboldal belső huzavonája miatt az elnöki szék betöltése kitolódott. Az önértzet fejlődésének érdekes tüneteként regisztrálandó még Stenio Vincente Haiti-i elnök és Trujillo San-Domingói diktátornak a Nobel-díjért való együttes kérése azon az alapon, hogy véget vetettek államaik évtizedes határviszályainak. E némileg operettjellegű négerköztársaságok ily jelentkezése még egy évtized előtt is elképzelhetetlen lett volna, s csak az U. S. A. Csendes óceán felé való orientálódásával magyarázható.

A Csendes Óceánon újra feszült a helyzet. Japánban Koki Hirota kormánya szikrányit sem váltott be az ígéretekből, melyet a február 26.-i katonai felkelés után tett. A „pozitív” külpolitika nem igen mutatkozik Kínában, mert északon csak az „autonóm” területek belső rendezése folyik. Ehelyett inkább Fukien felé tekint a külügyminisztérium, vagyis Formosa szomszédságára, ami első tünete a tengerészeti párt megerősödésének. A tengerészeti párt keze van benn az Ausztráliával kitört vámháborúban is. A kínai gyapotföldeket megszerezni kívánó Japán vámmal sújtotta az ausztráliai textilnyersanyagokat, mire Ausztrália engedett az anyaország régi kérésének és vámkedvezményt adott az

angol textilárúknak. Japán az ausztráliai gyapot és gyapjú vámjának felemelésével felelt, ugyanakkor az U. S. A.-val is kitört a vámháború, de az U. S. A. az ausztráliai árut is retorziós felemelt vámmal sújtja, ami feltűnő az egyébként erős barátság mellett. Japán tehát ismét hátat fordít az ázsiai kontinensnek, de alig valószínű, hogy lesz ideje még a tervezett ugrást a Déli-tenger felé megvalósítani. A monopoltörke megrendszabályozását a jövő évre halasztották és helyette új adóemeléseket hajtottak végre, ami újabb belső robbanáshoz vezet, különösen, hogy a hadsereg még mindig kevesli a rája fordított milliókat és az is ingerli, hogy Terauchi hadügyminiszter megerősítette Aizava alezredesnek, ki tavaly Nagata bürokrata tábornokot halálra szabdalta, halálos ítéletét. Az U. S. A.-val való feszültséget pekingi amerikaiak bántalmazása s a sanfranciskói kémkedési per élezte ki.

De kiélezte a kínai déli autonomisták támogatása is Fukienben, Kínában. A dél-fukieni autonomisták mögött ugyanaz a japán kéz a mozgató, amely északon. Bár Kanton hadbaszállását Nanking ellen elsősorban a Japánnal alkudozó Csiang-Kai-sek eltávolítására irányuló U. S. A. törekvés indította el, a déli határ hegyes tartományainak, a Kvangszicsoportnak támadásáról, mint Japán mesterkedésről emlékezik meg Csiang-Kai-sek. Tény, hogy a várt egység helyett Kína ma legalább 6 részre oszlik (ennyi a front) és Nanking katonai vezetői épp' úgy zsebre vágják a japán pénzt, mint a Kvangszigenerálisok, kik állítólag a magneziumbányákat zálogosították el Japánnak. Angol, amerikai és japán valuta gurul a tábornokok zsebébe, miként a tucson-háborúk legszébb idejében. Gazdasági válság, területi megcsönkítés, természeti katasztrófákkal szembeni tehetetlenség, belháború az eredménye a közel évtizedes Kuomintang uralomnak, amely szakított a néppel, hogy a birakosság megtalálja számításait. Anglia bizik Nankingban és követségét hat év után Pekingből végre ide helyeztette át.

A déli vad, hegyitartományok támadása megállította a kommunisták elleni északnyugati háborút és az orosz befolyás alatt álló Kínai-Turkesztánra támaszkodó szovjetterületekhez Sensziben, Szecsuanban, Sausziban és Kansziban, most Süijüan déli részét is hozzá kapcsolták.

A kínai köztársaság zavarai csupán egyik fejezetét jelentik Ázsia felszabaduló törekvéseinek. Legujabban Szíria tör az önállóság felé. Mióta 1932 október 3-án Irák önállósult és felvették a Népszövetségbe, Szíria arab lakossága fokozódó küzdelmet folytatott nemzeti önállóságáért. Ugy látszik, hogy a francia Népfrent-kormány már szeptemberre megteremti a két új Levante köztársaságot: Szíriát és Libanont, míg Alautia és Druzia autonóm területek lesznek. E második „A” mandátum terület felszabadulása fokozni fogja Palesztina arabjainak küzdelmét az önállóságért.

Palesztinában az arab zavargások máris határozottan angolelles jelleget öltöttek, a brit helyőrségek, a közlekedési csomópontok és a petróleumvezeték megtámadásával.

Egyiptom tárgyalásai Sir Miles Lampson főbiztossal még tartanak. A Wafd nemcsak Kairó, hanem az abukiri és heliopoliszi katonai tábor (légi állomás) kiürítését is követeli és csak a Szezi-csatorna helyőrségét koncedálja. Szudán közjogi helyzete is megoldatlan még, aminek főakadálya a gyapotmezőket öntöző Nilus-víz hovatarozásának kérdése.

D. F.

S Z E M L E

AZ ÓRIÁSOK IRODALMA ÉS AZ IRÓI FELELŐSSÉG (Hevesi András Párisi eső c. regényének margójára)

Igen, hát ez is egy regény. Aligha venné magának a fáradságot a kritikus, hogy bővebben foglalkozzék vele, amennyiben az a magatartás, amit idézett munka írója tanusít, nem volna véstjelzően **tipikus**. Aligha foglalkoznék vele bővebben, hisz jelentősége még távolról **sem** mértékadó, ellenére a baráti üdvözlőalkalmaknak, a fizetett **kiadói** kommunikációknak, legtöbb esetben nem éppen szerény hivatkozásokban bővelkedőknek, mint ahogy idézhetjük: „Nyelve több, mint jó stílus, rétegezet, finom, hajlékony szövedéke a szavaknak, oly nemes és választékos, **mint** amelyen monstruózan nemtelen tud lenni az emberi fájdalom, **amelyet** begöngyöl. Nem a könyvpiac, hanem az irodalomtörténet gazdagodott vele.” Vagy: „Egészen különleges élvezetet kínál a stílusa.. Hasonlatok gazdagon és jellemzően pattognak ki tolla alól, valódi bravurja egy eszközei felett teljesen uralkodó írónak. Ez a stílus lendületesen ragadja magával, mint az örvény, az olvasót. Eféle sorokat kritikus csak kinjában ír le, nem éppen kötelességét teljesítve, inkább merényletet követve el nemcsak a szellem, de a hiszékeny és a tekintélytisztelő olvasó irányában is. Nem véletlen, hogy a recenzió, az üdvözlőalkalmaktól **hangos** kritika a stílusról beszél. Másról beszélhet-e, beszélhet-e eszmékről, világot regényben formáló alakításról, írói magatartásról, ami tulnőne e pedáns és aprólékos, légies tornagyakorlatokat mimelő belettriszta igényein? Még mindig ott tartana író és olvasó, hogy stílusigényein túl **semmi** kívánságokat nem **támaszt** felfordított világunk kellős közepén, még mindig **csak remek malomban remek** gépekkel örölik Európa entellektüel írói a Semmit? Hát valóban méltánylandó lenne Radek ellenszenve efajta irodalmi megnyilvánulások iránt, szinte spengleri vízióban idézve lelkiismeretes szellemiségünk elé a polgári irodalom méltatlan pusztulásának a rémét? Hát valóban ide jutottunk volna, hogy Thomas Mann, Huxley, Aragon, Gide szomszédságában és jelent idéző munkássága mellett ugyanazon cégér alatt, a polgári haladó értelmiség kiszolgálására és eredményeinek átmentése céljából létezhetik ugyanazon csomagolásban egy másik irodalom, az előbbemlítettnek minden külsőséges látszatával, belső tartalom nélkül azonban, amely diszkreditálja a nagy polgári művészet erényeit és kétségessé teszi annak létjogosultságát felületes szemlélők előtt? Még mindig ott tartanánk, hogy az „irodalom stílusgyakorlat”, amely, hogy ismételnék Karl Radekot idézzem, „remek gőzmalom módjára tökéletes gépekkel öröli a semmit”? Még mindig ott tartanánk, hogy a kritika kiszolgáltatott lekötelezettje lehet irodalompolitikának, kiadó lekötelezettjévé válhatik lektoroknak, olvasó ugyanakkor félrevezetett hívójává egy nemlétező, és amennyiben mégis létezett, de maga alatt a fát oktalanul fűrészelő tekintélytisztelőnek, kritikusi magatartásnak, félreérthető és idővel reputációját veszített, az irányítást mégis magának vindikáló szellemtudománynak? Mindezekben természetesen magam részéről nem mutatok hajlandóságot, hogy higgyek, akárcsak abban sem, hogy jelentéktelen írásművek felett medítálgjon a kritikai szellem. A kritikához végeredményben aligha van valami, ami méltatlan lehetne, ez a **szellem**, a tartózkodásnak ez az előkelő szelleme teremtette meg világunkban a poros országutakat, a serdülő ifjúságnak oktalan öltözködési formáját, hogy csak a jelentéktelennek látszó dolgokra célozzak, célozhatnak e példánál ezerszerre fontosabb és lelketölőbb megnyilvánulásokra is, amit

szintén a tartózkodásnak emez előkelő szelleme szült. Egyebekben is, és ebben töretlenül hiszek, az érdektelen magatartás író részéről nem egyéb kibuvásnál, felelősségelhárításnál, napjainkban egyenesen képességtelenségnél, kritikus részéről pedig mindeme képességtelenségek és általános emberi hivatottságok, az egész emberi sors és jövő iránt forduló mérnyoletek melletti falazásnál. Hiszem tehát, hogy nincs veszélytelen író, mint ahogy veszélytelen gondolat sincsen, a különböző érdekefelületek bármelyikének szempontjából. Elég, hogy egy írásmű, egy regény érdektelen, még hozzá pretenciózusan az, hogy az emberi fejlődés és a szellem szempontjából még fölösleges voltánál fogva is veszélyes legyen.

Ez ellen a szellem ellen emelem hát fel a szavam, ez esetben, és talán nem is érdemtelenül Hevesi András regényének a kapcsán. Mint ahogy nem véletlen, a kritikák alig számoltak be egyébről, mint az írásmű ragyogó stílusáról, de volt-e egy kritika, és ha lett volna is, nem érdemtelenül-e, amely kihangsúlyozta volna a dolgozat szerves kontaktusát aktuális napjainkkal. Nem rögeszme részemről, amennyiben hiszek kiemelkedő írásművek aktuális voltában, vonatkoztatott kapcsolataiban napjaink és születésük napjainak kérdéseivel, mint ahogy ez világirodalmunk minden kiemelkedő munkájában kimutatható és észlelhető. Cervantestól kezdve, Molieren át, Swift, Heine, Börne, Björnson, Voltaire és napjainkban Huxley minden írásában kimutatható az aktualitás. Alig hinném, hogy tévedtem, amidőn jobb sorsra érdemes dolgozatomban, a Bolhacirkusz I. kötetében azt irtam: „Örök kérdésekre vadászgatni módfelett nevetséges dolog és félelmesen hasonlít ama halászok módszeréhez, akik hatalmas lukakkal éktelenített hálót vetnek ki a tengerbe, eleve számítva rá, hogy cethalat fognak.” Nem pontos az idézet, de a gondolat a lényegét megközelítő. Módfelett gyanús a szakavatott olvasó előtt az úgynevezett örök kérdéseken koslató írásmű, legyen az az örök kérdés akár a szerelem, akár mint napjainkban a szegénység, az elnyomatás vagy más eféle fogalom, természetesen nagy betűvel írva vagy ha nem is írva, de gondolva és értelmezve, mintegy az igazságos ég vagy akár a belátó szellem felé emelve a könyörgő, vagy cinikus tekintetét. Hogy miről szól ez a regény, nehéz lenne elmondani, de szükségtelen is. Franciatárgyú regény, aféle párisi regény, aminél sokkal különbet irt annak idején Szomory Dezső, aféle párisi és franciatárgyú regény, Márai modorában, divatos cikk és keresett árú különösen mondén körökben, aféle olvasók körében, akik a Vaszary és Köves Tibor-féle párisi reminiscenciákat szívesen olvasgatják. Hogy a kritikusnak mi a véleménye eféle írásművekről, mi a véleménye Vaszary Párisjáról, az nem mértékadó, nem is tartozik szorosan a mondanivaló tárgykörébe. Ami beletartozik, csupán az, hogy az a Páris, amit leír, éppoly kevésbé autentikus, mint idegen írók, tegyük fel Jean Mistler d'Auriol pesti és magyarországi leírása, mint ahogy az nevezett „Ethelka” című regényében olvasható. Akárcsak az „Ethelka” hasábjain egy olyan magyar világ elevenedik meg, ami legfeljebb csak a mozivásznon létezik, amint hogy egy szakavatott olvasó ha kinyitja a kötetet, látja, hogy a figurák, már mint tegyük fel és példaképpen Rákospatak herceg, Melinda grófnő, a bosszuálló hajdú, az Admirális-bár kis táncosnője, Ethelka mind újból szopott bábjátékalakok, egy eféle divatos párisi regényben még aféle realitások is, mint tegyük fel a Dome-kávéház, vagy a Sorbonne, hitelüket veszítik, elmosódottá válnak, egyszerűen kétségbevonja az olvasó létezésüket, sőt kéteyleiben odáig megy, hogy el sem hiszi, hogy létezik ezekután egy kőből, sárból, betonból és cementből felépített, gyűlölettel, tiszta értelemmel, pizsokkal és tisztasággal beárnyékolta Páris, nem hiszi azt, hogy létezh-

tik polgár Franciaországban, akit tegyük fel, Durandnak hívnak, mint ahogy Magyarországon sem él herceg, akinek Rákospatakya a neve. Amivel kapcsolata van, ez a mentsége csupán az az exportképes francia szellem, a papirosranyomtatott párisi esprit, ami bár jelentőségében valóban fontosabb, mint a barackpálinka vagy a kulacs, de végeredményben szintén csak „irodalmi” vonatkozású, tehát másodkézből kapott.

Miért íródott tehát akár ez, akár az ehhez hasonló egyéb regény? Szerző magánügye volt talán, anélkül, hogy ez az ügy „bármiféle formában is közüggé- vált volna”, miféle indokok biztosították író elhatározását, hogy csalódott szerelmét papírra vesse, miféle kényszer szülte meg ezt a világot és a világ valóságait még távolról sem túlkröző stílusgyakorlatot, nem méltatlan stílusgyakorlatot, hozzáteszem, mesteri mondataival, remek fordulataival, egy boldog világ iskolai tankönyveibe belekiváncsolt, de ezzel a világgal, amelyben élünk és szenvedünk, semmi közösséget nem vállalón. Hát érdektelen ez a világ, legalább is annyira, érdektelen, mint maga a regény, dacára jólszabott külsejének és igényes kifejező tónusának? Maga Hevesi András, és ez nemhogy érthetőbbé, de egyenesen rejtélyessé teszi szakavatottak előtt az ügyet, talentumos mivelője a vezércikkeknek, aktuális riportoknak, ha egy képviselő illetéktelenül felveszi fizetését arról lapjában beszámol, sőt meg is párbajozik sértődött képviselővel, de amikor előtte hever kiterítve az asztalon egy világ, rémisztő képeivel, gondjaival, lelket őrlő és testet sorvasztó rémületeivel, lehetetlen állapotaival, mintha más áramkörre váltaná át magát, mintha üvegbura alá bujna, ahová nem ér el még egy szellő sem, ahol csodás virágok nyílnak háborítatlanul, ahol patak csörgedez és ahol értelmetlen és légüres térben monológokkal keserítik egymás életét az emberek, egyszerűen nem vesz a valóságról tudomást. Hogy regényének alapvető figurája, a Turauskas monumentális alak, abban senki sem kételkedhetik, hisz egy 115 kilós személy nem lehet liliputi cirkuszba való, bár ez a monumentálítás inkább csak jelképes, mint tényleges, a maga extrém biológiai és filozófiai megnyilvánulásaival. Külön tanulmány tárgyát képezhetné eme „nagy” és „monstruózus” figurák kiana-lizálása, valóban nagyok-e ezek a balsaci méretű nagy figurák, ezek a shakespearei szörnyetegek, nagy figura-e valóban mondjuk egy Oblomov vagy csupán azáltal váltak naggyá, hogy tespedtek, hogy óriási alakzatok, hogy rémes kételyek gyöttrik őket és falánkak, részegesek, a szoktnál is nagyobb mértékben lusták, egyszóval ügyes és plasztikus hajlamosságú írók alakító trükkjeinek szüleményei? Tartok tőle, hogy klasszikusnak értelmezett irodalmunk telve van eféle, és csak külsőségeik folytán monumentálissá vált figurákkal, eféle Quasimodókkal, akik lényegében csak azért nagyok és emlékezetesek, mert illetlenül súlyosak, bántóan kellemetlenek, tartózkodás nélkül zavarók, bosszantóan nagyké-pűek, puposak, sánták, vakok, némák vagy süketek. Fülük kétfelé áll, orruk dagadt, és olyan kövérek, hogy nem férnek be kettesben egy kocsi-ba. „Az irodalomnak hivatása megírni a jellemzőt és nem a kivételeset” — írta Marx, az irodalomról elmélkedvén, természetesen ezen megállapításban éppen annyi az igaz, mint amennyi nem. Marx nagysága viszont éppen abban rejlik, ellentétben azzal, ahogy őt általánosságban látják, hogy gondolatai rugalmasak és bármely oldalról szemlélve is teljes képet és egységes formát mutatók. A valóság figuráit átmenteni az irodalom és a művészet eszközeivel, valóban ez egy íróhoz méltó feladat, oly környezetet teremteni, ami idézi ezt a világot, hatást gyakorol, olvasó világát bővíti, kritikára készítet, kritikára és ellentállásra vagy támogatásra. Egyebekben, „szórszálhasogató elemzésekkel, szavak légtornász-

mutatványjaival próbálni kifejezni a valóságot", mint ahogy Hevesi András maga is mondja, alig emelkedik túl a kolportázs nivóján, csalódást okoz, és mindenhez közelebb esik, mint éppen a korszerű irodalomhoz. Hiába kritikusok fáradozásainak, jóakarató kiadók áldozatkészségének, értelem, szellem, kritika és magatartás helyett csupán betűkkel telenyomatott papirlapokat kap cserébe a félrevezetett olvasó.

Egyebekben igaztalan lennék Hevesi Andráshoz, ha legtávolabbról is kétségbevonám mesterségbeli képességeit, eszközei felett való bámulatos készségét, stílusát, igen, deferáljunk, stílusát, ami ha nem is végső feltétele a mesterségnek, de mindenesetre kiegészítője annak. Kritikusok reménykedő pillantást vetve bizonyos írókra, akik még nem ébredtek fel álmodozásukból, magasabb hivatottságukra emlékeztetve szokták őket ildomtalanul kitanítani. Ez módfelett neveletlen dolog, magam részéről mellőzöm is ezt a faragatlan szokást, mit tudja végeredményben a kritikus, még abban az esetben is, ha az íróval néhanapján közösséget vállal, hogy merre vezet, miféle örvényeken át, miféle megrendüléseken keresztül, micsoda összeroppanásig hangos jajveszékeléssel az író útja. Hevesi András útja csak most indul, hogy alkalom lesz rá, amidőn érezni is fogja ezt a világot, amiben él, abban senki sem kételkedhetik. Hiszen oly szépen ír a szomorúságról, máris ír a hűségről, máris csalódást érez környezetének szemlélése nyomán, bizony érezni lehet, hogy undorodik is, ami minden jó és termékeny erőnek a kezdete. Gide, Thomas Mann is tévelyegtek részükre idegen utakon, míg meg nem találták azt a kifejezési formát, ami magatartásukat ezzel a világgal, e világ népeivel és e népek eszméivel meghatározta. Milyen termékeny is író részére az eféle tévelygés, szükséges is, eme tévelygések nélkül nincs is remény, hogy rátaláljon egy, részére megoldást jelentő utra. Ez az ut lehet a kereszténység, a pogányság, az anarkia vagy a rend útja, csak a semmié nem lehet soha, mert az körbefut, tehát alkalmatlan a közlekedésre és különben sem vezet sehova.

Remenyik Zsigmond

LOUIS FISCHER: VOYAGE SOVIETIQUE (N. R. F. Paris, 1936)

Minden napnak, mint régebben, most is megvan a maga Oroszországról megjelent utleírása; az utazó több-kevesebb buzgalommal igyekszik behatolni a számára idegen lelkületekbe és céljául tűzi ki, hogy néhány nap alatt olyan bonyolult problémákat oldjon meg, amiknek tanulmányozása hónapokat, sőt néha éveket kivan. Louis Fischer tanubizonyossága egészen más. Az övé olyan idegen tanuságtétele (L. Fischer amerikai), aki évekig élt a Szovjetben, s ismeri annak embereit, szokásait, különlegességeit. Azokat az érzéseket, amik az utazót meglepik, jól ismeri. Az események viszonylagos értékét, jelentőségét jól tudja megadni. Így könyve az a mű, ami Oroszországról a legélénkebb, legotthonosabb képet nyújtja és a legjobban érezteti, hogy hogyan élnek a mai oroszok.

Fischer részrehajlatlansága teljes. Nincs előszeretettel, se mellette, se ellene; megfigyel és azt mondja el, amit lát. Megmagyarázza a dolgok „miértjét” és „hogyanját”. Könyve elejétől végig elragadó olvasmány, tele tényekkel s ha szükséges, adatokkal is. Amit benne mindenki értékelhet az szemlélete szélessége. A társadalmi élet minden vonását szemügyre veszi s amidőn letesszük a könyvet, az az érzésünk, hogy valóban tanultunk. A könyv megtanítja, hogy mi választja el a mai szovjet-rezsimet az első teoriáktól. A forradalom elveti a nagyon is egyszerűsített elméleteket, amiket kezdetben minden forradalom kénytelen megvédeni, s visszatér az eleinte elítélt elvekhez. Így következik be az egyén új értékelése, a szükséges hierarchia *formai* helyreállítása, az egyéni ha-

szon iránti vágy felkeltése, stb. S mindez az átalakulás enyhe légkörben történik, mert összeesik egy növekedési folyamattal, az általános jólét növekedésével, a nélkülözések korának végével... (m.)

CONSTANTIN STERE: A SZAKÍTÁS

Const. Stere a napokban elhunyt román demokrata politikus hánytatott és balszerencsés politikai pályája végén nyult az író szerszámai után. Mint bassarábiai román nemes ifjú a múlt század második felében az orosz národnyik mozgalom híveként küzdött a cári önkényuralom ellen, a dolgozó nép jogaiért, később átment az Ókirályságba, hogy a tartománybeli román nép felemeléséért és nemzeti felszabadulásáért harcoljon. Kora ifjúságában megismerte a börtönt és a száműzetést és egész életére eljegyezte magát a népbarátság eszméjével. A román politikai életben való szereplése azonban nem volt szerencsés. Az utóbbi években keverű visszavonultságban élt. Tul a hatvan éven határozta el, hogy megírja emlékiratait. De az emlékiratból regény, sőt regény-ciklus lett, (In preajma Revolutiei. Ed. Adeverul), amit csak váratlan halála szakított meg. önéletrajzi regény ez, és nagy írókat ismerünk meg benne. A národnyik küzdelmek nagy korszaka elevenedik meg benne, és egy áldozatkész élet minden meghasonlása. Az alábbi fejezet a nemesi otthonnal való szakítás történetét meséli el. (K. S.)

A nyári vakációban igen feszült légkör fogadta otthon az ifjú Ványát.

A kuria nagy harcban állt az uradalmi falvakkal a ciripenii malomgát halászati joga miatt.

A földreform meghagyta a malomgátat a földesur birtokában, de ugyanakkor elismerte a volt jobbágyok hagyományos használati jogát is. Ebből kerekedett a vita.

Theodorovna Szmargda úgy értelmezte a földreform rendelkezését, hogy a parasztnak csupán itatni van joguk a malomgátnál.

A zemsztvo-tag Dumitru Morariu házában Ványa jelen volt a falusiak néhány tanácskozásán és érezte, hogy az emberek számítanak az ő támogatására. Még Ilenuta is, — aki időközben érett formájú, penge rugalmasságú, dús szőkefürtű, karcsu nagyleánnyá serdült, — várakozással tekintett rá.

Ilenuta „nagyleány” módján viselkedett, igen tartózkodó volt és nem kockáztatott meg semmiféle régi bizalmasságot. De, amikor a lány a szemébe tekintett, Ványát valami olyan érzés fogta el, amelynek az ő nyájas és szelid természete soha sem tudott ellentállni.

Este, amikor épp egyedül találta apját a tornácon, határozottan előhozakodott az ügyel:

— Mondd, apám, miért nem engedél az embereket halászni a malomgáton? Tudod nagyon jól, hogy a múltban is mindig halásztak. Számukra az igen sokat jelent, te pedig föl sem veszed, — hisz a mi háztartásunk részére jut amugyis elég.

— Nézd, fiam, igazat beszélsz, nem nagy dolog az egész, de így rendel a törvény. Amikor még létezett a robot, halásztak a gáton, de most, amióta a föld egy részét birtokbavették szinte ingyen, mért kapjanak rá a malomgátra is?

Ebben a pillanatban a tornácra lépett Theodorovna Szmargda, aki hallotta Sztjepánovics Jegor legutolsó szavait. Élénk mozdulattal fordult Ványához:

— Te, fiam, amint látom, örömet le is vetkeztetnél bennünket a

parasztjaidért. Alighanem te biztatod fel őket, hogy most már semmi sem elég nekik. Se munkára nem kaphatók, se az adósságot nem fizetik. A tilosban legeltetik a tehenüket. Jól tudják, hogy benned pártfogóra találtak és hogy Sztjepánovics Jegor engedékeny és rád hallgat. De, hogy a malomgáton halásszanak, azt nem engedem meg nekik. Ne legyen nekem egy szál halam a böjtidőben? Vagy talán húst egyem Nagypénteken is, mint te teszed? Amióta hazajöttél még feléje se néztél a templomnak! Ugy látszik elnémetesedtél vagy elzsidósodtál vagy elcigányosodtál, csak keresztény nem vagy már többé. Engem hagyjál börtöt tartani, ahogy az Ur meghagyta és aztán kell, hogy maradjon valami a munkánkból legalább Kosztyának és Masának, te pedig a magadéval, ha majd a tied lesz, azt csinálhatod, ami jól esik, — odaajándékozhatod az egészet azoknak a piszkoknak, ahogy az óráddal tetted. De most még mi vagyunk itt az urak.

Ványa érezte, hogy ez az összeütközés pillanata, amely régóta a levegőbe volt.

— Ez azt jelenti, hogy keresztény vagy? — kérdezte. — Kereszténynek lenni annyi, mint böjtidőben sok savanyukáposztát és sok halat enni?

— Te akarsz engem kioktatni, hogy mit jelent kereszténynek lenni? Te, aki már keresztet vetni is elfelejtettél, te aki mindenféle zsidókkal meg cigányokkal barátkozol?

— Akkor hát engedd, hogy megmondjam neked ~~anyám~~, — **vágott** Vissza Ványa szenvedélyesen és reszketve a felindulástól, — engedd, hogy megmondjam őszintén: te nem vagy keresztény. Eljársz a templomba, tömjént égetsz, böjtöt tartasz és azt hiszed, hogy Isten meghallgatja átkaidat. Nincs más gondolatod, mint hogy mennél nagyobb gyönyt gyűjts össze. És mit mondott Jézus a vagyonról? Szigorúan ítélj meg minden gyöngeséget és elfelejted, mit mondott Jézus a bűnös nőről? Az emberek réme lettél! fis engem miért kinzol gyermekkorom óta? Mit vétettem ellened, amikor még tehetetlen gyermek voltam? És saját fülemmel hallottam, ahogy apám is hallotta, amikor a halálomat kívántad! Anya vagy te, keresztény vagy te? És most, amiért egy jó szót szoltam azokért, akik miéртünk mindnyájunkért dolgoznak, amiért egy jó szót szoltam ősrégi jogukért, hogy egy kissé megédesíthessék a maguk és gyermekeik táplálékát, ezért durván rámripakodsz és kész vagy a falut felbolygatni, ami Isten tudja hová vezet! Ilyen keresztény vagy te? Akkor hát, kik a pogányok?

Halotti sápadtság borította el Theodorovna Szmaragda barna arcát. Néhány pillanatig nem jött szó az ajkára, aztán vaskapocs nehézséggel megnyílt szájából szaggatott suttogással félszavak és összefüggéstelen mondatok törtek elő:

— Ugy! Most végre megmutattad a **fogad felém!** ~~Te... te... sá-~~ tánfajzat! Megrontottad az életemet, gyűlöltél már csecsszopó korodban, gonosz voltál mindnyájunkkal szemben... Ugy élsz a többi gyerek közt, mint a kakukfia... Az ellenségeinkkel tartasz!... Mindnyájunkat koldusbotra akarsz juttatni, és most nincsen nyugtod, amikor Istent szolgálom, ahogy én helyesnek érzem és ahogy tudom! Átkozott légy egész életedre! És pusztulj előlem... pusztulj... pusztulj, hogy ne is **lássalak!** Élj, akivel akarsz és ahogyan akarsz, de az én házámban nem tűrlek meg többé, Óh, Istenem, Istenem!

Theodorovna Szmaragdán valóságos hiszterikus roham vett erőt.

Sztjepánovics Jegor ijedten a karjaiba szorította és szótlánul intett a fejével Ványának, hogy hagyja el a tornácot.

SÓS ENDRE: EURÓPA DRÁMÁJA

(Korszerű magyar írások 4. Viktória kiadás Budapest 1936.)

Európa sorsa napjainkban egy a nagykapitalizmus és a fasizmus sorisával, egy a hadiszergyárosok és azok politikai ágenseinek piacával, egy a szabadság ellentétével, a gazdaság és termelés anarkiájával, kétségbeesett kapkodásával, inkább a félelemmel és az ostobasággal, mint a szabadsággal, vagy a természetes nyomorral és az elrendeltetett képességtelenséggel. Sós Endre hasznosító kis kötetéből nemcsak Európa jelenlegi állapotáról kap áttekinthető képet az olvasó, de informálódik ugy az okok, mint a lehetőségek irányában. Egy élő lelkiismeret szava nyer e lapokon kifejezést, az új európai fogalom birtoklásának teljes súlyával. Ki kételkedhetik még eszévesztett napjainkban is Európánk állapotának méltatlanságában, szabad tagjainak kényszeredett **SORSÁBAN**, elnyomott népeinek kielégítetlenségében és birtoklóinak kétségbeesést csirázató ; magatartásában. **Ugyancsak ki kételkedhetik az európai szellemiség hivatottságában is,** akárcsak Európa sorsának megváltozásában, ami példamutató volt az utolsó 1500 éven át. Aligha hiszem, hogy szerző optimizmusának javára íródhatnék csupán Európa elfövedő jobb sorsának lehetősége, a Nansen utlevelek, diktátorok, tömegőrületek, renegát szellemi exponensek korában is él kontinensünkön egy, minden bomlasztó csírával szemben ellenállást tanúsító tömeg, tiszta Szempontjaival tömegőrületet, gazdasági és politikai abszurdításokat ellensúlyozón, tiltakozva a pusztulás ; aktivitásai ellen és munkálkodva egy rendben kiteljesedett Európán keresztül egy nemcsupán elviselhető, de már boldog világ érdekében. A kötetnek „Diktatura, vagy demokrácia” című fejezetét mutatjuk be az olvasónak izelítőül: (k.—d.)

Jules Sauerwein, a *Matin* világhírű volt külpolitikai rovatvezetője, azt írja egyik tanulmányában, hogy Caesar, XIV. Lajos, vagy II. Frigyes valóban nagy dolgokat vittek véghez, de minden valószínűség szerint ugyanezeket a nagy dolgokat demokratikus rendszerek is megvalósították volna. Ez a történelmi példákra hivatkozó felfogás a mai diktatúrák jórészére vonatkoztatva is igaz. Spanyolország sok mindent elkerült volna, ha nyomban arra az utra lép, amelyre csak elkésve érkezett.

A német, spanyol, jugoszláv és lengyel diktatúrák tehát feltétlenül a felesleges diktatúrák közé sorolhatók, mert mindaz, amit alkottak, erőszak nélkül is megvalósulhatott volna. Nem indokolta bekövetkezésüket semmiféle történelmi szükségszerűség. A történelmi szükségszerűség talán átmenetileg megokolja vagy megokolta az olasz, osztrák, orosz, török és albán diktatúrákat.

A diktatúráknak tehát lehet jogosultságuk ideig-óráig némely országban, de azért ezek a történelmi szükségszerűség által megokolt diktatúrák is legfeljebb elkerülhetetlen rossznak foghatók fel, ám nem lehetnek ideáljai azoknak az embereknek, akik szeretik a szabadságot. (Ahogy Moór Gyula, a Pázmány Péter Tudományegyetem jogbölcseleti professzora kifejtette: a jó és a rossz diktátor egyaránt rossz a nemzet szempontjából. A jó diktátor azért rossz, mert leszoktatja a népet az önálló politikai gondolkodásról és így halála után nagy zavar támad. A rossz diktátor pedig azért rossz, mert nem lehet tőle törvényes eszközökkel megszabadulni.)

Európa egész története a szabadságküzdelmek jegyében zajlott le. Európa kulturnépei nem akarnak és nem tudnak szabadság nélkül élni. Thomas Mann is megállapítja: „A XX. század politikai vívmányai, a

szabadság és a demokrácia olyan dolgok, amelyeket nem lehet megsemmisíteni. Aki megkísérli, hogy visszavezesse az emberiséget a szabadság és a demokrácia előtti korszakba, az a történelemnek egy átélt szakaszát szeretné természetellenes módon megismételni. De ugyanígy nem támadhat fel a szabadságnak és a demokráciának kivénült és visszaélésekre alkalmas formája sem. Az új szabadság és a modern demokrácia minden bizonnyal fejlettebb és becsületesebb lesz."

Százszázalékig aláírjuk az emigrációba kényszerült, öntudatos német polgárság képviselőjének szavait. Mi is azt hisszük: nincs igazuk azoknak, akik a demokráciát kivénült politikai és társadalmi rendszernek tartják, éppen ellenkezőleg: a demokrácia még nem futotta ki az igazi formáját.

Igy tehát most, amikor mindenfelé szervezkednek a diktatúrák imádói, amikor pincék mélyén diktatura-terveket kínálnak a nemzetközi puccspiacek kiskereskedői, akkor a szabadságszerető polgároknak és munkásoknak össze kell fogni a fenyegető veszedelem ellen. Hiába állítja Spengler, hogy megkezdődött az a kor, amely a Cannae és Aktium közötti két évszázadnak felel meg, s kulturánk összeomlása világháború és diktatúrák jegyében fog lezajlani, hiába hirdeti, hogy ezek a diktatúrák akkor érik majd el csúcspontjukat, amikor egy Caesarnál és Napoleonnál is félelmetesebb zsarnok fog megjelenni a történelem színpadán — nekünk az a feladatunk, hogy ne tegyük lábhoz a szellemi fegyvereket és meggátoljuk ezeket a diktatúrákat, megakadályozzuk, hogy Európa egy Caesar vagy egy új Napoleon vérfürdőjében fetrengjen!

Küzdjünk a diktatúrák ellen, de ne féljünk a diktatúrától, mert már Barére megmondotta a konvenció ülésén: „A tirannusoktól való félelem a legjobb előidézője a tirannusok uralmának!”

Az öntudatos polgárság és a tisztánlátó munkásságnak testvéri kézfogásából kell megszületnie a holnap demokráciáinak, amely megszüntet egész Európában minden diktatúrát, széleskörű jogokat biztosít a néptömegeknek, munkaalkalmat teremt, vagy — ha nem tud — megvalósítja (ahogy azt a kapitalista Anglia tette) a munkanélküli segínyt, ezenkívül földhöz juttatja a rászorulókat.

KÁRPÁTALJAI SZÖVEGMONTÁZS

Kárpátalja alapproblémája a föld kérdése. Ez nincs megoldva. A maradó birtokosság rendszere egészségtelen rétegződést hozott létre. Az agrárszegénység és a félszektár kisparasztok nagy tömegeinek nincs földjük, vagy nincs elegendő földjük. Ábrázolásul elég egy szám. Kárpátalján ma 110.000 parasztszaládnak 385 ezer hektár földje van és 2800 nagybirtokosnak 814.000 hektárja. A földbirtokreform 222.000 hektárt juttatott a telepesek kezére.

A parasztság jelentős hányada ma is Földnélküli János. A földkérdés itt tényleg életkérdés. De megváltozott értelemben, A parasztság egy részénél nemcsak az agrárproletár s a kisparaszt, hanem a közép-parasztság eszmélőbb elemeinél is a földéhség mellett kenyéréhség lépett fel. A parasztság egy része tisztán látja, hogy a föld többé nem tudja eltartani. A kisüzem nem képes versenyezni a racionalizált nagybirtokkal s előbb-utóbb elvérzik. Az agrár- és pénztőke markában tartja a parasztot. Egy új, sajátos függőségben él; a jobbágytartó urak szerepét most a bankok töltik be. Egy prágai közgazdász ezt így fejezi ki: a földműves ekét vesz s ezen az Agrárbank keres s a vele összekötésben lévő nagybirtokosok. Eladja répáját s ezen az Agrárbank, az Anglobank vagy a Zsivnobank nyer s a nagybirtokosok a cukorgyárak-

ban. Biztosítást köts a pénzt ugyanazok kapják, eladósodik s a kamatokat ismét **ugyanannak** a népségnek fizeti. A paraszt kezd tisztán látni s új megoldásokról elmélkedik. (Dr. Neufeld Béla: Autonómia Kárpátalján, Magyar Nap, 1936. április 19.)

*

A kárpátaljai falvak valamikor a baloldalra szavaztak, most az agrárookra szavaznak. Az itteni vidék kollektívája a közügyekben csodálatosan szolidáris.

Amíg a vidéket földrajzilag nem ismertem, a hegyekben és falvakban Suhaj Iván volt a vezetőm, a rabló testvére, becsületes és rendes ember. Analfabéta, semmiféle gyűlésekre nem jár, amikor a hegyi patakban akarunk fürödni, soha sem mulasztja el, hogy a jobb karján át ne dobjon három kavicsot s ne mondja háromszor: „Csort iz vody, ja u vodu”, de azt állítja, hogy szocialista bizalmi férfi. Nem tudja azonban megmagyarázni nekem azt sem, hogy mi a szocialista, azt sem, mi a bizalmi férfi.

— Miért szavaztál akkor az agrárookra? — kérdem őt, mert tudom, hogy így szavazott az egész község.

— Hogy tengerit kapjunk, — válaszolt azonnal készségesen.

— De hiszen azt a kormány osztja szét, **nem az agrárpárt.**

— Lehet, de akkor nem kaptunk volna belőle.

Nem tudom, hogy milyen argumentumokkal dolgozott itt a választások előtt a jegyző ur, noha jól tudom, hogy a tengeri behozatalát a faluba mesterségesen vissza lehet tartani, de egy bizonyos: tengeri nélkül az itteni nép éhen halna. *Tokan*, a vízben főtt tengeri liszt, mely ha jólét van, tejjel vagy juhsajttal van zsírozva, a verhovinai falvak főtláléka, és februártól vagy márciustól, amikor kifogynak a burgonya és savanyu káposzta utolsó készletei, egyedüli tápláléka. És csak, ha hosszú időt töltenek itt, értik majd meg, mire mondják a gyűlölet és irigység bizonyos árnyalatával (mert azt is lehet irigyelni) — bocsássanak meg —: uri ürülék. Mert az, ami itt fekszik a gyalogut mentén, más, mint nyugaton; sárga, mint a kén, száraz, mint a fűreszpor és kukoricapolyvával kevert.

A tengerire különböző okokból szoktak rá. Ha másért nem, már csak a hegyi mezőgazdaság jellege miatt is. Csak kevés zab terem itten és más gabonaneműt nem ültetnek. Miért — kérdik csodálkozva, — mikor Csehországban a rozs hasonló magas hegyoldalakon és hasonló magas fekvésű helyeken szépen megterem? Itten még ma is, vagy legalábbis kevéssel ezelőtt, legelőgazdálkodás folyt. A gazdák aratás után a község egyik oldalán lévő összes földecskéiket vetetlenül hagyják és a következő tavasszal csak a község másik oldalán lévő földecskéiket művelik meg. A bevetett részt *carynának*, a be nem vetettet *tolokának* hívják. Tavaly a caryna toloka volt, a toloka pedig caryna, tavaly előtt úgy, mint idén, és így egymást váltva egészen a tizennegyedik századig a magyar, és a nyolcadik századig az orosz történészek szerint. A tolokán a következő évben nagy legelő lesz, természetesen rossz takarmánnyal, amelyen egészen télig a földtulajdonosok marhái legelnek. Ezért itt lehetetlen rozsot termesztetni és évelő növényeket egyáltalán nem lehet. A földművelésügyi felügyelők, akiket a kormány nevezett ki a kerületi hivatalokhoz, sokáig harcoltak a legelős gazdálkodás ellen és sokáig hiába: éppen a legszegényebb gazdák ellenállása miatt. Ezek ugyanis egyénileg megművelt földjeiken tehenüket nem tudták eltartani, míg a közös legelőn, tolokán, marhájukra olyan legelőrész esik, amilyen nekik az ő nadrágszímjéretű földecskéjükhöz viszonyítva nem járna. Ezért szoktak rá

nemzedékről-nemzedékre a tengerire, mint olcsó táplálékra, amely ha nem is valami nagyon tápláló, de legalább jóllakat. A kormány Magyarországról és Romániából kénytelen ide behozni a tengerit és a történelmi országok nagy rozstermése mellett nyilván lehetetlen volt, hogy az agrárpártnak ne jusson eszébe, hogy saját rozsfeléseit ideszállítsa s azoktól ilymódon megszabaduljon. Tengeri helyett tehát rozstot kezdtek Kárpátjára szállítani. Az ittélő nép azonban a rozskenyeret sem sütni nem tudja, sem pedig egyoldaluan táplált szervezete nincs hozzászokva és mert a rozslisztet is úgy kezelte, mint a tengerilisztet, befőzvé az t a vízbe, minek folytán nem ehető kása, hanem izetlen keményítő lett belőle, terjedtek a gyomorbajok és a nép lázadozott. A kormány kénytelen volt a rozs behozatálát beszüntetni.

...A tengeri üzletek, melyeket a Gabonaszindikátus bonyolít le, évenként több tizmillióra rugnak. Mert nemcsak arról a tengeriről van szó, amelyet az emberek vesznek, hanem arról is, amellyel az állam a szükségmunkáknál alkalmazott munkásokat fizeti pénz helyett és arról, amelyet (természetesen a községi jegyző véleménye szerint) a falusi szegények között szétosztanak. És azok az emberek, akiket a tengeri megérkezése napján a zsidó üzlet körül látnak tülekedni késő éjszakáig, azok a szükségmunkások és a legföldhözragadtabb falusi szegények éppen, akik sietve jöttek beváltani kiosztási jegyüket, hogy egyszer megint jóllakjanak.

A Gabonaszindikátus az agrárpárt kezében van. Kárpátján Zsünger kereskedő az elnöke, az osztrák-magyar hadsereg volt szállítója a háború alatt, aki akkor tett szert az első milliókra. A tengeri vásárláshoz külföldön devizaengedélyre van szükség. A pengőt: egyik nap így, a másik nap úgy váltják be s az ára emelkedik és süllyed, a tengeri ára szintén emelkedik és süllyed. A tengeri behozatala Romániából és Magyarországról szorosan összefügg a facsereüzlettel, és a tengerit keverik. Milyen alkalom nyílik itt tizmillió üzletre. Ilyenekről a magyar dzsentrik, akik ezt a vidéket a középkor barbár módszereivel fosztották ki, mégcsak nem is álmodtak. A kárpátjai üzlet körül szélesen szétágazó igazi gangszterség fejlődött ki, éspedig nem a mai hanyatlási formái között, hanem a legnagyobb prohibíciós virágzás idején, amikor nem lehetett megállapítani, hogy a legnagyobb urak közül ki gangszter már és ki nem még. Meddig terjed a kárpátjai korrupció felfelé, mindenki sejti ugyan, de az itteni üzletek nagy bonyolultsága mellett előreláthatólag még hosszabb ideig eltart, amíg ezt sikerül bizonyítani. De biztonságosan azt sem lehet megállapítani, hogy meddig terjed lefelé, mert a tengerit berakják, kirakják és átrakják, fekszik a raktárban, mázsálják, szétosztják, a tengeri a nedvesség következtében nehezebbé válik és a szárazságban összeszárad, és nem mindegy, hogy a zsidó kereskedő (és ezek, bizony, nem mai gyerekek!), mikor veszi át a tengerit s hogy az átvett mennyiségben két rész romlott áru van-e vagy négy. A tengeriüzlet körüli korrupciók és a ruszin néppel és az állammal szemben elkövetett csalások ismereteseek, sokat foglalkozott velük a kárpátjai sajtó és irtak róla a nagy cseh lapok is, de javulás nem következett be. Nyilván nagyon sok összeomolnék, ha valaki a tengerihegy korrupciójához kiméletlen kézzel hozzá merne nyulni. De mondjuk ki nyíltan: nem Ungvárott van a kereskedelmi, deviza- és váltó-machinációk középpontja, hanem Prágában és az ungvári hivatalok velük szemben gyakran hiába harcolnak. (Ivan Olbracht: Hory a staleti című riportkönyvéből.)

*

Minden községnek van jegyzője, illetve jegyzősége, amelynek a fél-

művelt, vagy műveletlen lakosság jólétét kell előmozdítani. Sajnos, ezek a jegyzőségek az agrárpárt főerősségét, bástyáját képezik... Vegyük csak szemügyre azt a munkát, amelyet a jegyzők a falvakban kifejtnek. Hivatali és anyakönyvvezetői tevékenységük mellett egy jól fizetett mellékfoglalkozásuk is van. Kérvények, folyamodványok, felebbezések írása az analfabéta ruszinok részére. Különböző hivatalokhoz, adóleírás, segély és más ügyekben. És mivel a falusi népek csak csekély hányada tud írni és olvasni, itt csak egyetlen menedék és segítség van — a jegyzőség. És így mindenki kénytelen a jegyzőhöz fordulni utbaigazításért — vajjon nem tud-e nekik tanácsot adni, esetleg megírni, amit kérnek tőle. Természetesen a jegyző ur hajlandó erre, azonban a jegyző ur első kérdése nem az, hogy tulajdonképpen mit is kell írni, hanem mennyi pénze van az illetőnek. Mert hisz egy ilyen kérvény vagy levél megírása nem csekélység. Leír néhány szót, öt-tíz sort és ez legalább 10 koronába kerül. — És a kérvényírásért járó összeg magassága a kérelem természetétől és a kérelmező zsebéből függ. Hiszen vannak olyan esetek is, hogy különböző vagyoni tranzakciónál vagy fontosabb ügyeknél a jegyző ur 100 koronát kér, amit nyugodtan seper be feneketlen zsebébe. És a jegyző ur egyáltalán nem gondol arra, hogy a szegény ember néha egész családjával néhány napig élni tudna abból az összegből, amely a jegyző urnak oly' jól jön. És végeredményben azt látjuk, hogy az az analfabéta munkás vagy zsellér, aki tanácstalanul áll a különböző végzések előtt, tulajdonképpen kétszer fizeti meg az adót. Először a jegyző urnak a folyamodvány megírásáért, másodszer a hivatalnak, mert a folyamodvány rendszerint: nem ér semmit. (J. Hersovsky: Terra Incognita, Tvorba XI. 16.)
 összeállította: SÁNDOR LÁSZLÓ

ADY ENDRE: JÓSLÁSOK MAGYARORSZÁGRÓL

(Tanulmányok és jegyzetek a magyar sorskérdésekről. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta Féja Géza. Athenaeum Budapest 1936.)

Ady Endre hirlapi cikkeinek e válogatott gyűjteményével kapcsolatban többen kifogásolták a mű helytelenül megválasztott címét, a szerkesztő filológiátlanságát s azt a jobboldali képzelgésekre emlékeztető mithizálást, amivel a szerkesztő körül rebegi Adyt. E tényleg: ezek a kifogások joggal jelentkeztek. Tényleg visszautasítandó a szabadjára szállt értelmezési mániának az a szinte sámánisztikus réülése, ahogy Féja Géza, főleg bevezetésében, átturanizálja Adyt. Az értelmezés olyan gőzeibe és bozótjaiba téved itt az olvasó, ami még a legmegszállottabb Ady-táltosok között is szokatlan. Viszont mégsem a bevezetés, hanem a gyűjtemény a könyv s a könyv maga — s ebben, valljuk be, része van a válogatásnak is — eltéríthetetlen határozottsággal idézi újból ítélőszék elé a magyar lelkiismeretet. A fiatal, egykori, ujságíró Ady Endre raptusban fogant tiborci radikalizmusa olyan eleven árammal csap föl husz-huszonöt-harminc-harmincöt év után is e hirlapi cikkek eredeti megjelenése után a gyűjteményből, amilyen elevenséggel csak a legközvetlenebb időszerűségek hatnak. Mint a lejobb következő, találomra kiirt idézetek bizonyítják az a „sok urú és sok bűnű inséges kis Magyarország”, amit mindegyik idegyűjtött cikkében bepanaszol a történelem előtt Ady, a legfájdalmasabban időszerű. Az a népi demokrácia, amiért oly irigylésre méltó sajtószabadság mellett repes, ma legalább is oly megrázóan hiányzik, mint neki. A gyűjteménynek ez a kegyetlen frissesége az, ami a könyvét messze fölemeli sulyos, duzzadó lobogóként minden mai magyar

könyv fölé. Darabos és perlekedő, igéző bő, feketevérű szava — idők jele! — hogy újra hallatszik. (G. G.)

István király országa. „Arról nem beszélünk, hogy a francia sajtónak állandó témája egy nagy birodalom fölosztása, mely — nézetünk szerint — mihamar bekövetkezik, mikor a nagy birodalom uralkodója behunyja szemeit. Ez a tragikus jövő jóslata lehet, de ne essék róla most szó. De az már szélteben tudott dolog, hogy jelentős, gondolkodni alaposan tudó emberek maguk között elborultan, desperáltan beszélgetnek fenyegető nagy veszedelmekről. István király országa, mely majdnem gyarmata egy másik, züllő országnak s mely csenevész, beteg testével egy futásra akart benyargalni a kulturországok közé — bizony beteg ország. Koldus, mert szipolyozták s szipolyozzák. Magában nem bizó, mert másoktól függ. Ereje nincs, mert részei divergálnak. Hódításra képtelen a nemzetiségekkel szemben s ereje sincs, hogy leszámoljon a megbéklyózó feudalizmus maradványaival. Társadalma kialakulni természetesen nem tud. Itt még felekezeti harcok folynak. Itt még társadalmilag az őskorban élünk... Ha csak a jó sors nem segít, ez az ország pár évtized alatt össze fog omlani.” (33-34. o.)

Kártévő Sándor beszéde. „Ha a feudális és papi uralkodás meg nem szűnik Magyarországon, ötven év alatt elpusztulunk.” (36. o.)

Pusztaszeren. — .... „ez az ország ma nem Magyarország s csak akkor lesz az, ha szóhoz, hatalomhoz jut a paraszt. Nemcsak a származásbeli paraszt, de mi mind, akik magtalan univerzumokat hordunk magunkban.

Ezt az országot ma még talán meg lehetne váltani, Árpád és Tuhutum országát meg lehetne még csinálni. De akkor, ha a tápéi esküdtnék több szava lesz, mint az ujságfrázisokkal táplálkozó, uri-szolga tápéi jegyzőnek. Ha püspökbe és grófba belegázol Árpád és Tuhutum méltó utódja: a büszke magyar és még büszkébb magyar munkás. Árpád és Tuhutum nem azért vezettek ide bennünket, hogy békák legyünk s gólyakirályokat emeljünk magunk fölé a mocsárrá csinált Magyarországon. Nem azért vagyunk itt, hogy dacoljunk a Nyugattal s hogy kiirtsunk pár tizezer haszontalant. De hogy rálicitáljunk a Nyugatra s igazoljuk Árpádot és Tuhutumot.” (44. o.)

Március idusa. — „...A márciusi nap minden eredményét egy rövid félszázad lecáfolta. Ahogy dolgoztunk, fáradtunk az új Magyarország kiépítésén, valamit nem vettünk észre. Nem vettük észre, hogy a nagylelkűségből életben hagyott heretestűek nemcsak, hogy nem dolgoznak, de ellenünk szervezkednek és vissza akarnak mindent csinálni, amit mi csinálunk. Műveletlenek és koldusok valánk, nem volt időnk a kontemplációkra. A fórum politikára jutott csupán még egy kis időnk. Bizony másra nem. És folyt az aknamunka ellenünk. A demokrácia, a közös munkálkodás, a szabadság nagy eszméit ezalatt egyre rontották, bontották a herék. Ma, hogy röviden szóljak, a helyzet ez: Ebben az országban két tábor áll egymással szemben: a munkástársadalom s a herék társadalma. A herék tábora ma az erősebb s ezt apró vezércikkekben s egyebütt a reakció előnyomulásának szoktuk nevezni...

Valósággal olyan napokat él a világ, mint a szent szövetség idején. Ha egyik embernek van egy merészebb gondolata, éjszakára beköti a száját, nehogy álmában kibeszélje. A haladás törvényei szerint már tul kellene messze lennünk az 1848. év márciusának vívmányain is. Mi ellenben túrjuk, hogy ez az ország állandóan 1847-nél tartson. Ki mer beszélni a márciusi eszmék továbbfejlesztéséről?... Fajpolitikát

csinálunk, gentryt mentünk, új mágnásokat, nemeseket válogatunk, bizonyos foglalkozásoknak különös nimbuszt juttatunk... új méltóságokat kreálunk here fajmagyarok számára, de a vérmagyar székelységet veszni hagyjuk, mert mi csak a ruténeket mentjük, mert a ruténmentést ki lehet játszani a zsidóság ellen..." (48-49. o.)

A nacionalizmus alkonya. Lidércnek mondjuk, de több, mint lidérc. Egyik boldogtalansága az emberiségnek... Mennyi történelmi gazság történt már általa. Népek összeuszitása, világosságoltás, szabadságtiprás...

A nacionalizmus: a dühödt hazafiság. De még az sem. A patrióta nevet ugyan sokszor kompromittálták már, de még mindig szentebb fogalom köpenye, hogysem a nacionalizmust fődhesse. A nacionalizmus nem hazafiság. A hazafiság valami olyan sine qua nonja az embernek és a társadalomnak, hogy még fogalommá sem kell sűriteni s szót sem keresni hozzá. A közös kultúrában s közös társadalmi munkában álló becsületes, munkás emberek mindazok. Hazafiak, ha úgy tetszik. Aki ellensége a haladásnak, a jobbra törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának, hazaáruló, ha örökösen nem tesz is egyebet, mint a nemzeti himnuszt éneкли...

Ahogy különbözően fejlődtek az egyes embertársadalmak, úgy változtatta arcát a nacionalizmus. Allah nevében bolondítja az ottománt, a gloire-ral részegíti a franciát, svéd-gyűlöletet gerjeszt a norvégban, pángermán álmokkal traktálná a németet. S amely társadalmakban esetleg sokféle náció él, gondoskodnak külön-külön a nacionalizmusról azok, akiknek érdekük, hogy régi tekintélyben, módban virágozzék az oligarchia. Mert a nacionalizmus arra jó mindenekfelett; hogy a vele megmámorosított tömeg ne vegye észre, mi hiányzik neki s mihez van joga... Az elmulás ellen rugkapál a nacionalizmus..." (53-54. o.)

Prófécia a gyöngeségről. „Most itt a vihar és talál egy széthullott nemzetet. Vezérek és próféták döbbenve nézik a rongyos, zilált, szomorú légiókat, milyenekkel sohase nyertek még csatát. Emitt százezren és százezren cihelődnek, hogy menjenek a többi százezer után Amerikába. Álljunk e kétségbeesettek s földönfutók elébe. Hogy gyertek csatasorba s nemzeti pántlika kerül a csákótokra. Amott ismét százezrek, akiket örökösen bitangoztunk, mert jogokat kértek. Az uri parlament csinálhat forradalmat, de a megvetett, hazátlan bitangoktól nem kérheti, hogy mentsék meg elnyomóik irháját. És emitt és amott más százezrek, kik loholva, lihegve keresik meg a betevő falatot. Hát ezek bizony valamenynyien, sok millióan, gyöngék, nagyon gyöngék. Nem tett értük a hivatalos nemzet soha semmit. Hajókat szereztünk azoknak, akik Amerikába menekülnek. A jogokért küzdődőket toloncoltuk, börtönöztük, szurattuk, lövettük. Volt ezer időnk a zsenri megmentésére és tenyésztésére. De, hogy egy önérzetes, tehetős, lelkes magyar polgárság adjon gerincet e nemzetnek, annak a gondolatától is irtózott az úri-szék. Hogy itt az emberek anyagi boldoguláshoz jussanak, nem tűrte a mágnások idealizmusa. Ők nem szeretik a kezét, mely munkától piszkos s az olyan gyomrot, melynek állandó probléma, hogy lesz-e mit falni és emészteni. A milliókat itt alaposan megnyomorították a százezrek. És most bélyegezzük meg őket, mert nem erősek?" (58. o.)

Julián magyarjai. „...a mi forrongásunk egy páratlanul megkésett keserű, kétségbeesett és zavaros osztályharcnak az előcsatározása..." (61. o.)

Jóslások Magyarországról. „Tegnap olvastam például Paul Ádámnak egy cikkét. Szeszélyes irás és apró dolog, de kiválóan beszédes. Mi történik, ha Guesde jóslata beválik s husz év múlva urak lesznek Francia-

országban a szocialisták? Paul Adam azt mondja, hogy Európa akkor két táborra oszlik. Oroszország nagyobb része, Franciaország, Belgium, Dél-Németország, Svájc szociális államok lesznek. Tőke, Egyház, Imperializmus, Hűbériség, Nacionalizmus viszont Poroszországba kapaszkodnak. Poroszország körül csoportosulnak majd Európa reakciós országai. Paul Adam szerint legelső sorban Magyarország. Magyarország szállítja majd a zsoldosokat a szabad társadalomnak leverésére Észak-Oroszországgal, a Balkánnal és Lengyelországgal egyetemben. Egy új óriási birodalom alakul így ismét Keleten. Nyugat ellen, mint egykor a Mohamed birodalma.

Bolondos, de érdekes álmában nem kísérem végig Paul Adamot. Fontos az, hogy miért látja ő és miért látják sokan így ma Magyarországot. Mert Magyarország népét megedzett helóta-népnek ítélik Nyugaton. Hiába már is ez ellen minden polémia. Egy ország, ahol a huszadik Században megtűrik az oligarkiát, veszedelme a kultúrországoknak. Ezt írják és ezt hajtogatják az idegen szemlélők. Azt mondják: a magyar mágnások nacionalista paprikával bármikor a kultura ellen tüzelhetik Magyarországot. Mint valamikor Konstantinápolyból a török Magyarországra, úgy fog csapni most Budapest, Bécs, Berlin felől Nyugatra a barbár áradat a fejlettebb és haladóbb társadalmak ellen. A porosz junkerek, a lengyel slakták, a magyar földesurak... és a többiek valósággal föl fogják hajtani az elbutított embernyájukat Nyugat ellen. Az Egyháznak, Tőkének, Militarizmusnak és Feudalizmusnak tehát Magyarország lesz Európában — a hálószozája...

És a fiatal Heine, a fiatal Ibsen valamikor verseket irtak rólunk. Lassale majdnem Európa reménységének keresztelt el bennünket, Magyarországon Kelet-Franciaországot látta, a magyar népben pedig a forradalom népét. És ma? Magyarország ma a gondolkozók szemében: néhány mágnás, sok zsoldos, fő- és alparazita és sötétségben tartott szabadság- és kulturaellenes embermilliók. Persze, hogy minden jóslások a szpahik és tatárok új szerepét osztják ki nekünk. A magyar nemzet géniusza, ha végleg el nem bujosott, köszönje meg Magyarországot az új hírnevét és becsületét annak a pár ezer embernek, akié ma Magyarország s annak a rendszernek, mely friss triumfusát most üli." (65-66. o.)

A robbanó ország „A rezisztáló régi Magyarország helyetti, az urak Magyarországa helyett, ime, itt nyüzsög, kellemetlenkedik egy robbanó ország.

Ma Magyarországon, hálaistennek, senkisé sem csöndes és megelégedett, de harcot hirdet mindenki, akit a múlt el nem puhított és fogyasztott. Az ugynevezett értelmiség, ha gyorsan nem jön a változás, nihilistább lesz a legnihilistább, legrosszabb értelmiségnél...

Eddig volt egy Magyarország, a keveseké, mely meglapuló erejével küzdött, nagyon sokszor képzelt ellenségek ellen. Ez a mai robbanó Magyarország már tudja, hogy az ellenség itt benn van s hogy evvel az ellenséggel le kell számolni. Kulcsár és csatlós seregeiket szervezhetik, a góg, a rang, a jogtalan vagyon, a politika, a hitványság, a babona találhatnak még egy-két éves kibuvót. De a forradalmosítás nagyszerű munkáját föltartóztatni nem lehet s Magyarország önkéntes számüzöttje nem maradhat az európai gazdasági rendnek és kulturának.

Az új Magyarország emberei annyi gyalázatos és szégyenletes alkú után meg fogják esinálni a nagy söprést ebben a nagy, sokszemetű pityvarban. A nagydemokráciák fanatikus szerelme, bámulata, hite és ereje él bennük s az új robbanó Magyarország minden derék elégedetlenében. A robbanó Magyarország evangéliuma szállja be a városokat és falvakat

a békekességnek ezen az hagyományos ünnepén." (77-78.)

La Barre-Dózsa György. „Magyarország ma olyan harcba kezdett, amelyet még sohase látott a világ, Krisztus után a huszadik században, tíz századdal Árpád után. Mi, a milliók, a rongyosak, azt akarjuk, hogy jogunk legyen a levegőhöz. Egyetlen egy ország vagyunk, ahol a rongyos milliók soha fel se lélegeztek a dús ezrek miatt. És még ma is csak a szégyen, a szomorúság, a megalázás a miénk. Minden népek nyomorult millióinak van valami dicsőséges emlékü. Magyarországon ezer év óta mákony vagy korbács volt a miénk. Még a hőseinket is kisajátítják. Rákóczi koporsóját, ők, akik Rákóczit becsapták és elárulták, úgy körülállották, hogy mi nem férközhetünk hozzá. Kossuthot gyűlölték s most Kossuth nevében ráültek a népre, az országra." (170. o.)

Nostra res agitur. „Nálunk még nem volt meg az a forradalom sem melyet a francia már felejtteni kezd. Nálunk a harmadik rend győzelmet sem aratott s máris lejárta magát, de e mellett a feudalizmus majdnem olyan, mint Dózsa György idejében, amihez aztán szinte őrült hallucinációképpen hangzik a modern proletárok új Marseillaise-e. Ilyen káosz még nem volt azóta, hogy az első vizcsepp leverődött az ősanagra. Mi lesz ebből? Sok dolgot előlről fog kelleni kezdeni. De legeslegelső sorban jőjön már el a radikálizmus. Nekünk elől kell kezdeni a dolgot az első rendnél, aztán a másodiknál s a harmadiknál végre. A rangokkal, kiváltságokkal, ősdurvaságokkal, arisztokráciával és klérussal s a kiszípolozó tőkével egyszerre kell végezni. Hogy? Tekintsünk Franciaországra!?" (178. o.)

A Galilei Kör ünnepén. „Egy megváltás lehetséges még csak e különös, szomorú Magyarország számára: az ugynevezett vezető intelligenciának üdvös és frissítő kicserélődése... igenis politikát csinálunk mindnyájan, kik termettünk valamire, még szabad tudománnyal, filantropiával és művészettel is, sőt ezekkel talán leginkább. De azt mondtam az előbb, vakmerőség: nem állítani, hogy teljes száz percentjében vált használhatatlanná, bűnössé és rosszá a történelmi, vezető magyarság. De a java mégis olyan kevés s ez ország ezerszinű társadalmát annyira milliónyi baj és veszély fenyegeti, hogy talpra kell állni az azoknak, akik kinézetten s letagadottan is az igazi, kulturás, magyar gondolatot reprezentálják: friss energiájú polgárnak és parasztnak. Az orosz diák válhat pogromistává vagy nihilistává, az olasz készülhet hódításra vagy korrupt érvényesülésre, a francia minden lehet, a német sörözhet és hódíthat, az angol gögösködhetik és sportolhat, a román harcolhat a minden román egyesüléséért — nem folytatom. Az új magyar diáknak, az új magyar ifjúságnak, a Galilei Körnek száz letiport szabadság, a száz szép életlehetőség szabja meg mennyei útját és célját. De érezzék ám azt is, ha érdemesnek tartják, — mert érdemes — hogy nem sötét, hencegő, ősködő, magyarkodó ellenfeleink Magyarország és a magyarság, nem ők, hanem mi vagyunk." (236. o.)

SZABÓ ZOLTÁN: A TARDI HELYZET (Cserépfalvi kiadás. Budapest, 1936)

Most, amidőn e könyv végére értem, megdöbbenéssel számolok be magamnak arról, hogy alig érzem lehetőségét annak, hogy a dolgozatot érdemlegesen kommentáljam. Mély hatást kiváltó, kétségbeejtő mélységeket, rémisztő aktualitásokat idéző remekművek nyomán jut eszébe állapota az olvasó, olyan dolgozatok hatása következtében, amelyek nem tűrnek még szerény magatartásuk dacára sem fennforgó kételyt, amelyek felemelő és egyben lealázók, meggyőzők és kétségbeejtők, olykor tanácstalanságot eredményezők. Igen, Szabó Zoltán kötete a tardi hely-

zetről is ilyen karakterű munkának számít. „A tardi helyzet írója hosszú ideig együtt élt a tardi parasztokkal, házukban lakott, asztaluknál evett, figyelt munkájukat a földeken, velük énekelt a fonóban. Közvetlen közelből a forró élmény erejével élte át és írta meg a paraszti sors égbekiáltó igazságtalanságait” — kommentálja a kiadó a dolgozatot a kötet belső oldalán. „Regénynél érdekesebb követni ezt az új írói a magyar népi élet mélységeibe, meglátni vele a falu szociális helyzetének alig-alig ismert szörnyű képét”. — folytatja tovább, ritka igazmondással, megbecsülendő őszinteséggel, és a kötet olvasása nyomán igazolt tájékoztatással. És valóban, a kötet alig is igényel hozzászólást, legalább is kötelezettségének elhivatott kritikus részéről, sem hozzászólást, sem dicséretet, hivatkozásokat is alig, még kérdést sem igényel, legalább is ilyen formában, hogy éppen csak Tard, ez a borsodi hegyek közé ágyazott 2000 lakosú község állapota lenne-e csupán ily megbélyegző állapotainkra, Tard népe volna-e az egyetlen nép, amely ha számszerűleg nem is pusztul, de pusztul értékeiben, züllik emberi magatartásában és szenved életének minden vonatkozásában. Eféle kérdés nem kérdés, legfeljebb olyan kérdés csupán, amely nem igényel egyebet, mint néma hallgatást. A kör, amit Szabó Zoltán munkája magában foglal, inkább mélységekbe hatoló, vertikális, mintsem horizontális, egy lényegében kis közösség, alig 2000 ember közösségének táj, gazdasági, erkölcsi, politikai és társadalmi rajza, negatív és megrázó szimbólumaiban, egy egész kort és egy birtoklási formát leleplez. Alig hivatkozik nyugtalanító lelkiismeretre a kötet, bizony hitetlennek mutatkozik abban, hogy segítséget várna, de őszintén szólva, érkezhetik-e egy pusztuló réteg, egy halálraszánt közösség részére napjainkban segítség, amely ha érkezne, a segítők pusztulását jelentené egyben. Nem, és megdöbbentő józansággal, segítséget a tények ellen nem is vázol elénk a kötet, ha lehetséges, ezáltal még jelentőségesebbé válva, mintegy a végzetes pusztulást hirdetőn. Pusztulásról van e kötetben szó, egy aránylagosan kicsiny közösség, kétezer tardi paraszt pusztulásáról, ami viszont semmivel sem jelentéktelenebb, mint egy megye pusztulása, mint pusztulása egy milliókat kitevő paraszti rétegnek, semmivel sem kevesebb, mint a kultúra, vagy a javák pusztulása, végső fokon semmivel sem kevesebb, mint egy ország, egy kontinens, egy civilizáció pusztulása, semmivel sem kevesebb, mint az, amikor maga Spengler beszélt. Alig pár héttel most Spengler pusztulása után, hogy mint egy jelképesen megjelent ez a könyv, szinte igazoltnak látjuk aggályait. Ha nem is éppen a pusztulás módját, hisz' a pusztulásnak ezer variációja között válogathatunk, pusztulni nem csupán egy észszerűtlenül felépített technikai világban lehet, de lehet pusztulni szegénységben, primitívességben, mellőzöttség, gyenge és elégedetlen táplálkozás következtében is. Nem csupán a racionalizált termelési mód roncsolja szét a finom emberi idegeket, de az elnyomatás, a szolgaság is neurotikussá tesz, ellenséges magatartást kölcsönöz egy értelmetlen és érdektelen környezetben, idegenné és részvétlenné egy külsőséges közösségen belül. Nagy, nagy könyv a Szabó Zoltáné, és példamutató szolgálatában. Őszinte rokonszenven kívül legmélyebb tisztelet illetheti meg érte, mint egy becstelen kor érdemes kutatóját, aki osztályhelyzeténél fogva érdektelenül, de mélységesen érdekelve emberi igazságosságában és önérzetében, képes volt meglátni és megmutatni is, hogyan él, hogyan szenved és pusztul, romlik reménytelenül Európánknak egy, a többenél semmivel sem jelentéktelenebb falujában a paraszt. Mutatvány a műből: (R. Zs.)

Étkezés: (1 holdon alul.) Tard gazdaságainak több, mint egyharm-

da egy holdon aluli „birtok”. Viszonyaik nagyon nehezek és nincs rá mód, hogy könnyebbek és jobbak legyenek. A tardi parasztság legnagyobb része ők, nem koldusok és nem rokkantak, erejük teljében levő derék emberek. Amiről pedig az étlapjuk beszél, az már szinte több a szegénységénél, az az állandó nyomor határait surolja. Alig érti az ember, hogy lehet így egészségesnek maradni, szívósan bírni a munkát, az aratást. Hogyan lehet, hogy e családok gyermekei ugyanolyan virgoncan szaladgálnak az iskola udvarán, mint a többiek? Hajlandó az ember a kétségtelen adatokban kételkedni vagy tulzásokba esni, valami „őserőre” gondolni, valami foghatatlan szívósságra, melyet megérteni alig, csak csodálni lehet. A felszínen nem látszanak bajok, a gyerekek arca nem keskenyebb, mint a többieké, de ezek pusztulnak el tifuszban, ragályos betegségekben, ezek az anyák szülik egyenesen a temetőnek a kis tardiakat. róluk beszél a temető sarkában a rengeteg kicsi sirhalom. Az arcon alig látszik valami, csak néhányan a legszegényebbje, feltűnően sápadt, ezek még november végén is gémberedett meztelen lábbal tapossák a fagyos sarat. Csak a tanító beszél arról, hogy hihetetlenül gyenge ezeknek a gyerekeknek a felfogóképessége, hogy furcsán ijedősek és egyáltalán képtelenek figyelni, szórakozottak és délben futással, játékkal helyettesítik az ebédet. Álljanak itt kommentár nélkül a dolgozataik, hogy beszéljenek a helyzetről, mely ebben a rétegben már csaknem vigasztalan, ha rendes házak és meszelt falak közé bujik is a maga nyomorával. Tardon a szegénység meghuzódó, már elkeseredni is fásult. Aki végigszalad a falun és akár be is megy a házakba, alig láthat belőle valamit, valahogy az élet legintimebb titka ez a tűrő szegénység. Azoknak a jobbgyoknak az egyenes utódairól beszél, „Ki minden terhek türelmes viselője” volt Széchenyi szerint, már akkor is. „Ki hú jobbágy, s mily hű!” még ma is.

Egy egyholdas „gazda” kislia írja: „Hétfőn reggel ettem kocsonyát, délbe káposztát, este káposztát. Kedden reggel kenyeret, délre kenyeret, estére sóskamártást. Szerdán reggel kenyeret, délre kenyeret, estére tésztát. Csütörtökön reggel kenyeret, délre kenyeret, estére tésztalevest. Pénteken délre kenyeret, estére kenyeret. Szombaton reggel kenyeret, délre kenyeret, estére vöröshagymát kenyérral. Tejet nem ittam egész hónapba, mert nincs tehenünk, osztán drága és nincs rá pénz.” Hust nem evett egész hónapban, tojást nem evett egész hónapban. Kenyeret evett és megint kenyeret, mint a birtoktalan földműves gyermeke, aki így ír:

„Hétfőn kenyeret meg főtt cukorrépát, délre kenyeret, estére tésztalevest. Kedden reggel vereshagymát, délre kenyeret, estére keménymagos levest. Szerdán reggel egy darab kenyeret meg répát, dére kenyeret, estére borsólevest meg kompristésztát. Csütörtök reggel kenyeret, dére is kenyeret, estére tésztalevest Péntek reggel kenyeret, répát, dére kenyeret meg két kocka cukrot, estére bablevest. Szombaton reggel kenyeret, dére nem hoztam iskolába semmit, estére kenyeret meg hagymát. Vasárnap reggel kenyeret, egy kis szalonnát, dére egy kis kalácsot, estére tésztalevest.”

De talán mindezeknél szomorúbb dokumentum egy egyholdas parasztember kislíának írása, aki ahelyett, hogy felsorolná, mit evett a hét egyes napjain, furcsán ír, kissé gyerekesen, ahogy a mondatokat fogalmazza és dicsekszik, azzal talán jobban beszél a helyzetről, mint az összes számadatok. „én már ettem sokmindent” — írja — „de legelőször ezen a héten kenyeret ettem. Ettem én már kolbászt, szalonnát, hirkát, sonkát. Ettem már én kalácsot, tejet és még vizet a héten igen sokat ittam. Ez a heti táplálkozásom.”

GYÖRY DEZSÓ: A HEGYEK ÁRNYÉKÁBAN
(Versek, Bratislava—Pozsony, 1936.)

Az olvasót főleg a kötet Szlovenszkó című sorozata fogja meg, azután az Uj Márciust! egy-két verse s csak kevésbé a Modern Ádám című rész, mely pedig a kötet derekhatát teszi. A sikerülés és hatás ez eloszlása egyszersmind jellemzi a költőt s utal a természetére. Már az érték e sorrendje megmondja: ki és miért beszél, mi a megbecsülendő láza, a rokonszenves mondanivalója. S a láz is meg a mondanivaló is eredményt jelentő valódiságában a Szlovenszkó sorozatban jelentkeznek. — Mi ez a láz s főleg: mi ez a mondanivaló? A történelem parancsából decentralizált magyar költő mondanivalója, amit annyi irányból hallunk a közep európai főhatalom változások óta! Az „itt élek és ide tartozom” vallomása. „Ez a föld átkom és szerelmem” — mondja Szlovenszkóról. De nemcsak a föld — tájaival, vizeivel, ködeivel. Ez az „itt élek” nem csupán geográfiai, mert átka és szerelme a szlovenszkóivá szítkitett föld leállított gyárai, új népeszmékedése, újult nemzetiségi tudata, az „élj, ahogy tudsz!” magatartása, az a valami, amit! Győry „perem” magyarságnak nevez. Ez a regionalizmus tehát, hogy úgy mondjuk, geoszociológiai, s amennyiben ez utóbbi több, az előbbinél, annyiban különb is ez a költészet a sivár regionalizmusok költészeténél. Több, mert a tájból nem felejtí ki az embert. Vele van „minden kaputos” s verseiben a felvilágosult „kaputos” eszmékedése érvényesül. „A te bűnöd ez kaputos, rajtad is múlik ez” — mondja a szociális bajokkal kapcsolatban a bejei kádárról szóló versében s ez a sajátos szemlélet jelzi eszmékedése és szociális érzése irányait. Mindezek szélessége persze korántsem nagy, de legalább van szociális víziója, ha sok romantikus törmelékkel is. A többi u. n. kisebbségi költőtől ebben is különbözik, mint ahogy megkülönbözteti verseiben a sok korszerű elem. Ez utóbbi nyilván újságírómesterségének következménye. Az újságírás különben is érezhető a hangján. Ötleteiben és szólamaiban sok a zsurnalizmus nyoma. A helyenként kiülő vezércikkyszerűség is innen való. Azért azonban költő, akinek meleg férfihangja osztálya elmosódott eszményei ellenére is rokonszenves. Egyik-liraiságára s egész versmunkáló készségére jellemző versét ide iktatjuk. Ez a vers azért is érdemes a bemutatásra, mert sikerült példánya a egyes nyelvterületeken élő magyar költők egyik számos változatban jelentkező élményének. A vers címe „Kaland a málnásban”. (G. G.)

Egy szót sem tudnál az én nyelvemen
én meg egy szót sem tudnék a tiéden
ülnénk a vörösfenyő-törzseken
hol málna érik vad, erdei réten

málna, aminek évek tizedét
álmodta át a sötétben a magja
és várta, míg a fenyves tetejét
favágó-balta fölülre lekapja

akkor oszt, usgyé, neki a növésnek
egy pár derűs év jut csak itt bokornak
amíg a nagy fák újra összeérnek
s önzőn uralgó erdővé hajolnak

egy pár derűs év, kis virág, piros szem
hullott mag, s újra földberejített várás:
ez a bokor-sors, nincs kivétel egy sem
hős málna-élet, ósharc, istenáldás.

Hát ez az érzés érne itt. Te s én
a gyantás szagú irtvány oldalán
ijedt-nevetve az egymás szemén
valami szépet kutatnánk, talán

a szónál jobbat, a beszédnél többet
ami nem álnok, ami nem hiú
politikánál, pénznél örökebbet
te szelid szláv lány, én magyar fiú

tán szülőföldünk titkos szellemét
a hegyi szellőt, mely hajadra szállna
Te biztonságod, Én a szád ízét
a szádat, amely olyan mint a málna

málnaéréskor, fenyőtörzseken
rabul ejtene az élet az éden...
egy szót sem tudnál az én nyelvemen
én meg egy szót sem tudnék a tiéden

MAI MAGYAROK RÉGI MAGYAROKRÓL

(Cserépfalvi kiadás. A Szép Szó 4.—5. száma. Budapest. 1936.)

E kötetben 14 mai magyar író emlékezik meg ugyancsak 14, de már elhalt magyarról, történetíró törvényalkotóról, regényírók regényírókról, esszéisták volt forradalmárokról és költők költőkről, vagy államférfiakról. És amennyire a vállalt feladat megengedi, egységes szervesen is a kötet. Közel ezer év 14 színes epizódja elevenedik meg az olvasó előtt. *Horváth Tibor* Árpádról ír, vele kapcsolatban a honalapítás és a letelepülés sokat vitatott lefolyását világítja meg új szempontú részletekkel. *Trencsényi-Waldapfel Imre* a történetíró Küküllei Jánost; mutatja be, és vele együtt egy kort, a bontakozó magyar renaissance korát. *Málnási Ödön* tanulmánya Werbőcziről felöleli a Dózsa-féle parasztlázadást, amely mögött ijesztő és emberi mértéket tuhnővő rémes alakzatában áll a törvényhozó, változatos és kalandos életével, kegyetlenül pasztikus figurájával. *Juhász Vilmos* Fráter Györgyről, *Füsi József* Mikes Kelemenről ír, *Móricz Zsigmond* Bethlen Gáborról, *Fejtő Ferenc* Martinovicsról. *Németh Andor* Mária Teréziája döbbenetes regényalak, jelentéktelennek tűnő részletekkel, jelképes anekdotákkal. *Hevesi András* az ifjan elhunyt pesti szerkesztő gavallért, *Kármán Józsefet* mutatja be, bidermejer környezetében. *Kassák Lajos* Petőfi figuráját vázolja elénk, *Vámbéry Rusztem* a jogász Szalay Lászlóról ír, *Ignóus* Deák Ferencről, *Ignóus Pál* Kemény Zsigmondról. *Babits* Széchenyi tanulmányvázlata vitathatatlanul a legaktuálisabb. „Ujra és újra mondom: sohasem voltak kérdések (Széchenyi kérdései) maibbak. Hisz, sohasem voltak idők veszélyesebbek. Mi ismerjük a nyomort, de minden pillanatban megismerhetjük a végromlást is. Itt állunk a nagy világérdekek keresztútján, kis nemzetünk léte egy hajszálon függhet. Szinte ajtónk előtt a rettenet, amit Széchenyi a „csillagokból olvasott”. Vér és vér mindenütt! Testvér a testvért, a népfaj a népfajt fogja megszárolni engesztelhetetlenül és örülten. Keresztet rajzolnak vérből a hát-

zakra, melyeket le kell égetni'. Ki fogja e rémségek küszöbén sorsunat vállalni? Reformszavaktól hangos a levegő, s újból divat lett köztünk a Széchenyi-póz... Itt is, ott is föltartják ujjukat, mint a szeleburdi stréber az iskolában... Csodálkozom és ijedtség fog el" — írja *Babits*. *Babits* Széchenyi arcképe, *József Attila* bevezető Ódája és *Málnási Ödön* Werbőczije adják meg a kötet jelentőségét.

BIRÁLATOK I K

OSWALD SPENGLER

A gyászbeszédék és méltatások, melyek Spengler halála alkalmából most napvilágot láttak olyanok, mintha nem is egyugyanazon személyről szólnának. Mintha számos Spengler élt volna, akik közül az egyik költő, a másik filozófus, a harmadik történelmi szaktudós, igazi porosz iskola-mester, a negyedik véresszájú demagóg politikus... És nem is úgy áll a dolog, hogy a megemlékezések a megemlékezők saját világnézete és temperamentuma szerint méltatják Spengler érdemeit és alkotásait, nagyitva és torzítva a valóságot, hogy az illető világnézet vagy temperamentum maradjon, mint győztes a porondon. Hanem valóságos, immanens ellentétekről van szó, melyek annyira külön sikokon mozognak, hogy még jóval nagyobb koncepciójú egyéniségben sem teljesedtek volna szintézissé, mint amilyen Spengler volt.

Történelembölcseletet ír, azaz multban és jelenben élő *embertársai*, a te-k cselekedeteiben igyekszik törvényszerűséget felfedezni s emellett szubjektív idealista, solipsista, azaz számára csak az én az egyetlen valóságos.

A nyugati világ *alkonyáról* beszél, korának, társadalmának feltartóztathatatlan pusztulásáról, — ugyanekkor a német nép, a német imperializmus optimista ébresztőjévé, messzehangzó harsonájává válik.

A fasizmus előhírnöke, elméleti megalapozója, — s ugyanakkor hajbakap a diadalmas fasizmussal.

Szubjektív idealizmusa egyszerű és világos, de nem következetes. Mindjárt előljáróban kijelenti, „a történelem összessége és a természet is a maga egészében, úgy az egyik, mint a másik csak jelenség”, (Der Untergang des Abendlandes 10. o.) „az egész világmindenség személyes élmény és az igy-és-nem-máskép'-létében az emberi tudattól függ.” (U. o.) Ez az ismeretelméleti felfogás kísért az egész filozófiatörténeten át. Legfőbb érdeme e felfogásnak a következetesség, olyannyira, hogy Kant sem tudott elkészülni vele és haragjában a bölcselet szégyenének nevezte. Nem cáfolat természetesen a Feuerbaché sem, mely szerint a különböző nemek jelenléte igazolná, hogy az éntudaton kívül más létező is van. A formális logikai cáfolat, melyet legujabban Karl Bücher szorgalmaz, szintén nem vezet; célhoz. Nem ölte meg a Materialismus und Empiriokriticismus sem, de kimutatta a gyakorlati abszurditását, amennyiben az egész emberi élet és annak objektív megnyilvánulásai, társadalom, gazdaság, ideológiák, stb., azon az előfeltételezésen épül, hogy nem az emberi öntudat termeli a külső valóságot, hanem a külső valóság tényei hatnak az emberi tudatra, — és egyben feltárta az elmélet szociológiai alapjait. Nem ölhette meg, mert hiszen a polgári gondolkodás társadalma lefelé haladó periódusában mindinkább elhagyja a materiális lét

alapjait, idealizmusba csap át, — már pedig az idealizmus, ha következetes vagy teológiába vagy solipsizmusba megy át.

E következetesség elvitathatatlan Berkeleytől, Fichtetől, Machtól, Avenariustól, de nem lehetett az Spenglernél, aki az ismeretelméleti szubjektív idealizmus álláspontjáról akarta felfedezni a történelem törvényszerűségét. A polgárság említett klasszikus bölcseleti nem mondtak ellent önmaguknak, amikor többé kevésbé elismerték a természet jelenségeinek bizonyos rendjét, interpretálhatták a kauzalitás elvét úgy, hogy az bár a szubjektív öntudat terméke, mégis aszerint rendeződik a jelenségek világa. A történelmi eseményeket azonban mindezekig nem sikerült az egyéni tudat által termelt kategóriákba rendezni s így kénytelen Spengler áttörni szubjektív idealizmusának korlátait, és ezáltal transzcendenssé, sőt misztikussá válik. Így jut el a „sors” fogalmához és az „analógia” módszeréhez.

Spengler ugyanis azt vallja, hogy „az ok és okozat szükségszerűségén kívül... az életben még a sors organikus szükségszerűsége is... a legmélyebb és legbensőbb bizonyosság ténye” (u. o. 9.) s bár fogalmazásában igyekszik hangsúlyozni a sors fogalmának a bizonyosság bensőséges érzésétől való függését, mégis kétségtelen, hogy a sorsnak ez a fogalma már fölötte van az egyéni öntudatnak, sőt fölötte van a köz-tudatnak is és nem egyéb, mint az isteni gondviselés. Nem véletlen, hogy a polgárság ez utolsó történetfilozófusa ugyanoda jut el, mint az első, de *ahogy* eljut, abban benne van az egész polgárság sorsa. Mert *Vico* „divinitasa” többé nem a teológiai gondviselés, hanem olyan fogalom, amelynek mint „történelmi tény”-nek a megalapozása éppen az ő *Scienza Nuova-jának* a feladata. És bármennyire működjék is ez a divinitas, mégis az emberek lényük természetének megfelelően és *társadalmi szükségleteiket követve alakítják történelmüket*. Ezzel szemben Spenglernél a sorsfogalma elveszti minden konkrét tartalmát, misztikus, teológiai fogalommá válik, s az a bizonyos „legbensőbb bizonyosság” nem egyéb, mint a vallásos hit. *Vico* a történelmet lehozta a feudális egekből a polgári földre. Spengler kénytelen megint kirugni maga alól ezt a földet, mert az már többé nem a polgárság történelmének szintere.

Spengler a maga szemléletét a „történelem kopernikánusi felfogásának” nevezi, valószínűleg onnan kiindulva, hogy ő a földön végbemenő történelmi eseményeket a sors, mint nap körül forgatja. Talál a hasonlat abban is, hogy ugyanúgy, ahogy Kopernikus a relativitás elvét érvényesíti, amikor kimutatja, hogy a dolgok mozgása sok esetben azon alapszik, hogy mi mozgunk, ugyanúgy Spengler is, amikor kinyilvánítja, hogy „az emberiség... üres szó... fantom”, — és kulturák, népek, nyelvek, igazságok, istenek csak virágzók és hanyatlók vannak, akkor szkepticizmusa mellett, melyről még lesz szó, a teljes relativizmusba keveredik. Ezzel azonban még is szűnik kopernicizmusa. Így elsősorban nehéz felfedezni Spenglernél a természet „sagacitas”-áról, bölcsességéről való meggyőződését, hogy t. i. az mindig a „legegyszerűbb utat” választja, amely pedig Kopernikusnak a döntő motívumot szolgáltatva a heliocentrikus világkép megalkotásánál. Spenglernél úgy a természet, mint a történelem vak, minden, ami történik, a sors mechanisztikus, fatalisztikus rendje szerint megy végbe és hogy milyen ez a rend, mi a dolgok egymásutánja, amit „törvénynek” nehéz lenne nevezni, azt az analógia módszerével igyekszik felfedezni.

A logika hagyományos tudósai nem egyszer kimutatták, hogy az analógia nem hozhat teljes megismerést, viszont minden kezdődő tudomány áthalad ezen a perióduson, amelynek valójában az a rejtett ismeret-

retelméleti alapja, hogy a megismerés az ismeretlennek az ismertre való vonathozásban áll. Holott ez az analógikus megismerés tulajdonképpen öncsalás, a hasonlóságnak azonossággá való deklarációja. Ez tette lehetővé, hogy elméletek végső eredményekként tűnhettek fel, vagy ilyenre való jogot vindikálhattak maguknak. S mindaddig, amíg újabb eredmények nem szorították hátrébe ezeket az analógiákat, amíg előbbi analógiákkal szemben plauzibilisabbnak, találóbbnak látszottak, amíg bizonyos szociális tartalmat fejeztek ki, addig meg is volt a létjogosultságuk. Az államelmélet Leviáthánokból és egyéb szörnyetegekből indult ki, a természettudomány Thales vizéből kelt ki és az alkimiából kémia lett. De mit szólunk Spenglerhez, aki a marxi történettudomány kémiaiájából, a társadalom mozgató erőinek, törvényszerűségeinek exakt felismerése után találó és kevésbé találó analógiákból történelmi alkimiát csinál, mondván, hogy a világtörténelem önálló, egymástól független, egymásfűt után következő „kulturákból áll”, mint az országút fái, és ezek a kulturák teremnek, növekednek, virágzanak, majd elhervadnak és elpusztulnak, mint a fák az országúton?

Nem azt mondjuk, hogy Spengler költő volt, aki a költő szuverén jogán átköltötte, maga képére formálta az egész történelmet, úgy rakosgatván önkényesen a kultúra egyes darabjait álmai palotájává, mint gyerekek a kockaköveket; azt se mondjuk, hogy szűkkörű vidéki tanár volt, aki szakmájából, a matematikából és fizikából át-átrándult neki merőben idegen területre. Ellenkezőleg, azt állítjuk, hogy ezzel a tudománytalan analogizmussal, ezzel a történelmi dilettantizmussal határozott célja volt, egy egészen pontos és döntő funkciót akart betölteni.

S ennek a célnak, ennek a funkciónak alárendelt mindent, — még Saját elméletét is. Mert a „Nyugat alkonyának” elmélete nem az igazi elmélet, nem ennék kimutatása a végső célja, ez csupán eszköz nála, hogy szembeszögezhesse, annál élesebben és határozottabban igazi pozitív mondanivalóit. Nincs tévesebb, mint Spenglert spektikusnak és pesszimizmistaának itélni. Skeptikus és pesszimizista Nyugateurópával szemben, de nem az északi nép jövőjével szemben. Az Untergang des Abendlandes a vilmosi külpolitika filozófiai lecsapódása és amikor e külpolitikának az ágyúit elhallgattak, ott áll Spengler a maga elméletével, amely az egész világ történetével akarja igazolni, hogy a német vereség csak pillanatnyi epizód, jelentéktelen látszat, mert végeredményben, a társadalombiológia töretlen és feltartóztathatatlan törvényei szerint a győztesek pusztulnak és Nyugat lehanyatlásával új kulturperiódus kezdődik, melynek hordozója az északi, germán nép.

A német imperializmus ez elméleti kifejeződése igen alkalmasnak bizonyult a győztes hitlerizmus kezében is léte és politikája igazolására. S hogy mégis a nemzetiszocializmus csak ezt az elméletet vette át, de nem magát Spenglert, aki elméletének konzekvenciáit a maga módján akarta levonni, az főleg a faj fogalmának különböző interpretációjából következett. Spengler szerint ugyanis nem a faj, hanem az emberiség — állatani, biológiai fogalom. Nem a faj határozza meg a történelmet, hanem a „szellem”, amely mint egy-egy kulturperiódus tényezője jelentkezik. S amikor előnyt ad a fausti szellemnek az antik görög apollói szellemével szemben, az egyiptominak az indussal és arab mágikussal szemben, akkor megtöri a hitferi árja faj magasabbrendűségének vonalát. De ha a két felfogás közti ellentétet és azt a vitát tekintjük, melyet a hivatalos nemzetiszocializmus Spengler utolsó könyvének, a *Jahre der Entscheidung-nak* a megjelenésekor megrendezett, azt kell látnunk, hogy Spengler nemzetiszocialistább, mint maguk a nemzetiszocialisták. Mert

a hitlerizmusnak tömegbázisa megteremtésében valóban alkalmasabb volt az árjaelmélet, mint a spenglerizmus. A nem-árják kikapcsolása a német birodalom gazdasági és szellemi életéből azonban természetesen nem sokat változtatott ezen a gazdasági és szellemi életet aminthogy azok befolyásának feltűlése nem is volt egyéb, mint taktikai, agitációs eszköz. A német imperializmus azonban most új feladatok előtt áll, és ehhez kevés és alkalmatlan az árja-nemárja ellentétén felépülő ideológiai előkészítés. Sakkal alkalmasabb erre a spenglerizmus, mely az új szellem hordozójának a német népet tekinti és amely szellem csak akkor érvényesülhet, ha legyőzi az európai munkásság és a gyarmati szines fajok forradalmi szellemét. Ebben a szellemben jelöli meg az új szellem igazi ellenségeit és az európai munkásság és a gyarmati szines népek szintézisét, azaz Németország Erzfeind-jét az oroszban véli felfedezni, melyet a pontosság kedvéért „szines faj”-nak deklarálni, szemben a „magas faji sajátosságokkal” rendelkező japánokkal, akik éppen e sajátosságok révén könnyen elkészülhetnek az előbbiekkal.

Amint látszik tehát, hamarosan kitisztulnak a hitleri külpolitikai vonalak is, és egyre inkább hozzásimulnak a spenglerizmushoz. S nem kétséges, hogy a hitlerizmus ma már minden vita és fenntartás nélkül vallja Spengler konkluzióit: „A világalalomért folyó harc még csak most kezdődött. Ezt a harcot erős emberek fogják egymással megvívni. Ne lennének közöttük németek is?” (Jahre der Entscheidung, 57. o.)

A GYERMEKÉVEK SZEXUALITÁSA. Sándor Pál Székely Bélának, a freudi peda-

gógia egyik magyarországi uttörőjének új könyvével kapcsolatban mindjárt előljáróban meg kell állapítanunk, hogy mentes minden olyan túlzott népszerűsködéstől, melynek szexuális témáról lévén szó, oly nagy a kísértése és jó üzletnek bizonyulván, Magyarországon utóbbi időben még a „baloldalon” is oly nagy a divatja. Népszerű ez a könyv is, mint idő- és témabeli elődje, *A te gyereked* c. könyv, — de nem a szenzációkeresésben, a különös, feltűnő, a nemi nyomorra spekuláló motívumok kihangsúlyozásában, hanem csak annyiban, hogy közérthető és nem vindikál magának új tudományos módszereket, saját felfedezéseket. Ennek ellenére tudományos, azaz átérzi mondanivalója iránti felelősségét, mélyreható a problémának és bizonyít. Viszont nem marad meg a puszta elméletnél, nemcsak beszámol, hanem igyekszik is meggyőzni és rábírnai az olvasót, hogy elismerje gondolatmenete belső igazságát és levonassa vele a konzekvenciát is. Az elmélet és gyakorlat egységét szemlélhetjük példás intenzitással ebben a könyvben, írója tehát nemcsak jó író, aki világosan, témáját és anyagát uralva, áttekinthetően fejt ki mondanivalóit, hanem jó pedagógus is.

A jó pedagógus az, aki bátor kézzel nyul bele a tradicionális pedagógia osztályfoglaltságokkal, álerkölcscsel, nemzedék-féltékenységgel terhelt dzsungelébe, s bár mindig tapintatos és legkevésbé sem durva, de határozott és kiméletlen, amikor előítéletektől szabadít meg, káros illúziókat rombol szét és transcendens érdekeket leplez le. És Székely Béla teljességgel ilyen. Jó pedagógus-volta azonban nem merül ki e negációkban. Célja nemcsak az, hogy visszautasítsa a tradicionális nevelési irányt, amelyről kimutatja, hogy hazugságon épül és beteggé, neurotikussá teszi a gyermeket, — hanem az is, hogy megmutassa az utat, amelyen a pedagógus eljuthat oda, hogy „boldogabb embersort nevel, mint ő maga volt.”

Székely Béla kétségkívül híve annak a felfogásnak, hogy bár az emberek a körülmények és nevelés termékei, de mivel a körülményeket éppen az emberek változtatják meg, tehát a nevelőt is nevelni kell. Ez a felfo-

gás vonul végig Székely könyvében, amikor felsorakoztatja az eszközöket és módszert, melyekkel eljuthat és eljuttathat, mint kifejezi, a gólyamese Scillája és a némi felvilágosítás Charibdisze közt, oda, ahol a megnevelt nevelők nevelése nyomán a gyermek egészséges, „szociálisan is teljes értékű emberré” érhetik. A cél tehát végeredményben a *societas*, a nevelés tehát a szociális nevelés. Ha azonban e célkitűzéshez való jutás azt a mechanisztikus felfogást érlelné, hogy a mai körülmények csak mai eredményeket produkálhatnak, azaz a szociális ember csak a szociális társadalom terméke lehet, — akkor ez egyértelmű volna azzal az elméleti oportunitizmussal, mely e társadalom érését rábizza a mechanisztikus, fatalisztikus állítólagos törvényszerűségekre, nem vévén tudomást arról, hogy e törvényszerűségek magában foglalják a szubjektív kategóriát is, azaz hogy a körülményeket az emberek változtatják meg.

Nem lehet kétséges tehát, hogy a szociális pedagógiának megvannak 4 mai feladatai is. S amikor Székely nem kimélvén a mai felnőtteket, — önmagát sem, és ez az önleplezés hozza könyve számára nemcsak a pedagógiai szempontból oly fontos őszinteséget, hanem a legközvetlenebb és legmeggyőzőbb eredményeket is — egy sorba áll azokkal az elméleti és gyakorlati férfiakkal, akik a társadalom külső strukturáját elemzik, hogy rámutassanak a dolgok fejlődésének irányára és tempójára. S a konzekvenciának ugyanannak kell lennie Székelynél is, aki az ember és az emberi együttélés belső strukturáját vizsgálja, hiszen e struktúra azonos, az érdekek, melyek létrehozták és melyek egyik oldalról a megmaradásáért, más oldalról pedig a megváltoztatásáért küzdenek, szintén azonosak. Ha tehát nincs is egész konkrétan kifejezve, mégis alapjában és értelmileg egyetérthetünk Székellyel abban, amiért hozzáteszi, hogy a gyermekekhez való magatartásunkkal ahhoz kell a gyermeket hozzásegítenünk, hogy egészséges emberré váljék — egy egészséges társadalom számára. E fctevés is korlátozás, de nem „időhöz, osztályhoz, nemhez” kötés, hanem egyfelől természeti meghatározottság, de úgy, hogy az az egyén testi-lelki egészségének feltételeit szabja meg, másfelől társadalmi meghatározottság, de úgy, hogy az „belső életét élő embereinek ideális célkitűzésében minden tagja számára ezeket a feltételeket egyforma mértékben” biztosítsa.

Más kérdés azonban, hogy a szociális nevelés mai stádiuma „szexuális nevelés” kell-e hogy legyen? Bizonyos az, hogy leginkább e ponton támadható a tradicionális nevelés, amely a gyermekkor szexuális megnyilatkozásaiban lelki-testi elfajulást, bűnözést lát és amely, mint Székely idézi, Goethe elferdített kijelentésétől veszi jelszavát: *Geniessen macht gemein*. Az is bizonyos, hogy nagyfontosságú Székely könyvének ama törekvése, hogy bizonyos élettani jelenségeket (onánia) erkölcsi terhétől megszabadítson és kimutatván a „bűntudat társadalmi okokból beszügerált voltát, azt megsemmisítse. Követhetjük őt abban is, amit Canterbury hercegérseke, dr. Lang ír egyik pásztorlevelében: „A némi ösztönt, amely az ember örök része, meg akarjuk szabadítani attól, hogy negatív formájú utasításokkal és magatartási szabályokkal vegyék körül és ki akarjuk jelölni helyét a teremtés nagy munkájában, amelynek minden egészséges fiatal ember és fiatal leány a részese”. Az ösztönök harmonikus, osztályerkölcsi elfojtásától felszabadított kiélését illetőleg minden szülőnek és nevelőnek e könyv pártján kellene állnia.

A „szexuális nevelés” azonban nem a szexualitás megnyilvánulásainak helyes irányba tereléséből és azok természetes értékeléséből áll. Mert nem a pubertás szenvedéseinek és problémáinak segít át az irányzat, nem is azt teszi, hogy „ifju emberek előtt feltárja, milyen szerepe lesz majd életében a szexualitásnak”, — hanem egyenesen kimondja, hogy „öt-hat

éves koráig a gyermek már átesett a szexuális fejlődésnek azokon az állomásain, amelyek nemcsak a pubertással bekövetkező nemi érésnek, a bakfisi és kamaszkornak szakaszát, de felnőtt életének szexuális formáját is meghatározzák. A felnőttek szexuális élete ezernyi finom gyökérrel nyúlik vissza a gyermekkorba és onnan táplálkozik." Ujfajta fatalizmus ez, amely a fátum determinációját a megszületés előttről a megszületés utánra helyezi át.

De milyen érvekkel, milyen bizonyítékokkal támasztja alá ez a szexuális neveléstan az infantilis szexualitást? Székely az érveknek és bizonyítékoknak a freudí psychoanalízis mindmáig produkált egész rendszerét vonultatja fel. De ugyan mit gondoljunk pl. a gyermekévek során megnyilatkozó szexuális jelenségek jellemző vonásának amaz első csoportjáról, mely Freud nyomán úgy hangzik, hogy az „az emberi életre valamilyen nagyon fontos — a szexualitástól különben független testi funkcióhoz kapcsolódik (első szakaszában például a szopáshoz, tehát a táplálék felvételéhez) azaz oly' jelentőségről, amely azért szexuális, mert nem szexuális? Vagy akár a szexuális fejlődés orális és anális szakaszáról? Ugy, amint ezek az érvcsoportok felsorakoznak, egyáltalán nem arról győznek meg, ami a céljuk lenne, hanem legfeljebb csak arról, hogy a szexualitás fogalmát annyira kiterjesztik, hogy minden ösztönt szexuális jellegűnek fogunk fel, minden örömezzet szexuális és minden kielégülés szexuális. De hogy ez a determináció vagy annyira általánosít, hogy semmit sem mond, vagy pedig helytelen, — és utóbbi mellett bizonyít az a kénytelenség, hogy a freudizmus kénytelen a latencia elméletet konstruálni, azt t. i., hogy szerinte a kisgyermek öt-hat éves korában jut el szexuális fejlődési fázisának végére és ekkor egy nagy — a pubertásig tartó semlegesség áll be, „a nemi lappangás”. Hogy itt az elmélet milyen hatalmas törést szenved, mutatja a tudományos érveknek hirtelen megszűnése, — illetve a költészetbe való átcsapása, mely így hangzik: „Mintha maga a természet is jelezni akarná: nagy munkát végzett be, hatalmas fejlődésen vezetett át a gyermeket; ideje, hogy megpihenjen.” Mintha csak a Genezist olvasná az ember, ahogyan isten hat nap alatt megteremti a világot és a hetedik nap a nagy munka után, ideje, hogy megpihenjen.

Székely maga is tisztában van vele, hogy a freudizmus az elmélet teljessége kedvéért egyes jelenségeket eltúloz és éppen amikor az elmélet tökéletességét szorgalmazza, üt rést az elméleten. De mint ahogy a freudizmusnál az elméleti konstrukciót áttöri a valóság, ugyanugy Székelyben a freudistát legyőzi a pedagógus. „Valóban nem az a fontos, hogy ezeket a jelenségeket (pl. dudlizás) a szülő, nevelő — szexuális tartalmúaknak értelmezi-e. A fontos az, hogy akkor nevel a szülő helyesen, ha fokozott, de nem túlzott szeretetével és figyelmével okosan átsegíti gyermekét azon, hogy saját erejéből essék át a dudlizás elmaradhatatlan korszakán.”

Természetesnek kell tehát találnunk, hogy a freudizmus dogmatistái frontot formálnak a Székely könyveiben kinyilvánított szexuálpedagógiai törekvések ellen, mint ahogy pl. *A jövő útjain-ban* ezt a „hivatalos” freudizmus képviselője dr. Lévyéné F. Kata meg is teszi, amikor „tiltakozását; jelenti be” Freud felfogásának eltorzítása, — tegyük hozzá: szociális irányba való eltorzítása ellen.

Annál különösebben hat azonban, hogy a „baloldali” *Szépszó* szintén a szexuálisnak a szociális irányba való tolásán akad fenn és e lapba írt kritikájában *Gyömrői* Edit rosszalja, amiért Székely az Oedipus-konfliktust „nem az infantilis szexualitásból vezeti le, hanem egy hatalmi kérdés következményének látja, amely utólag telitődik szexuális tartalommal.” Még csodálatosabb azonban az, hogy Gyömrői szerint az ösztön-

energia szociális energiává válása „elitálás” után történik, s ezzel bizonyítottot szolgáltat arra, hogy ha valaki szociális téren a freudizmust következetesen végig akarja vinni, éppúgy reakcióssá lesz, mint a tradicionális pedagógia. Ez a freudizmus egyik véglete, míg a másik az, amikor a szexuális nevelés szexualitásra való neveléssé válik.

Székely egyik végletebe sem esik bele. Az ő pedagógiájának, mint a fentebbi példa is mutatja, a szexualitásnál lényegesebb kitevői a szeretet, figyelem és okosság, amivel tanúságot tesz arra is, hogy tudatában van a szexuális nevelésnek, mint társadalmi produktumnak átmeneti jelleggel és részt kér, a részben belőle folyó, rá következő szociális nevelés előkészítő munkájából is.

Atenau Pál

FIATAL SZLOVENSZKÓI IRÓNŐ.* Az utóbbi két-három évben egyre több olyan könyv, tanulmány, cikk látott napvilágot, melyek önéletrajz és vallomásszerű jellegüknél fogva kitűnnek a többi irodalmi termék tömkelegéből s amelyek tartalmuknál és feltétlenül őszinte hangjuknál fogva felfigyeltető kortünetnek tekinthetők.

Erre vonatkozóan ép' a közelmúlt napokban jegyezte meg a *Századunk* egyik cikkírója, hogy: „nagyon tanulságos lenne azt a pszichológiai és társadalmilag meghatározott gyónáskényszert kielemezni, mely (a fiatal írókat) sorozatos és már szinte minden más tárgyi mondanivalót elsodró monstre-önvallomásokra készíteti.” (*Századunk*, XI. 4-5. szám, 209. o.) Semmi kétség: a kor, napjaink sok emóciót nyújtó lázas üteme, sebeket tépő bántása, a társadalmi és lelki differenciálódások kényszerítik az írástudót, hogy a lelke legmélyén elraktározott élményanyagot felszínre hozza. És van valami karinthys gesztus abban, hogy ezeket az önéletrajzokat, vallomásokat és konfessziókat papírra vetik. Az élet értelmére ráeszmélt ember szükségesnek tartja, hogy beszámoljon kortársainak élményeiről, megérzéseiről és meglátásairól:

*Mert nem mondhatom meg senkinek,
Hát elmondom mindenkinek.*

Miért? Talán nincs kinek bizalmasan, a meghitt négyszemközti beszélgetések megejtő csöndjében elmondani vagy napjaink hihetetlen sodrású iramában nincs megfelelő hely és idő, hogy az ember valami belső parancsra mindent feltárjon, ami lelkét nyomasztóan megüli? Lehet, hogy így van, de ne kutassuk az okokat. Az író bennél a társadalomban és nem akar magában maradni érzéseivel és élményeivel: hajtja a közlési vágy, a kívánság, hogy a vele megtörtént eseményeket lelki megéléseket és tényeket lerögzítse és mindenkinek tudtára adja. A vallomások és önéletrajzok tehát (és itt tökéletesen egyre megy, hogy a szerző első vagy harmadik személyben mondja-e el élete döntő és kiemelkedő mozzanatait!) a tényirodalom gazdagodását vonják maguk után. Ilyen zsánerű könyv az utóbbi időben nálunk és a külföldön garmadával jelenik meg. Elég ha csak a magyarok közül *Kassák Lajos*: Egy ember élete, *Márai Sándor*: Egy polgár vallomásai, *Szabó Béla*: Ezra elindul, *Szenes Piroška*: Egyszer élünk című munkáira vagy *Ignotus Pálnak* a Szép Szóban megjelent Önarcképére, *Fejtő Ferenc*: Érzelmes utazás című könyvének elegey részleteire és *Nagypál Istvánnak* a *Gondolatban* megjelent önvallomások jegyzetére gondolunk. Ide sorozható *Sáfár Katalin* regénye is, mely a tényirodalom -gazdagodása szempontjából annál inkább értékes megnyilatkozásnak számít, mert arról a területről, ahonnan a szerző a

* Sáfár Katalin: *Mégsem történt semmi*, Franklin-Társulat, Budapest, 1936.

könyv témáját meríti, alig történt eddig kísérlet az élményanyag lerögzítésére.

Miről is számol be a könyv? Egy urileány elindulásáról és életbenővéséről. Igen, egy elkényeztetett, gyerekszobás, félrenevelt leánylélek fejlődését írja le a szerző ebben a regényben. A sина, a regény hősnője, a rossz nevelés minden káros következményeit magán viseli. Tele van gátlásokkal. Alacsonyabbrendűségi érzése zárkóztató, érzékennyé és bátoratlanná teszi. De belülről mégis hajtja valami, hogy megmutassa: több ő mégis, mint társai! Összeszedi minden erejét s, tehetsége meg szorgalma révén az első lesz a gimnáziumban és kitüntetéssel teszi le az érettségit. Tanulmányait a berlini egyetemen folytatja. Tanárnőnek készül. Az idegen környezet kezdetben egészen kizökkenti, megzavarja. Sokáig tart, míg bele tud illeszkedni. Bizalmatlan, félénk, kedvesen naiv és gyermeki, de emellett öntudatos és majdnem önálló. Szüntelen harcban áll önmagával és a külső világgal. Ezek a vívódások lelkében folynak le és állandó rezgésben tartják belső világát. Kissé lankad, elernyed, a sok új benyomás, a nagyváros lüktetése és hajszája, a különféle emberekkel való érintkezések és az ezek nyomán támadt különös gondolatok és érzések teljesen lefoglalják és erősen nyugtalanítják. De régi alacsonyabbrendűségi érzése feltámad, ismét nekilendül a munkának. Most már jön a szerelem is, amit szégyenlősen még mindig „reszelem”-nek mond komplexumai következtében. Természetesen gátlásai (és főleg apakomplexuma) nem engedik, hogy feloldódjék a szerelemben, megtorpan előtte és végül is hidegen s majdnem örömmel állapítja meg, hogy „mégsem történt semmi.”

Nem firtatjuk, hogy a könyvben mennyi a megtörtént valóság és mennyi a koholt történet. De még így is pompás anyag ez a regény egy freudi pszichoanalitikus számára. Lehet, hogy a marxista kritika rigorózusai fölöslegesnek fogják tartani ezt a könyvet, esetleg lektúriróadalomnak minősítik. Nincsen igazuk! A regény érdekes és értékes dokumentuma egy olyan lélek fejlődésének, mely a pusztulásra ítélt társadalmi osztály tagjának tartja magát és ezzel az őszinte vallomással tulajdonképpen önmaga és osztálya fölött mondja ki akaratlanul is az ítéletét.

Komoly és erős írás ez a regény. Azt mondhatnók: majdnem férfias, pedig kedves női báj ömlik el rajta. Itt-ott erőteljesebb és kifejezőbb stílus és nyelvezet hiányát érezzük, De Sáfár Katalin tud írni és lebilincselő elbeszélő. Jó megfigyelő és kitűnő jellemzést ad, a regényben szereplő alakok élnek, nem papirosfigurák. Határozott érzésünk, hogy e kötet tulajdonképpen egy nagyobb munkának az első része. Érdeklődéssel tekintünk a további kötetek elé.

Sándor László

KÖLTŐK ÉS VERSEK. Két költő, két verskötet. Az egyik költő valamivel innen van a harmincon, a másik alig van túl rajta. Mindenképpen kortársak, amit nem annyira tulajdon évszámuk dönt el, hanem az évtized, amelyben egyidőben élnek és gondolkodnak, nem maradnak el az idő mögött, de nem is előzik meg, ami azt jelenti, hogy olyan nyelven szólnak hozzánk, amit mi is megértünk. A két költőnek, noha egymástól távol éltek, nagyjában egyforma volt a sorsa. Szegénység és nélkülözés. Az idősebb nyilván a kispolgári nyomor lukas rostáján át hullott a munkássághoz, a másikat pedig osztálykötöttsége tartotta meg munkásnak. Mind a kettő egyformán kezdi a kétkézi munkánál, az egyik gyárban, a másik nyomdában. Ezek aféle életrajzi adatok, amiket talán illő tudni egy-egy költőről, bár itt nem annyira az illem, mint a megismerés szüksége mondatja el mindezt róluk, azért,

hogy a költői pályán tisztán lássuk az élmény és az érzelmi anyag eredetét.

Hollós Korvin Lajos az idősebb, kötetének címe is jelzi korát: *Harmincas évek*. Három verskötet van már előtte: a *Nihil*, a *Harc* és a *Tömegszállás*. A költőt nem nézhetjük hát izoláltan, belecukva utolsó kötetébe. Költészetének hangja változó; míg régebbi verselése merő osztálytúsás lendület, inkább tudatos és elszánt hevületből, mint osztálykényszerből és maga a költő inkább értelmisége forrongó benyomását kelti, mint munkás osztályharcosét, addig legújabb kötetéből már hiányzik az előbbi hev és élményekkel igyekszik pótolni a régebben szándékolt világnézeti demonstrációt. Nem kapjuk magyarázatát a változásnak, az érzelmi gazdagodás ellenére, a költő egy hanggal szegényebb. Előbbi költői lényegét feladta. Nem beszél róla, pedig az olvasót érdekli. Mi történt? Ne feledjük el, lírikus szól hozzánk, költő, aki szinte narcisztikus elismeréssel nézi önmagát ég arról, ami végbement benne, nem beszél. Nem feladatunk, hogy olyan belső konfliktusokat kikutasunk, amelyek nem hagytak nyomot a költő írásaiban. De e pillanatban mégis összevetést kell tennünk a régi és az új versek között.

A munkásélmény a gyárról tiszta és világos képben jelentkezik. (*Téli reggel.*) Az epikai elem mögüli mélységből tör elő a költő liraisága, vitathatatlanul egyénien.

*Lazul a zord emberhurok,
egy pillantás, befordulok
a gyárkapun, mint más rabok
s egy napon ismét meghalok.*

Lirája néhol egészen bensőséges, de éppen ez a bensőségesség a legkevésbé jellemző Hollós-Korvin költészetére. (*Egyedül, Talán dühömben egyszer...*)

*Talán dühömben egyszer
építetek majd egy házat,
amelyben nem terem gond,
sem féltés, sem alázat.*

Az elégedetlenség és a másravágyás érezhetően mélyről szüremlik elő, de ami a vers jellegzetességét adja, mégsem a közvetlen érzelem, hanem az ötlet, amely felrakétáz: semmi sincs rendjén, hát majd dühömben építetek egy házat... Az ötletek gazdag sziporkázása jellemzi Hollós-Korvin mondanivalóit. (*Számok.*) A számsor céltalan, s mire jó, mikor

*... A csillagok
amugyis megszámlálhatatlanok,
szívem csak egy van és csak két szemem
és nyolc esztendőöt látott életem,
apám egy hatost ad minden vasárnap
s kilenc forintot szombaton anyámnak,
barátom kettő van, testvérem három
s Krisztus is Úr lett egyetlen számáron.*

A poen valóban nem szellemtelen, nem is költőietlen, de nem mentes a trivialisztól. A trivialiszt Hollós-Korvin különben is kedveli. Néhol egészen külvárosias a hang, amit megüt, alig különbözik a perifériák santanjainak hangjától. (*Meztelen.*)

*Meztelen jött s úgy ment el meztelen
míg itt járt, költő volt az esztelen.*

A látszólagos önirónia mögött valójában egy határtalan narcisztikus öntetszelgés lappang és minduntalan a „költő” szerepében lép fel.

(A költő sorsa). Mikor harisnyát foltoz, akkor sem feledkezik meg arról, hogy költő (Szondy-ucca.) „Költőnek ezt is tudni illik” — írja iróniával, de a hangsúly azon van, hogy ő költő és mégis mily méltatlan hozzá a sors. *Vizió* című verse aztán végkép' túllép a líra lényegén és a bensőséges önkérés helyett kívül keresi önmagát, ami végül is csaknem exhibicionizmusra csábítja a költőt. „Hol vagy Korvin?” — kiáltja, — „Hol vagy Hollós-Korvin?” ... ott vagy tán, bolond költő, hová költészeted forró páráiból szoktál menekülni: még forróbb aszszonyi ajkak között, melyek szomjasan szívják kényeztetett fiutestedet?”

Az új versek igen jellegzetes sajátossága, hogy bizonytalan ideológiai síkon mozognak. Meglepően sok bennük a krisztianista idealisztikus elem, jóllehet, hogy a költő szívesen pogánykodik, így: „...sok istent sok sakramentommal imádok”, „szobrot állítok, amiként Róma, minden istennek magamban.” (*Istenek között.*) A krisztianista attitűd mégis eluralkodik a pogány szimbolizmus fölött:

*Mégis megint elindulok
a jólismert uton,
melynek a vége — régi dac —
a Golgota, tudom.
Testemen Krisztus hét sebe
hétszeresen sajog,
Mária-könnyek várnak reám
s Magdolna-sóhajok. („Szabadulás felé!”)*

A szimboliztikus kifejezőmódot Hollós-Korvin ott is kedveli, ahol a valóság elemei is szerepelhetnének, nem csupán a képzelgéseké. Így, amikor a népről ír a szimbolikus ábrázolás divatjamult és homályos értelmű módszerét választja. *Mese a vulgosaurusról*, ez versének címe és a tömeg képletesen, mint egy tojásfejű, óriástartü hulló lép elénk, akit csak korbáccsal lehet mozgásra serkenteni. A szimbólum itt teljesen kizárja a költői állásfoglalást, ha csak nem tekintjük álláspontnak a költő lenéző véleményét a népről, amelyet másnak, mint lomha, bánygú hullónak nem is tud elképzelni. A költői túlzás itt nem csupán azért megbocsáthatatlan, mert értelmetlenséget szül, de azért is, mert a költészet a valósággal még szimbólumaiban sem szakíthat. Az ostor nem végső konzekvenciája az életnek, ahogy Hollós-Korvin véli, hanem inkább a kenyér és az értelem. Az a szép vers, amely ugyancsak szimboliztikusan a vadkansorsában látja az üldözöttek sorsát, már sokkal világosabban és értelmesebben fejezi ki az élet viszonylagos esélyeit. (*Erdőben.*)

*Élelmet és nyugalmat:
életet vajh ki ad?
A vad dögölgjön éhen,
vagy falja fel fiát?*

*Leszek majd üldöző is,
ha lettem üldözött !*

Hollós-Korvin életszemléletében így jelentkeznek az ellentmondások, mint ahogy költészetének hangja is hol egyénien, eredetien, hol pedig hangutánzó csengéssel szólal meg. Sok versében világosan Adyhatások érezhetők. (*Viharmagas vérem; Istenek között; Énekes magyar nyelvem; Menekülés.*)

Ez a költő tehát meglehetősen tartózkodásra készíti a kritikust, hogy végső ítéletet mondjon. A sok ellentmondás stílusban és tartalom-

ban; az eredetiség és eredetieskedés, az: egyéni hang és az idegen hatás ellentétei mind arra vallanak, hogy még egy forrongó és kereső költővel állunk szemben, aki talán még csak ezután találja meg a maga igazi egyéniségét és hangját. Néhány szép verse ezzel a reménnyel biztat. Várjuk ki ezt az időt türelemmel.

Kiss Ferenc-nél már nem kell premisszákkal élni.* Költő, aki a maga szemével lát, a maga hangján beszél és egész világa természetes adottságként él benne és körülötte. Osztályhelyzete egyszer sem változott, nála nincs deklasszálság, ami lelki sérüléssel járt volna, ő nem más rétegből hullott alá és egész magatartásából hiányzik is az intellektualizált forradalmiság. Osztálya lelke él benne: vágya, reménye, kétkedése és bánata. Verseiben nyomon követhető az osztály története, amely kimondhatatlanul huzódik meg legbensőbb élmény gyanánt a sorok képei mögött. *(Csonka vers).*

*Mélységes gyászú siró özvegyek,
friss sirok, között térdelő hegyek,
anyám, bécsi munkásasszonyok,
zokogva írom: ne zokogjatok.*

„Emléküket megőrzi a munkásság hatalmas szive” — írta egykor egy szellemóriás a párisi kommün halottairól és olvasva Kis Ferenc verssorait, szinte úgy érzi az ember, hogy most is ez a hatalmas sziv tárta fel magát és őrzi emlékét a munkásság új halottainak. Ugy tűnik, ennek a költőnek a szive az a hatalmas sziv, amely a munkásságban dobog. Osztálya iránti érzelme egybeesik erős családi érzésével. „Anyámat nézem s Rátok gondolok, bécsi özvegyek, munkásasszonyok” — írja, annyira együvé tartozik az osztállyal, amely a nagy családot jelenti számára: „Anyáim, bécsi munkásasszonyok” — szólítja osztálya gyászoló asszonyait, az együvé tartozásnak megrázó erejű demonstrálásával. Szebben, tisztábban és emberibb hangon a gyászban való osztozás fájdalmát aligha fejezte ki még költő. Családibb hangon hasonló hevületű költő még nem szólalt meg.

Nagy erővel fejezi ki osztályának tudatát is, de ugyanakkor egy gyermek ártatlan szelidsége fűti a sorait, még a harciasakat is. *(Hajó voltam én.)*

*hasítottam a viharlelkű
hullámok között az utat
s a kazánnak dőlve mosolygott
fűtöm, a fényes öntudat!*

Érzelmek hatalmasak és eredendőek. Verseiben nincs semmi cifrázkodás, pepecselés, ami úgy jellemzi a mai fiatal magyar költők: legtöbbször. A lírája nem fickándozó patak, nem csörgő csermely, hanem nyugodt áradású nagy víz, amely medrében halad, de ellenállhatatlanul és folytonosan a célja felé. Vágyai mélységesen emberiek és egyszerűek és amikor a költő erősen vizuális módján latra veti és vizsgálja magát: érzékletes frissességükkel hatnak. *(Végre is.)*

*.... szigetet építetek
magamnak s azoknak, akiket szerettek,
onnan írok majd hosszú sorokat,
szép verseket, mik jóra intenek.*

Ugyanaz a vágy és szándék, ami Korvinnál, építeni valami mást, mint ami van, de Kis ezt azzal a nyugodt biztonsággal mondja, ami oly természetességgel következik abból az öntudatból, ami belőle árad.

*Fegyvertelen. Budapest 1936.

A csatlakozó és nyugtalan kispolgári hajrá-költészet és megfogalmazott aktivizált hév idegének és nyersnek tűnik Kis Ferenc „szigete” mellett. Két sora már egy világképet tár elénk:

*Ne féljél, kedves! bátor és elszánt
közösség az, amelyben állok —*

Igazi lírikus, akinél az epikus szándék is eltűnik a mindent elárasztó érzelmekben. (Árvák).

*a székek, melyek nem egyformák;
az asztalt, amely terítetlen,
egy festői-kép s az a korpás
fekete kenyér a kredencen —*

Szép, nagy jellemző erejű magyar nyelvén keresztül gyermekkorai tájnyelvének zamata érződik (u. o.)

*Háború volt. A szörnyű évek
között mi tizen, tíz árvaság,
úgy éltünk komoly testvérséget,
mint abroncsok közt a dongafák.*

Képei és hasonlatai nemcsak költőiek, de valósággal kompozíciós egységet alkotnak helyenként. Leírja a faluját, amely a völgyben úgy terült el, „mint hanyatfekvő s nehéz munkától fáradt ember...” És utána a másik megdöbbenő kép, „gyűrött éjszakákon, ha kitakaródzott testemen végignézek, falumat látom a csillagok alatt meztelen.” Érzékletes, levegős, nagyon jellemző ez a sora: „A derekunkra csavart széllel szálltunk már, alig néztünk vissza —”. Szavainak ezer színe van és gyakran a legdrámaibb percekben is derült fénnel csillannak. Így írja le a helyet, ahol kényszerű napjait tölti: (Falak között.)

*Jobbról összerugdalt asztal áll, mint foltos
tehén, melynek csámpás hokedli a borja,
balról meg csatakos seprű dől a falnak
minthogyha kiszolgált boszorkányló volna.*

Népies eszritje és mély lélekzetű mondatai hozzák magukkal, hogy verselése gyakran laza, bár ez a lazaság ritkán megy a költőiség rovására. Kis Ferenc annyira költő, hogy még prózaisága is a tehetség tiszta fényét tükrözi. Szívesen kutatnak nála idegen (Illyés) hatás után, lehet, hogy kiütözik belőle egy-egy hang, ami nem tisztán az övé, költői egyénisége mégis egyedülálló a magyar lírában, vigyázzunk rá, hogy nagyranőjjön. Ujvári László

NÉGYVERSESKÖNYV. A magyar középosztálybeli fiatalabb költőnemzedék jobblelkiismeretű arcvonalát egyrészt a polgárszármazás kötöttségei, másrészt a társadalmi és egyéni életkörülményekkel szemben való elégedetlenség, végül a gazdaságilag és politikailag alulmaradt többséggel való rokonszenvezés jellemzi. Ez a rokonszenvezés azonban csak keveseknél ért el intenzív beleéléshez, a teljes szemléleti átformálódáshoz, mely a negyedik rend ügyét a költő elsődleges és személyes ügyévé váltja át. Általában a fiatal magyar költők még csak leválóban vannak az anyaosztályról, ellene mégcsak állástfoglalnak és a szegényrétegekkel mindössze rokonszenveznek: történelmi igazukat készen elfogadják. Formailag ez a költőnemzedék a kötött formákhoz tér vissza, felhagy a kísérletezésekkel, melyek a magyar szabad versben *Füst Milán* klasszikus belső lejtésű és *Kassák* whitmani ivelésű költeményeiben érték el csúcspontjukat, ragaszkodnak a rímhez, a mértékhez.

A Nyugat költői között serdült Berda József utolsó kötetében (*Indulat*, Magyar Téka kiadása Szeged), egyenletes ritmusba kötött versei-

ben már a József Attilánál is ösmert gamines, fölényes bangot üti meg, mely a világirodalomban Villon óta minden ellentmondásokkal fűtött kor költőiben feltámad. De míg József Attilánál ez a személyes gyökerű hang a liraiságban oldódik egyénivé, addig Berda József kemény, szinte németes tudatossággal támasztja alá költői magatartását hedonista árnyalatú anyagelvűségével. Nem akar az emberről többet tudni, mint amennyi a valósága, de nem annyira költői tárgyiaságból, mint inkább romantika és érzelgősség ellenes lázadozásból: *Éppen ilyen vagyok, ily nagy gyomrú állat. Eltalátdagadt züllött pofámat...* (Aba-Novák Berda képe alá). Liraian önmagára összpontosítva, túlhangsúlyozza a fizikai kategóriákat. A szó jó értelmében: a legmateriálisabb fiatal magyar költő, aki nem az elvet hangsúlyozza, hanem a helyzetet, a tényt, a valóságot, ami minden elv kifejezését megelőzi: *Elég volt a könyörgés, koldulás — ott hol a vén Ég embert nem ruház — s csupán hitet, vagy sok malasztót ad, de nem a bő bukszák csengő aranyát.* („Sóhajról sóhajra”, a „széjjas polgárt”, a „finom lelket”, az „utált kapitalistát”, a „prófétát” gyűlöli és minden, amit egy helyen pozitívumként követel: „a bátor szó”, (Strófák a nyegle költőről), amivel Berde József igazán nincs híján.

Radnóti Miklós utolsó kötete (*Uj-hold* Szegedi fiatalok művészeti kollegiumának kiadása) színeivel, fordulataival, hangulataival, könnyed, kép-telt röppenésével épp ellentéte a Berda-féle költészetnek. Radnóti nem anyagi primerségeiben fogja meg tárgyait, hanem mintegy áttetszően elszellemesíti azokat: *Tisztán élünk különben és könnyű mosollyal — e sor után szinte felfokozottan elvonatkoztatottnak hat az ilyen hasonlat: Oly félelemnélküli így az életünk és egyszerű, — mint a papír, vagy a tej itt az asztalunkon és kegyetlen is, mint mellettük a lassú tekintetű kés.* Radnótit régebbi kötetekben is a műgond, a cizelláltság jellemzte (és e tekintetben talán Kosztolányihoz kell hasonlítani), ami mostani kötetén méginkább eluralkodik. *Surranva kell most élned itt, sőtét — vadmacskaként ki néma hittet kúszik* (Kortárs utlevelére). Ez a surranás Radnóti egész költészetében benne van: a világnézeti vonal, amelyre versét kifuttatni akarja szimbólumok mögött bujdokol („pipacspirosal zendüljön a világ”) szinte valami költői „madárnyelvbe” burkolózik s csak itt-ott ugrik elő a valóság. A versek fölött ott lebeg az állandó érzés, hogy ebből a költőből, még valami, még sokkal több — szeretne kivetülni. De béklyózva hiába próbál kiegyenesedni a szellem babiloni fogságában, ahol a szellemmel együtt és attól elválaszthatatlanul embermiliók vannak lekötözve. Ahogyan a költő különös képeit cifrázza csak azért teszi, mert valamit tennie kell, ahelyett, amit a szabadság hiánya miatt nem lehet cselekednie. Ezt másképpen menekülésnek is nevezhetnénk. Gondoljunk csak Radnóti előbbi verseskötetének, („Lábbadozó szél”) néhány darabjára, melyekben versei sajátos architektúrája alól a társadalmi élmény oly intenzíven kivilágolt.

A két pesti költeményes füzettel egyidőben Romániában is jelent meg kettő: *Balla Károly* aradi hirlapíróé (*Ki vállalja a célt?* Arad) és *Erdélyi Agnesé* (*Kórus három hangra.* Oradea.)

Mindkét füzet elsősorban annak a kétségtelen bizonyítására szolgál, hogy a fiatalság Transylvániában épp úgy, mint Magyarországon, vagy egyéb tájain a mai világnak nem találhatja helyét e világban, a kilátástalan jövő előtt kilátástalan emberként áll, akár tagadóként: *sem élni, sem harcolni ...semmit sem érdemes...* (Balla K.: Holdfény) akár paradox reménnyel: *Van jövő és van cél, de távoli — mint a délibáb, és — elérhetetlen, mint az igazság* (Erdélyi Á.: A csüggedés perceiből). Balla eruptívabb, idegesebb, Erdélyi egyszerűbb, a társadalmi ellentéteket pontosabban felérző. De mindketten magukon hordják a nyelvi kulturá-

jáért viaskodó romániai fiatalság ballasztját: birkóznak, küzdenek a nyelvvel, és legfőképp a verssel, bár Balla Károly túlfűtött sorai *Történelem* és *Ki vállalta a célt* című darabjaiban kerek lendületességbe formálódnak.

Méliusz József

HÁROM FIATAL KÖLTŐ ELSŐ KÖTETE. Nem az irodalmi hir, hanem

csak a posta vetette őket elénk. Mind a három inkább borzas kísérlet és különösség, mintsem költői jelentkezés. S mégse csüggedjünk. Az elmaradt irodalmi felfedezés öröméért a lírai közlések különösségei kárpótolnak, és csekély irodalom-lélektani tapasztalatainkat új adalékokkal bővíthetjük... Mind a három költő utódállambeli s még a vidék irodalmi elmaradottságát is nyögi. A novisadi *Wellner Albert Ősi titkot mesél a hajnal* címmel jelentette meg verseskönyvét, saját metszetekkel s a címlapon fényképpel, mely a nyomdász-költőt a körforgó gép előtt ábrázolja. A versekből azonban nem a körforgók közt élő ember hangja, hanem a sláger-dalok szövegeire emlékeztető érzelmesség és az erotikus folyóiratok lírája szól. A költő tulságosan belebonyolódott a mai színház-, film-, gramofonlemez- és színesregény-kulturába. Ennek ellenére vagy épp' ezért ha átkokat szór a hazug városra és munkásversei a huszonöt év előtti szociáldemokrata ünnepi költemények hangján hirdetik a munkásmegváltást. Gutenberg kispolgárosodott céhében nem ritka az ilyen lelkület. — *Demjén Ferenc* verseiben (*Hegyek alján*, Beregszász) a próbálkozó realizmus némi reményeket ébreszt. Környezetéről, a Kárpátaljáról, csempészekről, kecskepásztorokról, faluvégi szegényekről ír, sok jóérzéssel, de fakón és kevés átéléssel. Sajnálatos félreértés a novellai tartalom erőszakolása, ami miatt költeményei megverselt elbeszélésnek hatnak. — *Bólya Lajos* Komáromból *Örömradió-val* ébreszti fel a szunnyadó érdeklődést. „Ha kiáltok, — mondja bevezető versében, — magamból magam miatt, a magam hangján kiáltok”. Bármennyire szeretnők is — ezt nem írhatjuk alá. Bólya verseiben az avantgarde fékevesztett dikciójával találkozunk: hatalmas optimizmus, diadalmas önmutogatás és kérkedő erotika ágaskodik bennük. A költő a szavak malomköveivel dobálózik, mint valami versiró Toldi Miklós, de a mázsás kövekkel tulajdon verseit lapítja tönkre. A versekben nincs egy szikra realizmus, amelynek világánál kiderülne legalább, hogy a költő kicsoda. Ő távoli dolgokról énekel. Tudja, hogy: „Az éjszaka mögött máglyákban ég a buza, a messze tengerbe süllyed a sok drága gyömmölcs s óriás raktárak mélyén dohosodik a fehér kenyér”, és szolidaritást hirdet az éhezőkkel a harcban és az örömben. Ez azonban csak az embert teszi rokonszenvéssé, a költőt még nem. A költő a nagy azavak pubertás-korát éli. Ezt sürgősen ki kell nőnie. Fogadkozik is: „...a hamis diszeket mind leszórom magamról”, — írja kötete vége felé. Szaván fogjuk.

K. S.

VILÁGKÉP címen *Lázár Vilmos* és *Horner Miklós* szerkesztésében új folyóirat jelent meg Budapesten. A szemle főleg világpolitikai és gazdasági kérdésekkel és geopolitikai kritikával foglalkozik. A Világkép ujszerűsége leginkább a geopolitika kritikai művelésében nyilvánul meg, ami a haladóirányú magyar folyóiratirodalomban úgyszólván úttörést jelent. Az első szám vezető cikkét *Horner Miklós* a világpolitikai helyzetről írta. Cikkében a háborús veszély kérdését igyekszik világos okfejtéssel tisztázni. Hibája azonban, hogy bár a hatalmak egymáshoz való viszonyát mozgásukban figyeli, az egyes hatalmak belső helyzetét statikusnak fogja föl. Elfelejteti azt, hogy társadalmi harcok kiélesedésének időszakát éljük és a hatalmak közti helyzet kialakulása is rendkívül mértékben függ a belső társadalmi harc alakulásától. Romantikusan nagy jelentőséget tu-

lajdonit az egyes „vezető politikusok” véleményeinek és ezáltal feledni látszik azt, hogy ezek az urak úgy forgolódnak a különböző vélemények között, mint a seregélyek. — Rátz Kálmán figyelemreméltó tanulmányt írt a modern Perzsiáról, tanulmányának szempontjai azonban erősen idealisztikusak és a perzsa társadalom osztályerőviszonyait figyelmen kívül hagyva, az abszolutisztikus császári uralom viszonylagos értékű reformjaiban látja Perzsia fejlődési lehetőségeit. Perzsia külpolitikájáról írt részt a szerző jó külpolitikai érzéke jellemzi. — Egyik legérdekesebb tanulmánya a folyóiratnak *Agárdi Ferenc* dr. értekezése az Átalakuló Afrikáról. Ez a tanulmány talán az egyetlen az egész folyóirat eredeti anyagában, amely a geopolitika kritikai irányának megfelel. Az átalakuló Afrika bemutatásánál nem feledkezik meg arról, hogy a kérdés feltárását alapvető gazdasági problémák analizálásával tegye áttekinthetővé és a társadalmi harc irányainak ismertetésével emelje általános érdekűvé. A tanulmány jelentékeny érdeme még, hogy Afrika fejlődéséről történelmi áttekintést nyújt. Mindezt tömören cselekszi, és úgy tűnik, az Afrikakérdések alapos ismerete alapján. Nyilván ez a cikk határozhatná meg leginkább azt az általánosabb irányt, amely a folyóirat szellemi kifejlődése szempontjából kívánatos volna. — *Germanus Gyula* dr. érdekes cikket ír *Arábia megújítása* címen. A cikkből kitűnik az a barátság, amely a magyar egyetemi tanárt Ibn Saud királyhoz fűzi. Mig ez a körülmény módot ad a tudós szerzőnek arra, hogy eddig ismeretlen intim detailleket közöljön, addig szembetűnően érződik tanulmányán, hogy a kérdéseket felülről vizsgálja meg. A tanulmányból mindazonáltal képet alkothat az ember magának „boldog” Arábiáról, ahol a királynak 35 szikratávíró küldi naponta jelentését országa legtávolabbi zugából, s az egyetlen mekkai hetilapot a király kormánya szerkeszti, — de kiderül az is, hogy milyen modern érdekek fűződnek az ősi mekkai zarándoklás intézményes fejlesztéséhez. — *Bevilaqua* Borsodi Béla dr. A régi magyar jobbágy és zsellér címen érdekes cikket ír, melyben jobbra eddig még felderítetlen anyagot közöl a patrimoniális magyar királyság társadalmi viszonyairól. Közlései, amelyek révén a magyar jobbágy és zsellér sorsát egész a 48-as forradalomig nyomon kíséri, nagyon érdekesek. Nagy hiányt pótolna Bevilagua, ha széleskörű történelmi és geneológiai ismerete alapján a korai magyar település kérdéseit társadalomtudományi eszközökkel mélyrehatóan tisztázná. — Komoly cikket tartalmaz még a Világkép a mexikói forradalomról (*Modlik* Álmos), Jugoszlávia belpolitikai helyzetéről (*Kukulic* Laso), A mai közlekedési problémákról (*Gróf Crouy-Chanel* István), A Dardanellákról (*Lázár* Vilmos), Külső-Mongoliáról (*Rotta* János dr.), Spanyolország haderejéről (*Rátz* Kálmán), Az új arab csatorna tervéről (*Székely* Béla), Kuba cukorköztársaságról (*Halmágyi* György). Közöl még a folyóirat jól megírt portrékat a nemzetközi jelentőségű politikusokról s számos könyvismertetést. A lapnak mintegy gerincét alkotja Karl August *Wittfogel* híres alapvető cikke, amelyben a német geopolitikai iskola tudományos (?) működésének beható kritikáját nyújtja és ezzel mintegy megjelöli a tudományos geopolitikai kritika feladatait. Kár, hogy a folyóirat valamennyi közleménye nem ebben a szellemben íródott. Az új folyóirat irányának egységességéről ilyképpen beszélni nem igen lehet, azonban heterogén szemléleti összetétele mellett is méltánylást és rokonszenvet érdemel. A munkatársak együvéhangolása nyilván az új munkaterület miatt ütközik nehézségbe, amit idővel talán csak sikerül áthidalnia a szerkesztésnek, úgyhogy a lap homlokán viselt cím: a Világkép komoly értelmet is nyer. A cikkek egyébként mind olvasmányosak és a szélesebb olvasórétegek számára jó kulturszolgálatot teljesítenek.

Máthé Oszkár

LAPOK, FOLYÓIRATOK

MAXIM GORKIJ

Igaz ember „Aki környezete életéhez és szenvedéséhez oly közel jutott, aki megtanulta az epikai elbeszélés elemeit, az tudja, hogy az írott szónak csak akkor van jövője, ha a lényegét mondjuk ki a maga adottságában, igazi sorrendben, természetesen, úgy, ahogy egy fa nő, ahogy egy levél ereződik. Így jutott el Gorkij a nagysághoz, mert ő maga igaz ember volt, akit szenvedése megmentett a gögtől, de szívós és nagyvonalu harca és akarata ugyanakkor megóvta a kétségbeeséstől. Mi a legnagyobb Gorkijban? Hinni tudott az emberben rendületlenül mindazok után is, amiket látott.” (Arnold Zweig a NEUE WELTBÜHNE-ben)

Példakép A Neue Weltbühne Gorkij-számában a halott Tucholsky tiszteleg a halott Gorkij előtt és Ossietzky 1928-as Gorkij méltatása bizonyítja: példakép utalhat a legszuggesztivebben, példaképre: „Évekkel ezelőtt Gorkij példát adott egy ifju német generációnak, hogy lehet valaki nagy író és mégis ember, tele szenvedélyes politikai akarattal. Akkoriban sötét felhők tornyosultak és az emberek nem tudták mihez fogni ilyen magatartással. Aztán jött a lövészárkok és a barrikád és ma egyik a másik után hazasompolyog, mire megint sötét lesz és él a gonosz világ. De mindenkinek, aki elfárad és elcsügged: élő valóság ez az egy ember, a ráncos arcával, kinek szemében ott ült Oroszország fájdalma. Amit Gorkij írt, abból sok minden fog megmaradni, de a legnagyobb mégis az élete, ez a csodálatosan példás élet.”

Népének költője „Mindennél ismerték őt és mindnyájan: a szibériai Kusneck bányászai és örmény kolchozparasztok a török határ mentén, a Volgamenti halászok csakugy, mint a donbászi vasasok. Képe nemcsak a könyvkereskedők kirakatát díszítette, nemcsak a klubok és könyvtárak falán függött, de ott volt a lakásokban, iskolákban és rideg hivatali szobákban is. A szó legátfogóbb értelmében költője volt népének, egy 170 milliós közösségnek. Személyében egy egész ország, az egész dolgozó emberiség nemcsak a zsenit tiszteli, nemcsak az irodalmat, de vele együtt és személyében önmagát: a nyomor és tudatlanság” mezítlábas szolgáorából az emberi lét magaságába való feljutását... Gorkij keserűt jelent és Gorkij az utolsó időben tréfálkozva mondta: ideje lesz a Keserűt nevet levetni... És szinte szimbolikus, hogy ez a nagy élet, mely a mélységből indult és viharadárként emelkedett, abban a pillanatban ért véget, amikor népe az új alkotmánnyal egy boldogabb élet alapjait fekteti le.” (F. C. Weiskopf a DEUTSCHE VOLKSZEITUNG-ban)

A klasszikus „Gorkij a forradalom előtti orosz irodalom utolsó klasszikusa és ugyanakkor a szocialista irodalom megalapozója. A múlt és a jövő irodalmát az ő munkássága fűzi össze... Gorkij példája bizonyítja, hogy a realista irodalom nagy hagyományainak törvényes örököse egyedül a munkást alkotóművész. Az 1905-ös forradalom előtt Gorkij fél-realista és félig-demokrata társaságban forgolódott, akik a liberális polgárság törekvéseit képviselték. De 1905 után a félig-realisták addig-addig hátráltak, *mig* belecsöppentek az ellenforradalom táborába, s a polgári kritika „Gorkij alkonyáról” beszélt. Az Anya valóban Gorkij, mint a polgárság számára elfogadható író alkonyát jelentette. Gorkij ezzel a könyvvel bebizonyította, hogy forradalmi író... Gorkij a munkásosztály énekes volt, de mindig realista maradt. Ebben az időben az egész orosz polgári és demokrata irodalom elárulta a realizmust és az európai dekadens irodalom egyik mellékajtása lett... Gorkij, a klasszikus naturalizmus utolsó örököse és a munkásosztály első írója egyedül maradt. Ez a helyzet elég beszédesen bizonyítja, hogy egyedül a munkásosztály az örököse mindannak, ami a klasszikus realizmusban maradandó.” (Dimitrij Mirszkij: LU. Páris, június 28.)

Utolsó szavai „Az utolsó napok egyik deliriumában Gorkij ezt mormolta: „... Háborúk jönnek... résen kell lenni... ne engedjük, hogy rajtunk üssenek.” (Dr. Levin. LU. Páris, június 26.)